

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

mag. Smiljana Knez

**Vloga nedežavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih
konfliktih**

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

mag. Smiljana Knez

Mentor: Izr. prof. dr. Iztok Simoniti

Vloga nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih
konfliktih

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2013

Predgovor

V času magistrskega študija na King's College London v šolskem letu 2005 – 2006 mi je prišla v roke obsežna knjiga z nenavadnim naslovom "Herding Cats: Multiparty Mediation in a Complex World", izdana v letu 1999. To je bilo kmalu po dogodkih, ki so ravno tako zbudili mojo pozornost in sicer sklenitvi sporazuma za končanje oboroženega konflikta v Acehu v Indoneziji, zasluge za katerega je imel, poleg voditeljev sprtih strani, predvsem mediator, bivši finski predsednik, Marti Ahtisaari.

Zbornik "Herding Cats: Multiparty Mediation in a Complex World" popisuje in analizira mediacijo za rešitev dveh ducatov oboroženih konfliktov po vseh koncih sveta. Med njimi je nekaj takih, kjer so ključno vlogo – podobno kot kasneje Ahtisaari, igrali nedržavni akterji. Ob iskanju dodatne literature o vlogi slednjih sem ugotovila, da je je izjemno malo. Gre namreč za relativno nov pojav, ki še ni bil deležen celovite strokovne in znanstvene obravnave. Delno to velja pripisati dejstvu, da je v interesu uspeha reševanja konflikta mediacijo pogosto potrebno izvajati čim dalj od oči javnosti, zaradi česar je pridobivanje podatkov o aktivnostih posameznih akterjev možno šele z odstopom časa, delno pa dejstvu, da gre z vključevanjem nedržavnih akterjev v diplomatske aktivnosti za odklon od običajne diplomatske prakse.

Večina primerov, ki jih navaja strokovna literatura, se je dogajala, oziroma se dogaja, daleč od Slovenije. Vendar je tema za nas kljub temu zanimiva iz več razlogov: Prvič, Slovenija ima z drugotirno diplomacijo tako rekoč "osebne" izkušnje. Vrsta uglednih posameznikov, od katerih so se nekateri kasneje vključili v diplomatske vrste, je "drugotirno" lobirala za priznanje Slovenije. Drugič, z vstopom Slovenije v Evropsko unijo so se zunanje politična obzorja naše države razširila in je dobro vedeti, kako pojav drugotirne diplomacije sprejema Evropska unija. Posamezne članice in skupne institucije EU pripisujejo prizadevanjem nedržavnih akterjev čedalje večji pomen, kar potrjuje ravno primer Aceha, saj je bila za uspeh Ahtisaarija ključna njegova zaslomba na EU. In nenazadnje, nedržavni akterji so bili vključeni v reševanje oboroženih konfliktov v naši neposredni soseščini po razpadu Jugoslavije. Vse to dokazuje, kako pomembno je poznati pravila in zakonitosti mediacije in kako potrebna je usklajenost delovanja različnih mediatorjev.

K obravnavi vloge nedržavnih akterjev pri mediaciji v oboroženih konfliktih je možno pristopiti na več načinov; bodisi izhajati iz vloge civilne družbe in nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih, bodisi za izhodišče vzeti reševanje oboroženih konfliktov, bodisi se osredotočiti predvsem na diplomacijo. Odločila sem se za slednje, saj me kot poklicno

diplomatko zanima predvsem razvoj diplomacije, v okviru katerega mi posebno pozornost zbujaajo novi, doslej še ne proučeni pojavi.

Naloga je napisana z željo, da bi bila tehtno, zanimivo in koristno branje za širši krog bralcev, tako analitikov kot študentov mednarodnih odnosov, pa tudi diplomatov. Za potrpežljivo sodelovanje in dragocene nasvete se zahvaljujem svojemu mentorju, profesorju in diplomatu dr. Iztoku Simonitiju. Iskrena zahvala gre tudi kolegom diplomatom in predstavnikom nevladnih organizacij, ki so se odzvali na povabilo k anketi, doc. dr. Milanu Brglezu in dr. Boštjanu Udoviču za skrbno branje in dragocene pripombe na besedilo ter Danaji Kek za pomoč pri njegovem tehničnem urejanju. Nenazadnje, nalogo bi bilo veliko težje opraviti brez izjemne potrpežljivosti moje družine, moža Dušana, hči Aje in sina Vitja, ki jim svoje delo tudi posvečam.

IZJAVA O AVTORSTVU doktorske disertacije

Podpisani/-a mag. Smiljana Knez, z vpisno številko 21081316, sem avtor/-ica doktorske disertacije z naslovom:
Vloga nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predložena doktorska disertacija izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (UL RS, št. 16/07-UPB3, 68/08, 85/10 Skl.US: U-I-191/09-7, Up-916/09-16)), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko doktorske disertacije ter soglašam z objavo doktorske disertacije v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 16. 12. 2013

Podpis avtorja/-ice: _____

Povzetek

Vloga nadržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih

Predmet proučevanja naloge je mediacija nadržavnih akterjev v reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov. Spremenjen značaj oboroženih konfliktov po koncu hladne vojne je predstavljal izziv za večji del teorij mednarodnih odnosov in teoretskih pristopov k reševanju oboroženih konfliktov, saj so dotlej prevladujoče znotraj državne ali meddržavne konflikte zamenjali internacionalizirani notranji konflikti, ki pogosto sodijo med težje rešljive, še zlasti če so etnične narave, pa tudi zaradi tega, ker je v takih konfliktih najmanj ena od sprtih strani praviloma nadržavni akter. Med učinkovitejšimi sredstvi reševanja težko rešljivih konfliktov je mediacija (OZN 2009), ki jo izvajajo države in medvladne organizacije ter nadržavni akterji, med njimi predvsem nevladne organizacije in posamezniki. Praviloma se v enem konfliktu pojavi več mediatorjev, kar zahteva usklajeno delovanje. Predpogoj zanj pa je dobro poznavanje prednosti in slabosti različnih tipov mediatorjev.

Pojavljanje nadržavnih akterjev, predvsem posameznikov in človekoljubnih organizacij, ki so poskušali preprečiti izbruha konflikta oziroma ga reševati, je bilo v preteklosti pogosto nezaželeno. V času hladne vojne so v nekaterih državah, zlasti ZDA, spoznali prednosti take "nadržavne" diplomacije in ta pojav poimenovali "drugotirna diplomacija" (Montville1982). Sprva je bila drugotirna diplomacija omejena na dialoge in delavnice za preprečevanje konfliktov in je podpirala uradni pogajalski proces, pozneje, predvsem po koncu hladne vojne so nadržavni akterji občasno prevzeli vlogo mediatorjev za politično reševanje konfliktov.

Glavna teza naloge je, da se drugotirna diplomacija lahko učinkovito uporablja v vseh fazah mediacije za rešitev oboroženega konflikta, pri čemer bo uspešna, če bo dobro sodelovala z uradno diplomacijo. Drugotirna diplomacija je razumljena kot interakcija med predstavniki skupin in narodov, katere namen je prispevati k miroljubnemu reševanju konflikta. Lahko gre za neformalni, vzporedni pogajalski proces z namenom razumevanja interesov in stališč nasprotnika, ki je v podporo uradnemu interesu. Lahko gre za aktivnosti, ki zamenjujejo uradni diplomatski proces.

Teoretični del naloge obsega pregled posameznih teorij mednarodnih odnosov in način, na katerega obravnavajo posamezne vsebinske sklope obravnavane teme: varnost, diplomacijo in mediacijo ter vlogo civilne družbe oziroma nadržavnih akterjev v mednarodnih odnosih. V ospredju je primerjava med racionalizmom in družbenim konstruktivizmom kot protagonistoma ene od dveh velikih sodobnih teoretskih razprav (Brglez 2008), ki ju soočamo s sociologijo mednarodnih odnosov in kritičnimi teorijami. Oba, tako racionalizem kot družbeni konstruktivizem, omejuje njuna državocentričnost. Po drugi strani pa oba nudita ustrezne nastavke za celovitejšo obravnavo mednarodnih oboroženih konfliktov, njihovega reševanja in vlogo nadržavnih akterjev pri tem, v okviru racionalizma zlasti (na klasičnem realizmu temelječa, z liberalizmom obogatena in "sociologizirana") angleška šola. Družbeni konstruktivizem s poudarjanjem pomena konstrukcije identitete, agentov in strukture ter diskurza konflikta ponuja dobro razlagalno orodje za proučevanje oboroženih konfliktov in njihovo reševanje. Izhajajoč iz družbenega konstruktivizma nadržavni akterji dopolnjujejo ali zamenjujejo vlogo držav, čeprav se učinki njihovega delovanja kanalizirajo skozi sistem držav. Družbeni

konstruktivizem omogoča izbiro med različnimi posredniškimi in mediatorskimi strategijami, s čimer je najbližji zahtevi po integrativnem transformativnem pristopu pri reševanju oboroženih konfliktov. Tak pristop gradi na sposobnosti preoblikovanja narave konflikta ali/in interesov sptih strani s ciljem trajne(jše) rešitve konflikta. Posredovanje in mediacija tako nista omejena na odnose med državami, pač pa so vanjo vključeni tudi nedržavni akterji. Ravno tako mediacija ni omejena le na deeskalacijo nasilja in na rešitev konfliktnih vprašanj, pač pa je primerna tudi za preprečevanje izbruha konflikta ter pokonfliktno trajnejšo družbeno depolarizacijo. Racionalizem, zlasti angleška šola pomembno prispeva z dvema ključnima poudarkoma in sicer z odnosom med pravičnostjo in redom ter s konceptom mednarodne družbe in svetovne družbe (ki odpira prostor nedržavnim akterjem). Racionalizem je ustrezen tudi v določenih tipih mediacije in sicer tistih, ki gradijo na prepričevanju na osnovi skupnih interesov in ne identitet (Walsh 2005).

Način reševanja mednarodnih oboroženih konfliktov, v katerem se kot mediatorji pojavljajo nedržavni akterji, kaže na potrebo po premisleku o opredelitvah diplomacije. Poleg tega, da je diplomacija instrument izvajanja zunanje politike držav in mednarodnih organizacij ter nabor diplomatskih spretnosti, jo velja razumeti kot proces interakcije med različnimi državnimi in nedržavnimi akterji, usmerjen k urejanju mednarodnih odnosov po mirni poti. Dve ključni značilnosti razvoja diplomacije po koncu hladne vojne sta odpiranje diplomacije javnosti in vključevanje nedržavnih akterjev v diplomatske aktivnosti. Oboje prispeva k spreminjanju odnosa med javnim in zasebnim na področju izvajanja zunanje politike in mednarodnih odnosov. Med razlogi za vključevanje nedržavnih akterjev v diplomacijo so demokratizacija držav in odnosov med njimi, večja vključenost civilne družbe v procese odločanja nasploh, spremenjena narava oboroženih konfliktov, hiter razvoj sredstev komuniciranja, nepripravljenost držav in mednarodnih organizacij reševati nekatere oborožene konflikte ter krepitev spoznanja v uradni diplomaciji, da so ji nedržavni akterji lahko v pomoč. Nedržavni akterji tako prevzemajo čedalje večjo vlogo, vendar pa zaradi tega, ker niso subjekt mednarodnega prava, ne nosijo (mednarodno pravne) odgovornosti. Opaziti je, da se nedržavni akterji, ki se vključujejo v diplomatske aktivnosti, zgledujejo po uradni diplomaciji in od nje prevzemajo metode dela in spretnosti. Drugotirna diplomacija je lahko podaljšek in predhodnica uradne diplomacije, lahko ji je v oporo, lahko pa jo tudi zamenjuje. Glavne oblike so (1) vzporedni pogajalski proces, ki v obliki delavnic ali dialogov nudi podporo uradnemu pogajalskemu procesu, (2) mediacija za delno ali celovito rešitev oboroženega konflikta, ki zamenjuje uradni pogajalski proces in (3) pridobivanje nedržavnih akterjev – strani v sporu k spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava.

Drugi del naloge ima za cilj predstaviti primere mediacije nedržavnih akterjev v reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov, primerjati prednosti in slabosti prvo- in drugotirne diplomacije in ugotoviti odnos med njima. V pregled vzporednih neuradnih pogajalskih procesov so vključeni: Konferenci Dartmouth in Pugwash, notranjetadžiški dialog, delavnice v podporo severnoirskemu mirovnemu procesu in bližnjevzhodnemu mirovnemu procesu, delavnice v podporo pogajanjem med Perujem in Ekvadorjem, mirovnemu procesu v Vzhodnem Timorju in v Moldaviji, delavnice za preprečevanje konflikta v Južnokitajskem morju in konferenca o sodelovanju in dialogu severovzhodne Azije. Pregled mediacije nedržavnih akterjev za delno ali celovito politično rešitev konflikta obsega primere mediacije skupnosti sv. Egidija v Mozambiku, Ahtisaarija med Acehom in indonezijsko vlado, facilitacijo inštituta Fafo za sklenitev Sporazuma iz Osla, mediacijo *Norwegian Church Aid* v Maliju in Jimmyja Carterja v Haitiju, primer večjega

števila mediatorjev v Burundiju, mediacijo J. Carterja za sklenitev premirja v Bosni in Hercegovini ter različne tipe mediacije na Kosovu, v Albaniji in Makedoniji. Podrobneje je obravnavan še primer nevladne organizacije Geneva Call in njenih prizadevanj, da bi k spoštovanju mednarodnih standardov privabili nedržavne akterje. Obravnavani primeri kažejo, da je mediacija primerna za vse faze reševanja konflikta ter da so nedržavni akterji učinkoviti mediatorji v vseh fazah.

Obravnavani primeri potrjujejo prednosti nedržavnih mediatorjev: sposobnost pomagati sprtim stranem skozi proces preoblikovanja medsebojnih odnosov brez grožnje s silo oziroma brez korenčka in palice; nudenje prostora za prevetritev različnih idej in možnih rešitev za ustvarjanje ozračja, ki naj pelje k pravim pogajanjem; pomoč pri odpiranju komunikacijskih poti in izboljševanju njihove kvalitete in krepitvi zaupanja med stranema; pomoč pri spreminjanju dojetanja vzrokov in narave konflikta; pomoč pri krepitvi zmernežev in razvijanju socialnih mrež kot infrastruktur za kasnejši mir; dostop do lokacij, ki vladnim akterjem niso nujno dostopne. Posamezni primeri tudi potrjujejo, da je mediacija nedržavnih akterjev primerna zlasti, kadar bi mediacija državnih akterjev dala preveliko legitimnost eni od sprtih strani, kadar se državni akterji ne želijo pojaviti v vlogi mediatorjev ali ko je potrebno "kritje" za državo, ki ne želi biti javno predstavljena kot mediator. Mediacija nedržavnih akterjev je primerna tudi, kadar se želi preprečiti nadaljnja internacionalizacija konflikta, kadar je vsaj ena stran v sporu sama nedržavni akter oz. ko gre za različno močni sprti strani. Mediacija nedržavnih akterjev državam znižuje stroške ukvarjanja s konflikti in zmanjšuje njihovo politično izpostavljenost, s tem pa tudi zmanjšuje objektivno odgovornost držav in mednarodnih organizacij.

Nedržavni akterji morajo biti sposobni kompenzirati svoje glavne slabosti – ki so pomanjkanje vzvodov, s katerimi bi oblikovali smer pogajanj in izvajanje dogovorjenega, in nejasnost, kakšne oz. čigave interese zastopajo in komu so odgovorni. Znati si morajo izposoditi si ekonomske in politične vzvode uradne diplomacije, ter rešiti vprašanje svoje legitimnosti. Mediacije Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku, Ahtisaarija med Acehom in Indonezijo in inštituta Fafo za sklenitev Sporazuma iz Osla so primeri uspešne naslonitve na vzvode uradne diplomacije. Največkrat so bili deležni finančne in politične podpore ter podpore za izvajanje sporazuma.

V večini konfliktov se v različnih fazah in na različne načine pojavi več mediatorjev. Prihaja do prepletanja posameznih tirov, zato velja reševanje konfliktov obravnavati kot večtirnna diplomatska prizadevanja; pogoj za njihovo učinkovitosti je usklajeno delovanje. Neusklajenost mediacije različnih akterjev praviloma vodi k neuspehu pogajanj oz. k podaljševanju oboroženega konflikta, saj večje število mediatorjev sprte strani preobremenjuje in povzroča zmedo glede glavnih sporočil. Sodelovanje med uradnimi in nedržavnimi mediatorji lahko poteka v obliki izmenjave informacij, lahko pa gre za višje oblike sodelovanja, kot sta koordinacija aktivnosti in medsebojna pomoč v virih ter nato skupno načrtovanje in izvajanje posameznih aktivnosti. V obravnavanih primerih je šlo večinoma za nižje oblike sodelovanja. Sodelovanje je v obojestransko korist uradnih in nedržavnih mediatorjev tudi zato, ker prispeva k boljšemu poznavanju in razumevanje razmer ter racionalnejšemu ravnanju z materialnimi viri. Za oba tipa mediatorjev predstavlja sodelovanje tudi tveganje: za uradno diplomacijo je tveganje možna zloraba občutljivih informacij s strani nedržavnih akterjev, ter to, da nedržavnim akterjem s svojim sodelovanjem okrepi status in legitimnost. Za nedržavne akterje je tveganje izguba neodvisnosti ter zmanjšanje fleksibilnosti. Vendar jasna delitev dela ta tveganja zmanjšuje.

V mednarodnih odnosih, kjer so glavni akter države, se učinkovitost nedržavnih akterjev meri z njihovim vplivom na meddržavne odnose. Uradna diplomacija se obstoja in pomena drugotirne diplomacije čedalje bolj zaveda. To kažejo na eni strani obnašanje držav do mediacije nedržavnih akterjev ter po drugi strani analiza uradnih dokumentov posameznih držav in mednarodnih organizacij in stališč predstavnikov uradne diplomacije, med drugim tudi analiza intervjujev s slovenskimi diplomati. Obravnavani primeri potrjujejo pragmatično obnašanje držav, ki podprejo mediacijo nedržavnih akterjev v konkretnem konfliktu in ji s tem pomagajo k uspehu. S tem krepijo svoj ugled države, ki si aktivno prizadeva za miroljubno rešitev konkretnega primera. Iz pogostosti delavnic in dialogov je sklepati, da je tudi za sprte strani postala ta oblika drugotirne diplomacije zaželen in pomemben element reševanja konfliktov. Podobno je mogoče iz "povpraševanja" po mediaciji nedržavnih akterjev kot sta Skupnot sv. Egidija in Carterjev center, sklepati o tem, da jih sprte strani smatrajo za učinkovite.

Primerjava analize intervjujev z ameriški, turški in slovenski diplomati kaže, da diplomati neuradno oziroma drugotirno diplomacijo relativno dobro poznajo. Ameriški in slovenski diplomati jo vrednotijo za spoznanje bolj pozitivno kot turški. Specifika stališč slovenskih diplomatov je v tem, da nekateri pri tem izhajajo iz lastnih izkušenj lobiranja za mednarodno podporo samostojnosti Slovenije. Drugi jo zaznavajo predvsem kot včasih bolj, včasih manj, zaželen pritisk na uradno diplomacijo. Zavedajo se njenih šibkih plati in primerjalnih prednosti ter poudarjajo potrebo po "delitvi dela" med uradno in drugotirno diplomacijo.

Ključne besede:

teorije mednarodnih odnosov, mednarodna varnost, mednarodni oboroženi konflikti, mediacija, diplomacija, drugotirna diplomacija, nedržavni akterji

Summary

The Role of Non-state Actors in International Conflict Mediation

The thesis focuses on mediation carried out by non-state actors to resolve international armed conflicts. The new nature of armed conflicts following the Cold War represented a challenge for the majority of international relations theories and theoretical approaches to the resolution of armed conflicts. The intrastate and interstate conflicts that prevailed during the Cold War were replaced by internationalized internal conflicts, which are often rather intractable, particularly if they are of ethnic character but also because generally at least one of the conflicting parties is a non-state actor. Mediation is one of the most effective tools for the resolution of intractable conflicts (UN 2009). It is carried out by states, intergovernmental organizations and non-state actors, particularly non-governmental organizations and individuals. More than one mediator is usually involved in the resolution of a particular conflict, which is why concerted action is required. The success of mediation therefore depends on the understanding of strengths and weaknesses of different types of mediators.

In the past, the activities of non-state actors with the aim to prevent or resolve a conflict were often unwelcome. During the Cold War, certain countries, the United States in particular, acknowledged the benefits of such "non-state" diplomacy, naming it "track-two diplomacy". Initially, this type of diplomacy was limited to dialogues and workshops on conflict prevention, providing support to the official negotiations. However, later, notably after the Cold War, non-state actors also assumed the role of mediators for the political resolution of conflicts.

The key hypothesis is that track-two diplomacy may be effective at all stages of mediation for the resolution of an armed conflict and that its success depends on good cooperation with official diplomacy. Track-two diplomacy can be defined as interaction between the representatives of groups or nations with a view to facilitating a peaceful resolution of a conflict. This may be either informal, parallel negotiations aimed at better understanding views and interests of the other side, thereby providing support for the official interest, or activities replacing the official diplomatic process.

In its theoretical part, the thesis takes a closer look at some international relations theories, presenting their ways of addressing different aspects of the subject under consideration: security, diplomacy, mediation and the role of civil society, notably non-state actors, in international relations. Adequate foundations for a comprehensive approach to international armed conflicts, their resolution and the role of non-state actors can be found in social constructivism as well as in rationalism, in particular in English School (which is based on the classical realism and influenced by liberalism and sociology). By emphasizing the importance of the construction of identity and structure as well as discourse, social constructivism offers a good reference tool in the study of armed conflicts and their resolution. Even though the effects of their actions are channelled through the system of states, non-state-actors complete or even replace the role of the state. Allowing a choice between different intervention and mediation strategies, social constructivism comes closest to the request for an integrative transformation approach to the resolution of armed conflicts. Such an approach builds on the capacity to transform the nature of a conflict and/or the interests of the conflicting parties with a view to facilitating a lasting solution. Engaging non-state actors,

intervention and mediation are not limited only to interstate relations. Furthermore, mediation is not limited to the de-escalation of violence and conflict resolution, but can be also employed in conflict prevention and a long-lasting post-conflict social depolarization. Rationalism, notably the English School contributes with its notion of order and justice as well as with concepts of international society and world society (that opens space for non-state actors). According to Walsh (2005) not only social constructivism but also rationalism is relevant for mediation as a form of persuasion.

The manner of resolving international armed conflicts involving non-state actors as mediators points to a need for a reconsideration of our understanding of diplomacy. The latter should not be attached only to the state and should be interpreted not only as a tool for the implementation of foreign policy of states and international organizations or a set of diplomatic skills but also as an interaction process between different state and non-state actors directed at settling international relations in a peaceful manner. The two key characteristics of diplomacy after the Cold War are its publicization and privatization: diplomacy has become more open to the public and started engaging non-state actors in its activities. This brought about a change in the relation between the public and the private as regards the implementation of foreign policy and international relations. Reasons for engaging non-state actors in diplomacy include the democratization of countries and their relations, a greater involvement of civil society in decision-making processes in general, the changed nature of armed conflicts, the fast development of means of communication, the unpreparedness of countries and international organizations to address certain armed conflicts, and a greater awareness on the part of official diplomacy that non-state actors can prove helpful. It appears that non-state actors engaging in diplomatic activities look up to official diplomacy, borrowing its work methods and skills. Track-two diplomacy may be an extension of official diplomacy and its predecessor; it may either support or replace it. Track-two mediation is practiced in the form of (1) parallel negotiations in support of official negotiations through workshops and dialogues, and (2) mediation for a partial or a comprehensive resolution of an armed conflict, replacing official negotiations, as well as through (3) encouraging non-state actors – the conflicting parties to respect and adhere to international humanitarian law.

The second part of the thesis focuses on cases of mediation carried out by non-state actors attempting to resolve international armed conflicts. It further compares strengths and weaknesses of track-one and track-two diplomacies and establishes their relation. Parallel unofficial negotiations can be seen in the cases of the Dartmouth and the Pugwash conferences, the Inter-Tajik Dialogue, the workshops aimed at providing support for the Northern Ireland and the Middle East peace processes, the workshops in support for the negotiations between Peru and Ecuador, the peace processes in East Timor and Moldova, the workshops aimed at preventing a conflict in the South China Sea, and the Northeast Asia Cooperation Dialogue. The presented cases of mediation for a partial or a comprehensive political resolution of conflicts include the mediation of the Community of Sant'Egidio in Mozambique, Martti Ahtisaari's mediation between Aceh and the Indonesian government, the facilitation carried out by the Fafo Institute for the adoption of the Oslo Accord, the mediation undertaken by the Norwegian Church Aid in Mali, Jimmy Carter's mediation in Haiti and Bosnia and Herzegovina, the mediation efforts involving a great number of mediators in Burundi and different types of mediation in Kosovo, Albania and Macedonia. Special attention is devoted to mediation carried out by the NGO Geneva Call to encourage non-state actors to adhere to international

standards. These cases show that mediation is well-suited for all stages of conflict resolution and that non-state actors can be effective mediators throughout the process.

The cases analyzed confirm the advantages of non-state mediators: they can help the conflicting parties transform their relations without threat of force or the use of carrots and sticks; provide room to explore different ideas and possible solutions aimed at building an atmosphere which might lead to true negotiations; help develop lines of communication, improve the quality of communication and build trust between the conflicting parties; help change the perception of the reasons for and the nature of the conflict; strengthen the voices of moderation and help develop social networks as an infrastructure for peace; and enable access to locations that are inaccessible to governmental actors. Furthermore, certain examples confirm that mediation carried out by non-state actors is appropriate particularly in cases in which mediation undertaken by state actors would overly increase the legitimacy of one side or in cases in which state actors do not wish to take on the role of mediators or when a cover is needed for a country not wishing to be publically known as the mediator. Mediation carried out by non-state actors is also well-suited for preventing the further internationalization of a conflict as well as in cases in which at least one conflicting party is a non-state actor and when differences in power exist between the conflicting parties. Such mediation reduces the costs of conflict-related activities for states and their political exposure, and thereby also minimizes the objective responsibility of countries and international organizations.

Non-state actors must be capable of compensating for their main weaknesses – the lack of leverages to influence the course of negotiations and the implementation of agreements as well as the ambiguity as to what and whose interests they represent and to whom they answer. They must borrow economic and political leverages from official diplomacy and resolve the question of their legitimacy. Official diplomacy leverages were successfully applied in mediation efforts undertaken by the Community of Sant'Egidio in Mozambique, Martti Ahtisaari's mediation between Aceh and the Indonesian government, and the facilitation carried out by the Fafo Institute for the adoption of the Oslo Accord. Non-state mediators were most often given financial and political support and support in the implementation of the peace agreement.

In most conflicts, different mediators appear at different stages and in different ways. Tracks overlap, which is why conflict resolution must be understood as a multi-track diplomatic effort; its success depends on concerted action. Uncoordinated mediation efforts engaging different actors usually result in the failed negotiations, protracting the armed conflict, overburdening the conflicting parties and creating confusion as to the key messages. Official and non-state mediators may cooperate through information sharing. However, sometimes, their cooperation may take on a more complex form, e.g. coordination of activities, reciprocal assistance in resources and joint planning and implementation of activities. The analyzed cases involved mostly less complex forms of cooperation. Both official and non-state mediators benefit from cooperation, which improves knowledge and understanding of the situation, and contributes to a more rational use of material resources. Nonetheless, cooperation represents a risk for both types of mediators: for official diplomacy, the risk lies in the possible misuse of sensitive information by non-state actors and the possibility that cooperation might enhance the status and the legitimacy of non-state actors, whereas for the latter, the risk lies in the possible loss of independence and the reduced flexibility. Clear distribution of tasks minimizes these risks.

In international relations with states as key players, the success of non-state actors is measured with their influence on interstate relations. Official diplomacy is becoming ever more aware of the existence and the significance of track-two diplomacy. On the one hand, this is reflected in states' behaviour towards mediation involving non-state actors, and, on the other hand, it can be inferred from the analysis of official documents of individual states and international organizations as well as from the analysis of the views of diplomats (including the analysis of the interviews with Slovenian diplomats). The addressed cases show that states are pragmatic, supporting mediation efforts undertaken by non-state actors and thus contributing to their success. By actively endeavouring for a peaceful resolution of a conflict, a state enhances its positive image. The frequency of the workshops and dialogues shows that even the conflicting parties consider track-two diplomacy a desired and significant tool of conflict resolution. Furthermore, requests for mediation of non-state actors, such as the Community of Sant'Egidio and the Carter Center, suggest that the conflicting parties see them as effective.

The analysis and comparison of the interviews with American, Turkish and Slovenian diplomats reveal that they are all relatively familiar with non-official diplomacy, i.e. track-two diplomacy. Compared to their Turkish counterparts, the American and the Slovenian diplomats have a slightly more positive perception of its role. The views of some Slovenian diplomats originate in their first-hand experience in lobbying for the international support for the independent Slovenia. For some, non-official diplomacy is more welcome in some cases than in other, as it puts pressure on official diplomacy. Aware of their weaknesses and comparative advantages, they underline the need for burden sharing between track-one and track-two diplomacies.

Key words:

International relations theories, international security, international armed conflicts, mediation, diplomacy, track-two diplomacy, non-state actors

SEZNAM KRATIC

ACCORD: Afriški center za konstruktivno reševanje sporov (*African Centre for Constructive Resolution of Disputes*)

ASEAN: Združenje držav jugovzhodne Azije (*Association of Southeast Asian Nations*)

AU: Afriška unija (*African Union*)

BIH: Bosna in Hercegovina

CMI: Pobuda za upravljanje s konflikti (*Conflict Management Initiative*)

ECOSOC: Ekonomsko socialni svet OZN (*UN Economic and Social Council*)

EU: Evropska unija

ETA: Baskovska domovina in svoboda (*Euskadi Ta Askatasuna*)

FARC: Kolumbijska oborožena revolucionarna sila (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia*)

FRELIMO: Osvobodilna fronta Mozambika (*Frente de Libertação de Moçambique*)

FRODEBU: Fronta za demokracijo v Burundiju (*Front for Democracy in Burundi*)

GAM: Gibanje za svobodni Aceh (*Gerakan Aceh Merdeka*)

GONGO: S strani vlad organizirane nevladne organizacije (*Government-organized non-governmental organizations*)

GPPAC: Globalno partnerstvo za preprečevanje oboroženih konfliktov (*Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict*)

HDC: Center za humanitarni dialog (*Centre for Humanitarian Dialogue*)

ICG: Mednarodna krizna skupina (*International Crisis Group*)

IRA: Irska republikanska armada (*Irish Republican Army*)

ICRC: Mednarodni odbor rdečega križa (*International Committee of the Red Cross*)

ICTY: Mednarodno sodišče za zločine na ozemlju bivše Jugoslavije (*International Criminal Court for the Former Yugoslavia*)

MZZ: Ministrstvo za zunanje zadeve

NATO: Svernoatlantska obrambna organizacija (*North Atlantic Treaty Organization*)

NEA: Omrežje za učinkovito akcijo (*Network of Effective Action*)

NVO: Nevladne organizacije

OAS: Organizacija ameriških držav (*Organization of American States*)

ONUMOZ: Operacija OZN za Mozambik (*United Nations Operation in Mozambique*)

OVSE: Organizacija za sodelovanje in varnost v Evropi

OZN: Organizacija združenih narodov

PLO: Palestinska osvobodilna organizacija (*Palestine Liberation Organization*)

RENAMO: Odporniško nacionalno gibanje Mozambika (*Resistência Nacional Moçambicana*)

RF: Ruska federacija

SE: Svet Evrope

SFCG: Iskanje skupnih osnov (*Search for Common Ground*)

SIPRI: Mednarodni inštitut za raziskavo miru v Stockholmu (*Stockholm International Peace Research Institute*)

SZ: Sovjetska zveza

UNICEF: Sklad Združenih narodov za otroke (*United Nations Children's Fund*)

UNESCO: Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Scientific, Cultural and Educational Organization*)

UNPREDEP: Preventivna misija OZN (*United Nations Preventive Deployment Force*)

USIP: Mirovni inštitut ZDA (*United States Institute for Peace*)

WANEP: Zahodno afriško omrežje za izgradnjo miru (*Western Africa Network for Peacebuilding*)

ZDA: Združene države Amerike

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	21
1.1 Opredelitev predmeta proučevanja, njegove omejitve in raziskovalne hipoteze	21
1.1.1 Predmet proučevanja	21
1.1.2 Omejitve naloge	26
1.1.3 Raziskovalna vprašanja in hipoteza naloge	27
1.2 Cilji naloge in prispevek k znanosti o mednarodnih odnosih	28
1.2.1 Cilji doktorske disertacije	28
1.2.2 Izvirni prispevek k znanosti o mednarodnih odnosih.....	29
1.3 Metodologija raziskovanja.....	30
1.3.1. Problematika metodologije proučevanja mednarodnih odnosov	30
1.3.2 Raziskovalna metodologija proučevanja vloge nedržavnih akterjev v mediaciji za rešitev mednarodnih oboroženih konfliktov	32
1.3.3 Večdisciplinarni metodološki pristop	33
1.4 Struktura doktorske disertacije.....	39
2 TEORETSKA OSMISLITEV PREDMETA PREUČEVANJA.....	42
2.1 Pregled teorij mednarodnih odnosov z vidika njihove obravnave reševanja oboroženih konfliktov z mediacijo in vlogo nedržavnih akterjev pri tem.....	45
2.1.1 Države in nedržavni akterji	48
2.1.2 Anarhija, moč, interesi, identitete in norme	57
2.2 Konflikti po koncu hladne vojne in teoretski pristopi k njihovem reševanju	75
2.2.2 Narava oboroženih konfliktov po koncu hladne vojne	78
2.2.3 Reševanje mednarodnih oboroženih konfliktov	82
2.3 Nedržavni akterji v mednarodnih odnosih.....	94
2.3.1 Civilna družba in nedržavni akterji, opredelitev pojmov	95
2.3.2 Teoretski pristopi k obravnavi nedržavnih akterjev	96

2.3.4	Tipologija nedržavnih akterjev	101
2.4	Diplomacija	104
2.4.1	Teoretski pristopi k diplomaciji.....	105
2.4.2	Drugotirna diplomacija	112
2.5	Mediacija.....	118
2.5.1	Teoretski pristopi k mediaciji	120
2.5.2	Strategija mediacije in dejavniki uspeha	123
2.5.3	Akterji mediacije.....	127
2.5.4	Tipi mediacije nedržavnih akterjev	128
2.6	Teoretski vidiki odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo	134
2.6.1	Razlike med prvo- in drugotirno diplomacijo	134
2.6.2	Primerjava prednosti in slabosti uradnih in nedržavnih mediatorjev	136
2.6.3	Oblike sodelovanja.....	137
2.7	Sklepne ugotovitve	141
3	PRIMERI MEDIACIJE NEDRŽAVNIH AKTERJEV.....	149
3.1	Uvod	149
3.1.1	Metodologija	149
3.1.2	Kriteriji izbora primerov	152
3.2	Pregled aktivnejših nedržavnih akterjev	153
3.2.1	Carterjev center in Jimmy Carter	153
3.2.2	Skupnost sv. Egidija.....	154
3.2.3	Pobuda za upravljanje s krizami in Marti Ahtisaari	155
3.2.4	Center za humanitarni dialog.....	156
3.2.6	Kratek pregled nekaterih drugih nevladnih organizacij.....	157
3.3	Primeri vzporednih neuradnih pogajalskih procesov	158
3.3.1	Konferenci Dartmouth in Pugwash in delavnice J. Burtona	159
3.3.2	Tadžikistan: notranjetadžiški dialog	161

3.3.3	Vzporedni procesi v podporo uradnemu bližnjevzhodnemu mirovnemu procesu	163
3.3.4	Severna Irska	165
3.3.5	Peru – Ekvador	167
3.3.6	Moldavija.....	167
3.3.7	Vzhodni Timor	168
3.3.8	Delavnice za preprečitev izbruha oboroženega konflikta v Južnokitajskem morju.....	169
3.3.9	Konferenca o sodelovanju in dialogu severovzhodne Azije.....	170
3.4	Mediacija za politično rešitev oboroženega konflikta.....	170
3.4.1	Mozambik: mediacija Skupnosti Sv. Egidija	171
3.4.2	Sporazum iz Osla: facilitacija inštituta Fafo.....	173
3.4.3	Mali: facilitatorska vloga nevladne organizacije Norwegian Church Aid	175
3.4.4	Haiti: mediacija bivšega predsednika Carterja.....	176
3.4.5	Aceh, Indonezija: facilitacija Centra za humanitarni dialog in mediacija Martija Ahtisaarija.....	177
3.4.6	Burundi: raznovrstne oblike mediacije nedržavnih akterjev	180
3.4.7	Balkan: mediacija za delne sporazume in vzporedni procesi v podporo uradnim.....	181
3.5	Mediacija za krepitev mednarodnih standardov	183
4	ODNOS MED URADNO IN DRUGOTIRNO DIPLOMACIJO	186
4.1	Pogledi uradne na drugotirno diplomacijo in obratno.....	186
4.1.1	Pregled stališč držav in mednarodnih organizacij do drugotirne diplomacije	186
4.1.2	Ugotovitve ameriške in turške raziskave o pogledih diplomatov na drugotirno diplomacijo	188
4.1.3	Intervjuji s slovenskimi diplomati in z visokim uradnikom EU	191
4.1.4	Pogledi nedržavnih akterjev na drugotirno diplomacijo in na sodelovanje s prvotirno diplomacijo	197

4.2 Analiza odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo	199
5 ZAKLJUČEK IN RAZPRAVA	208
5.1 Uresničitev ciljev naloge in preverjanje hipotez	208
5.1.1 Glavne ugotovitve naloge.....	209
5.1.2 Preverjanje hipotez	221
5.2 Prispevek disertacije k znanosti o mednarodnih odnosih	224
5.2.1 Teoretični prispevek k znanosti	224
5.2.2 Praktični prispevek k znanosti.....	229
5.3 Odprti problemi, priporočila, smernice	230
6 SEZNAM LITERATURE	234
7 STVARNO IN IMENSKO KAZALO	276
7.1 Stvarno kazalo	276
7.2 Imensko kazalo	280
Priloga: Vprašalnik o pogledih na uradno in drugotirno diplomacijo.....	285

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 2.1: Okvir pokonfliktne izgradnje miru.....	91
Preglednica 4.1: Ključne razlike med prvotirno in drugotirno diplomacijo ter med aktivnostmi "tretjega tira".....	134
Preglednica 4.2: Vloga nedržavnih akterjev in časovna "delitev dela" z uradno diplomacijo v reševanju posameznih faz konflikta.....	138

1 UVOD

*"Sam ne morem govoriti z njimi, nekdo pa mora."
(Eisenhower)¹*

V uvodu doktorske disertacije, v kateri proučujemo mediacijo² nedržavnih akterjev v mednarodnih oboroženih konfliktih, v prvem podpoglavju podrobneje predstavljamo predmet proučevanja in njegove omejitve ter navajamo raziskovalne hipoteze. Sledita predstavitev ciljev naloge in opredelitev prispevka k znanosti o mednarodnih odnosih (podpoglavje 1.2) ter podpoglavje o metodologiji (1.3). Uvodno poglavje zaključujemo s predstavitvijo strukture doktorske disertacije (1.4).

1.1 Opredelitev predmeta proučevanja, njegove omejitve in raziskovalne hipoteze

1.1.1 Predmet proučevanja

George Logan, kveker iz Filadelfije, je leta 1798 potoval v Pariz in se s francoskimi uradniki pogovarjal o tem, kako preprečiti stopnjevanje napetosti med Združenimi državami Amerike (ZDA) in Francijo. Čeprav ni bilo dokazano, da bi s tem kakorkoli škodoval ZDA, je ameriški Kongres na pobudo predsednika Adamsa sprejel t.i. Loganov zakon, s katerim je prepovedal vmešavanje posameznikov v uradne zadeve države (Chataway 1998). Leta 1959, na vrhuncu hladne vojne, sta ZDA in Sovjetska zveza (SZ) svoje odnose praktično zamrznili. Takratni ameriški predsednik Dwight D. Eisenhower ter prvi sekretar komunistične partije in uradni voditelj Sovjetske zveze Nikita Sergejevič Hruščov sta se zavedala, da je potrebno stike nadaljevati kljub temu, da je bilo to na najvišji politični ravni nemogoče (Zuckerman 2005). Na pobudo predsednika Eisenhowerja je leta 1960 na univerzi Dartmouth v Hanovru v New Hampshiru potekalo

¹M. J. Zuckerman v Carnegie Reporter, 2005

²Čeprav veliko slovenskih avtorjev angleški izraz *mediation* prevaja kot "posredovanje", pa menimo, da je izraz "mediacija" ustrežnejši prevod. Izraz "posredovanje" je namreč tudi prevod angleškega izraza *intervention*, ki je mnogo širši pojem in se nanaša na ekonomsko, vojaško, politično, humanitarno ... posredovanje. Druga možnost bi bila zelo jasna uporaba besedne zveze "posredovanje med ..." (dvema stranema) kot prevod besede *mediation*, ter besedne zveze "posredovanje v..." (državi, npr.), vendar bi tudi to ne bilo dovolj natančno, saj se posredovanje med dvema stranema lahko nanaša na več kot na mediacijo (npr. na posredovanje sporočil...)

prvo neformalno posvetovanje vplivnih predstavnikov civilne družbe obeh držav, zakrito v izvajanje Sporazuma o tehnični izmenjavi ter izmenjavi v kulturi in izobraževanju med ZDA in SZ, podpisanem leta 1958 (Richmond 2003). To srečanje pomeni začetek dolgoletnega procesa, Konference Dartmouth, v okviru katere so udeleženci na rednih srečevanjih analizirali skupne probleme in se posvetovali o možnostih njihovega reševanja. Po koncu hladne vojne so se srečanja nadaljevala v obliki delovnih skupin za regionalne konflikte in ena od teh je postala forum za iskanje politične rešitve vojne v Tadžikistanu ter primer uspešne drugotirne diplomacije (prim. Saunders 1999, Voorhees 2002, Montville 2005, Saunders in Voorhes 2002 ter Saunders 2009). Na prelom petdesetih in šestdesetih let sega tudi program oziroma konferenca Pugwash, poimenovana po prizorišču prvega srečanja, ki je z namenom proučiti načine za preprečevanje tekme v jedrskem oboroževanju zbrala jedrske fizike in druge strokovnjake ZDA in SZ. Tudi to srečanje se je nadaljevalo z rednimi srečevanji, ki so jih najprej poimenovali Program, nato Konferenca Pugwash o znanosti in svetovnih zadevah (*Pugwash Conferences on Science and World Affairs*) (prim. Kriesberg 1996). Tudi ta se je po koncu hladne vojne, podobno kot konferenca Dartmouth, razvila v forum za reševanje konflikta: v tem primeru indijsko – pakistanskega glede Kašmirja v letih 2004 in 2005 (Zuckerman 2005). Tretji zgodnji primer so delavnice za krepitev zaupanja med Indonezijo, Malezijo in Singapurjem, organizirane leta 1965 na pobudo profesorja na University College London in bivšega diplomata Johna Burtona. Te delavnice so leto kasneje pomembno prispevale k vzpostavitvi diplomatskih odnosov med omenjenimi državami (Fischer 1997).

Vse to so bile aktivnosti, ki so zmanjševale napetosti med državami in preprečevale izbruh oboroženega konflikta, prispevale k uradnim pogajalskim procesom, v nekaterih primerih pa tudi predstavljale temelj reševanja konkretnih konfliktov po koncu hladne vojne. Tovrstne aktivnosti je ameriški diplomat Joseph Montville leta 1982 poimenoval drugotirna diplomacija (*track-two diplomacy*) (Montville 1982/2006). Pojasnil jo je kot proces v podporo uradni diplomaciji, ki ga izvajajo državni in nedejavni akterji. Spremembe v mednarodnem okolju po koncu hladne vojne, ki so bile predmet poglobljene strokovne in znanstvene razprave (prim. Miall in drugi 1999; Simoniti 2001; Brecher in Wilkinfeld 2003; Wenger in Zuckerman 2003; Bercovitch in Derouen 2004; Pfetich 2007; Crocker in drugi 2009; Gleditsch 2009; Kriesberg 2009; Harboom in Walensteen 2010), so vplivale na krepitev vloge nedejavnih akterjev pri reševanju oboroženih konfliktov. Med dejavniki krepitev vloge nedejavnih akterjev prepoznavamo zlasti: demokratizacijo držav in odnosov med njimi, ki je okrepila vlogo civilne družbe; tempo globalizacije, ki je s hitrejšim pretokom informacij izpostavil potrebo po hitrem in učinkovitem odzivu na krizne razmere; poudarjanje pomena mehke varnosti v razmerju

do trde varnosti; spremembe v naravi oboroženih konfliktov (zlasti njihova internacionalizacija in dejstvo, da je vsaj ena od sprtih strani pogosto nedržavni akter), in nepripravljenost ali nezmožnost držav posredovati.

Tako so posamezne nevladne organizacije in posamezniki dosegli pomembne uspehe pri mediaciji za (lokalna ali tematska) premirja, pa tudi za končanje oboroženega konflikta. Humanitarne organizacije so bile ključne za premirja za lažje razdeljevanje humanitarne pomoči v Indoneziji in Maliju. Skupnost sv. Egidija je uspešno mediirala za končanje državljanske vojne v Mozambiku. Norveški Inštitut za proučevanje dela in sociale Fafo je odigral pomembno facilitatorsko vlogo za sklenitev Sporazuma iz Osla. V nekaterih primerih so ključno mediatorsko vlogo odigrali ugledni posamezniki; bivši ameriški predsednik James Earl (Jimmy) Carter za preprečitev izbruha konflikta na Haitiju ter za doseg č časovno omejenega premirja v Bosni in Hercegovini (BiH). Bivši finski predsednik Martti Oiva Kalevi Ahtisaari je mediiral med uporniškim gibanjem za neodvisnost Aceha in indonezijskimi oblastmi. Nadaljevala se je tudi praksa delavnic in dialogov v podporo uradnim pogajalskim procesom. Inštituti in univerze so organizirale delavnice za alternativno reševanje konflikta med Perujem in Ekvadorjem, v Tadžikistanu, na Severnem Irskem, v okviru Bližnjevzhodnega mirovnega procesa (BVMP). Vse te primere mediacije podrobneje predstavljamo v drugem delu naloge. Pred tem pa želimo mediacijo nedržavnih akterjev teoretsko umestiti v mednarodne odnose, konkretnije v okvir diplomacije.

Mediacija nedržavnih akterjev v mednarodnih oboroženih konfliktih, ki je predmet proučevanja naše naloge, sodi med področja diplomacije, ki še niso bila sistematično obdelana, niti teoretsko konceptualizirana (Reiman 2005, Bartoli 2009, Leguey-Feilleux 2009). Zaradi tega je najprej potrebno odgovoriti na vprašanje, katere teorije mednarodnih odnosov ponujajo najustreznejše izhodišče in okvir za obravnavo mediacije nedržavnih akterjev, nato pa poskusiti oblikovati nastavke za njihovo ustrezno teoretsko obravnavo.

Če je v preteklosti, zlasti do konca hladne vojne, veljalo, da bi na vprašanje, katera teorija najbolj pojasni, kako je deloval in kako deluje svet, lahko odgovorili, da je to predvsem realizem s svojimi izpeljankami, v določeni meri pa tudi liberalizem, pa za obdobje zadnjih dvajsetih let to ne velja več. Zavedanje, da za rešitev oboroženega konflikta in za trajnejši mir ni dovolj sklenitev mirovnega sporazuma za končanje neposrednih sovražnosti ter povečanje števila in raznovrstnosti akterjev mednarodnih odnosov, zlasti pa porast števila nedržavnih akterjev, je po eni strani spomnilo na tiste obstoječe teoretske pristope, ki odpravljajo nekatere glavne šibke plati prevladujočih

teorij (predvsem njihovo državocentričnost in zanemarjanje pomena identitete), po drugi strani pa spodbudilo razvoj novih teoretskih pristopov.

Razpravo o teorijah mednarodnih odnosov z vidika njihove obravnave vloge nedržavnih akterjev pri reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov umeščamo v okvir primerjave med racionalizmom in družbenim konstruktivizmom, torej med teoriji, ki sta glavna protagonista ene od dveh velikih sodobnih teoretskih razprav in sicer tiste, ki poteka v ZDA. Protagonista velike razprave v Evropi sta družbeni konstruktivizem in poststrukturalizem (Brglez 2008). Odločitev za "ameriško" veliko razpravo izhaja iz ocene o politični teži in vplivu racionalizma in znotraj njega zlasti političnega realizma. Tu se namreč povsem strinjamo z Brglezom, da zaradi njegove "zdravorazumskosti" (klasičnega političnega realizma, kot ga dojemajo politični odločevalci), proučevanje sodobnega dogajanja v mednarodnih odnosih brez klasičnega političnega realizma ni možno (Brglez 2008, 147). Ne racionalizem in ne družbeni konstruktivizem pa zaradi svoje osredotočenosti na državo ne zajameta celote mednarodnega okolja. Ker oba (natančneje rečeno, posamezne smeri znotraj njiju) povzemajo nekatere bistvene elemente drugih teorij, zlasti sociologije mednarodnih odnosov in kritičnih teorij, je potrebno opozoriti tudi na njihove prispevke. Pri obravnavi posameznih teorij se naslanjamo tako na teoretike obravnavanih smeri (Morgenthau 1948; Mearsheimer 1995; Wendt 1999; Jackson 2009; Benko 1997; Benko 2000; Bull 1977; Wight 1999; Wendt 1992; Wendt 1999; Doyle 1995; Keohane in Nye 2001) kot na avtorje, ki so o njih (kritično) pisali (med drugimi Smith 1995; Simoniti 1995; Burchill 1996; Devetak 1996; Jabri 2000; Carter 2001; Freedman 2002; Grizold 2002; James 2002; Jazbec 2002; Barkin 2003; Dunne in Smith 2005; Lamy 2005; Walsh 2005; Lawson 2007; Brglez 2008; Drulák 2010).

Razprava o teorijah in njihovih nastavkih za proučevanje vloge nedržavnih akterjev pri mediaciji za reševanje mednarodnih oboroženih konfliktov odpira pot k proučitvi glavnih značilnosti mednarodnega varnostnega okolja po koncu hladne vojne, načinov reševanja mednarodnih oboroženih konfliktov s poudarkom na mediaciji, vloge civilne družbe in predvsem nedržavnih akterjev pri tem, razvoja diplomacije in pojava drugotirne diplomacije ter odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo.

Pri obravnavi varnostnega okolja, v katerem se pojavljajo nedržavni mediatorji izhajamo iz teoretskih izhodišč, ki odpirajo prostor drugim, ne le državnim, akterjem mednarodnih odnosov, obenem pa upoštevajo pomen identitet pri oblikovanju interesov akterjev. Izhajamo iz obravnave konfliktov in njihovega reševanja na celovit način, ki vključuje preprečevanje konflikta, njegovo politično rešitev in pokonfliktno trajno izgradnjo miru.

Izhajamo namreč iz predpostavke o nepopolnosti pristopov k reševanju oboroženih konfliktov, kadar se z rešitvijo konflikta razume le zaustavitev nasilnosti. V takem pristopu k reševanju konfliktov, ki je bil značilen za reševanje meddržavnih konfliktov, je bil namen mediacije praviloma podpis mirovnega sporazuma, katerega cilj je bil ustaviti nasilje. Tak način reševanja konfliktov se v primeru dolgo trajajočih, težje rešljivih konfliktov ni izkazal kot najboljši, zaradi česar je v ospredje stopalo prizadevanje za odpravo vzrokov konflikta. Vendar se je tudi tak pristop pokazal kot ne povsem ustrezen, saj je včasih vodil k temu, da se je zaradi časovno zamudnega ukvarjanja z vzroki izbruha konflikta zanemarilo pomen čim hitrejše prekinitve oboroženega nasilja. Prvi pristop poudarja pomen državnih akterjev, pri drugem so v ospredju nedržavni akterji. Pristop, ki poskuša smiselno povezati oba omenjena pristopa in ki vključuje državne in nedržavne akterje je vsebovan v konceptu transformativne mediacije. Ta koncept je izhodišče za proučevanje mediacije kot načina mirnega reševanja konfliktov v vseh njegovih fazah, na kar opozarja vrsta avtorjev, med njimi Rupesinghe (1999), Saunders (1999), Nathan (1999), Brand-Jacoben (2000), Zartman (2001), Bercovitch in Derouen (2004), Gabrič (2005), Bercovitch in Freter (2007) in Ahtisaari (2008). Mediacija se tako ne nanaša več le na prizadevanja za končanje oboroženega nasilja, pač pa na vse faze reševanja oboroženega konflikta. Pokaže se, da so poleg državnih akterjev pri tem pomembni tudi nedržavni akterji. Čeprav v preteklosti nezaželeni ter celo prepovedani, so zlasti v obdobju po koncu hladne vojne čedalje bolj prisotni tudi na področju reševanja oboroženih konfliktov, vključno z mediacijo (prim. Miall in drugi 1999; Bakker 2001; Aall 2002; Riccigliano 2003; Suifron 2005; Wallis in Samayoa 2005; Faltas in Paes 2005; Assefa 2005; Karn 2006; Montville 2006; Svennson 2007; Babbit 2009; Berdal 2009; Saunders 2009; Hofmann in Schneckener 2011). Iz opisov posameznih primerov izhaja precejšnja raznolikost mediacije nedržavnih akterjev, zaradi česar jo velja razvstiti v nekaj glavnih skupin. Tipologija mediacije nedržavnih akterjev nam bo v pomoč pri obravnavi posameznih primerov in njihovi medsebojni primerjavi.

Mediacija nedržavnih akterjev posega v diplomacijo, saj nedržavni akterji prevzemajo eno ključni nalog (uradne) diplomacije. S tem pod vprašaj postavlja tradicionalna razumevanja diplomacije kot sinonima za državni zunanje politični aparat ter načina miroljubnega urejanja mednarodnih odnosov. Celovita obravnava tega pojava, poimenovanega drugotirna diplomacija, je možna le v takem razumevanju mednarodnih odnosov, v katerih poleg držav delujejo tudi drugi akterji, saj le tak pristop ponuja tudi izhodišče za proučevanje diplomacije kot sredstva in metode mirnega reševanja konfliktov, ki ni vezana izključno na državo in jo poleg uradnih opravljajo tudi nedržavni akterji. Izhajamo iz ocene, da so opredelitve diplomacije, ki jo vežejo le na državo, preozke in se pri tem strinjamo z avtorji, kot so Brglez (1998), Hoffman (2003),

Jöhnsson in Hall (2005), Langhorne (2005) Sharp (2005), White (2005), Begoyan (2006), Katradjiev (2006), Bolewski (2007), Murray (2008), Shaw (2008), Udovič (2009) in Drulák 2010. V okviru razmisleka o diplomaciji, ki zahteva premik fokusa proučevanja iz države na proces oz. interakcijo med akterji mednarodnih odnosov s ciljem miroljubnega reševanja konfliktov, opredelimo tudi drugotirno diplomacijo. Pri tem izhajamo iz opredelitev, ki drugotirno diplomacijo razumejo kot proces v podporo uradnim procesom (Montville 1982; Saunders 1990; Berridge 2005; Fischer 2006; Smith in Smock 2008), a jo poskušamo razširiti z mediacijo nedržavnih akterjev, ki zamenjuje uradno diplomacijo (kar nekateri avtorji, kot so Crocker in drugi 1999, uvrščajo v "prvi tir in pol" ali pa ga, kot npr. Bartolli 2009, obravnavajo kot vstop nedržavnih akterjev v prvi). V vsakem primeru gre za nov pojav diplomatske prakse, odnos do katerega si uradna diplomacija šele oblikuje in je zato vreden nekoliko podrobnejše proučitve. Tu se med drugimi naslanjamo na Kriesberga (1996), Allen Nana (2006) in Strimlinga (2006). Dodajamo pa jim tudi lastne ugotovitve, do katerih smo prišli na podlagi proučitve posameznih primerov, ki jih predstavljamo v drugem delu naloge, in na podlagi intervjujev s slovenskimi diplomati, visokim uradnikom Skupne evropske zunanje in varnostne politike in predstavnikoma nedržavnih akterjev, ki jih primerjamo z rezultati podobnih intervjujev, opravljenimi med ameriškimi in turškimi diplomati (Chataway 1997; Gürkaynak 2003). Poznavanje prednosti in slabosti posameznih tipov mediatorjev je eden od pogojev uspeha mediacije, saj se v večini oboroženih konfliktov, ki se rešujejo z mediacijo, pojavi več mediatorjev.

1.1.2 Omejitve naloge

V obravnavi varnosti se naloga omejuje na t.i. trdo varnost, in znotraj nje na odsotnost oboroženega nasilja. Ob strani pušča druge podvrste varnosti (kot so ekonomska, okoljska ipd.), ki so za našo temo manj relevantne. V obravnavi nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih se naloga posveča tistim, ki prispevajo k reševanju oboroženih konfliktov in se le delno dotakne nedržavnih akterjev, ki so sami akterji oboroženih konfliktov (kot so npr. oborožene uporniške skupine, paravojaške enote, teroristične skupine ipd.).

Znotraj obravnave nedržavnih akterjev, ki prispevajo k reševanju konfliktov, se naloga omejuje na tiste, ki se ukvarjajo z mediacijo. Ostalim oblikam delovanja nedržavnih akterjev, vključno s tistimi oblikami posredovanja, ki sicer prispevajo k reševanju oboroženih konfliktov, vendar ne gre za mediacijo, se posvečamo le toliko, kolikor to lahko prispeva k ustrežnejši opredelitvi nosilne teme naloge. V obravnavi mediacije se ukvarjamo z mediacijo kot sredstvom mirnega reševanja oboroženih konfliktov in ob

strani puščam druge oblike mediacije. Izhajamo iz celovite obravnave diplomacije, ki nam omogoča prostor proučevanja zožiti na drugotirno diplomacijo. V nalogi se posvečamo predvsem drugotirni diplomaciji, razvoju diplomacije kot take pa se posvečamo le toliko, kolikor nam to omogoča poglobljen razmislek o drugotirni diplomac

Pri prikazu primerov mediacije se omejujemo na obdobje med 1957, ko se začel izvajati Program Pugwash, do 2010. Pri tem osrednjo pozornost namenjamo obdobju po koncu hladne vojne, ko je drugotirna diplomacija doživela razmah. Leto 2010 je zadnje leto proučevanja konkretnih primerov mediacije, ki jih navajamo v drugem delu naloge.

1.1.3 Raziskovalna vprašanja in hipoteza naloge

V obravnavi vloge nedržavnih akterjev v mediaciji za reševanje oboroženih konfliktov so raziskovalna vprašanja naslednja:

- 1) katere teorije in teoretski pristopi ponujajo nastavke za celovito obravnavo nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih ter za obravnavo drugotirne diplomacije;
- 2) kako velja nedržavne akterje umestiti v mednarodni sistem in na kakšen način prispevajo k reševanju oboroženih konfliktov;
- 3) kaj je drugotirna diplomacija in kako velja opredeliti odnos med uradno in drugotirno diplomacijo, ko gre za reševanje oboroženih konfliktov.

Na podlagi navedenih raziskovalnih vprašanj smo oblikovali naslednjo hipotezo naloge:

Drugotirna diplomacija se lahko učinkovito uporablja v vseh fazah mediacije za rešitev oboroženega konflikta, pri čemer bo uspešna, če bo dobro sodelovala z uradno diplomacijo.

Pri preverjanju te hipoteze si bomo pomagali z nekaj delnimi hipotezami.

Delna hipoteza 1 je, da so nedržavni akterji ob sodelovanju z uradnimi akterji uspešni in učinkoviti v mediaciji v vseh fazah oboroženega konflikta.

V literaturi je zaslediti teze o delitvi dela med uradnimi in nedržavnimi akterji. Slednji naj bi bili predvsem v pomoč uradnim akterjem. Primerni naj bi bili za pripravo uradnih pogajanj, torej za facilitacijo pred in med pravo mediacijo. Dokazati nameravamo, da so nedržavni akterji primeren mediator v vseh fazah reševanja oboroženega konflikta.

Delna hipoteza 2 je, da se s sodelovanjem uradne in drugotirne diplomacije krepi učinkovitost obojih.

Predstaviti nameravamo prednosti in slabosti nedržavnih akterjev v primerjavi z uradno diplomacijo ter na primerih pokazati, da smiseln izkoristek primerjalnih prednosti nedržavnih akterjev povečuje učinkovitost uradne diplomacije.

Delna hipoteza 3 je, da je uspešnost in učinkovitost nedržavnih akterjev odvisna zlasti od odnosa uradnih akterjev do njihovih prizadevanj.

V mednarodnem okolju, kjer imajo še vedno največjo - čeprav ne več izključno - težo države, so one glavni akter diplomacije. V reševanje oboroženih konfliktov se vključujejo tudi nedržavni akterji, a bo njihov uspeh odvisen tudi od odnosa uradnih akterjev do njih. Pogledi uradne diplomacije na dejavnosti nedržavnih akterjev so raznoliki in odvisni od odprtosti do delovanja civilne družbe in sodelovanja z njo ter od pristopov prvih k obravnavi varnosti.

1.2 Cilji naloge in prispevek k znanosti o mednarodnih odnosih

Mediacija nedržavnih akterjev v mednarodnih oboroženih konfliktih je relativno nov in še ne dobro proučen pojav. Zelo malo je teoretičnih razprav o njem, pa še tiste, ki so, se tematike lotevajo delno. Pričujoča naloga zato želi vlogo nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih umestiti v teoretske pristope k reševanju oboroženih konfliktov, diplomaciji in vlogi nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih.

1.2.1 Cilji doktorske disertacije

Cilji doktorske disertacije so

- analizirati prevladujoče teorije mednarodnih odnosov na način, ki nam omogoči vpogled v njihovo obravnavo države in nedržavnih akterjev ter varnosti, anarhije, identitet in norm;
- prikazati koncept celovitega reševanja oboroženih konfliktov, ki vključuje vse faze od preprečevanja konflikta do pokonfliktne izgradnje miru in ki presega ločenost na "zunaj-znotraj";
- raziskati vlogo nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih in (teoretske) izzive tega pojava ter ponuditi tipologijo nedržavnih akterjev;
- predstaviti prevladujoča razumevanja diplomacije, jih (skozi razgradnjo na posamezne sestavine) problematizirati in pokazati na ustreznejše prispevke k teoriji diplomacije;
- teoretično opredeliti koncept drugotirne diplomacije in ponuditi tipologizacijo le-te;
- predstaviti mediacijo in analizirati posamezne tipe mediacije nedržavnih akterjev;
- predstaviti teoretske nastavke obravnave odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo;
- predstaviti primere mediacije nedržavnih akterjev ter na tej osnovi in na osnovi intervjujev (s slovenskimi diplomati, visokim uradnikom Skupne evropske zunanje in

varnostne politike ter predstavnikoma nedržavnih akterjev) analizirati odnos med uradno in drugotirno diplomacijo v praksi.

1.2.2 Izvirni prispevek k znanosti o mednarodnih odnosih

Izvirni prispevek k znanosti o mednarodnih odnosih bo teoretični in praktični. Teroretični prispevek se nanaša na:

- 1) obravnavo obstoječih teorij mednarodnih odnosov in teoretskih pristopov k proučevanju posameznih pojavov na način, ki problematizira njihovo državocentričnost in zanemarjanje pomena identitet in norm za oblikovanje interesov akterjev mednarodnih odnosov, obenem pa poskuša najti nastavke, ki znotraj posameznih teorij odpirajo možnosti obravnave nedržavnih akterjev in njihove mediacije pri reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov;
- 2) utemeljitev celovitega pristopa k obravnavi oboroženih konfliktov, ki zajema vse faze konflikta in njegovega reševanja (od preprečevanja do pokonfliktne izgradnje miru in s tem preprečitve ponovnega izbruha konflikta) in ki presega delitev na notranje in mednarodne oborožene konflikte;
- 3) konceptualizacijo nedržavnih akterjev, njihovo umestitev v mednarodni sistem ter predlog njihove tipologije z upoštevanjem glavnih izzivov, povezanih s položajem nedržavnih akterjev (njihov mednarodpravni status in legitimnost), po drugi strani pa z natančnejšo zamejitvijo pojma nedržavni akterji, med katere sodijo le tisti, izpeljani iz civilne družbe in ne tudi tisti, ki so izpeljani iz države;
- 4) študijo diplomacije in znotraj tega razširjeno konceptualizacijo drugotirne diplomacije, v kateri velja prevladujočim opredelitvam drugotirne diplomacije kot neuradnih, neformalnih interakcij med predstavniki nasprotnih strani s ciljem podpreti uradne procese, dodajamo tudi aktivnosti nedržavnih akterjev, ki zamenjujejo oz. dopolnjujejo uradno diplomacijo;
- 5) predstavitev razmerja med uradno in drugotirno diplomacijo, ki jo izvedemo na osnovi obravnave primerov, pregleda literature ter lastnega intervjuja z diplomati in nedržavnimi akterji;

Praktični prispevek doktorske disertacije bo v:

- 6) študiji primerov mediacije nedržavnih akterjev za reševanje mednarodnih oboroženih konfliktov, ki je zasnovana na način, ki sledi predlagani tipologiji drugotirne diplomacije, s čemer je omogočena njihova medsebojna primerjava po eni strani, po drugi pa tudi preverjanje hipotez;

7) prispevku k postopnemu zapolnjevanju teoretskega manjka v slovenskih diplomatskih študijah in obogatitvi izvirne znanstvene in strokovne literature o diplomaciji in o mediaciji v slovenskem jeziku; ter

8) spodbujanju razprave med stroko in akademsko sfero³, saj sodi proučevanje drugotirne diplomacije med tista področja, ki zmanjšujejo razkorak med teorijo in prakso mednarodnih odnosov (Aall 2004, 147).⁴

1.3 Metodologija raziskovanja

"Le malo je področij, v katerih bi bile napetosti med teorijo in prakso večje, kot v diplomaciji"
(Eban 1998)

"Mediacija nedržavnih akterjev je področje, ki zmanjšuje razkorak med teorijo in prakso mednarodnih odnosov"
(Aall 2002)

1.3.1. Problematika metodologije proučevanja mednarodnih odnosov

Citata, uporabljena za uvod v razpravo o metodologiji proučevanja vloge nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih, kažeta na kompleksnost odnosa med teorijo in prakso diplomacije in mediacije, ki je povezana tudi z slabo razvito metodologijo proučevanja mednarodnih odnosov. Brglez (2011) ocenjuje, da je eden od vzrokov relativno nerazvita znanost o mednarodnih odnosih. Gre za različna pojmovanja, katere so tiste raziskovalne prakse, ki jih je mogoče identificirati kot znanstvene. Znanost o mednarodnih odnosih se razlikuje od nekaterih drugih družboslovnih področij, saj med drugim ne poseduje splošnega in empirično podprtega instrumentarija, ki bi odgovarjal konceptu (ene) teorije; za znanost o mednarodnih odnosih je tako značilna "profuzija" teorij (Benko 2000). Razlike med njimi so predvsem odraz različnih pogledov na filozofska ontološka in epistemološka vprašanja, pa tudi na samo pojmovanje osnovnega "objekta" znanstvenega proučevanja: pojem "mednarodni odnosi" se praviloma enači z "meddržavnimi odnosi" in se razumevanje "mednarodnega" le počasi premika k (ustreznejšemu) razumevanju v smislu nadnacionalnega, mednacionalnega, izvendržavnega, ipd. Na tem mestu zato velja najprej opredeliti, kaj razumemo s pojmom mednarodni odnosi. Za izhodišče jemljemo Brglezevo opredelitev mednarodnih

³ S tem želimo prispevati k odpravi teoretskega manjka, ki po Brglezu onemogoča tako stroko kot akademsko sfero ter seveda obojestransko koristno razpravo med njima" (Brglez 2011, 550).

⁴ Do zmanjševanja razkoraka med teorijo in prakso mednarodnih odnosov prihaja zaradi vključevanja akademikov v razne oblike drugotirne diplomacije oz. diplomatov s tovrstnimi izkušnjami v akademsko sfero.

odnosov, ki vključuje vse družbene odnose "za katere velja, da neposredno ali posredno (potencialno) – materialno, intersubjektivno in /ali subjektivno – vsebujejo "mednarodno" dimenzijo (ali kakšen sokonstitutivni element s tega področja družbenega delovanja), pri čemer velja "mednarodno" razumeti kot še vedno aktualno prostorsko razdelitev (območij) sveta med države" (Brglez 2008, 171). Vendar opozarjamo na omejitve tako razumljene "mednarodnosti" mednarodnih odnosov, ki lahko zaobide odnose med državo in nedržavnim akterjem (uporniško ali teroristično skupino), ki geografsko ni omejena na državo, pa tudi nedržavnimi akterji, ki prispevajo k urejanju mednarodnih odnosov.

V znanosti o mednarodnih odnosih je še zlasti šibko razvita metodologija, saj "med teoretskim in empiričnim raziskovanjem obstajajo številne vrzeli in se praktično nihče celostno ne ukvarja z vprašanji metodologije mednarodnih odnosov kot družbene znanosti" (Brglez 2005, 215). Metodologijo Grix (2010, 68) umešča za ontologijo in epistemologijo ter pred metode in vire. Brglez jo z opredelitvijo, da gre za teorijo o načinu pridobivanja vednosti ali znanja, torej o poti, ki povezuje predmet proučevanja z vednostjo o njem, postavlja ob bok ontologiji in epistemologiji (Brglez 2008, 62).

Prevladujoči metodološki (in epistemološki) poziciji v sodobni znanosti o mednarodnih odnosih sta pozitivistična (predvsem v ZDA) in interpretivistična oz. diskurzivna (predvsem v Evropi). Prva povsem ločuje subjekt od objekta proučevanja in vrednote od dejstev ter zagovarja uporabo znanstvenih metod, vključno z metodami, v uporabi v naravoslovnih znanostih. Vanjo sodijo vsi pozitivistični pristopi, med njimi tisti, utemeljeni na empirizmu in racionalizmu. Pozitivistična tradicija poudarja kvantitativne metode, kvalitativne pa dopušča le za postavljanje hipotez, preverjanje katerih se izvaja s kvantitativnimi metodami. V ospredju je razlaga oz. pojasnjevanje z namenom predvidevanja. V drugi, torej interpretivistični oziroma diskurzivni, tradiciji se poudarja specifičnost družbenih ved, ki izhaja med drugim iz ravnanja ljudi. Svet ne obstaja neodvisno od našega vedenja o njem oz. naših interpretacij. Iz te tradicije so izšli zgodnji politični realizem, normativni pristopi, zgodovinsko sociološki pristopi, feministični pristopi ter heterogeni post strukturalistični in postmodernistični pristopi. V tej tradiciji je v ospredju diskurzivna metoda s poudarjanjem upoštevanja posredovalne in konstitutivne rabe jezika. Ti interpretativni metodološki pristopi ne morejo razlikovati med znanostjo in ideologijo (Grix 2010, 57-88; Brglez 2008, 64-65, 199-200, 213).

Poskusi premoščanja razlik in iskanja srednje poti so epistemološki post-pozitivizem, metodološki družbeni konstruktivizem in kritični znanstveni realizem. Slednji naj bi bil po Brglezu primernejši, saj družbeni konstruktivizem zaradi pretiranega poudarjanja idej

težje razume materialna dejstva. Metodološki okvir, ki ga po drugi strani ponuja kritični znanstveni realizem, izhaja iz družbene in zgodovinske obravnave mednarodnih odnosov, ki jih oblikujejo konkretni ljudje na podlagi materialnega okolja, družbenih odnosov, institucij in diskurzivnega okolja. Ontološko realistični metodološki pristopi vključujejo tako pozitivistične kot interpretativne metodološke pristope (Brglez 2008, 225).

1.3.2 Raziskovalna metodologija proučevanja vloge nedržavnih akterjev v mediaciji za rešitev mednarodnih oboroženih konfliktov

Predmet proučevanja pričujoče naloge, tj. vloga nedržavnih akterjev v mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih, bo umeščena v teorije mednarodnih odnosov, kar bo storjeno na dva načina. Najprej želimo ugotoviti, katere obstoječe teorije mednarodnih odnosov ponujajo ustrezne nastavke za čim bolj celovito proučevanje tega pojava, nato našo temo obravnavamo po sklopih in nas bodo zanimali teoretski pristopi k proučevanju (a) varnosti in oboroženih konfliktov, (b) vlogi civilne družbe in nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih, (c) diplomaciji in drugotirni diplomaciji in (d) mediaciji kot sredstvu mirnega reševanja konfliktov. Analizo ustreznosti teorij bomo uokvirili med protagoniste glavnih teoretskih razprav o mednarodnih odnosih: v ZDA so to racionalisti in družbenimi konstruktivisti, v Evropi pa družbenimi konstruktivisti in poststrukturalisti (Brglez 2008, 110 – 114). S tem upoštevamo pomen in vpliv racionalizma in znotraj njega zlasti političnega realizma v praksi mednarodnih odnosov. Realizem poleg tega med vsemi teorijami največ pozornosti posveča ravno vprašanju varnosti. Na drugi strani okvir našega teoretskega razmišljanja določa pomen družbenega konstruktivizma, ki se pojavlja v obeh prevladujočih teoretskih razpravah. Glede na to, da naša tema, torej vloga nedržavnih akterjev pri mediaciji za reševanje mednarodnih oboroženih konfliktov, še ni bila celovito teoretsko obdelana, bomo relevantnost posameznih teorij ugotavljali z metodološkim postopkom razgraditve njihovih pristopov na osrednje koncepte mednarodnih odnosov, kot so država in anarhija, moč, varnost, interesi, identiteta in norme. Ob tem bomo opozorili na vsebinska področja, ki jih glavne obravnavane teorije "puščajo zunaj" in na teorije, ki te pomanjkljivosti morda odpravljajo. To so predvsem sociologija mednarodnih odnosov in kritične teorije.

Pregledu teorij mednarodnih odnosov sledi obravnava teoretskih pristopov k varnosti in reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov, vlogi nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih, diplomaciji in drugotirni diplomaciji in mediaciji. V tem delu izhajamo iz teoretskih pristopov, ki (1) presegajo dualizem zunaj/znotraj države in opozarjajo na mednarodni značaj sodobnih oboroženih konfliktov, (2) opozarjajo na pomen celovite obravnave oboroženih konfliktov in njihovega reševanja, torej od preprečevanja

konflikta, zaustavitve in deeskalacije napetosti ter pokonfliktne izgradnje miru (vključno s transformacijo okoliščin, ki so privedle do konflikta) ter s tem širijo prostor razumevanja mediacije kot mirnega sredstva reševanja oboroženih konfliktov v vseh njegovih fazah, (3) v proučevanje mednarodnih odnosov poleg države vključujejo druge subjekte mednarodnih odnosov, v našem primeru predvsem družbene skupine in posameznika, ter s tem nudijo možnost celovitejše obravnave diplomacije in vpeljave tako imenovane drugotirne diplomacije. Kot izhaja iz navedenega, bodo obravnavani vsi trije nivoji analize: posameznik, družbena skupnost in država, mednarodni sistem.

Tak pristop omogoča "videti" "mednarodnost" sodobnih oboroženih konfliktov, pojav nedržavnih akterjev pri njihovem reševanju in se poglobiti v pojav drugotirne diplomacije, torej diplomacije, ki ni več vezana le na državo, in ki je oblika mediacije nedržavnih akterjev za reševanje oboroženih konfliktov.

1.3.3 Večdisciplinarni metodološki pristop

Proučevalci mednarodnih odnosov se poleg politoloških metod, med katerimi so v ospredju primerjalno-zgodovinska metoda, t. i. znanstvena metoda oz. behaviorizem in postmodernizem, poslužujejo tudi metod drugih ved, zlasti sociologije. Vendar je ločevanje na politološke in sociološke metode bolj navidezno kot stvarno, saj gre med njimi za precejšnjo prepletenost. Ena najbolj razdelanih metod mednarodnih odnosov, ki se je razvila v šestdesetih letih preteklega stoletja, t.i. znanstvena metoda oz. behaviorizem, ki predpisuje proučevanje dogodkov, izvzetih iz konteksta ter njihovo primerjavo z drugimi podobnimi dogodki, pri čemer se naslanjanja na natančno strukturirane raziskave, je v bistvu sociološko-pozitivistični pristop k mednarodnim odnosom (Brglez 2008, 88).

Razglabljanja o metodologiji proučevanja mednarodnih odnosov zagotovo ne olajša dejstvo, da so nekatere teoretske smeri tudi (ali predvsem) metodološki pristopi. Taki so na primer postmodernizem, konstruktivizem, kritični teoretski pristopi in zgodovinska sociologija, ki vsi vsebujejo pomembne metodološke napotke tudi za našo temo proučevanja, saj vsaka od teh teoretsko – metodoloških smeri ponuja "orodje" za razumevanje oboroženih konfliktov in delovanje posameznih akterjev v njem. Postmodernizem problematizira vprašanje realnosti, resnice, strukture in identitete. Temeljni koncept je védenje oziroma genealogija védenja, ključna metodologija pa tekstualizacija oziroma razgradnja teksta in dvojno branje. Opozarja, da je spoznanje vedno vrednostno in politično, ni objektivne resnice in ni ene same zgodovine. Metoda proučevanja zgodovine je genealogija, ki naj nam služi za razumevanje določenih

pojavov v zgodovini. Svet je grajen kot tekst in ga je kot takega treba obravnavati, torej vedno razlagalno. Vse koncepte in pojave je treba "razgraditi", tj. razkriti njihovo bistvo in medsebojne odnose. Poleg razgradnje je potrebno tudi dvojno branje, pri čemer se prvo branje nanaša na kritične komentarje prevladujoče interpretacije, drugo pa je namenjeno izpostavitvi notranjih napetosti in opozarjanju na zadeve, ki so v tekstu umanjale. Metodološki prispevek kritične teorije je v spoznanju, da proučevalec mednarodnih odnosov ni neodvisen opazovalec le teh, pač pa njegov del. Njegovo razmišljanje je s tem okoljem v razmerju soodvisnosti. Konstruktivizem je z opozarjanjem na družbeno strukturiranost mednarodnih odnosov ravno tako predvsem napotek, kako proučevati politiko in kako razumeti delovanje akterjev. Zgodovinska sociologija poudarja razumevanje zgodovinskega in družbenega razvoja in zgodovinski sociologi so lahko tudi pripadniki drugih teoretičnih smeri. Sociološki pristopi so tudi pomagali prenesti pozornost iz držav na druge subjekte mednarodnih odnosov, obenem so do neke mere omilili politični realizem ter posamezne vidike systemske teorije (Brglez 2008, 88-89).

Pri proučevanju mednarodnih odnosov in njihovih posameznih pojavov se avtorji pogosto poslužujejo študije primerov (bodisi enega, bodisi več) ter statističnih metod. Statistične metode se uporabljajo za povzemanje nabora večjega števila podatkov in zaznavanje določenih vzorcev obnašanja oz. pojavljanja. Braummoeller in Sartori (2004, 130) med pozitivne lastnosti te metode prištevata možnost empiričnega odkrivanja določenih pojavov, natančnejši okvir razprave, omogočanje vzročnega sklepanja in preizkušanja ustreznosti različnih hipotez z veliko natančnostjo. Njena glavna slabost je povezana z napakami, ki izhajajo iz zanemarjanja teoretičnih osnov ali pa iz naslonitve na šibko teorijo. Statistična metoda je torej primerna predvsem v povezavi z dobro razvito teorijo. Matematični modeli so uporabni zaradi možnosti natančnih opisov elementov problema, ki ga proučujemo. Snidal (2004, 227) prednosti te metode vidi v instrumentariju, ki je v pomoč pri deduktivnem sklepanju in ki širi moč logike naših teorij. Dober model je skrajno poenostavljen opis, ki izpostavi najpomembnejše elemente in njihovo medsebojno povezanost. Njegova prednost je, da opozori na svoje lastne omejitve in s poudarjanjem tistega, česar ne vemo, nakazuje smer prihodnjih raziskav (Snidal 2004, 230).

Obravnava nadržavnih akterjev kot mediatorjev v reševanju oboroženih konfliktov predstavlja metodološki izziv tudi zaradi tega, ker se za obravnavo posameznih tematskih sklopov, ki so relevantni za našo nalogo, uporablja različne metode. Za vprašanja varnosti in oboroženih konfliktov se pogosto uporabljajo t.i. znanstvene metode, med njimi npr. metoda modelov, zlasti t.i. teorija iger (*game theory*), ki je

primerna le za varnostne študije dveh igralcev z visokimi vložki. Po mnenju Kydda (2004, 362) je ta metoda sicer pripomogla k razumevanju vzrokov vojn, učinkovanja strukture mednarodnega sistema na obnašanje držav, oboroževalne tekme in razoroževanja. Njena šibka plat pa je, da je ni možno aplicirati na situacije z več kot dvema akterjema (Kydd 2004, 347; Sterling – Folker 2006, 93), pa tudi ne na situacije z dvema akterjema, če preference in interesi teh dveh akterjev niso dovolj jasni (Kydd 2004, 347). Teorija iger ne upošteva družbenih institucij, norm, prepričanj in struktur, na katerih temeljijo interesi posameznih akterjev (Sterling – Folker 2006, 96). Druckman (2009) za proučevanje oboroženih konfliktov priporoča primerjalno metodo in metodo, temelječo na opisu posameznega primera. Zaznava pa tudi trend raziskav z uporabo več metod istočasno (*multi-method research*). Relativno veliko metodološke pozornosti je posvečeno tudi mediaciji, kjer so ravno tako pogosto uporabljene t.i. znanstvene metode, v zadnjem času pa se poudarja tudi pomen metod, privzetih iz psihologije. Za mediacijo so po Bercovitchu in Derouenu (2004) pomembne študije enega primera (*single case study*), eksperimentalne študije, intervjuji, opazovanje ter sistematični empirični pristop, ki na podlagi proučitve večjega števila primerov omogoča povezati rezultate mediacije s širokim naborom neodvisnih spremenljivk, ki opisujejo kontekst in proces konflikta. Precej manj (znanstvene) pozornosti je bilo doslej posvečeno diplomaciji, še manj nadržavnim akterjem v mednarodnih odnosih. Diplomacijo se je obravnavalo predvsem v smislu opisovanja diplomatskih tehnik in zgodovinskega razvoja diplomatskih praks (tudi s pomočjo spominov diplomatov). V svoji konceptualizaciji diplomacije se Jönsson in Hall (2005) poslužujeta metodološkega okvira zgodovinske sociologije, ki po njunem zbližuje reflektivne post-pozitiviste in racionaliste. Med teoretske in metodološke osnove drugotirne diplomacije Aallova (2004, 147) šteje politologijo, mednarodne odnose, sociologijo, antropologijo, biologijo, ekonomijo, matematiko in pravo, pa tudi kvantitativne raziskave o konfliktih, študije o sprejemanju odločitev, teorije o pogajanjih in analize nasilja.

Na podlagi povedanega bo v naši nalogi uporabljen večdisciplinaren metodološki pristop.⁵ Ne upamo si trditi, da nam bo povsem uspela tudi sinteza različnih metod, s čimer bi zadostili kriteriju metodologije kot poti med ontologijo in epistemologijo (Brglez 2008, 199). Metodološki okvir kritičnega znanstvenega realizma, kot ga ponuja Brglez, se zdi ustreznejša "srednja pot" od konstruktivizma. Naj spomnimo, da njegov ontološko realistični metodološki pristopi vključujejo tako pozitivistične kot interpretativne

⁵ Na potrebo po interdisciplinarnosti opozarjajo tudi tisti teoretiki, ki so se udeleževali tudi v praksi. Nye se spominja, da je v vlogi pomočnika državnega sekretarja osnove za razumevanje mednarodne politike črpal iz vseh treh tipov razmišljanja: realizma, liberalizma in konstruktivizma (Nye 2000).

metodološke prijeme (Brglez 2008, 225). Večdisciplinaren pristop je poleg tega, kot opozarjata Sprinz in Wolinsky-Nahmias (2004, 378), pomemben predvsem zaradi tega, ker nobena od metod ne reši vseh metodoloških izzivov, poleg tega se z uporabo različnih metod lažje osvetli metodološke probleme in jih s tem pomaga rešiti. Pluralizem pri izbiri metod in iskanje "sredinskih ozemelj", nam odpira poti k pluralizmu teoretičnih pristopov (Kacowicz 2004, 120). Posebna skrb bo zato posvečena izbiri metod, ki povezujejo oba pola, pozitivistični in interpretativni. Ena takih metod je po mnenju Kacowiczove (2004) predvsem metoda študije primerov, ki (tako Sprinz in Wolinsky-Nahmias 2004, 378) pomaga ovrednotiti hipoteze, oblikovane na osnovi drugih metod, kot sta statistična metoda in teorija iger.

1.3.3.1 Študija primerov kot metodološka sredina

Metoda študije primerov se nanaša na študijo enega primera in na (primerjalno) študijo več (običajno manjšega števila) primerov. Pri slednjem je potrebno vključiti tako notranjo analizo posameznih primerov kot primerjavo med njimi (Bennett 2004, 28). Primerjava med posameznimi primeri, če je strukturirana in osredotočena, prispeva k novim hipotezami in razvoju teorij. Študije primerov omogočajo zgodovinski pristop k razlagi oziroma pojasnjevanju posameznih primerov. Kacowiczova (2004, 107) pomen te metode vidi tudi v tem, da predstavljajo metodološko sredino med pozitivisti in konstruktivisti. Domneva, da ravno ta metoda lahko premosti razlike med neorealisti, ki izhajajo iz realnega sveta, in konstruktivisti, ki poudarjajo pojasnjevalno razumevanje sveta in družbeno konstrukcijo realnega.

Študija enega primera je primerna zlasti za preverjanje hipoteze na enem dogodku. Študija več primerov po drugi strani pozornost proučevanja preusmerja na nadzorovano, strukturirano in osredotočeno analizo. Glavna šibka plat metode študije primerov je pristranskost pri izbiri primerov. Ta slabost še posebej pride do izraza pri odločitvi za metodo študije enega primera. Tudi šibka stran metode študije več primerov je povezana z izbiro vzorca. Problematična je lahko velikost vzorca (premajhen vzorec, da bi bil reprezentativen) ali njegova sestava (slabo izbran vzorec) (Bennett 2004, Kacowicz 2004). Kacowiczova (2004, 113) ugotavlja, da je problem pristranskosti izbire primerov izrazitejši pri konstruktivistih, ki zanemarjajo zahteve po metodološki čistosti raziskovanja in izbire primerov ne utemeljijo. Druga slabost, povezana z metodo študija primerov, je, kot opozarja Kacowiczova (ibid.) nejasnost vzročnih povezav; npr. v teoriji demokratičnega miru ni jasna smer kavalnosti. Način odprave te slabosti je t.i. sledenje procesu (*process tracing*), ki je soroden zgodovinski metodi in ki skozi primerjavo (zgodovinsko obravnavanih) primerov osvetli kompleksne vzročne povezave. V ta namen ji služi niz vprašanj, ki si jih postavlja v vseh proučevanih primerih. Metoda študije

primerov tako omogoča strukturirano osredotočeno primerjavo, na podlagi katere je možno izpeljati posploševanje.

V dilemi, ali doktorsko disertacijo zasnovati na enem izbranem primeru ali jih predstaviti več, smo se odločili za slednje tudi zaradi želje predstaviti slovenski akademski in strokovni javnosti razsežnosti pojava drugotirne diplomacije in mediacije nedržavnih akterjev, kar z obravnavo le enega primera ne bi bilo mogoče; obenem pa na čim več ustrezno izbranih primerih pokazati raznolikost pojava, ponuditi tipologizacijo ter omogočiti primerjavo med posameznimi tipi. Pri tem bodo upoštevana opozorila o slabostih študij primerov, iz katerih izhaja smiselnost izbire več primerov namesto le enega in pomen skrbne izbire obravnavanih primerov. Primere, ki jih bomo podrobneje predstavili v drugem delu naloge, smo izbrali po treh kriterijih: vsebinski ustreznosti (obravnavani primer mora ustrezati definiciji drugotirne diplomacije, ki jo postavimo v teoretičnem delu naloge); obstoju zanesljivih virov (zanj mora biti na voljo vsaj ena referenca v strokovni oziroma znanstveni literaturi) in času (upoštevamo primere do leta 2010).

1.3.3.2 Druge uporabljene metode

Poleg študije primerov bodo v nalogi uporabljene tudi druge metode. Večina izbranih metod - deskriptivna metoda, analiza vsebine, primerjalna metoda, zgodovinska metoda, metoda modelov, intervju in opazovanje z lastno udeležbo, je naš prispevek. Uporabili bomo tudi statistično metodo, vendar le v obliki povzemanja ugotovitev nekaterih raziskav, ki so slonele na uporabi te metode.

Deskriptivna metoda

Deskriptivno metodo bomo uporabili pri teoretični osmislitvi predmeta preučevanja. Z njo bomo predstavili osnovne značilnosti teorij mednarodnih odnosov in njihovih pristopov do vprašanj varnosti in reševanja oboroženih konfliktov, diplomacije in mediacije ter vloge nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih. Deskriptivno metodo bomo uporabili tudi za opis primerov mediacije nedržavnih akterjev.

Zgodovinska metoda in sledenje procesu

Zgodovinska metoda bo uporabljena za povzemanje razvoja dogodkov v posameznih primerih mediacije nedržavnih akterjev ter za poustvarjanje konteksta delovanja. Uporabljena bo na način sledenja procesu, ki skozi primerjavo primerov s pomočjo niza vsem primerom skupnih vprašanj osvetli kompleksne vzročne povezave.

Analiza vsebine

Metoda analize besedil bo uporabljena za analizo uradnih dokumentov ter strokovnih in znanstvenih člankov. Ta metoda bo uporabljena tudi za analizo odgovorov v intervjujih. Pri ocenjevanju relevantnosti splošne in delovnih hipotez bom uporabila analizo primarnih in sekundarnih virov. Večina literature, uporabljene pri naši nalogi, je bila v angleščini, nekaj pa tudi v slovenščini, francoščini in češčini.

Intervju

Pri proučevanju mediacije nedržavnih akterjev v oboroženih konfliktih je pomembno opredeliti tudi odnos uradne do drugotirne diplomacije. Ker je v strokovni literaturi o tem napisanega relativno malo, si bomo pomagali z izvedbo in analizo intervjujev s predstavniki uradne diplomacije in izbranimi nedržavnimi akterji. Metoda intervjuja je bila uporabljena za pridobivanje stališč in mnenj diplomatov in nedržavnih akterjev o drugotirni diplomaciji in prihodnjem razvoju uradne in drugotirne diplomacije. Z namenom primerjave rezultatov z rezultati intervjujev, opravljenih med ameriški in turškimi diplomati, smo se odločili za strukturiran intervju z vnaprej določenimi vprašanji. Struktura intervjuja je primerljiva z raziskavama, ki sta bili opravljeni med diplomati Združenih držav Amerike leta 1998 (Chataway 1998) in med turškimi diplomati leta 1999 (Gürkanyak 2007).

Primerjalna metoda

Primerjalna metoda bo uporabljena večkrat, in sicer za primerjavo (1) posameznih teoretskih pristopov do vprašanj reševanja oboroženih konfliktov, diplomacije in mediacije ter vloge nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih; (2) posameznih primerov mediacije nedržavnih akterjev in njihove tipologizacije; (3) analize intervjujev s slovenskimi diplomati z rezultati raziskav o stališčih ameriških in turških diplomatov.

Statistična metoda

V nalogi bomo nekatere procese ilustrirali z navajanjem virov, ki slonijo na statistični metodi.

Metoda modelov

Na podlagi primerjave posameznih primerov mediacije nedržavnih akterjev in izpostavljanja skupnih elementov bomo ponudili njihovo tipologijo.

Opazovanje z lastno udeležbo

Uporabili bomo tudi metodo opazovanja z lastno udeležbo, ki v našem primeru (zaradi osnovnega poklica, to je karijerne diplomatke) omogoča opazovanje pojavov v mednarodnem okolju in izmenjavo mnenj z diplomati in predstavniki civilne družbe.

1.4 Struktura doktorske disertacije

Naloga je razdeljena na dva dela, teoretični in praktični. V prvem obravnavamo izbrane teorije mednarodnih odnosov z vidika njihove obravnave varnosti, diplomacije in vloge nedežavnih akterjev v mednarodnih odnosih in na tej podlagi poskušamo odgovoriti na vprašanje, katere med njimi ponujajo najustreznejše izhodišče in okvir za obravnavo mediacije nedežavnih akterjev. Na osnovi teh ugotovitev proučujemo glavne značilnosti mednarodnega varnostnega okolja po koncu hladne vojne, načine reševanja mednarodnih oboroženih konfliktov s poudarkom na mediaciji, vlogo civilne družbe in predvsem nedežavnih akterjev pri tem, razvoj diplomacije in pojav drugotirne diplomacije ter razmerje med uradno in drugotirno diplomacijo. Teoretična razmišljanja vpenjamo v primerjavo med racionalizmom in družbenim konstruktivizmom, ki ju primerjamo z zgodovinsko sociologijo in kritičnimi teorijami, da bi z njuno pomočjo osvetlili področja, kjer se racionalizem in družbeni konstruktivizem na njih navezujeta in opozorili na tista, ki jih obe glavni teoriji puščata zunaj.

Pregledu teorij mednarodnih odnosov zato sledi razprava o varnostnem okolju po koncu hladne vojne in pregled teoretskih pristopov k reševanju oboroženih konfliktov. Namen tega poglavja je pokazati na spremenjen značaj oboroženih konfliktov po koncu hladne vojne (pogosto gre za težje rešljive etnične konflikte), kar zahteva drugačen pristop k njihovemu reševanju.

V tretjem poglavju obravnavamo nedežavne akterje in njihovo vlogo v mednarodnih odnosih, ki se je po koncu hladne vojne okrepila in nedežavni akterji se vključujejo tudi v aktivnosti, ki so tradicionalno v pristojnosti uradne diplomacije. Večja vloga, ki jo nedežavni akterji prevzemajo v mednarodnem okolju, je povezana s številnimi odprtimi vprašanji, kot so njihova opredelitev (in poimenovanje), mednarodno pravni status in legitimnost. Nedežavni akterji se na različne načine vključujejo v vse faze reševanja oboroženega konflikta. V tem poglavju zato ponudimo njihovo tipologizacijo, ki nam bo predstavljala okvir obravnave konkretnih primerov njihove mediacije, ki bo sledila v drugem delu naloge.

Naslednje, četrto, poglavje teoretičnega dela naloge se ukvarja z diplomacijo in drugotirno diplomacijo. Izhajamo iz ocene o preozkosti klasičnega razumevanja diplomacije, vezanega na weberjansko/westfalijansko nacionalno državo. Vloga držav ostaja sicer osrednja, vendar je manjša, kot je bila v preteklosti, povečuje pa se vloga nedržavnih akterjev. Za tiste njihove dejavnosti, ki so v neposredno pomoč uradni diplomaciji se je uveljavil izraz drugotirna diplomacija. Vendar velja v drugotirno diplomacijo šteti tudi aktivnosti nedržavnih akterjev, s katerimi vstopajo v polje uradne diplomacije in jo na nek način zamenjujejo.

Sledi poglavje o mediaciji kot enem glavnih diplomatskih sredstev mirnega reševanja sporov. Zanj veljajo enaka pravila, ne glede na to, ali jo opravlja državni ali nedržavni akter. Mediacija je primeren način za reševanje vsake od faz oboroženega konflikta, torej za preprečevanje izbruha konflikta, za zaustavitev nasilja in deeskalacijo napetosti, v prizadevanjih za politično rešitev in v pokonfliktni izgradnji miru. Nedržavni akterji lahko prevzamejo glavno mediatorsko vlogo ali pa so v podporo uradni mediaciji. Nedržavni akterji imajo v primerjavi z uradno diplomacijo nekatere prednosti in nekatere slabosti. Pri reševanju oboroženih konfliktov je smiselno te prednosti in slabosti upoštevati.

Šesto poglavje namenjamo razmerju med prvo- in drugotirno diplomacijo. V večini oboroženih konfliktov, ki se rešujejo z mediacijo, se pojavi več mediatorjev, med njimi so pogosto tudi nedržavni akterji. Poznavanje vloge (prednosti in slabosti) enih in drugih je eden od pogojev uspeha mediacije. V zaključnem poglavju teoretičnega dela naloge povzemamo glavne ugotovitve in nakažemo teoretični okvir predstavitve posameznih primerov in analize odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo.

V drugem, praktičnem delu naloge se najprej ukvarjamo s primeri mediacije nedržavnih akterjev, kjer uvodoma predstavimo nedržavne akterje, ki se najpogosteje pojavljajo v mediatorski vlogi. Sledi obravnava posameznih primerov mediacije po tipologiji, ki jo vpeljemo v prvem delu naloge. V okviru vzporednih procesov v podporo uradnim pogajanjem, predstavljamo konferenci Dartmouth in Pugwash, začetki katerih segajo na prelom petdesetih in šestdesetih let prejšnjega stoletja, čemur sledi obravnava primerov po koncu hladne vojne: Notranjetadžiški dialog, vzporedni procesi v podporo uradnemu bližnjevzhodnemu mirovnemu procesu, Severna Irska, Peru – Ekvador, Moldavija, Vzhodni Timor, delavnice za preprečevanje izbruha oboroženega konflikta v Južnokitajskem morju in konferenco o sodelovanju in dialogu v Severovzhodni Aziji. Nato obravnavamo primere mediacije nedržavnih akterjev za politično reševanje oboroženega konflikta. V tem sklopu predstavljamo Mozambik (mediacijo Skupnosti sv.

Egidija), Sporazum iz Osla (facilitacijo inštituta Fafo), Mali (facilitacijo NVO Norwegian Church Aid), Haiti (mediacijo bivšega predsednika Carterja), Aceh, Indonezija (facilitacijo Centra za humanitarni dialog in mediacijo Martija Ahtisaarija), Burundi (raznovrstne mediacije nedržavnih akterjev), Bosna in Hercegovina (mediacija J. Carterja za časovno omejeno premirje), Makedonija, Albanija, Kosovo (mediacije za delne sporazume in vzporedni procesi v podporo uradnim procesom). Na koncu predstavljamo tudi mediatorsko vlogo NVO Geneva Call za spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava. Rdeča nit vseh pregledanih primerov je odnos med uradno in drugotirno diplomacijo.

Poglavje, ki sledi predstavitvi posameznih primerov, navezujemo na zadnje poglavje teoretičnega dela naloge in obravnavane primere analiziramo z vidika odnosa med prvo- in drugotirno diplomacijo. Ta odnos v nadaljevanju ilustriramo z ugotovitvami intervjujev s slovenskimi diplomati, predstavnikom Sveta EU za skupno zunanjo in varnostno politiko in predstavnikoma nedržavnih akterjev. Vprašalnik, ki je bil osnova za intervju, je identičen vprašalnikoma, ki sta bila uporabljena za (med seboj neodvisni) raziskavi med ameriškimi (leta 1998) in turškimi (leta 1999) diplomati, kar omogoča primerjavo njegovih izsledkov. Zadnje podpoglavje tega poglavja prinaša poglobljeno analizo odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo, pripravljeno na osnovi teoretičnih izhodišč, analize stališč državnih in nedržavnih akterjev ter preučitve izbranih primerov.

Zaključek naloge je namenjen navedbi glavnih ugotovitev in preverjanju hipotez, ob čemer odpiramo vprašanja za nadaljno proučevanje.

2 TEORETSKA OSMISLITEV PREDMETA PREUČEVANJA

"Pripovedovalec teorije mednarodnih odnosov je srednje bogat Anglo-Američan, moški, srednjih let".

(Booth 1995, 333)

Teorije⁶ mednarodnih odnosov so poskus opisati mednarodne odnose in ugotoviti mehanizme in pravila, ki v njih delujejo, ter morda tudi predvideti prihodnji razvoj ali celo nanj vplivati. Poznavanje teorij nas lahko privede do spoznanja, kako je deloval in kako deluje svet in pomaga preprečevati napake.⁷ Poznavanje teorije nam pomaga tudi razumeti in predvideti ravnanja akterjev mednarodnih odnosov, saj je način, kako se bodo odzvali na dogajanja, med drugim odvisen od njihovega (teoretskega) formiranja. Vsaka od teorij ponuja svoja "očala", skozi katera zaznavamo in razumemo mednarodne odnose, torej tudi tista njihova področja in pojave, ki so tema pričujoče naloge, mednarodno varnost in reševanje oboroženih konfliktov, diplomacijo in mediacijo ter vlogo nedržavnih akterjev.

Že na samem začetku velja opozoriti na nekaj ovir in omejitev: Čeprav se večina oboroženih konfliktov dogaja v t. i. ne-zahodnem svetu, so teorije mednarodnih odnosov večinoma utemeljene na zahodni politični misli in na t. i. zahodnem diskurzu. Najvplivnejša med teorijami, realizem, je teorija anglo-ameriškega dela sveta. Pripovedovalec teorije mednarodnih odnosov je, kot ga opiše Booth (1995, 333) srednje bogat moški, Anglo-Američan, srednjih let. Pripoved o mednarodnih odnosih nekoga, morda ženske, iz revnejšega okolja in iz Afrike, bi bila povsem drugačna. Znanost o mednarodnih odnosih sooblikuje prakso mednarodnih odnosov. Če je v preteklosti pomagala oblikovati tako prakso mednarodnih odnosov, ki je "grozila drugim, jih disciplinirala in jim povzročala nasilje" (Smith 1995, 5), pa gre v sedanosti bolj za problem njene nezmožnosti razumeti aktualne mednarodne odnose, npr. konec hladne

⁶ Brglez teorijo opredeli kot "konceptualno shemo ali pojmovni aparat, na podlagi abstrakcij in posplošitev izoblikovan model ali metaforo, s katero skušamo pojasniti in/ali razumeti, zakaj in kako se določeni pojavi zgodijo, so se zgodili, ali naj bi se dogajali. Funkcija teorij je obe tem tudi vrednostna/vrednotna" (Brglez 2008, 63).

⁷ Kot primer take napake se omenja Sueška vojna, ki jo je sprožila britanska vlada ob predpostavki, da egiptovski voditelj Naser predstavlja grožnjo obstoječemu redu. Vendar, kot ugotavlja Cooper (2003), ni bilo ne reda in ne grožnje. Kot napaka se lahko obravnava tudi vojna v Alžiriji, saj se je Francija borila za tip države, ki ni bil več aktualen. V zadnjem obdobju se kot napaka, utemeljena na napačnih predpostavkah, nakazuje tudi vojaško posredovanje v Iraku).

vojne, pa tudi teroristične napade 11. septembra 2001. Ti, spodleteli poskusi znanosti po Brglezu (2008, 49), prakso mednarodnih odnosov - tj. njene udeleženske in udeležence - pri osmišljanju možnih alternativ tudi omejujejo.

Kljub temu, da razvoj mednarodnih odnosov v praksi praviloma prehiteva teorijo, nam prevladujoče teorije še vedno ponujajo pomembne odgovore na ključna vprašanja, vendar ne vse teorije na vsa vprašanja. Mednarodni odnosi po razpadu blokovega sistema postajajo bolj zapleteni, saj vanje vstopa več akterjev in se zato s pomočjo klasičnih konceptov, kot so nacionalna država, anarhija, interesi in moč, ne da več odgovoriti na vse ključne nove pojave. Realizem ostaja izhodiščna teorija v smislu, da se druge teorije razvijajo v odnosu do nje. Pomen realizma podčrtuje dejstvo, da osrednjo pozornost posveča vprašanju varnosti. Druge teorije "pristajajo na agendo, ki jo določa realistična teorija mednarodnih odnosov, torej na vprašanja vojne in miru" in tako "pomagajo vzdrževati to prevlado" (Smith, 1995; Jabri 2000). Nekateri menijo, da gre med posameznimi teorijami za "delitev dela: realizem in neorealizem naj bi se tako ukvarjala z vprašanji trde varnosti, liberalizem oziroma pluralizem pa z vprašanji sodelovanja in ekonomije, kar naj bi bilo v skladu z oceno, da je neoliberalizem bolj relevanten za področja skupnih interesov držav, kot je na primer prosto trgovanje, manj pa na področju nacionalne varnosti, oziroma tako delitev dela celo priporočajo (Lamy 2005, 214). Realizem je še naprej prevladujoča in najvplivnejša teorija mednarodnih odnosov tudi zaradi svojega vpliva na politične odločevalce in izvajalce zunanje politike. Zaradi "zdravorazumskosti" klasičnega političnega realizma, kot ga dojemajo politični odločevalci, proučevanje sodobnega dogajanja v mednarodnih odnosih brez klasičnega političnega realizma ni možno (Brglez 2008, 147). Najvplivnejši ameriški diplomati, med katere sodita Henry Kissinger in George Kennan, so se "kalili" v realistični šoli. Sicer manj kot v preteklosti, vendar še vedno se to teorijo smatra kot tisto, ki najbolj pojasni, kako je deloval in kako deluje svet. Države so, kot menita Rourke in Boyer (1998), pripravljene med seboj sodelovati in se obnašati altruistično, vendar se v primerih, ko so pod vprašajem vitalni nacionalni interesi, odločevalci praviloma ravnajo po "realpolitik". Na politične odločevalce pomembno vplivajo nekatere smeri liberalizma. Opaziti je, da so (zlasti evropski) državniki (v skladu z liberalnim institucionalizmom) prepričani, da evropska varnostna arhitektura, ki jo sestavljajo EU, Nato in Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), zagotavlja dolgoročno varnost in stabilnost in verjamejo, da bi podobni modeli lahko okrepili varnost in stabilnost v drugih regijah sveta (Baylis 2005). Odmevna in vplivna je tudi (republikansko liberalistična) teza demokratičnega miru, po kateri je širjenje območja demokracije obenem tudi širjenje prostora varnosti.

Te teorije, torej realizem in liberalizem z vsemi svojimi podzvrstmi tvorijo t.i. racionalistični pristop. Skupaj z družbenim konstruktizmom sodijo med pojasnjevalne teorije ter obenem v teorije za reševanje problemov (*problem-solving theories*), kar pomeni, da si na danih predpostavkah prizadevajo za čimbolj gladko delovanje obstoječega sistema. Kritični oz. reflektivistični teoretski pristopi, kamor sodijo kritična teorija, feminizem in postmodernizem, po drugi strani problematizirajo obstoječo realnost na način, da iščejo in problematizirajo zamolčane in skrite elemente mednarodnih odnosov.

Obravnavanje reševanja oboroženih konfliktov z mediacijo, v katero so vključeni nedežjavni akterji, je vpeta v tri okvire: teorije, ki opredeljujejo naše razumevanje konfliktov, kontekst, ki sooblikuje konflikt, s katerim se ukvarjamo in praktične izkušnje tistih, ki si prizadevajo za njihovo miroljubno reševanje (Miall in drugi 1999, 217). Prvi, torej teoretski, okvir bomo opredelili s pomočjo razmisleka o relevantnosti posameznih teorij za obravnavo naše teme ter teoretskih pristopov k varnosti in reševanju oboroženih konfliktov, diplomaciji in drugotni diplomaciji ter mediaciji. Drugi in tretji okvir nas bosta vodila pri predstavitvi posameznih primerov in analizi delovanja nedežjavnih akterjev kot mediatorjev pri reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov.

V obravnavi teoretskih pristopov k varnosti in reševanju oboroženih konfliktov bomo izhajali iz analize značaja oboroženih konfliktov po koncu hladne vojne. Meddržavne konflikte so zamenjali internacionalizirani notranji konflikti, s čimer se je spremenil tudi način njihovega reševanja. Meddržavne konflikte se je praviloma reševalo s sklenitvijo mirovnega sporazuma, katerega glavni cilj je bilo končanje oboroženega nasilja. Reševanje internacionaliziranih notranje državnih konfliktov je izpostavilo pomen kombinacije različnih pristopov. Pokazalo se je namreč, da mirovni sporazumi redko trajajo, če se istočasno ne odpravljajo vzroki nastanka konflikta in če v mirovni sporazum niso vgrajeni nastavki za trajno izgradnjo miru. V vseh fazah reševanja oboroženih konfliktov se poleg državnih pojavljajo tudi nedežjavni akterji. O njihovih aktivnostih obstajajo posamezna pričevanja in napotki za delo, vendar njihova vloga doslej še ni bila sistematično proučena.

Skrb za miroljubne odnose med državami in mirno reševanje oboroženih konfliktov je ena glavnih nalog diplomacije. Proučevanje diplomacije se, podobno kot to velja za proučevanje mednarodnih oboroženih konfliktov, umešča v okvir mednarodnih odnosov kot meddržavnih odnosov, saj velika večina avtorjev del o diplomaciji izhaja iz realistične teorije mednarodnih odnosov, ki diplomacijo veže na države. Velja, da tudi tu praksa prehiteva teorijo: tako razumljena diplomacija namreč v določeni meri upošteva pojav

alternativnega preprečevanja in reševanja oboroženih konfliktov v obliki delavnic z mediacijo, ki so pojavile v šestdesetih letih prejšnjega stoletja kot podpora uradnim procesom in za katero se je uveljavil izraz drugotirna diplomacija. Povsem zunaj konceptualne obravnave pa ostajajo primeri mediacije nedržavnih akterjev za politično rešitev konflikta, torej drugotirne diplomacije, ki ni le v pomoč uradni diplomaciji, pač pa jo zamenjuje. Mediacija kot oblika miroljubnega reševanja oboroženih konfliktov, je po drugi strani deležna precejšnje teoretske pozornosti, vendar tudi tu predvsem na osnovi konceptov reševanja meddržavnih oboroženih konfliktov s (pre)močjo. Tako razumljena mediacija teži k zmagi ene strani nad drugo. Gre za t.i. trda pogajanja, za razliko od katerih je cilj t. i. mehkih pogajanj doseči kompromis, ki bi bil ugoden za vse sprte strani (Pfetsch 2007). Nov pojav mediacije nedržavnih akterjev za politično rešitev konflikta tako še vedno "ostaja zunaj" teoretskih razprav o varnosti, diplomaciji, mediaciji. Šele njegova ustrezna teoretska konceptualizacija bo omogočila ustreznejšo razpravo o odnosu med uradno in drugotirno diplomacijo in s tem ponudila okvir delovanja obojih "na terenu": v večini oboroženih konfliktov se namreč pojavi več mediatorjev, med katerimi so lahko nedržavni in državni. Poznavanje glavnih značilnosti, prednosti in slabosti enih in drugih olajša usklajenost delovanja, kar je pogoj za uspešno reševanje konflikta.

2.1 Pregled teorij mednarodnih odnosov z vidika njihove obravnave reševanja oboroženih konfliktov z mediacijo in vlogo nedržavnih akterjev pri tem

*"Stalno obstaja nevarnost, da naše teorije niso dovolj natančne za odgovore na naša vprašanja, ali pa da nam metode, ki jih imamo na voljo, preprečujejo videti probleme tam, kjer dejansko so."
(Brglez 2008, 48)*

Glavne smeri v razvoju teorij mednarodnih odnosov je možno obravnavati in razvrščati na več načinov: Wight (1991) jih deli na realistično (ki temelji na Machiavelliu), racionalistično (ki izhaja iz Grotiosa) in revolucionarno (ki temelji na Kantu). Po prvih dveh tradicijah je mednarodno okolje anarhično, po prvi so možnosti sodelovanja omejene, saj gre za stanje potencialne vojne vseh proti vsem, po drugi je sodelovanje možno; tretja smer mednarodno okolje smatra kot potencialni svet človečnosti.

Obravnavo teorij je možno umestiti v okvir velikih teoretskih razprav. Ker izhajamo iz ocene, da se teorije mednarodnih odnosov razvijajo predvsem skozi procese medsebojnih interakcij in vplivanja, bomo sledili tej razvrstitvi, čeprav se tudi tu odpira kar nekaj vprašanj, na katera bomo opozorili v nadaljevanju. Prva velika razprava je potekala med obema svetovnjima vojnoma med realisti in idealisti, druga med klasičnimi realisti in behavioristi v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Vendar že o časovnem okviru in protagonistih tretje velike razprave ni soglasja. Po eni od opredelitev je potekala v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja med realisti in neorealisti na eni strani, liberalisti, pluralisti oziroma globalisti na drugi ter neo-marksisti in strukturalisti na tretji strani (Smith 1995, Jabri 2000). Po drugi so bili glavni protagonisti te razprave pozitivisti in post-pozitivisti (Lapid 1989 v Smith 1995, 14) oziroma državo-centrični realisti in transnacionalisti (Maghooi in Ramberg 1982 v Smith 1995, 14). Brglez (2008, 85) tretjo veliko razpravo deli med sodobne pozitivistične razprave (od 1970 do danes) in sodobne nepozitivistične razprave (od 1980 do danes).

Razvrščanje teoretskih pristopov na ta način pomaga razumeti glavne miselne tokove, vendar pri tem napačno predpostavlja, da ima "vsaka paradigma veliko povedati o tem, kako druge paradigme razložijo mednarodne odnose", saj je v resnici malo razprave, več pa medsebojnega vplivanja (Smith 1995, 19). Še večja težava razvrščanja posameznih teorij je v tem, da je znotraj njih zaznati pomembne razlike in so nekatere od smeri znotraj posameznih teorij lahko celo bližje nekaterim smerem znotraj drugih teorij, kot pa drugim smerem znotraj "lastne" teorije. Razpravo nadalje otežuje različno poimenovanje posameznih teoretskih smeri in neenotnost pri njihovem uvrščanju v posamezne teorije, pa tudi nejasnost, ali ne gre pri kateri od teorij bolj za metodološki pristop kot za pravo teorijo. Kot bo razvidno iz naše predstavitev posameznih teorij, so velike razlike tudi znotraj realizma in liberalizma, kar vse vodi k nekoherentnosti tokov mišljenja znotraj posameznih teorij (Dunne in Schmidt 2005, 171). Med neorealizmom in neoliberalizmom je po drugi strani več podobnosti kot morda med neorealizmom in klasičnim realizmom, ali med neoliberalizmom in sociološkim liberalizmom (Lamy 2005, 214). Za nekatere šole in smeri so mnenja o tem, kam jih uvrstiti, precej različna: angleško šolo⁸ nekateri obravnavajo kot samostojni teoretični pristop, nekateri jo uvrščajo v realizem, tretji menijo, da gre za smer, ki je bližje liberalizmu, četrti jo uvrščajo v družbeni konstruktivizem⁹. Liberalni institucionalizem nekateri uvrščajo v

⁸ Druga poimenovanja za to smer so še: Anarchical society approach, Rationalist approach, Groatian approach, English School of Realism (Buzan 1999).

⁹ Brglez angleško šolo navaja kot enega od dveh virov družbenega konstruktivizma (2008, 97), v konstruktivizem jo uvršča tudi Rochester (2010).

neoliberalizem, nekateri v neorealizem. Za družbeni konstruktivizem po drugi strani ni soglasja, ali gre za teorijo, ali za metodološki pristop, oziroma če gre za teorijo, ali jo lahko obravnavamo kot samostojno teorijo, ali je del katere od drugih velikih teorij. Znotraj družbenega konstruktivizma gre tako za bistvene razlike glede ontologije in epistemologije (Brglez 2008, 107).

V pričujočem poglavju želimo proučiti, katere od teorij mednarodnih odnosov, oziroma smeri znotraj njih, nudijo najustreznejše nastavke za proučevanje vloge nedržavnih akterjev pri mediaciji v oboroženih konfliktih. Izhodiščna misel je, da teorije mednarodnih odnosov, ki so prevladovale do konca hladne vojne in ki izhajajo iz sistema nacionalnih držav, ne ponujajo celovitih odgovorov na oborožene konflikte, ki prevladujejo v obdobju po koncu hladne vojne in v katerih država ni več edini akter in zato velja iskati odgovore širše. Področja upravljanja z mednarodnimi oboroženimi konflikti sodijo med teoretsko najbolj podhranjene teme mednarodnih odnosov (Reimann 2005, 14), teorije mednarodnih odnosov so znanstveno šibke pri obravnavi diplomacije (Murray 2009, Brglez 2011) in civilne družbe v mednarodnih odnosih (Albin 1999). Še slabše se godi problematiki mediacije nedržavnih akterjev v oboroženih konfliktih, ki si šele v zadnjem času utira pozornost tudi med teoretiki mednarodnih odnosov (Bartolli 2009, Leguey – Feilleux 2009). Upoštevajoč omenjene zadrege velja vsebinski sklop: vloga nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih, zato razgraditi na posamezne koncepte, s katerimi operirajo velike teorije in ki pomagajo razumeti sodobno mednarodno okolje in skozi njihovo obravnavo pripeljati do ugotovitve o ustreznosti posameznih teorij za proučevanje naše teme. Ti koncepti so država, anarhija, varnost, moč, interesi, identitete in norme.

Proces oblikovanja odgovora na zgornje vprašanje vodi torej skozi razmislek, kako posamezne teorije (a) pojmujejo državo in kakšen pomen pripisejo nedržavnim akterjem, (b) kako obravnavajo varnost oziroma kakšna izhodišča ponujajo za reševanje oboroženih konfliktov ter (c) kako v tem kontekstu obravnavajo diplomacijo in mediacijo. S takim postopkom želimo ugotoviti, kako teorije mednarodnih odnosov zaznavajo vlogo nedržavnih akterjev pri reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov z mediacijo, torej v drugotirni diplomaciji. Iskanje odgovorov na omenjena vprašanja je zasnovano na primerjavi racionalizma in družbenega konstruktivizma – slednjega kot protagonista obeh velikih teoretičnih razprav in prvega kot še vedno najvplivnejše teorije mednarodnih odnosov. Racionalizem in družbeni konstruktivizem sta protagonista ene od dveh velikih sodobnih teoretskih razprav, ki potekata v sodobnih mednarodnih odnosih in sicer tiste v ZDA; v Evropi velika razprava poteka med družbenimi konstruktivisti in poststrukturalisti (Brglez 2008, 104-111). Odločitev za "ameriško" razpravo temelji na pomenu, ki ga ima

racionalizem po eni strani na politične odločevalce in na drugi na nastanek in razvoj novih teorij. Naše razmišljanje o ustreznosti teoretskih pristopov k proučevanju nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih zato racionalizma ne more zaobiti. Po drugi strani okvir našega teoretskega razmišljanja določa tudi pomen družbenega konstruktivizma, ki se je uveljavil kot alternativa racionalizmu in je ena dveh glavnih teoretskih smeri mednarodnih odnosov tako v ZDA kot v Evropi. Razprava o relevantnosti racionalizma in družbenega konstruktivizma ne more mimo vsebinskih področij, ki jih te teorije "puščajo zunaj" in tistih področij, pri katerih se omenjeni teoriji izrazito naslanjata na druge teorije. To so predvsem sociologija mednarodnih odnosov in kritične teorije. Pregledali bomo, kako racionalizem in posamezne smeri znotraj njega na eni strani ter družbeni konstruktivizem na drugi, obravnavajo državo in koliko prostora puščajo nedržavnim akterjem. Na podoben način bomo obravnavali poglede racionalizma in družbenega konstruktivizma na varnost. Glede na očitke o državocentričnosti obeh smeri bomo dodali pregled sociologije mednarodnih odnosov in kritičnih teorij, ki ponujajo možnosti odprave te pomanjkljivosti in ki sta pomembno vplivali na posamezne tokove razmišljanja znotraj racionalizma in družbenega konstruktivizma. V zaključku bomo opozorili na metodološko orodje racionalizma in družbenega konstruktivizma za proučevanje oboroženih konfliktov in njihovega reševanja in poskušali ugotoviti, katera od njiju (oziroma katera od smeri znotraj njih) ponuja najustreznejše nastavke za obravnavo vloge nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih.

Uokvirjanje razprave v primerjavo med racionalizmom in družbenim konstruktivizmom je metodološki pripomoček, ki naj nam olajša iskanje ustreznih teoretičnih nastavkov za obravnavo naše teme. Njegove omejitve, ki izhajajo iz notranje raznolikosti posameznih teoretičnih pristopov, medsebojne bližine posameznih smeri in dilem, ali gre pri nekaterih bolj za teorijo ali bolj za metodologijo, bomo skušali izkoristiti na način, da bomo opozorili na tiste smeri znotraj posameznih teoretičnih tradicij, ki so za obravnavo naše teme še posebej relevantne.

2.1.1 Države in nedržavni akterji

Tako za racionalizem kot za družbeni konstruktivizem so države osrednji subjekt mednarodnih odnosov in obenem nosilke nekaterih naravnih pravic, kot sta suverenost in nevmešavanje v notranje zadeve, in nekaterih obveznosti, med katerimi je glavna skrb za lastno varnost. Zanima nas predvsem, ali racionalizem in družbeni konstruktivizem omogočata proučevanje nedržavnih akterjev, ali jima državocentričnost to povsem onemogoča, in ali so znotraj njiju teoretske smeri, ki odpirajo prostor proučevanju

nedržavnih akterjev ter kakšen je v zvezi s tem lahko prispevek sociologije in kritičnih teorij.

2.1.1.1 Racionalizem

Najmočnejšo osredotočenost na državo se pripisuje *realizmu*¹⁰. Ravno ta državocentričnost (torej zanemarjanje vloge nedržavnih akterjev, popolno ločevanje zunanje od notranje politike in neupoštevanje ideološke in socialne strukture držav ter predpostavke o racionalnem obnašanju držav) je predmet njegovih najpogostejših kritik (Dunne in Schmidt 2005; Linklater 1995). Tu velja opozoriti na pomembne notranje razlike: najmanj državocentričen je klasični realizem, saj za razliko od svojih naslednikov in tudi za razliko od prevladujočih stereotipov, klasična realista Carr in Morgenthau nacionalne države nista pojmovala kot (v preteklosti in prihodnosti) edinega oziroma prevladujočega subjekta mednarodnih odnosov (Burchill, 1996), saj je osrednji koncept klasičnega realizma, kot opozarja Barkin (2003), moč in ne država - države so torej pomembne (predvsem) kot nosilke moči. Tudi predpostavka racionalnega obnašanja držav naj ne bi veljala v celoti in za vse smeri v realizmu: v klasičnem realizmu se koncept racionalnosti po Barkinu (2003) pojavi zgolj v smislu napotka za ravnanje držav in ne predstavlja osnove za teorijo racionalne izbire.

Paradokсно je "poznanstvenjenje" realizma v obliki behaviorizma in neorealizma državocentrični element realizma le še okrepil. Behaviorizem, ki se je pojavil v šestdesetih letih prejšnjega stoletja kot "skrajna izpeljava Morgenthauvega poziva k znanstveni obravnavi mednarodnih odnosov" (Jabri 2000, 302), je zahteval znanstveno

¹⁰ Čeprav je realizem notranje dokaj raznolik in se ga da klasificirati na več načinov, ga bomo obravnavali kot celoto in v tem okviru opozorili na tiste smeri, ki so za naše proučevanje še posebej relevantne. V ilustracijo izjemni raznolikosti teoretskih tokov realizma naj navedemo nekaj razvrstitev: Dunne in Schmidt razvrščata posamezne mislece v naslednje smeri: Klasični realizem: skupaj z misleci kot so Tukidid, Kautiljo in Machiavelli, na katerih je realizem utemeljen, sta njegova glavna predstavnika Hans Morgenthau in Edward Hallet Carr.; na Rousseauju temelječi strukturni realizem Kennetha Waltza, v katerega sodi tudi t. i. agresivni realizem Johna Mearsheimerja; odgovora na strukturni realizem sta neoklasični realizem Scwellerja in Zakarie ter realizem na osnovi teorije racionalne izbire Grieca in Krassnerja. Drugi avtorji Waltzov realizem obravnavajo kot neorealizem, v strukturni realizem pa štejejo poleg agresivnega še obrambni realizem (Elman 2007). Obstajajo tudi drugačne razvrstitve: Lamy (2005) v neorealizem uvršča strukturni, agresivni in obrambni realizem. Kolodziej loči neorealiste, realiste-optimiste in realiste-pesimiste (2005, 135-150). Brglez realizem deli v klasični politični realizem (kamor uvršča še angleško šolo), politični neorealizem in strukturni politični realizem (2008, 45). Poskus spojitve neorealizma oz. strukturnega realizma s klasičnim realizmom je po mnenju Sterling Folkerjeve (2006, 40) neoklasični realizem, ki pa je bolj kot teorija mednarodnih odnosov teorija zunanje politike.

preciznost po vzoru naravoslovnih znanosti. Ne kaže, da bi tak pristop razširil fokus proučevanja iz države na nedržavne akterje (kar je bilo do precejšnje mere pogojeno s takratnim mednarodnim okoljem), čeprav Harstedt in Knickrehm (2002) vidita metodološko prednost behaviorizma ravno v tem, da je pri raziskovanju mednarodnih odnosov pozornost možno usmeriti tudi na druge subjekte, ne le na državo.

Tudi neorealizem posveča državi posveča osrednjo raziskovalno pozornost. Osredotoča se predvsem na iskanje teoretskih modelov pojasnjevanja obnašanja držav ter kavzalnih odnosov na višji ravni in skozi to opiše glavne značilnosti sistema, ki so anarhična ureditev (zaradi katere so države v stalni varnostni dilemi), identični značaj enot sistema (kar pomeni, da se države obnašajo podobno ne glede na njihovo velikost ali ideologijo), in neenakomerna porazdelitev zmogljivosti med posamezne enote sistema (torej obstoj velikih in malih sil, kar vpliva na vprašanje miru in vojne). Enote, tj. države, na dinamiko sistema nimajo znatnega vpliva. Državna politika je rezultat sistemskih dejavnikov. Materialna moč države je enako pomembna kot to, kako to moč dojemajo politični voditelji in civilna družba. Države se sicer ukvarjajo z varnostjo, vendar se ukvarjajo tudi z oblikovanjem zunanjega okolja in z nadzorom nad njim. Ti modeli širijo nabor akterjev "navzgor", torej upoštevajo sisteme in institucije, ki jih tvorijo države, ne upoštevajo pa akterjev "navzdol", torej nedržavnih akterjev.

Določeno korekcijo znotraj neorealizma predstavlja kopenhavska šola, ki širi nabor subjektov mednarodnih odnosov. Referenčna enota varnosti je posameznik, vendar ne na mednarodnem nivoju – tu osrednjo vlogo ohranja država. Prispevek te šole je po Smithovem (2005, 32) mnenju v tem, da s svojim "s sofisticiranim neorealizmom" pomaga realistični teoriji pri pojasnjevanju povezav med strukturnimi spremembami in državno politiko. Tudi t. i. novi realizem, ki je nastal v 90. letih prejšnjega stoletja kot odziv na rastoči vpliv družbenega konstruktivizma, poskuša realizem prilagoditi pojavu nedržavnih akterjev. Utemeljitelj te smeri, Andrew Moravcsik (Reus-Smit 2005, 362)¹¹, izhaja iz treh predpostavk; ena od njih je, da ključni akterji mednarodnih odnosov poleg držav tudi posamezniki in zasebne skupine (drugi dve predpostavki sta, da države in druge politične institucije predstavljajo podmnožico družbe ter da obnašanje države določa konfiguracija medsebojno odvisnih preferenc države).

Zgornji, res zgolj površni, pregled navaja k ugotovitvi o zapletenosti odgovora na vprašanje, ali realizem omogoča proučevanje nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih. Med avtorji o tem ni enotnega mnenja. Willets (2005) trdi, da realizem tega ne

¹¹ Moravcsika nekateri prištevajo k neoliberalizmu.

omogoča, Carterjeva (2001, poglavje 8) nasprotno meni, da blagi realizem dopušča možnost politične akcije preko državnih meja (na podlagi osebnih in profesionalnih stikov). Tudi James (2002, 21-22) in Friedman (202, 338) menita, da čeprav so države glavni subjekt, pojem mednarodni odnosi vključuje tudi nedežavne in druge dejavnike, ki na te odnose vplivajo. Po njunem realizem omogoča proučevanje socialnih, ekonomskih, kulturnih in lokalnih političnih dejavnikov na obnašanje države.

Tudi *liberalizem*¹² kot drugi pol racionalizma izhaja iz podobnih osnov kot realizem, torej države in njene varnosti. Kot povzema Lamy (2005), so države najpomembnejši, vendar ne edini pomemben akter mednarodnih odnosov. So racionalni akter, ki si vedno in na vseh področjih prizadeva za maksimiziranje svojih interesov. V ta namen se povezuje z drugimi državami v mednarodne institucije. Raziskovalni program liberalizma se je v zadnjem obdobju približal neorealizmu, kar je, kot ugotavlja Sterling – Folkerjeva (2006, 55) odmik in antiteza zgodnejšim razmišljanjem v okviru liberalizma, zlasti smeri, poimenovani pluralizem, ki je določeno pozornost posvečal tudi nedežavnim akterjem in ugotavljal, da razni nedežavni in transnacionalni akterji postopno slabijo nacionalno državo. Pluralizem se je razvil v šestdesetih letih 20. stoletja in njegov najvidnejši predstavnik predstavnik John Burton je mednarodne odnose opredelil kot več-oblikovne forme (*multiform*), v katere se vključujejo različni tipi akterjev, od posameznikov do držav in nedežavnih organizacij (Burton 1979, v Jabri 2000). Za to smer Reinalda in Verbeeke (2001) menita, da nedežavne akterje najbolj sistematično vključuje v študije mednarodnih odnosov. Preseganje državocentričnega raziskovanja mednarodnih odnosov naj bi dopuščale tudi nekatere smeri sodobnega liberalizma. Carterjeva (2001, 182-183) npr. izpostavlja vlogo notranje politike pri oblikovanju zunanje in obrambne politike ter pomen civilne družbe pri omejevanju moči držav, saj se liberalni vpliv pogosto izvaja preko posameznikov, npr. odvetnikov, znanstvenikov, akademikov, novinarjev. Sodelovanje s civilno družbo in mednarodnimi organizacijami je torej za države ključnega pomena. Pomen povezovanja držav z nedežavnimi akterji kot način in sredstvo za uresničevanje interesov držav, izpostavljata tudi Keohane in Nye (2001), ki v duhu

¹² Liberalizem je oznaka, ki povezuje različne pristope k mednarodnim odnosom. Poleg izraza liberalizem so v uporabi tudi druga poimenovanja: za medvojni liberalizem se je uveljavil izraz idealizem, za povojnega pa nekateri avtorji uporabljajo izraz pluralizem (Jabri 2002, Willets 2005), spet drugi govorijo o transnacionalizmu (Genest 1996). Pri pregledu različnih smeri, ki sodijo pod to oznako, bomo uporabljali izraze, kot jih uporabljajo avtorji, ki jih navajamo.

liberalnega institucionalizma¹³, širita nabor akterjev mednarodnih odnosov in opozarjata, da države, čeprav so pomembne, niso edini subjekti mednarodnih odnosov.

Kot sredinski teoretični pristop med realizmom in liberalizmom in predvsem kot ostra reakcija na behaviorizem se je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja pojavila *angleška šola*, ki izhaja iz klasičnega realizma ter prevzema nekatere elemente liberalizma, zaradi česar jo npr. Dunne in Schmidt (2001, 149) opredelita kot liberalni politični realizem. Poskus premoščanja razlik med realizmom in liberalizmom na osnovi Hobbsove politične filozofije je po eni strani privedlo do očitkov nekoherentnosti (Little 1999, 2), po drugi strani pa si je s tem izgradila samostojnost. Angleška šola iz klasičnega realizma povzame predvsem zgodovinski pristop in koncept moči, z liberalizmom jo povezuje pogled na mednarodne režime in institucije kot facilitatorja mednarodnega sodelovanja, temu pa dodaja skrb za vprašanja etike, mednarodnega prava in diplomacije (Sterling – Folker 2006, 303). Podobno kot to velja za realizem in liberalizem je tudi po angleški šoli država ontološka osnova mednarodnih odnosov. Države, pravi Bull (1977, 9-13), tvorijo mednarodni sistem, mednarodno družbo, ali pa svetovno družbo. O mednarodnem sistemu govorimo, ko imata dve ali več držav med seboj zadosten stik in vpliv ena na drugo. Mednarodna družba je po drugi strani skupina držav, ki zavedajoč določenih skupnih interesov in vrednot oblikuje družbo, v kateri se zavežejo k spoštovanju skupnih pravil v medsebojnih odnosih in za delovanje skupnih institucij. Svetovna družba je še "gostejša" oblika mednarodnih odnosov, vendar se taka družba v realnosti (še) ni pojavila. Na tej točki nastopi ključna razlika med angleško in političnim realizmom, saj slednji ne verjame v nič takega, kot je mednarodna družba, še manj svetovna družba. Po mnenju vrste avtorjev angleške šole je mednarodna družba v svojem bistvu evropska družba, ki se je razširila na način privzemanja (vključevanja) drugih držav. Nekateri avtorji, še posebej npr. Wight, so upoštevali razvoj ne-evropskih družb in njihovo politično misel, vendar so kljub temu ugotovili, da se mednarodna družba širi iz Evrope. Ta prevladujoč evrocentrizen omejuje relevantnost angleške šole za proučevanje neevropskega mednarodnega okolja.¹⁴

¹³ Liberalni institucionalizem, ki ga nekateri poimenujejo institucionalni liberalizem, Baylis (2005, 308) uvršča v realizem, Barkin (2003) po drugi strani meni, da ne gre za realizem, saj institucionalni liberalizem nacionalno moč nadomešča z mednarodnim sodelovanjem.

¹⁴Buzan (2005, 4) pojasnjuje, da je ta evrocentrizen posledica kombinacije zgodovinske ekspanzije evropske družbe, vpliva univerzalizma glede normativnih načel v politični teoriji, strahu (podkrepljenem s hladno vojno), da bo subglobalni razvoj spodnesel globalnega, in slepota za empirični razvoj mednarodne ekonomije.

Metodološki pristop angleške šole je pluralističen in temelji na Wightovi opredelitvi treh tradicij: realistične, racionalistične in revolucionarne.¹⁵ Mednarodni sistem odgovarja realistični (makiavelistični, hobesianski) tradiciji, koncept mednarodne družbe temelji na racionalističnem pristopu (Huga Grotiusa), koncept svetovne družbe pa na revolucionarnem (kantianskem) pristopu. Angleška šola se poslužuje metode zgodovinske sociologije državnih sistemov, ki išče sledi razvoja norm in vedenja mednarodne družbe. Protagonisti angleške šole so namreč opozarjali na potrebo po zgodovinskem pristopu k obravnavi države (Bull 1977, Wight v Smith 1995, 8). Tak pristop ter vpeljava mednarodnega sistema, mednarodne družbe in svetovne družbe širijo polje preučevanja akterjev mednarodnih odnosov. Mednarodni sistem je sicer zasnovan na državah, podobno tudi mednarodna družba, čeprav že ta, še zlasti pa svetovna družba, odpirata možnost vključevanja nadržavnih akterjev. Reinalda in Verbeeke (2001) iz omenjenega izpeljeta ugotovitev, da nevladne organizacije skupaj z mednarodnimi organizacijami konstituirajo zametek mednarodne civilne družbe kot podaljšek Bullove družbe držav.

Povzamemo lahko, da so za racionalizem države racionalni akterji, katerih delovanje omejuje mednarodni sistem – do česar so prišli tudi neorealisti Kenneth Waltz, in neoliberalci kot je Robert Keohane (Nye 2000, Lamy 2005). Države so torej glavni akter mednarodnih odnosov. Racionalizem sicer dopušča obravnavo nadržavnih in nadržavnih akterjev, posamezne smeri znotraj njega pa se razlikujejo v tem, kakšno težo pripišejo tem akterjem. Ustrezne(jš)e nastavke za proučevanje nadržavnih akterjev nudijo klasični realizem, (liberalni) pluralizem in angleška šola, medtem ko neoliberalizem in neorealizem sicer širita polje proučevanja na nadržavne akterje, vendar ne tudi na nadržavne akterje. Metodološko prednost upoštevanja zgodovinske variabilnosti držav in družbene pogojenosti njihove suverenosti je zaznati predvsem pri klasičnem realizmu in angleški šoli.

2.1.1.2 Sociologija mednarodnih odnosov in kritične teorije

Razpravo o družbenem konstruktivizmu velja vpeljati s kratkim pregledom *sociologije* mednarodnih odnosov in kritičnih teorij, ki so pomembne za njegov nastanek in razvoj, obenem pa so vplivale tudi na posamezne smeri znotraj racionalizma. Družbenemu konstruktivizmu je blizu predvsem sociološki institucionalizem (Brglez 2008, 157), saj je utemeljitelj družbenega konstruktivizma, Wendt, svojo družbeno teorijo mednarodne

¹⁵ Po Wightu realistični ali Makiavelistični pristop poudarja elemente anarhičnosti, politike moči in vojevanja, racionalistični ali Grotiusov pristop verjame, da so ljudje sposobni razumno upravljati svoje odnose tudi v odsotnosti svetovne vlade, revolucionarni ali Kantianski pristop pa verjame v moralno enotnost človekove družbe, ki presega delitev na države (Wight 1979).

politike utemeljil na strukturalizmu in "simbolični interakcijski sociologiji" (1999, 1). Sociološki (pozitivistični) pristopi (zlasti funkcionalistična sociologija in aplikacija splošne sistemske teorije) so blizu behaviorizmu (Brglez 2008, 88), na določen način so "omilili in sociologizirali politični realizem v interpretaciji angleške šole mednarodnih odnosov", oziroma "vnesli v nadaljnji razvoj teorije mednarodnih odnosov predvsem tiste vidike sistemske teorije, ki jih je metodološko razvil Burton - ločitev nivojev analize pri obravnavi posameznih problematik, ko lahko iz poznavanja problema na nižjem nivoju (npr. znotraj manjših skupin) postavimo delovno hipotezo na višjem nivoju (npr. v mednarodnem sistemu)" (ibid.).

Sociološki pristopi torej niso le težišče raziskovanja, pač pa tudi njegova metoda. Z besedo sociološko so po Benku mišljeni vsi pristopi, ki so se razlikovali od političnorealističnih, a niso bili marksistični (Benko 1997, 97-135). Po mnenju Lawsona (2007, 307) sta sociologa lahko tudi teoretika, ki pripadata realizmu ali postmodernizmu. Lawson namreč opaža, da zgodovinska sociologija postaja vseobsegajoče pojmovanje za katerokoli delo, ki je občutljivo za sociološko, zgodovinsko ali mednarodno: lahko je deduktivna ali induktivna, izvedena na makro ali mikro ravni, utemeljena na kavzalni ali konstitutivni teoriji. Njena glavna prednost je v tem, da širi "mednarodno imaginacijo" (Lawson 2007, 346), zaradi česar so se nanjo naslonili tudi predstavniki drugih šol, kot so družbeno konstruktivistična ali pa angleška.

Ko gre za obravnavo vloge države je prispevek socioloških pristopov dvoplasten: (1) opozorjajo na zgodovinsko pogojenost držav in s tem pomagajo začrtati teoretični okvir, v katerem je pozornost prenesena iz držav na druge subjekte mednarodnih odnosov, torej z raziskovanja "sindroma države k še nedoločljivi sintagmi medsebojne odvisnosti" (Benko 2000, 9). Ob tem so sociološki pristopi, kot povzema Brglez (2008, 88), postavili model pajčevine: "Gre za vpetost (še vedno predvsem držav) in ostalih akterjev v mednarodni sistem preko številnih povezav, ki vzpostavijo medsebojno odvisnost do stopnje, ko "v pajčevini ni več pajka" in ki se izkristalizira okoli posameznih zadev mednarodne politike". Konstrukcija zgodovinskih mednarodnih sistemov izhaja iz prispevka utemeljitelja sociologije mednarodnih odnosov, Raymonda Arona. Na njegovih teoretičnih in metodoloških izročilih je Benko (1997) zgodovino mednarodnih odnosov zasnoval kot zgodovino mednarodnih sistemov: homogenega, heterogenega, multipolarnega in bipolarnega. Benko Aronov koncept ocenjuje kot vse prepogosto podcenjen, vendar izjemno pomemben prispevek k proučevanju mednarodnih odnosov. Sociologija mednarodnih odnosov kot sociologija svetovne družbe, "njenih zgodovinskih in strukturnih predpostavk, njene evolucije od embrionalnih stanj do obdobja, v katerem živimo..." (Benko 2000, 11) problematizira državo in je ne sprejema kot nekaj danega.

Pokaže, kako delovanje različnih sil v notranji in mednarodni družbi ustvari posebne tipe držav. Sodobna mednarodna skupnost je univerzalna, podlaga te univerzalnosti pa so svetovni trg, politična artikulacija nedeljivosti miru ter univerzalnost mednarodnega prava. Predhodne mednarodne skupnosti so bile regionalne narave. Sodobna mednarodna skupnost je visoko strukturirana, heterogena in globalna. Slednje pomeni, da se v njej združujejo številne razsežnosti ter da prihaja do tesnega prežemanja notranjega in mednarodnega. (2) Drugi, ključen, prispevek socioloških pristopov je ugotovitev o pomenu odnosa med državo in družbo za nastajajočo socialno strukturo sveta. Benko opozarja, da "prav vključevanje teh akterjev, ki so bodisi "nedržavni" bodisi imajo empirično preverljivo distanco do države, odpira vprašanje razmerja med družbo z njenimi konstitutivnimi elementi in državo, tako v njegovem notranjem kot zunanjem izrazu" (Benko 2000, 19). Na pomen nedržavnih akterjev opozarja tudi Devin. V sodobnem mednarodnem okolju namreč ne delujejo zgolj države, pač pa tudi drugi akterji, kot so mednarodne vladne organizacije, mednarodne nevladne organizacije in posamezniki. Pomembno je razumevanje njihovega delovanja in učinkov tega delovanja na strukturo (Bojinovič 2008).

Za razliko od socioloških pristopov, ki državo sicer postavljajo v ospredje, vendar jo z opozarjanjem na njeno zgodovinsko pogojenost in vpetost v mednarodno okolje, v katerem so prisotni tudi drugi akterji, tudi problematizirajo, pa *kritične teorije* (med katere velja šteti tudi feministične, postkolonialistične, poststrukturalistične in postmodernistične pristope – nekateri, kot npr. Mearsheimer (1995), pa tudi eden od njegovih utemeljiteljev, Wendt (1998), pa mednje štejejo tudi družbeni konstruktivizem), koncept države radikalno problematizirajo oz. jo zavračajo, saj je država pogosto varnostni problem in ne rešitev, zaradi česar mora biti osrednji subjekt proučevanja posameznik. Kot opozarja Sterling – Folkerjeva (2006, 157) kritične teorije niso teorije v pozitivističnem smislu, ki bi želel vzročno pojasnjevati družbene fenomene, pač pa so predvsem kritika ideje, na kateri sloni racionalizem. Zlasti poststrukturalizem in postmodernizem je možno pojmovati kot radikalizacijo teze o družbeni konstrukciji realnosti. Kritične teorije po mnenju Brgleza (2008, 111 in 174) prispevajo k obravnavi mednarodnih odnosov predvsem s poudarjanjem procesne narave institucij in subjektov in v opozarjanju na pomen diskurzivne prakse. Po drugi strani pa jim zaradi osredotočanja na mikro raven manjka pojem celote, problematično je tudi enačenje vseh subjektov kot rezultatov in vzrokov praks.

2.1.1.3 Družbeni konstruktivizem

Podobno kot sociologija mednarodnih odnosov je tudi družbeni konstruktivizem obenem metoda in teorija. Pojavil se je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja kot alternativa

dotlej prevladujočim smerem, neorealizmu in neoliberalizmu in kot posledica njune razlagalne nemoči. Konstruktivizem izhaja iz obeh omenjenih teorij ter njunih kritik, obenem pa temelji tudi na kritičnih teorijah in na sociologiji mednarodnih odnosov, liberalnem pluralizmu in lingvistiki (Sterling–Folker 2006, 115). Od ostalih teorij se bolj kot po epistemologiji loči po temah, ki jih obravnava (oblikovanje kolektivne identitete in kultur ter vloga idej in norm pri strukturnih spremembah), pa tudi po pomenu, ki ga pripisuje proučevanju retorike, govora in sporočanja za oblikovanje interesov in identitet. Mnenja o tem, ali je družbeni konstruktivizem teorija ali ne, so deljena. Nicholas Onuf, eden od utemeljiteljev konstruktivizma in avtor izraza, meni, da družbeni konstruktivizem ni teorija, pač pa pristop k družbenemu raziskovanju (Onuf 1998; cf. v Kolodziej 2005, 259). Podobno menijo tudi Nye (2000, 7), ki prispevek konstruktivizma vidi predvsem v kritiki glavnih teorij, realizma in liberalizma, ter v tem, kar omenjenim teorijam dodaja, Barkin (2003), ki vidi konstruktivizem kot napotek o tem, kako politiko proučevati, ter Wendt, ki dodaja, da nam konstruktivizem pomaga razumeti delovanje akterjev, vendar se ne ukvarja s tem, katere akterje je treba proučevati (Wendt 1999, 7). Deljena so tudi mnenja o tem, ali je konstruktivizem samostojna teorija mednarodnih odnosov. Wendt (1998) in Mearsheimer (1995) ga uvrščata med kritične teorije. Wendt ga uvršča med tiste kritične teorije, ki jim je skupen nematerialistični pogled na svet. Smith (2005) ga uvršča v racionalizem in sicer zaradi tega, ker identiteto, kulturo in norme obravnava kot kavzalne spremenljivke in ne kot konstitutivni element subjektov mednarodnih odnosov, Freedman (2002, 338) pa bolj natančno v realistično tradicijo in ga vidi kot možen napredek znotraj nje. Praktik bo po njegovem mnenju nehote konstruktivist, saj je potrebno v praksi poznati cilj in različna sredstva za doseg le-tega ter razmerje med obojima. Jackson (2009) družbenemu konstruktivizmu pripisuje središčni položaj med noerealizmom in neoliberalizmom. Različne poglede na "teoretskost" konstruktivizma velja po našem mnenju pripisati predvsem njegovi notranji raznolikosti, ki med drugim izhaja iz pestrosti (zgoraj naštetih) teoretičnih virov. Najbolj izrazita je razlika med šibkejšim (*thin*) in robustnejšim (*thick*) konstruktivizmom. Prvi sloni na pozitivizmu, drugi opozarja na vzajemno konstitucijo ljudi in pravil (Brglez 2008, 160)¹⁶.

Skupne predpostavke družbenega konstruktivizma, ki zadevajo vprašanja vloge države in nadržavnih akterjev, je možno na kratko povzeti takole: stvarnost je družbeno konstruirana; družbeno strukturo določajo interesi njenih akterjev, njihove normativne strukture, identiteta in jezik; agent in struktura sta v medsebojno odvisnem odnosu

¹⁶ Brglez, citirajoč Pettmana (Brglez 2008, 107) našteva konzervativne konstruktiviste (v trdi in mehki različici), družbeno teoretske konstruktiviste in zdravorazumske konstruktiviste.

(Barnett 2005). Država je glavni subjekt mednarodnih odnosov. Nekateri avtorji, kot npr. Ruggie in Ashley, vpeljujeta nedržavne akterje. To storita skozi kritiko neorealizma: slednji je po njunem tako močno osredotočen na pomen države kot subjekta mednarodnih odnosov, da ne vidi, da je svet gosto naseljen z nedržavnimi akterji.

Wendt pravi, da so države preprosto še vedno glavni "medij", skozi katerega se učinki delovanja drugih akterjev kanalizirajo v svetovni sistem. Wendt nadalje meni, da nedržavni akterji – ko gre za dajanje pobud za spremembe mednarodnega okolja – morda postajajo pomembnejši od držav, toda sistemske spremembe se bodo sigurno zgodile skozi države. Države so v tem smislu v središču proučevanja mednarodnih odnosov, zaradi česar so očitki o državocentričnosti po njegovem mnenju nesmiselni (Wendt 1999, 9). Wendt tudi sam dopušča možnost, da se bodo funkcije države v prihodnosti izvajale na različnih ravneh. Nekateri drugi avtorji, kot npr. Linklater, poudarjajo pomen globalizacije in fragmentacije in s tem dopuščajo možnost novih oblik politične avtoritete (Carter 2001, 185).

Ravno državocentričnost je še naprej glavni predmet kritike družbenega konstruktivizma. Pretirana pozornost državi pomeni, da se ji pripisuje ekskluzivno mednarodno (družbeno) delovanje, torej delovanje, ki se ga ne pripisuje drugim akterjem mednarodnih odnosov (Brglez 2008, 109). Po Smithu ta državocentričnost bistveno omejuje njegovo razlagalno sposobnost (Smith 2005, 39). Drulak (2001) svetuje, da bi družbeni konstruktivizem moral odpreti prostor diferenciaciji akterjev. Ena možnost je po njegovem zamenjava države s politično skupnostjo (*polity*), kar bi po eni strani omogočilo ustrežnejšo obravnavo mednarodnih odnosov pred Westfalskim sistemom nacionalnih držav in odprlo prostor za razprave o sistemih prihodnosti. Menimo, da je Wendtovo tipologizacijo identit na korporativne in kolektivne (pri čemer imajo prve inherentno kulturno dimenzijo, druge pa so oblikovane v procesu stikov z drugimi) možno aplicirati tudi na druge entitete, ne le države.

2.1.2 Anarhija, moč, interesi, identitete in norme

Konceptualni sklop: anarhija, moč in interesi, je blizu tako racionalizmu kot družbenemu konstruktivizmu, medtem ko se z normativnimi vprašanji in vprašanji identitete večina smeri znotraj racionalizma ne ukvarja eksplicitno oziroma ta vprašanja zavrača. Z normativnimi vprašanji se v smislu "kaj storiti" (*what ought to be done*) bolj kot teoretiki ukvarjajo praktiki mednarodnih odnosov (Frost 1998). Nye (2000, 20) skromno pozornost teorij normativnim vprašanjem pripiše štirim razlogom: šibkemu konsenzu o vrednotah; dejstvu, da države niso kot posamezniki (države so abstraktne) in da se

državniki obnašajo drugače, kot bi se obnašali v vlogi zasebnih državljanov; zapletenosti vzročnih povezav in šibkosti odnosa med redom in pravičnostjo zaradi odsotnosti višje avtoritete. Vprašanje norm je relevantno zlasti pri proučevanju varnosti. Varnost je namreč eminentno normativna tema in je upoštevanje norm v smislu, kaj je prav in kaj narobe, nujno za razumevanje posameznih varnostnih pojavov, vključno (ali še zlasti) z oboroženimi konflikti in njihovim reševanjem. Jackson (1995, 127) celo meni, da je vprašanje moralnih kvalitete, ki vodijo državnik pri njegovem ravnanju pravzaprav temeljni problem, s katerim naj se ukvarja teorija mednarodne politike.

2.1.2.1 Racionalizem

V skladu z racionalizmom je anarhija nekaj danega. Realisti menijo, da stanje anarhije opogumlja države k unilateralnemu ravnanju in s tem otežuje sodelovanje, po mnenju liberalistov pa je ravno nasprotno in sicer da stanje anarhije države spodbuja k sodelovanju. Po realizmu sta za razumevanje mednarodnih odnosov ključna koncept moči in interesov. Najpomembnejše sredstvo zagotavljanja varnosti je vojaška moč, ki jo države kopičijo, da bi s tem odvrnile moč drugih držav. Ključno sredstvo za zagotavljanje miru in stabilnosti je ravnotežje moči, saj krepitev varnosti ene države vodi v krepitev občutka negotovosti in ne-varnosti drugih. Moč je lahko strukturna in relacijska. Strukturna moč je sposobnost kreirati pravila za druge na različnih področjih (varnostnem, proizvodnem, finančnem, strukturi znanja). Interese določajo politično, kulturno in strateško okolje.

Zgodnji predstavniki *realizma* so pri proučevanju mednarodnih odnosov izhajali iz kritike idealizma, ki je temeljil na optimizmu razsvetljenstva in njegovi predpostavki o pozitivni naravi človeka. Kot teoretska smer mednarodnih odnosov je bil odziv na prvo svetovno vojno in je imel za cilj opredeliti način miroljubnega sožitja med narodi. Gradil je na prepričanju, da je objektivni interes vseh držav živeti v miru. Boljše razumevanje odnosov med državami pomaga preprečevati vojne. Štiri ključne predpostavke idealizma in liberalizma so enake pravice za vse, svobodna izbira političnega predstavništva oz. demokracija, pravica do lastnine in svobodni trg (Carruthers 2005).¹⁷ Druga svetovna vojna je idealizem z njegovimi pomanjkljivostmi potisnila na stranski tir. Utemeljitelj klasičnega realizma, Carr, razloge zmanjšanja pomena idealizma pripiše načelom, kot so mir, harmonija, kolektivna varnost, svobodna trgovina, ki pa niso absolutna načela, pač pa so zgodovinsko pogojena - so torej odsev okoliščin in interesov določenih akterjev, predvsem velikih sil, v danem trenutku. Kot taka so naivna in zato nevarna. Moralni in

¹⁷ Te štiri predpostavke so skupne liberalizmu kot teoriji mednarodnih odnosov in liberalizmu kot politično ekonomski teoriji.

mednarodno pravni diskurz sta povsem legitimna, vendar v obdobju kriz, kot poglede realistov povzema Brglez (2006, 87), prevlada realnost moči. Medtem ko so bila Carrova razmišljanja predvsem reakcije na zametke liberalistične teorije mednarodnih odnosov, zlasti njihovega razumevanja mednarodne varnosti, pa je Hans Morgenthau (1948) oblikoval pravi (na pozitivizmu zasnovan) teoretični pristop, ki se osredotoča na vprašanja varnosti. Realizem, kot navaja že ime, želi opisati svet, kakršen je, in ne takšnega, kakršen bi lahko bil. Svet, kakršen je, pa je nevaren in konflikten. Zanj sta značilna nezaupanje in tekmovalnost glavnih akterjev, držav. Politiko upravljajo naravni zakoni, ki izhajajo iz človeške narave. Da bi svet izboljšali, je treba pomanjkljivosti človeške narave vzeti v zakup, ne pa se proti njim boriti. Za razumevanje mednarodnih odnosov je ključnega pomena koncept interesa in moči. Interesi so stalnica, določena s političnim, kulturnim in strateškim okoljem. Dolžnost države je slediti svojim interesom in ne moralnim ter etičnim normam. Te so prepuščene posameznikom. Ni univerzalnih moralnih načel. Poskusi njihovega posploševanja so sredstvo za doseg lastnih interesov.

Realizem torej uči, da je v anarhičnem mednarodnem okolju obnašanje držav možno pojasniti zgolj s konceptom moči, ki je opredeljena kot edino zagotovilo varnosti države (Simoniti 1995), in posledično z vlogo sil in velesil ter ravnotežja med njimi. Varnost je, kot poglede realistov nanjo povzema Grizold (2002), vojaško politično vprašanje, mednarodna politika je v svoji naravi konfliktna in države niso enake po svojih zmogljivostih, iz česar sledi hierarhizacija držav. Države so svoj obstoj in varnost prisiljene zagotavljati same, kljub zvezam in aliansam. Najpomembnejše sredstvo zagotavljanja varnosti je vojaška sila. Države si prizadevajo za pridobitev čim več moči, da bi s tem odvrnile moč drugih držav. Zaradi tega se te druge države čutijo ogrožene. Nezaupanje se krepi in države so v izraziti varnostni dilemi. Osrednji atribut države je monopol nad legitimno uporabo sile, kar državam omogoča uresničevanje nekaterih pravic, kot so nadzor nad določenim ozemljem, suverenost navzven in mednarodno priznanje. Varnost je cilj, moč države pa instrument za doseganje tega cilja (Grošelj 2007). Vojaška moč države ostaja močnejši dejavnik določanja položaja države kot ekonomska globalizacija. Nič ne dokazuje, da bi bila globalizacija resnično globalni pojav ter da bi ogrožala primarno vlogo držav. Merjeno z deležem bruto družbenega proizvoda pretok kapitala npr. ni nič večji, kot je bil leta 1910, je pa neenakomerna ekonomska globalizacija eno glavnih varnostnih groženj prihodnosti, saj globalizacija lahko prispeva tudi k neželeni demokratizaciji na občutljivih varnostnih področjih (Lamy 2005, 219). Ključno sredstvo za zagotavljanje miru in stabilnosti je ravnotežje moči, saj krepitev varnosti ene države vodi v krepitev občutka negotovosti in ne-varnosti drugih.

Mednarodno sodelovanje je sicer možno, vendar težko dosegljivo, poleg tega ni dokazov, da bi mednarodne institucije lahko omilile posledice anarhičnosti mednarodnega okolja (Burchill 1996). Predstavnik agresivnega realizma, John Mearsheimer in Stephen Walt (2003), menita, da si države bolj kot za absolutno moč prizadevajo za relativno moč, saj je pomembna predvsem slabitev potencialnih nasprotnikov. Mednarodno okolje je prizorišče "zapornikove dileme". Načelo samopomoči ostaja ključno načelo obnašanja držav v mednarodnem prostoru. Mednarodno stabilnost zagotavlja ravnotežje moči. Unipolarna ureditev sveta, do katere je prišlo s padcem berlinskega zidu, ne zagotavlja mednarodne varnosti. Propad Sovjetske zveze je zaskrbljujoč, saj sta ZDA in SZ po drugi svetovni vojni s svojim ravnotežjem moči zagotavljala mednarodno stabilnost (Mearsheimer 1995). Povezovanje držav v zaveznitva je oblika ravnotežja moči. Agresivni realisti običajno niso naklonjeni vojaškemu posredovanju, v kolikor ni neposredno ogrožena varnost lastne države. Mearsheimer in Walt sta bila npr. kritična do vojaškega posredovanja ZDA v Iraku leta 2003, saj je le-to ogrozilo varnost ZDA, poleg tega pa so stroški presegli koristi vojaškega posredovanja (Mearsheimer in Walt 2003). Za razliko od pogledov agresivnega realizma, po prepričanju predstavnikov obrambnega realizma, kot sta Robert Jarvis in Jack Snyder (Lamy 2005) za države anarhičnost mednarodnega okolja ne predstavlja take nevarnosti, da bi se morale vesti agresivno (Smith 2005, 31). Države si za zagotavljanje lastne varnosti ne bodo nakopičile toliko moči, da bi svojo varnost ogrozile. Vojna je sredstvo za doseganje interesov države, vendar je večina vojn posledica nedelovanja družbe, predvsem njene militarizacije in etnonacionalizma. Mednarodne institucije nevarnost vojn zmanjšujejo, vendar pa niso najučinkovitejše sredstvo za njihovo preprečevanje. V nekaterih situacijah se oboroženim konfliktom preprosto ni mogoče izogniti.

Konec hladne vojne in spremenjen značaj oboroženih konfliktov je tudi sodobne realiste spodbudil k razmišljanju o (nacionalni) identiteti, čeprav ji ne priznavajo glavne odgovornosti za konflikte. Kot povzema Lapid (1996) je zanje anarhija in ne nacionalizem glavna grožnja varnosti. Lapid kljub temu verjame, da neorealizem odpira prostor razpravi o identiti, vendar pod pogoji uvedbe novega pojmovnika, ki bi ustrezneje opredelilo fragmentacijo družbenih skupin ter omogočilo analitično razlikovanje med državo in nacijo. Za razumevanje na neorealizmu temelječe politike je po Campbellu (1996, 173) pomembna konceptualna povezava ozemlja in nacije (ki zagovarja obstoj nacionalnih držav kljub zapletenosti razmer na terenu, ki bi prej govorile v prid večnacionalni državi).¹⁸ Razprava o identiteti v okviru realizma je pomembna tudi z

¹⁸ Campbell celo meni, da je bil koncept povezave ozemlja in nacije opredeljen tudi z namenom utemeljitve neaktivnosti ameriških odločevalcev v vojni v Bosni in Hercegovini.

vidika oblikovanja identitete (zunanje) političnih odločevalcev. V tem okviru je ključen koncept drugega, na kar opozarja postmodernizem oz. poststrukturalizem. Na osnovi razumevanja drugega kot grožnje se država znajde v permanentnem stanju ogroženosti in na ta način tudi ravna.¹⁹ Gre za (strateško) kulturo kot vidik identitete, ki je niz tradicij in vrednost, ki oblikuje obnašanje držav (Booth cf. v MacMillan 1996).

Delen odmik od državocentrične obravnave varnosti znotraj realizma predstavlja kopenhavska šola, na katero je imelo pomemben vpliv Buzanovo delo *People, States and Fear*, ki je na začetku 90. let prejšnjega stoletja veljalo za najbolj celovito teoretsko analizo koncepta varnosti (Smith 2005, 32). Kopenhavska šola je koncept varnosti razširila iz vojaške na politično, ekonomsko, societalno in ekološko. Nove vrste groženj so bolj kot s klasičnimi vojaškimi grožnjami, povezane z ogrožanjem etnične oziroma nacionalne identitete. Osnovna referenčna enota varnosti je posameznik, država je referenčni subjekt mednarodne varnosti. MacMillan (1996) v teh znakih preseganja državocentrizma vidi približevanje konceptu "reševanja konfliktov" (*conflict resolution approach*), po katerem medsebojno poznavanje in razumevanje (kultur) pripomore k rešitvi konflikta. Williams (2005, 512) meni, da kopenhavska šola v obravnavi varnosti prevzema metode družbenega konstruktivizma. Teorija sekuritizacije, ki jo ta šola vpelje, namreč predpostavlja, da varnost ni objektivno dana, pač pa je rezultat specifičnih družbenih procesov. Kopenhavska šola naj bi s širitvijo proučevanja varnosti na ekonomsko, okoljsko kulturno in druge ter subjektov (družbe, nedržavni akterji, posamezniki) varnostne študije tudi najbolj uspešno približala mirovnim (Guzzini in Jung 2004, 2).

Za realizem pogosto velja, da normam ne pripisuje vloge v mednarodnih odnosih. Vendar to ne drži povsem, saj je, kot opozarja Frost (1999), tudi trditev, da norme niso del mednarodnih odnosov, normativna trditev. Norme so, kot uči Morgenthau, prepuščene posameznikom, države pa naj sledijo svojim interesom (sredstvo za dosego le – tega so lahko tudi poskusi posploševanja moralnih ter etičnih norm). Barkin (2003) na tej točki realizem poveže s konstruktivizmom; realizem po njegovem mnenju nudi dobro osnovo za konstruktivistični pristop k proučevanju odnosa med nosilci morale in uporabo moči. Tudi Freedman (2002) misli, da realizem omogoča proučevanje socialnih, ekonomskih, kulturnih in lokalnih političnih dejavnikov na obnašanje države, obenem pa kritično dodaja, da bi po njegovem mnenju realisti lahko pokazali večjo senzibilnost do

¹⁹ (Neo)realizem se pri tem naslanja na Ebra (in tudi na Schmitta), kjer je politika opredeljena kot boj med prijateljem in sovražnikom, pri čemer sovražnik ni nekaj abstraktnega, pač pa je konkretna grožnja državi.

epistemoloških predpostavk objektivnosti. Če praktiki mednarodne politike redno govorijo o identiteti, normah in globalizaciji, potem je to del mednarodne stvarnosti (Freedman 2002, 338).

Za razliko od realizma je v *liberalizmu*²⁰ zaznati ne le večje zaupanje v mednarodni sistem, pač pa tudi posvečanje večje pozornosti identitetam in interesom. Pravila obnašanja v mednarodnem sistemu so podobna pravilom obnašanja znotraj države, torej naj veljata vladavina prava in pravični red. Identiteta držav določa njene aktivnosti v mednarodnem prostoru. Koncept moči je razumljen podobno kot v realizmu, vendar je povezan z idejami, ki pa se lahko spreminjajo. Od tod izhaja prepričanje liberalcev v družbeni napredek. Želja po pre-moči ne izhaja iz človeške narave, pač pa iz anarhičnega značaja sistema, oz. mednarodnega okolja. Enote, tj. države, na dinamiko sistema nimajo znatnega vpliva. Ravnotežje moči je rezultat anarhičnosti mednarodnega okolja in ne delovanja političnih voditeljev in diplomatov, kot menijo realisti. Državna politika je rezultat sistemskih dejavnikov. Materialna moč države je enako pomembna kot to, kako to moč dojemajo politični voditelji in civilna družba. Države se sicer ukvarjajo z varnostjo, vendar se ukvarjajo tudi z oblikovanjem zunanjega okolja in z nadzorom nad njim (Dunne 2005).

Opozoriti velja na znatne razlike v obravnavi varnosti med posameznimi sodobnimi smermi znotraj liberalizma, ki so izhodišče za različne napotke, kako obravnavati in reševati problematiko ne-varnosti. Po mnenju nekaterih so glavni vzrok vojn nedemokratičnost posameznih režimov, po mnenju drugih nedelovanje ravnotežja moči, po mnenju tretjih je glavni vzrok imperializem. Institucionalni liberalizem predstavlja osnovo sistemu kolektivne varnosti, ki predpostavlja dogovor o spoštovanju skupno določenih pravil obnašanja, miroljubno reševanje sporov, dojemanje interesov mednarodne skupnosti kot svojih interesov in medsebojno zaupanje. V ospredju je sodelovanje med državami in drugimi akterji mednarodnih odnosov ter zmanjšanje pomena vojaške sile. Mednarodne institucije so sredstvo za zagotovitev aktivnega sodelovanja med subjekti mednarodnih odnosov. Mednarodni odnosi ne temeljijo le na sili in niso zgolj hierarhično organizirani. Sodobnih groženj eni državi ni moč opraviti na

²⁰ Lamy (2005) med glavne sodobne smeri liberalizma šteje: (1) gospodarski liberalizem, ki zagovarja prosti trg in kapitalistično ekonomijo kot sredstvo za doseganje miru in stabilnosti; (2) republikanski liberalizem, ki temelji na prepričanju, da se demokratične države med sabo ne vojskujejo; (3) liberalni institucionalizem, ki poudarja pomen mednarodnih povezav za doseg miru in stabilnosti; ter (4) sociološki liberalizem, ki kritično izpostavlja pomen globalizacije.

unilateralen način. Potrebno je oblikovanje mednarodnih varnostnih režimov (Keohane in Nye 2001).

Varnosti se sistematično posveča tudi republikanski liberalizem. Na njegovi osnovi je Doyle (1995)²¹, izhajajoč iz Kantove predpostavke o miroljubnosti liberalnih držav, razvil tezo demokratskega miru, po kateri je širitev prostora demokracije najbolj učinkovita pot k mednarodnemu miru. Miroljubno držo sodobnih držav določajo njihova demokratična državna ureditev, ideološka zavezanost spoštovanju človekovih pravic in dojemanje sveta kot medsebojno povezanega. In obratno, nedemokratična državna ureditev, nespoštovanje človekovih pravic in neupoštevanje tesne prepletenosti in soodvisnosti držav v mednarodnem okolju usmerja državo k vojaškemu reševanju problemov. Do podobne ugotovitve pride Fukuyama (1993) v svojem slavonspevu liberalizmu Konec zgodovine. Liberalne države so po njegovem prepričanju notranje trdnejše, v mednarodnem okolju pa miroljubnejše. Teza demokratskega miru velja po Doyleu zgolj za odnose med demokratičnimi državami, ne pa tudi za odnos demokratičnih držav do nedemokratičnih. Na tezi demokratskega miru temelji politika obrambe in širjenja liberalnih območij sveta. To se dosega na dva načina. Prvi način je oblikovanje zavezništev, kot je npr. skupnost demokracij in osamitev avtoritarnih režimov. Drugi način je spreminjanje avtoritarnih režimov z ekonomskimi, diplomatskimi in vojaškimi sredstvi. Teza demokratskega miru je najbolj prisotna v zunanji politiki nekaterih ključnih akterjev mednarodnih odnosov, zlasti ZDA, pa tudi velikih držav EU in Japonske (Lamy 2005, 212).

Poleg vere v demokracijo kot zagotovila varnosti je izrazitejši normativizem znotraj liberalizma opaziti zlasti pri radikalnem liberalizmu. Radikalni liberalizem, katerega najbolj izrazita predstavnika sta Mary Kaldor in David Held (Dunne 2005), opozarja, da mednarodne institucije obnavljajo neenakost ter verjame, da k ohranjanju in poglobljanju neenakosti vodi tudi poudarjanje osebne svobode in akumulacije privatne lastnine. Ta smer liberalizma je kritična zlasti do neoliberalizma, ki mu očita, da proizvaja demokratični deficit na globalni ravni, saj o zadevah vojne in miru odloča petnajst članic Varnostnega sveta OZN, med njimi predvsem pet članic s pravico veta.

Na neoliberalizmu sloneča zunanja politika bi po Lamyju (2005) zagovarjala (so)upravljanje kompleksnih nalog in procesov mednarodne soodvisnosti in globalizacije.

²¹ Tu velja opozoriti, da nekateri, npr. Rose, tezo demokratskega miru uvrščajo v neoklasični realizem (Smith 2005, 31).

V ta namen bi si prizadevala za oblikovanje in vzdrževanje mednarodnih institucij (ki sooblikujejo zunanjo politiko držav). Za neorealiste je naloga zunanje politike predvsem varovanje nacionalnih interesov. Najučinkovitejše sredstvo za to je grožnja s silo. Mednarodne institucije so pomembne, vendar le, če služijo interesom držav. Diplomacija je po mnenju izvajalcev zunanje politike obeh smeri, tako neorealizma kot neoliberalizma, predvsem sredstvo za izvajanje politike nacionalnih držav, torej za uveljavitev in upravičevanje nacionalnih interesov. Diplomati so predstavniki nacionalnih držav in diplomacija je v skladu s Kissingerjem (1984) sinonim za državništvo (*statecraft*).

Tudi v tem sklopu posebej opozarjamo na *angleško šolo*, ki ravno tako kot (neo)realizem in (neo)liberalizem izhaja iz anarhičnosti mednarodnega okolja. Za upravljanje te (dane) anarhije) so po Bullu (1977) potrebne institucije, kot so ravnotežje sil, mednarodno pravo, vojna, diplomacija in koncept velesile.²² Pristop mednarodne družbe vključuje politiko moči, mednarodnega prava in družbenosti (*civility*), univerzalno moralo in vsakršen drug(ačen) način razmišljanja o mednarodnih odnosih. Angleška šola pripiše poseben pomen tudi normam. Opozori namreč, da sta v mednarodnih odnosih ključna red in pravičnost ter na njiju temelječ koncept odgovornosti (Bull 1977). Zaradi tega pripadnike te smeri Jackson (1995, 112) prišteva k normativistom (za razliko od pozitivistično epistemoloških teoretikov mednarodnih odnosov). Dilemo med (pravnim) redom in pravičnostjo je, kot opozarja Sterling– Folkerjeva (2006, 308) zaznati sicer tudi pri realistikih, liberalistikih in konstruktivistih, vendar se je dotikajo le obrobno, medtem ko ji angleška šola posveča osrednjo pozornost s tem, ko poudarja ne le našo sposobnost oblikovanja alternativnih družbenih ureditev, pač pa tudi moralno odgovornost za to.

Koncept (mednarodnega) reda in pravičnosti je pomemben za razumevanje reševanja mednarodnih oboroženih konfliktov (in vloge nedržavnih akterjev pri tem). Bull loči tri vrste mednarodnega reda (družbeni red, mednarodni red in svetovni red) in tri nivoje pravičnosti: mednarodna ali meddržavna pravičnost, individualna pravičnost in kosmopolitanska ali svetovna pravičnost. Red ima po Bullu primat nad pravičnostjo (saj

²² Buzan (2002) je kasneje dodal institucije kot so nacionalizem, suverenost, teritorialnost, ter jih ločili na primarne in sekundarne, oziroma na osnovne in procesne institucije. Po mnenju Holstija (2022, 3) so institucije najprimernejše sredstvo za merjenje sprememb v mednarodnih odnosih. Holsti s tem odgovarja na kritike, ki Angleški šoli očitajo šibkost pri obravnavanju sprememb in transformacij mednarodne družbe. Holsti svoj pristop utemeljuje na Wightovi opredelitvi, da institucije mednarodne družbe odgovarjajo naravi slednje. Mednarodne inštitucije so po Holstiju označevalci sprememb. To trditev ilustrira s pojavom novih inštitucij, kot je trgovina, ter izginjanjem drugih, kot je npr. kolonializem.

je predpogoj za realizacijo drugih vrednot), vendar z določenimi omejitvami (ne bi smel biti ukazujoča vrednota).

Od tu pa v angleški šoli nastopijo ključne razlike, ko gre za pomen identitet in interesov za nastanek mednarodne družbe ter ko gre za prednost v odnosu med pravičnostjo in redom. T. i. solidaristi trdijo, da mednarodna družba nastane na osnovi skupnih identitet, pluralisti pa, da na osnovi skupnih interesov. Pluralisti nadalje izhajajo iz prepričanja, da države zanima predvsem miroljubno sožitje in bodo zato pristale na minimalne zahteve vzdrževanja mednarodnega reda, kot so suverenost držav in načelo nevmešavanja. Ti dve načeli tudi omejujeta države kot članice mednarodne družbe. Spodbujanje držav k uveljavljanju moralnih načel v mednarodni red bi le-tega destabiliziralo. Solidaristi nasprotno temu menijo, da mednarodna družba zmore razviti skupne norme in vrednote, pravila in institucije. S tem spodbujajo k usmerjanju pozornosti na vprašanja, kot so človekove pravice v mednarodnih odnosih, odpravljanje revščine, uravnotežen razvoj, humanitarna posredovanja.²³ Čeprav se zdi, da je dilema med pluralizmom in solidarizmom znotraj angleške šole izključujočega značaja, pa naj bi temu ne bilo tako: Linklater (1998, 174) navaja, da je možno sobivanje obeh konceptov, saj žepi solidarizma lahko obstajajo v širši, pluralistično razumljeni, mednarodni družbi. Tako razumevanje odseva to, kar Buzan (2005) imenuje neenakomerni razvoj mednarodne družbe, kjer je "gostejše" tkivo meddržavne družbe opredeljeno s skupno kulturo. Velja dodati, da iz metodološkega vidika, tako Sterling – Folkerjeva (2006, 304), angleška šola odpira možnosti hkratnega normativnega in empiričnega proučevanja.

2.1.2.2 Sociologija mednarodnih odnosov in kritične teorije

V nasprotju s tematiko države, ki ji sociologija mednarodnih odnosov posveča bistveno večjo pozornost od kritičnih teorij, pa je stanje, ko gre za obravnavo vprašanj varnosti ravno obratno. S temi vprašanji se sociologija ukvarja manj sistematično kot kritične teorije. Kljub temu je prispevek sociologije tudi na tem področju pomemben tako v okviru obravnave varnosti in vlogi nacionalne države v vojni (Tilly 1990, cf. v Smith in Owens 2005, 355), kot v obravnavi (prepleta ideološke, gospodarske, vojaške in politične) moči kot enega od elementov družbene strukture (Mann 1993, cf. v Smith in Owens, 357). Sociologija, zlasti Webrova sociologija konfliktov in Azarjeva teorija razvlečenih konfliktov (Scimecca 1993, cf. v Reimann 2005; Miall in drugi 1998) je poleg tega teoretska osnova razmišljanjem o konceptualizaciji reševanja mednarodnih oboroženih konfliktov.

²³ Po Williamsu (2001, 2) je solidaristični tok boljše opremljen za spopadanje z izzivi debate o globalizaciji, vendar tudi pluralistični pristop ni brez dobrih odgovorov.

Kritične teorije posvečajo varnostnim vprašanjem več pozornosti. Od racionalizma se razlikujejo v tem, da anarhije kot stanja mednarodnih odnosov, varnosti in suverenosti ne obravnavajo kot nečesa danega, pač pa kot družbeno politično prakso, ki jo sooblikuje diskurz. Iščejo in problematizirajo zamolčane in skrite elemente mednarodnih odnosov, poglobljajo in širijo razumevanje varnosti ter premikajo težišče proučevanja varnosti iz države na skupnosti in posameznika. S tem pomembno vplivajo na razmišljanja o konfliktih in njihovem učinkovitem reševanju.

Kritične teorije mednarodnih odnosov imajo korenine v grški klasični misli o avtonomiji in demokraciji ter v razsvetljenstvu Kanta, izhaja pa tudi iz filozofije Hegla, Marxa, Nietzscheja, Webra, Gramscija ter Frankfurtske šole (Devetak 1996). V ospredju je potreba po razumevanju zgodovinskega in družbenega razvoja za odpravo družbenih patologij in dominacije ter poudarjanje, da teoretik mednarodnih odnosov ni neodvisni opazovalec le-teh, pač pa je del družbenega in političnega življenja. Svet je potrebno razumeti v kontekstu interesov glavnih akterjev; védenje ni nevtrarno. Spoznavni proces je sestavni del političnega interesa in mora biti zato predmet kritične presoje. Teorije mednarodnih odnosov so pogojene s socialnimi, kulturnimi in ideološkimi vplivi. Njihova glavna naloga je razkriti te medsebojne soodvisnosti in spodbuditi odpravo dominacije. Znotraj kritičnih teorij Linklater posebno pozornost posveča tudi državnim mejam kot etičnim zamejitvam (*ethical boundaries*), rešitev vidi v podelitvi enakih dolžnosti in pravic državljanom in nadržavljanom (Linklater 1998). Kritična teorija in feministične študije uvajajo naracijo emancipacije, medtem ko postmodernizem oziroma poststrukturalizem²⁴ to problematizira, saj ni jasno, za čigavo in kakšno emancipacijo gre. Poststrukturalizem, izhajajoč iz Foucaulta, Derridaja, Nietzscheja in Heideggerja, problematizira vprašanje realnosti, resnice, strukture in identitete. Temeljni koncept je védenje oziroma genealogija vedenja, ključna metodologija pa tekstualizacija oziroma razgradnja teksta in dvojno branje. Spoznanje vedno vrednostno in politično. S posebnim zgodovinskim pristopom, genealogijo, se postmodernisti posvečajo procesom, s katerimi se je oblikovalo razumevanje določenih pojavov v zgodovini. Naloga dvojnega branja je razumeti diskurz in družbeno institucijo (Devetak 1996).

²⁴ Med avtorji ni soglasja o definiciji postmodernizma in poststrukturalizma. Nekateri pojma enačijo (Devetak 1996, 181) medtem ko drugi, zlasti pri obravnavi varnostnih študij, uporabljajo izraz post-strukturalizem (Smith 2005). Brglez poststrukturaliste razume kot radikalne (robustne) konstruktiviste (2008, 176-177).

V okviru kritične teorije so se razvile kritične varnostne študije, med katere sodijo velška šola, človekova varnost, feministične varnostne študije in mirovne študije (Wyn Jones 1999; Hobden in Wyn Jones 2005, 241). Skupno jim je širjenje razumevanja varnosti in zavračanje koncepta države kot osrednjega subjekta mednarodnih odnosov, kar izhaja iz prepričanja, da je država pogosto varnostni problem in ne rešitev. Osrednji subjekt proučevanja mednarodne varnosti mora biti zato posameznik. Brglez (2008, 139) opozarja na razliko med širšim pojmovanjem kritičnih varnostnih študij, ki vključuje vse nepozitivistične pristope, ter ožje definiranimi kritičnimi študijami, kamor sodijo velška šola, poststrukturalistične varnostne študije in konstruktivistične varnostne študije. Velška šola po Smithu (2005) poleg premikanja osrednje pozornosti varnostnih vprašanj z države na posameznika opozarja tudi na pomen identitete, ki je središčni vidik človekovega izkustva, obenem pa je po definiciji kolektivni pojav. Pojmovanja varnosti ni nujno potrebno le raztegniti, pač pa tudi razširiti ter poglobiti, torej varnost razumeti kot del politike in vanjo poleg vojaških vključiti tudi druge grožnje. Eden od glavnih predstavnikov te šole, Wyn Jones, ki izhaja iz del Gramscija in Frankfurtske šole, kritične varnostne študije razume kot emancipatorsko prakso. Po njegovem mnenju, kot po mnenju Bootha, čigar delo sicer temelji na razmišljanjih Boulduninga, Galtunga in Falka, proces emancipacije lahko prispeva k večji varnosti (Wyn Jones 1999). Booth emancipacijo opredeljuje kot osvoboditev ljudi (posameznikov in skupin) od fizičnih in človeških ovir. Vojna je ena teh ovir, ovire pa so tudi revščina, slaba izobrazba in politično zatiranje. Varnost in emancipacija sta dve plati istega kovanca.

Poststrukturalistične varnostne študije se ukvarjajo predvsem z vlogo identitete, diskurza in naracije. Opozarjajo na geopolitični diskurz, ki svet vidi v okvirih "sebe" in (grozečega) "drugega". Strani, vpletene v spopad, so akterji s fundamentalno različnimi identitetami in različnim razumevanjem sveta. Nasilje je konstitutivni element držav. Poststrukturalizem problematizira tudi humanitarno posredovanje, prejemnike pomoči postavlja v vlogo žrtev, nesposobnih delovanja brez tuje pomoči (Devetak 1996). Ukvarja se tudi z diplomacijo in z genealoškim pristopom pokaže, kako diplomatsko prakso oblikuje in vzdržuje njen diskurz (Der Derian 1987).

Med kritične koncepte obravnave varnosti velja uvrstiti tudi koncept človekove varnosti, ki povezuje varnost, ekonomsko socialni razvoj in spoštovanje človekovih pravic (Smith 2005). Gradi na prepričanju, da bo varnost državnega in meddržavnega okolja večja, če bo zagotovljena varnost posameznika in to z vseh vidikov (Jazbec 2002, 24). Znotraj koncepta sta razvidna dva glavna pristopa; prvi v ospredje postavlja vprašanja razvoja in jih povarnostni oziroma "sekuritizira". Primer takega pristopa je Poročilo o človekovem razvoju Programa OZN za razvoj (*United Nations Development Programme, UNDP*) iz leta

1994, ki človekovo varnost opredeli kot varnost, katere sestavni elementi so ekonomska, politična, okoljska, zdravstvena, osebna in skupnostna varnost. Ta koncept uporabljajo nekatere države in predvsem mednarodne organizacije.²⁵ Drugi pristop temelji na t.i. trdi varnosti, ki vpliva na razvoj in človekove pravice. Ta koncept je bil osnova za povezovanje držav v Mrežo za človekovo varnost²⁶. Pomen koncepta človekove varnosti je tudi v tem, da odpira nov pogled na temeljna načela in koncepte mednarodnega prava in (nujne) premike od mednarodnega prava držav na mednarodno pravo, ki vključuje tudi družbene skupine in posameznike (von Tigerstrom 2006).

Varnost posameznika, predvsem pa njegovo dostojanstvo postavljajo v ospredje tudi mirovne študije, ki zagovarjajo koncept pozitivnega miru, torej ne le odsotnosti vojne, pač pa vzpostavitve družbene pravičnosti, ekonomskega napredka in delitve politične moči (prim. Genest 1996). Za mirovne študije je značilen transformativni pristop: vera v moč preoblikovanja posameznika in družbe. Cilj ni le odsotnost vojne, pač pa tudi socialna pravičnost, človekove pravice, izgradnja pozitivnega miru in spreminjanje prevladujočih pogledov na svet. Te cilje je možno doseči z oblikovanjem etične družbe, v kateri se vzroki nasilja odstranijo z boljšim razumevanjem človeške narave in na tem temelječem sodelovanjem ljudi preko državnih meja; sodelovanje gradi mostove komunikacije na individualnem nivoju, vendar v globalnem kontekstu. Feministični teoretski pristopi opozarjajo, da so ženske med pogostejšimi žrtvami oboroženih konfliktov in da je tudi stopnja družinskega nasilja višja v militariziranih družbah Smith (2005).

Čeprav kritični teoretski pristopi k obravnavi mednarodnih odnosov smiselno opozarjajo na pomanjkljivosti prevladujočih teorij mednarodnih odnosov, pa tudi zanje velja, da so bolj metoda postavljanja vprašanj, kot prava politična teorija. Njihov, zdi se da nerešljiv, problem je tudi normativizem: če je vsako izhodišče oz. vsak pogled sam po sebi vrednostno opredeljen in ni objektivnega izhodišča, se postavlja vprašanje, kako zblížati različna razumevanja varnosti in emancipacije oz. kako med njimi medirati. Mearsheimer (1995) jim iz zornega kota realizma očita, da v obravnavi transformacije mednarodnega

²⁵ Koncept človekove varnosti uporabljajo tudi vlade nekaterih držav in posamezne medvladne organizacije, kot sta npr. Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad (Smith 2005). V Okviru OZN delujeta Komisija za človekov varnost in Sklad za človekovo varnost (OZN 2007).

²⁶ Na tem pristopu je zasnovana Mreža za človekovo varnost, ki na pobudo Kanade in Norveške od leta 1998 povezuje nekaj držav, med njimi tudi Slovenijo (*Human Security Network*, HSN). Cilj mreže je spodbujati reševanje vprašanj, ki neposredno ogrožajo varnost (MZZ 2010).

okolja ne posvečajo ustrezne pozornosti vlogi moči pri kreiranju in širjenju idej in diskurza. V nasprotju z lastnim prepričanjem o potrebi po spreminjanju mednarodnega okolja, malo povedo o prihodnosti. Obnašanje držav naj bi bilo povezano z diskurzom in naj bi se z njegovim spreminjanjem tudi samo spreminjalo. Po oceni Mearsheimerja kritične teorije ne znajo razložiti, zakaj je diskurz realizma prevladujoč nad drugimi diskurzi. Kritična teorija lahko spodnese realizem in povzroči spremembe, vendar ne zmore predvideti, kateri diskurz bo zamenjal realističnega, oziroma ali ne bo nov diskurz od njega še bistveno slabši.

2.1.2.3 Družbeni konstruktivizem

Podobno kot racionalizem, tudi družbeni konstruktivizem izhaja iz anarhičnosti mednarodnega okolja. Wendt (1999) je opredelil tri tipe oziroma kulture anarhije: hobbessiansko, lockiansko in kantiansko. V prvi je varnostna tekma vedno "zero-sum". Varnostna dilema je v takem okolju še posebej izrazita, saj se v njem tudi sicer neagresivni subjekti obnašajo agresivno. V lockianski anarhiji subjekti med seboj tekmujejo zaradi različnih identitet in ne zaradi agresivnosti. Relativni dobički so še vedno pomembni in subjekti se med sabo dojemajo kot tekmece. Varnostna dilema je manj intenzivna. V kantianskem okolju delujejo subjekti s prijateljskimi družbenimi identitetami. Osredotočajo se na rezultat, ki je pozitiven za obe strani ("positive-sum"). Varnostna dilema in varnostna skupnost sta družbena konstrukta. Prvega sestavljajo interesi, v katerem države premorejo tako malo medsebojnega zaupanja, da svoje ravnanje utemeljujejo na najslabšem možnem scenariju. V drugi prevladujejo skupno vedenje in medsebojno zaupanje.

Glavna razlika med družbenim konstruktivizmom in racionalizmom je v tem, da prvi izhaja iz predpostavke, da si države same izdelajo svojo anarhijo, kar pomeni, da varnost ni nekaj, kar obstaja samo po sebi, pač pa je produkt človekovega subjektivnega dožemanja (Wendt 1995). To pomeni, da tudi odsotnost varnosti ni nekaj danega. Razlika in pomen konstruktivizma je tudi v tem, da opozarja na potrebo po spraševanju o tem, kako se identitete in interesi oblikujejo, spreminjajo in kako vplivajo na delovanje države oziroma na spremembe v politikah držav (Katzenstein 1996; Grošelj 2007, 46; Walt 1998; Nye 2000, 7). Nekatere smeri znotraj družbenega konstruktivizma pripišejo večjo težo idejam kot materialni osnovi. Po teh je obnašanje subjektov mednarodne politike odsev njihovih norm in idej, ne toliko materialne osnove (Katzenstein 1996).

Formiranje identitet je tisto področje, ki mu družbeni konstruktivizem za razliko od racionalizma posveča posebno pozornost. Wendt (1996) govori o strukturi kulture, ki jo sestavljajo prepričanja, ideje razumevanja in identitete. Na oblikovanje identitete vpliva

stik akterjev na mednarodnem prizorišču. Identiteto (primarno) oblikuje domače (notranje) politično okolje, zaradi česar je identiteta ontološko pred državnim sistemom. Državni akterji vstopajo v medsebojne odnose s predhodno prisvojenimi idejami o lastni identiteti. Vendar Wendt enači nacionalno z državnim, kar je metodološko problematično. Konceptualizacija državne identitete kot antropomorfnе omejuje njeno kompleksnost (Zehfuss 2002). Ker je njegovo izhodišče država, mu to onemogoča tudi uvid v oblikovanje identete v procesu nastajanja države. V tem smislu so uporabni tudi tipi (nacionalnih) interesov, ki ji omenja (citirajoč Georga in Keohanea) in sicer: fizični obstoj, avtonomija in ekonomsko blagostanje. Wendtov konstruktivizem torej ponuja nastavke za razumevanje konfliktov, čeprav bolj za razumevanje in pojavljanje meddržavnih konfliktov kot internacionaliziranih oboroženih konfliktov, kjer se med sprtimi stranmi pojavljajo tudi nedržavni akterji. Družbeni konstruktivizem identiteto, kulturo in norme obravnava kot kavzalne spremenljivke in ne kot konstitutivni element subjektov mednarodnih odnosov (zaradi česar je po Smithu (2005) njegov prispevek obstoječim teorijam skromen ter je v svojem bistvu zgolj podvrsta racionalističnih teorij, ne pa samostojna teorija mednarodnih odnosov).

Adler in Barnett (cit. v Smith 2005, 38) ocenjujeta, da je ravno konstruktivistični pristop, ki poudarja pomen védenja za preoblikovanje mednarodnih struktur in varnostne politike, najprimernejši za proučevanje, kako mednarodna skupnost oblikuje varnostno politiko in ustvarja pogoje za stabilen mir. Oblikovala sta koncept varnostnih skupnosti. Te so konstruirane z lastnimi mehanizmi in materialno in normativno bazo, ki jo sestavljajo identiteta, komunikacija, vrednote, norme in ideje. Brglez prispevek družbenega konstruktivizma k proučevanju varnosti vidi večslojno: prva plast se nanaša na vrednote, norme in družbeni kontekst; v drugi je pomembna vloga jezika; v tretji pa intersubjektivno vzpostavljanje identitet (Brglez 2006, 173). Udovič ugotavlja, da "pojav konstruktivizma širi spekter proučevanja iz prej uveljavljene nacionalno usmerjene varnosti še na druge ravni varnosti (človeška, družbena, nacionalna, regionalna, mednarodna, globalna), hkrati pa pripoznava možnost obstoja več groženj naenkrat" (Udovič 2009, 34).

2.1.2.4 Racionalizem in družbeni konstruktivizem o reševanju oboroženih konfliktov in mediacija

Metodološko orodje realizma in liberalizma za obravnavo mednarodne varnosti je koncept racionalne izbire (*rational choice theory*), ki predpostavlja, da so subjekti mednarodnih odnosov racionalni akterji, ki ravnajo na način, da svoje interese uveljavijo v največji možni meri. Do povezovanja v mednarodne institucije pride, ko je to v interesu držav, saj države v okviru teh povezav igrajo svojo igro moči ter obenem dosežejo, da se šibkejše

države obnašajo po pravili, ki jih določajo močnejše. Poleg tega je pogojevanje vstopa v povezave pogajalsko sredstvo za dosego določenega tipa obnašanja držav kandidatk za vstop v te povezave. Na konceptu racionalne izbire temelji tudi teorija iger (*game theory*), ki izhaja iz domneve o egoističnosti interesov glavnih akterjev (Grizold 2001). Obravnava varnostne problematike je zožena na problem moči (realisti) oziroma na problem miru (liberalisti) in razumljena kot v glavnem vojaško-politični problem" (Grizold 2001, 118).

Koncept racionalne izbire, varnostna dilema in teorija iger so vplivali na razmišljanja o reševanju oboroženih konfliktov. Na rešitev oboroženega konflikta se v skladu z njimi gleda kot na prevlado oz. zmago ene strani (*win-lose situation*). Prednost se daje prizadevanjem za končanje nasilja, brez poglobljanja v vzroke izbruha konflikta. V ospredju je varnost države in ne varnost posameznika. Konflikti se rešujejo na uradni ravni, neuradni procesi so v podporo prizadevanjem uradnih akterjev. Primer na racionalizmu temelječega koncepta reševanja oboroženega konflikta je razmišljanje Barbare Walters (cf. v Hill 2006) o vzrokih propada mirovnih sporazumov. Waltersova teorijo iger in varnostno dilemo aplicira na razoroževanje sprtih strani. Varnostna dilema, in ne politični, socialni ali ekonomski dejavniki, je po njenem glavni vzrok propada nekaterih mirovnih sporazumov zaradi neuspehov pri razoroževanju sprtih strani. Razoroževanje je namreč tvegano in povezano z nezaupanjem, da ga druga stran ne bo izvedla v skladu s sporazumom. Spoštovanje sporazuma in razorožitev je mogoče zagotoviti na način, da sprti strani dojameta, da so stroški nespoštovanja višji od stroškov spoštovanja sporazuma. Do tega pa lahko pride le s pomočjo močne tretje strani, bodisi da ta tretja stran sprtim stranem zagotovi varnost, ali pa, da razorožitev doseže s silo, kar pa na dolgi rok ni nujno učinkovito, saj sprte strani potrebujejo varnostna zagotovila za izgradnjo lastne (močne) pozicije. Uspešen posrednik je lahko le močna država.

Družbeni konstruktivizem ponuja povsem drugačno osnovo za pojasnjevanje oboroženih konfliktov. Po mnenju Jacksona (2009) so pomembni trije elementi konstruktivizma: konstrukcija identitete, strukture in agenti ter diskurz konflikta. Razumevanje pomena identitete je ključno za razumevanje konflikta. Konflikt in vojne zahtevajo jasno identificiranje (strašnega, sovražnega ipd.) "drugega". Upoštevajoč zgodovino, mite, kulturo, simbole, ideologijo, religijo, politične prakse in nacionalizem je jasno, da identiteta ni nikoli povsem dana vnaprej, pač pa se neprestano oblikuje in preoblikuje. Pri tem imajo posebno vlogo politične in kulturne elite, ki so-ustvarjajo našo identiteto v odnosu do identitete "onih". Npr. ideja državljanstva obstaja samo v odnosu do drugega državljanstva. Za nastanek konflikta so pomembne tudi socialne, ekonomske, politične,

kulturne in normativne strukture ter agenti, ki latentne strukture konflikta preoblikujejo v njegove odprte manifestacije. Za konflikt je potreben tudi obstoj elite, ki razpolaga s sredstvi za bojevanje. Vendar konfliktov ni, če ni diskurza konflikta, torej izgradnje strahu, groženj, sovraštva in demoniziranja "drugega". Jackson ocenjuje, da ravno konstruktivizem omogoča razlago, zakaj nekateri spori izbruhnejo, drugi pa ne. To pojasnjuje na primeru Jugoslavije, kjer je šlo za kombinacijo globoke ekonomske in politične krize ter pojav Miloševića in njegovih nacionalistov, ki so s svojim diskurzom povzročili, da je bila vojna mogoča (Jackson 2009, 179).²⁷ Prispevek konstruktivizma k proučevanju reševanja oboroženih konfliktov bi bil po mnenju Jacksona v poudarjanju potrebe po strukturnem in diskurzivnem preoblikovanju vzrokov konflikta. Reševanje konflikta mora vključevati tako strukturno kot kulturno nasilje in doseči ne le negativnega, pač pa tudi pozitivni mir.

Prvo razumevanje po naši oceni ustreza t.i. strukturalistični paradigmi mediacije, ki jo Crocker in drugi (1999) povzamejo po Hopmanovem delu "Two Paradigms of Negotiations: Bargaining and Problem Solving" iz leta 1995. Osnovana je na predpostavki o objektivni naravi obstoječega – torej tudi konflikta in iz tega izhajajoče domneve, da je sprte strani možno pripeljati do rešitve s pomočjo prepričevanja, spodbud in sankcij. Za razliko od strukturalistične pa socialno psihološka paradigma predpostavlja, da gre v konfliktu tudi za subjektivne, fenomenološke in družbene probleme. Tretja stran se v reševanje konflikta vključuje s tem, da spreminja razumevanje vzrokov konflikta in odnos sprtih strani do njega. V tem pristopu so bolj od formalne moči pomembne moralne predpostavke in simbolične "nagrade". Ta paradigma gradi na družbeno konstruktivističnem prepričanju, da je identiteto možno oblikovati tudi s procesi prepričevanja.

Paradigmi se ločita tudi po tem, kako pojmujeta moč oz. kateri obliki moči dajeta prednost. Rubin (1992) navaja šest tipov moči, ki so pomembni za mediacijo: (1) nagrada oziroma sposobnost nagraditi (*reward power*) želeno obnašanje sprtih strani; (2) prisila (*coercive power*), povezana z grožnjami in sankcijami za neželjeno obnašanje; (3) strokovna usposobljenost (*expert power*), ki je osnovana na mediatorjevi visoki stopnji znanja in izkušenj; (4) legitimnost (*legitimate power*), osnovana na pravicah, izhajajočih iz mednarodno pravnega statusa mediatorja; (5) referenčna moč, temelječa na težnji sprtih strani po čim boljših odnosih z mediatorjem; (6) informativna moč, osnovana na prepričanju sprtih strani, da mediator razpolaga z informacijami, s katerimi one ne

²⁷ Matthew in Hoffman (2006) isti problem, torej neuspeh večnacionalne države, obravnavata kot proces družbene de-konstrukcije nacionalnih identitet, P. T. Jackson (2006) pa kot "vojno besed".

razpolagajo in da bo te informacije posredoval na pošten način. Zartman in Rubin (2000b) vpeljeta koncept percipirane moči, se pravi moči, kot jo dojema nasprotna stran. Moč je v skladu s tem zmožnost sprte strani (ali mediatorja) vplivati na drugo stran. Z vstopom tretjega se razmerje med sprtima stranema spremeni. Če gre za močnega mediatorja z izrazitimi lastnimi interesi, je vprašanje pogajalske moči med njim in vsako od sprtih strani celo v ospredju.

Velike sile razpolagajo predvsem s prvima dvema od šestih zgoraj navedenih tipov moči, vendar lahko ravno zaradi svojega položaja hegemon izgubijo zaupanje sprtih strani, s čimer sta ogroženi njihova legitimnost in informativna moč. Za t.i. šibke mediatorje, med katere sodijo male, oddaljene države in nedržavni akterji (Svensson 2007) so pomembne predvsem strokovnost, referenčna moč in informativna moč. Slednja je tesno povezana s sposobnostjo prepričevanja. Walsh (2005) jo označi kot tip moči, s katerim se nasprotno stran prepriča v dejanje, ki ga sicer ne bi storila. Ta oblika moči ne temelji na spodbudah in sankcijah, pač pa na sposobnosti vplivati na razmišljanje druge strani. To obliko moči je potrebno ločiti od manipulacije.

Welsh (2005, 9) ugotavlja, da ima družbeni konstruktivizem največji vpliv ravno na področju prepričevanja. Njegov pomen je v tem, da je pokazal na to, kako prepričanja in ideje vplivajo na mednarodno politiko. Vendar je po mnenju Welsha vpliv prepričanj na oblikovanje politik možno proučevati tudi v okviru racionalizma. Oba, tako družbeni konstruktivizem kot racionalizem, lahko razložita nekatere vidike uspešnega prepričevanja, nobena od njiju pa ne vseh. Teoretski pristopi, osnovani na racionalizmu, se razlikujejo od tistih, osnovanih na družbenem konstruktivizmu, v tem, katere vrste zaznavanja (*cognition*) lahko prepričevalec spremeni. Družbeno konstruktivistični pristopi izhajajo iz prepričanja, da je s komunikacijo možno spremeniti preference in identiteto akterjev. Prepričevalec namreč lahko vpliva na spremembo vrednot in prepričanj o tem, kaj je prav in kaj narobe. Racionalizem po drugi strani izhaja iz nespremenljivosti preferenc. Ker se akterji odločajo na podlagi kalkulacije koristi, jih je možno s komunikacijo vplivati na njihova prepričanja in jih pripeljati do tega, da ponovno proučijo svoje poglede na kavzalni odnos med politiko in njenimi rezultati. Pri tem je za uspešno prepričevanje pomembno, da druga stran prepričevalca sprejme kot dobro informiranega in kredibilnega, se pravi, kot tistega, ki razpolaga z boljšimi in točnejšimi informacijami o izsledkih izvajanja določenih politik, ki so sprti strani na voljo.

V skladu s konstruktivističnim pristopom k mednarodnim pogajanjem je prepričevanje najuspešnejše, kadar pozicije pogajalskih strani temeljijo na istih vrednotah in normah, kadar se pogajalske strani soočajo z nesigurnostjo glede lastnih pozicij (in je s tem odprt

prostor za uveljavljanje informativne moči) ter kadar so v institucionaliziranem medsebojnem odnosu. V skladu s tem prepričanjem je reševanje sporov na miroljuben način možno le med državami oziroma sprtimi stranmi, ki delijo iste vrednote. Po mnenju Walsh pa je prepričevanje lahko uspešno tudi, ko sprte strani ne delijo istih vrednot, vendar pa zelo dobro razumejo vrednote nasprotne strani. Za uspeh pogajanj je ključno, da imajo sprte strani enake preference glede rezultatov pogajanj. Racionalisti pa, opozarja Walsh, ne morejo pojasniti, zakaj akterji dajejo prednost nekaterim izidom pogajanj pred drugimi. Tu je morda družbeni konstruktivizem trdnejši, še zlasti s teorijami o spreminjanju prepričanj, kaj je prav in kaj narobe in ko gre za identiteto akterjev. Teoretiziranje o prepričevalni moči ima pomembne implikacije za analizo politike posameznih akterjev²⁸ in za proučevanje mediacije kot oblike prepričevanja.

Walsh (2005) s tem opozarja na komplementarnost racionalizma in družbenega konstruktivizma (naj spomnimo, da nekateri drugi avtorji družbeni konstruktivizem umeščajo v racionalizem (Barkin 2003, Freedman 2002, Smith 2005, Jackson 2009). Domnevati je, da bodo prihodnje razprave odnosu med racionalizmom in družbenim konstruktivizmom namenile še nekaj več pozornosti. Obema, racionalizmu in družbenemu konstruktivizmu, velja očitati državocentričnost, obenem pa je znotraj obeh prostor za obravnavo nedržavnih akterjev. Sociološki pristopi lahko (če si izposodimo Brglezov izraz, 2008) skozi angleško šolo "omilijo" tovrstno ostrino racionalizma in družbenega konstruktivizma. Opozarjanje na potrebo po ustreznejši refleksiji stvarnosti, kjer nedržavni akterji igrajo določeno vlogo (Freedman 2002, Nye 2002, Drulak 2010) bo morda naletelo na plodna tla pri obeh.

Reševanje sodobnih mednarodnih oboroženih konfliktov je trenutno ustrezneje razdelano v družbenem konstruktivizmu. A dobre nastavke ponuja, kot smo videli, tudi klasični realizem oz. iz njega izhajajoča angleška šola. Jacksonov (2009) na družbenem konstruktivizmu utemeljen, koncept je možno razširiti tudi na oborožene konflikte, kjer je ena od strani nedržavni akter in/ali kjer nedržavni akter prevzame tudi posredniško vlogo. Družbeni konstruktivizem ponuja tudi dobro izhodišče za obravnavo mediacije v smislu uporabe informativne oziroma prepričevalne moči. Vendar je, kot opozarja Walsh

²⁸ Walsh (2005) to ilustrira na primeru ZDA in zaveznic, ko gre za varnostne grožnje. Ena od njih so države, ki razpolagajo z orožjem za množično uničevanje, oziroma ga razvijajo, ali pa podpirajo terorizem. ZDA s temi državami ne deli istih vrednot in ima z njimi minimalne institucionalne vezi. Pot za preoblikovanje teh režimov vodi, kot kaže politika ZDA, skozi njihovo demokratizacijo. Tak pristop je v skladu z družbeno konstruktivističnim prepričanjem: ker ni skupnih vrednot in institucionalnih vezi, prepričevanje ne more uspeti. V skladu z racionalistično teorijo, ki po drugi strani večji pomen pripisuje podobnosti ciljev, bi ZDA lahko s pomočjo kredibilnosti prepričevalca, identificirala skupne interese, kot so preprečitev medsebojnega uničenja.

(2005), v določenih tipih mediacije oziroma prepričevanja ustrezen tudi racionalizem. Vse to navaja proti odločanju za eno teorijo in potrjuje pomen interdisciplinarnega pristopa.

2.2 Konflikti po koncu hladne vojne in teoretski pristopi k njihovem reševanju

2.2.1 Opredelitev varnosti in oboroženega konflikta

Konec hladne vojne je spremenil pogled na varnost. Če je bila varnost pred tem razumljena kot "trda, vojaška varnost se je najpozneje v devetdesetih letih prejšnjega stoletja to pojmovanje razširilo" (Jazbec 2002, 19). Pomembni so postali tudi ekonomski, socialni in okoljski vidiki varnosti. Varnost ne zadeva le države, pač pa tudi skupnost in posameznika. Zato velja razumeti kot odsotnost grožnje obstoju in oopravljanju vitalnih funkcij in kot sposobnost upravljanja s temi grožnjami (Kelstrup 2004, 108) oziroma jo lahko "opredelimo kot stanje, v katerem je zagotovljen uravnotežen fizični, duhovni in duševni ter gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti v razmerju do drugih posameznikov, družbenih skupnosti in narave" (Grizold 2001, 126–127). Kolodziej (2005) nivoje (državne) varnosti nadalje razvršča takole: (1) država v odnosu do druge države in v sistemu meddržavnih odnosov - glavni subjekt so države in mednarodne vladne organizacije; (2) država v odnosu do transnacionalne civilne družbe - subjekti analize so poleg držav tudi transnacionalne korporacije, nevladne organizacije, družbene skupine in posamezniki; (3) država v odnosu do notranje ureditve - subjekti analize so države, posamezniki, skupine, združenja, korporacije in transnacionalni akterji.

Varnost je opredeljena z ekonomsko dejavnostjo, politiko, sistemom in vrednotami. Med slednjimi zaseda visoko mesto, kar pomeni, da ji bodo namenjeni znatni napor in sredstva (Grizold et al. 2012, 15). Politično vojaška in ekonomska globalizacija ter globalizacija mednarodnega organiziranega kriminala so okrepile pritisk na varnost in povzorčile globalizacijo societalne ne-varnosti (Kelstrup 2004, 115). Varnost se nanaša tako na družbo in državo v celoti (tu gre za nacionalno oziroma notranjo in zunanjo varnost), kakor tudi na mednarodno skupnost. Pomembno je upoštevati medsebojno prepletenost varnosti posameznika, družbe in države. Gre za široko definicijo varnosti, prednost katere pa Udovič (2009, 40) vidi predvsem v tem, da daje nastavke za nadaljnje definicije varnosti kot fenomena.

Ena glavnih groženj varnosti je oboroženi konflikt. Strokovna in znanstvena literatura s področja mednarodnih odnosov je v opredeljevanju oboroženih konfliktov oz. mednarod-

nih oboroženih konfliktov fleksibilnejša od mednarodnopravne in s tem, ko mednarodnost oboroženih konfliktov ne pojmuje nujno kot meddržavnost, nakazuje možnost, da kot mednarodne obravnavamo tudi tiste oborožene konflikte, kjer je le ena od sprtih strani država. V tem smislu Miall, Ramsbotham, Woodhouse opredeljujejo oboroženi konflikt kot nasilni spor, v katerem vsaj ena od sprtih strani uporablja orožje (1999, 19-22). Podobno opredelitev je zaznati tudi pri Bercovitchu in Feterju (2009). Nekateri, kot npr. Mednarodni inštitut za raziskovanje miru v Stockholmu (*Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI* 2007) gredo še dlje in definicijo v celoti "odlepijo" od države in jo vežejo na število žrtev: oboroženi konflikt je nezdržljivost med dvema stranema glede oblasti ali ozemlja, pri čemer uporaba sile povzroči vsaj 25 žrtev na leto. SIPRI (2007) v tem kontekstu loči med oboroženimi konflikti nizke, srednje in visoke intenzitete. Walensteen in Sollenberg (1998, 633) razlikujeta med manjšimi in srednjimi oboroženimi konflikti in vojno. Opozarjata tudi na razliko med mednarodno krizo in mednarodnim konfliktom, ki sta tesno povezana pojma, a ne sinonima. Fokus krize je običajno ena zadeva: ozemeljski spor, gospodarski bojkot, grožnja političnemu režimu. Povezave med krizo, konfliktom in spremembo so trojne: krize in konflikti izbruhnejo iz sprememb v okolju; krize in konflikti generirajo spremembe v obnašanju držav; krize in konflikti vodijo pogosto do sprememb v mednarodnem okolju.

Za razliko od pojmovanja, kot se uveljavlja v mednarodnih odnosih, pa mednarodno pravo ostaja pri tradicionalni opredelitvi, po kateri je mednarodni oboroženi konflikt konflikt med državama oziroma med državami. Mednarodno pravo je, kot ugotavlja Shaw (2008, 45) odsev svetovne politike, temelječe na državah in kodificira načela, kot so nevmešanje v notranje zadeve, ozemeljska celovitost, neuporaba sile in enakost pri glasovanju v Generalni skupščini OZN. Mednarodno pravo je odprto v smislu, da vključuje nove države in mednarodne organizacije, slednje sicer le toliko, kolikor vstopajo v odnose z državami. Osredotočenost na države je po Shawu (2008, 55) posledica prevlade pozitivizma. Sofistikacija le-tega je v skupaj z novimi pristopi, predvsem pa z vračanjem pomena naravnega prava, v zadnjem obdobju pripeljala do tega, da se kot akterji (in ne lesubjekti) mednarodnega prava začenjajo pojavljati tudi posamezniki. Ta pogled se uveljavlja predvsem skozi problematiko človekovih pravic in mednarodne kazenske odgovornosti (Shaw 2008, 67).

Oboroženi konflikt, v katerem je vsaj ena od sprtih strani nevladna oborožena skupina, mednarodno pravo opredeli kot ne-mednarodni oboroženi konflikt (Mednarodni rdeči križ 2008). Na preozkost državocentričnega razumevanja mednarodnega prava oboroženih konfliktov opozarjajo poleg nekaterih avtorjev (Shaw 2008, Balendra 2008) tudi sodišča. Vrhovno sodišče ZDA je npr. ocenilo, da je boj proti terorizmu (v katerem si nasproti sto-

jita država in nedržavni akter) mednarodni oboroženi konflikti in da zato zanj veljajo določila mednarodnega humanitarnega prava. Na dileme v zvezi z opredelitvijo oboroženega konflikta je naletelo tudi Mednarodno sodišče za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije (*International Criminal Court for the Former Yugoslavia, ICTY*). Prizivni organ tega sodišča je v sodbi proti Tadiću ugotovilo, da je oborožen konflikt uporaba sile med državami, med državo in organiziranimi oboroženimi skupinami ter med slednjimi (Balendra 2008). Balendra za te nove kategorije konfliktov predlaga izraz ekstra-državni oboroženi konflikt (*extra-state armed conflict*) ali pa transnacionalni oboroženi konflikt (*transnational armed conflict*) (ibid.).

Za mednarodni oboroženi konflikt velja pet splošnih značilnosti: organizirano nasilje, uporaba orožja, bitka, politični cilj in vlada kot akter, vendar sta v današnjih razmerah po mnenju Brzoske (2007) nevprašljivi le prvi dve. Vprašljivi pa so bitka, politični cilji in vlada kot akter. Veliko sodobnih oboroženih konfliktov se izvaja v obliki organiziranega nasilja nad civilisti. Politični cilji niso nujno prisotni (nekatero oborožene skupine vodi čisti ekonomski interes). Vlade niso vedno akter oz. eden od akterjev, kar dokazujejo nasilni konflikti v večini oboroženih konfliktov po svetu.

Spomniti velja, da se je varnost kot koncept mednarodnih odnosov pojavila šele med obema vojnama, ko je pomenila "status quo" in zagotavljanje ohranjanja miru (Waever 2004, 57). Klasične varnostne študije so se osredotočale na parametre racionalnega delovanja posameznih akterjev (in so osnova teorijam zavračanja), ob tem pa po mnenju Guzzinija in Junga (2004, 3) podcenile pomen strukturnih dejavnikov, ki sistematično krepijo mednarodno oboroževalno tekmo. Na drugi strani so mirovne študije trdile, da je hladna vojna predvsem rezultat prepričanj politikov, ki so s svojimi predpostavkami o permanentni vojni slednjo pravzaprav ustvarjali. V obdobju hladne vojne jzlasti v t.i. zahodnih državah prevladal koncept varnosti, medtem ko se je koncept miru nekoliko trdneje vsidral na političnem vzhodu in dobil tudi komunistični prizvok (Waever 2004, 60). Buzan je leta 1984 napisal, da je koncept varnosti vključujoča sredina med konceptoma miru in moči (Waever 2004, 62). Šele v osemdesetih letih je s krepitvijo mirovnih gibanj dobil pomembnejše mesto tudi na Zahodu, polno "domovinsko pravico" (torje tudi v retoriki političnih voditeljev) pa je tu dobil po koncu hladne vojne. Širitev koncepta varnosti na okoljsko, ekonomsko in druge, ter vključevanje novih subjektov (družbo, nedržavne akterje in posameznike) je koncept varnosti približala mirovnim študijam (Guzzini in Jung 2004, 2, Waever 2004, 54). Strinjamo se z mnenjem Waevra (2004, 63), da je zgodba hladne vojne, ko je odnos do konceptov varnosti in miru opredeljeval tudi odnos do (političnega) zahoda oz. vzhoda, obrnjena in do mirovne študije morda niso več aktu-

alne, saj je pojem miru uporabljen na način, da je intelektualno nezanimiv, pojem varnosti pa je morda lahko izraz za radikalno, subverzivno agendo.

2.2.2 Narava oboroženih konfliktov po koncu hladne vojne

2.2.2.1 Značilnosti sodobnega mednarodnega varnostnega okolja

Trende v razvoju mednarodne varnosti po koncu hladne vojne velja v skladu z Wengerjem in Zimmermannom (2003, 237-240) na kratko povzeti kot: (1) premik od bipolarnega k multipolarnemu svetu; (2) demokratizacijo držav in odnosov med državami; (3) prevlado "mehke" moči nad "trdo" močjo in s tem povezano rastjo števila akterjev mednarodnih odnosov, kar predstavlja nov izziv za države, ki sicer ostajajo glavni akterji; (4) globalizacijo mednarodnih finančnih in ekonomskih odnosov in (5) regionalizacijo mednarodnega reda.

Za to obdobje je značilen padec klasičnih meddržavnih konfliktov, ki so le ena od štirih oblik strukturnega nasilja. Druge tri so država proti necivilni družbi (ko država zaščiti svoje prebivalstvo pred npr. teorističnimi skupinami), država proti civilni družbi (primer Zimbabveja) in civilna družba proti necivilni družbi (Buzan 2004, 103). Miall in drugi (1999, 19-22) ugotavljajo, da (1) prevladujejo etnični konflikti, ki so po svoji naravi dolgotrajni in težje rešljivi; (2) so ločnice med notranjimi in mednarodnimi oboroženimi konflikti čedalje bolj zabrisane in da so tudi t. i. notranji konflikti v večini primerov internacionalizirani; (3) so subjekti oboroženih konfliktov poleg držav tudi nedežavni akterji. Begoyan (2006, 183-185) sodobne oborožene konflikte koncipira kot fenomen večih deležnikov (*multistakeholder phenomena*), saj v njem država ni več edini in niti ne glavni akter. Ker nima monopola nad nasiljem, ne more biti edini akter v reševanju konflikta. Pfetich (2007) dodaja, da izključne odgovornosti za izbruh konflikta ne nosijo več države. Del te odgovornosti je pri nedežavnih akterjih, kot so uporniške skupine, teroristične organizacije ipd. Na spremenjen značaj oboroženih konfliktov po koncu hladne vojne vplivajo tudi spremembe v značaju države, ki so posledica dveh trendov: prenosa oblasti na nižje ravni in prenosa nekaterih pristojnosti na nadežavne institucije; nekatere, zlasti zahodne (postmoderne) države nekaj svoje suverenosti prostovoljno prenašajo na nadežavne strukture, nekatere predmoderne pa pogosto ne uspejo zagotoviti in izvajati svojih osnovnih nalog (Begoyan 2006, 180). Nasploh je po mnenju Boegeja (2007) potrebno upoštevati, da v t.i. nezahodnem svetu (zunaj članstva OECD), država v vestfalskem smislu povečini niti ne obstaja. Gre za hibridno politično ureditev, ki kombinira elemente zahodnega modela in lokalne, predkolonialne, tradicije vladanja in politike. Pri obravnavi oboroženih konfliktov je zato potrebno upoštevati vlogo tradicionalnih nedežavnih akterjev, kot so razširjene družine, plemena, verske skupnosti

in podobno. Nabor konceptov, na katerih sloni reševanje konfliktov, je potrebno razširiti s koncepti, kot so čast, maščevanje, pravica do (nasilne) samoobrambe. Z rastjo števila konfliktov, kjer je ena od sprtih strani nedržavni akter, se tudi po mnenju Fierkejeve (2005) nakazuje erozija državne suverenosti. Večina žrtev vojn je civilistov, s čimer izginja razlika med vojno in mučenjem. V svojem bistvu so nove vojne namreč - kot ugotavlja Simoniti, "totalne - so nekakšna kombinacija klasične vojne, organiziranega kriminala in sistematičnih zločinov proti človeštvu" (Simoniti 2001, 77).

2.2.2.2 Razvlečeni družbeni konflikti

Miall, Ramsbotham in Woodhous (1999) pripisujejo velik pomen za razumevanje oboroženih konfliktov po koncu hladne vojne Azarjevi teoriji razvlečenih družbenih konfliktov (*protracted social conflict*). Te vrste "ne-Clausewitzevskih" vojn so se pojavljale že v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja in razmahnile po koncu hladne vojne. Razvlečeni konflikt je sovražna interakcija, ki poteka skozi daljše časovno obrobje z občasnimi izbruhi nasilja. Ne gre za specifičen dogodek ali zadevo, pač pa za proces. Razvlečene družbene konflikte opredeljujejo skupnostni okvir oz. stopnja etnične homogenosti, potrebe, ki jih določa stopnja družbenega in ekonomskega razvoja, upravljanje oz. stopnja politične represije ter mednarodne vezi, kot je npr. trgovina z orožjem (Miall, Ramsbotham in Woodhous, 1999; Brecher in Wilkinfeld 2003).

Za razvlečene etnične konflikte je značilna visoka stopnja nasilja. Ti konflikti sodijo tudi med dolgotrajne ali ponavljajoče in težje rešljive. Brecher in Wilkinfeld (ibid) na podlagi rezultatov raziskave ICB (*International Crisis Behaviour Project*) o mednarodnih krizah v dvajsetem stoletju ugotavljata relativno stabilno število kriz z etnično dimenzijo. Vendar te hitro eskalirajo v nasilje. Za krize z etnično dimenzijo je značilna tudi visoka stopnja nezadovoljstva sprtih strani z doseženim sporazumom o končanju krize, kar vodi k njenim naslednjim izbruhom. Raziskava je tudi potrdila povezavo med stopnjo demokratičnosti države in izbruhom nasilja: bolj ko je družba demokratična, manjša je verjetnost, da bo kriza eskalirala v nasilje. Vendar ostaja neodgovorjeno vprašanje, ali bo v svetu, kjer je veliko demokracij, rezultat podoben, kot je bil v svetu, kjer je bilo demokracij manj (Brecher in Wilkinfeld 2003, 211).²⁹

V takih konfliktih gre redko za diadične konflikte, saj je vanje običajno vpletenih več kot dve strani (Kriesberg 2009). Dejavniki težje rešljivosti etničnih konfliktov so različni. Ryan (1997) mednje šteje asimetrično naravo konflikta ter vprašanje identitete in

²⁹Poleg tega kriteriji za demokracijo niso povsem jasni; ni čisto jasno, ali so dovolj svobodne volitve, ali so potrebne tudi demokratične vrednote in institucije (Brecher in Wilkinfeld 2003, 211).

varnosti. Običajno gre za konflikt med državo in etnično skupnostjo, torej med različno močnima stranema. Ti konflikti se nanašajo na vprašanja, povezana z identiteto in varnostjo, ki sodijo med vprašanja, o katerih se je težko pogajati oziroma so za sprte strani vprašanja, o "katerih se ne pogaja" (*non-negotiable*). Pogajanja zato za vsako od strani prinašajo velika tveganja. Crocker in drugi (2009) uvrščajo med vire težje rešljivosti etničnih konfliktov geografske in geopolitične vire, identiteto in žalovanja (*grievances*), revščino in zanikanje osnovnih človekovih potreb, grabežljivost lokalnih poglavarjev in neuspeh prejšnjih mirovnih prizadevanj. Viri niso nujno identični vzrokom izbruha konfliktov, saj na slednje vpliva tudi vrsta drugih dejavnikov. Konflikt v Kašmirju je npr. sestavni del obsežnejšega bilateralnega spora med Indijo in Pakistanom, nastalega po osamosvojitvi od britanske vladavine, ki sedaj vključuje tudi vprašanja razoroževanja, medsebojne trgovine in potovanj ter predvsem spor med muslimansko "domovino", Pakistanom, in bolj sekularizirano Indijo. Iz tega primera in iz nekaterih sodobnih oboroženih konfliktov v Afriki ter konfliktov, povezanih z mednarodnim terorizmom, velja povzeti, da je poleg etnične identitete v sodobnih konfliktih čedalje bolj v ospredju tudi verska identiteta oz. pripadnost religiji.

2.2.2.3 Mednarodnost oboroženih konfliktov

Teorije mednarodnih odnosov in varnostne študije največkrat delijo oborožene konflikte na notranje oz. državljanske ter na mednarodne, vendar je v praksi ločnico izredno težko začrtati. Varnost je namreč čedalje bolj globalizirana. Kot opozarja Jazbec "vprašanja sodobne varnosti niso več rešljiva znotraj nacionalnih ali drugačnih relativno ozkih meja" (Jazbec 2002, 20). Zaradi hitrejšega tempa globalizacije, zlasti zaradi vse večje ekonomske povezanosti in hitrejšega pretoka informacij, ter zaradi večje teže moralno etične dimenzije mednarodnih odnosov, je razvrščanje konfliktov na notranje in mednarodne tudi čedalje manj ustrezno. Čeprav se večina sodobnih konfliktov večinoma odvija znotraj meja države in bi po tradicionalni opredelitvi sodili med znotrajdržavne oz. državljanske vojne, pa so dejansko internacionalizirani in po svojem značaju mednarodni. Kriesberg (2009) meni, da zelo redko katera državljanska vojna nima tudi regionalnih ali širših mednarodnih dimenzij. Miall, Ramsbotham, Woodhouse (1999) povzemajo, da so viri sodobnih oboroženih sporov tako znotraj kot zunaj države. Medsebojna soodvisnost pomeni, da konflikti prizadenejo tudi interese sosednjih držav in širše. Trpljenje prebivalstva, ki je preko medijev približano širši mednarodni javnosti, povzroči odziv zunanjih akterjev.

Harbom in Wallensteen (2010) kot kriterij internacionalizacije notranjega konflikta navajata neposredno vojaško pomoč najmanj eni od sprtih strani. Za obdobje 2000–2009 beležita 30 oboroženih konfliktov večjega obsega, med katerimi so trije meddržavni, šest

pa je internacionaliziranih državljskih oboroženih konfliktov. Mednarodni značaj daje konfliktom bodisi dejstvo, da ena od sprtih strani ne priznava državne avtoritete oz. se bori za svojo državnost, bodisi se vanj posredno ali neposredno vpletejo zunanji akterji (Crocker in drugi, 2009). Bercovitch in Derouen (2004) poudarjata, da čeprav etnični konflikti izbruhnejo praviloma znotraj meja ene države, jih večina preseže državne meje in postanejo mednarodni. Med dejavnike internacionalizacije etničnih konfliktov prištevata večjo poroznost meja, begunce in dejstvo, da etnična skupina tradicionalno poseljuje tudi drugo stran državne meje. Etnični konflikti se po njunem mnenju internacionalizirajo tudi s terorističnimi napadi, mednarodnimi diplomatskimi aktivnostmi in v primerih, ko voditelj etnične skupine išče zatočišče v drugi državi. Bercovitch in Freter (2009) internacionalizirane državljske konflikte, za katere ugotavljata, da predstavljajo resno grožnjo mednarodnemu miru in stabilnosti, opredelita kot konflikte, kjer gre za vojaško pomoč tretje države eni od sprtih strani, vojaško usposabljanje, nudenje zatočišča beguncem in odpornikom, agitacijo ipd.

Gleditsch (2009) mednarodnost oboroženih konfliktov opredeli še podrobneje. Dejavnike internacionalizacije razvrsti med neposredne in posredne. Med prve sodijo: (1) Povezave s pripadniki iste etnije v drugih državah: tak primer je vpliv na financiranje ene od strani v sporu (npr. kosovski in makedonski Albanci, živeči v diaspori); (2) Podpora akterjem oboroženih konfliktov s strani sosednjih držav: tak primer je bivši liberijski predsednik Charles Taylor in njegovo delovanje v Slonokoščeni obali, Sierra Leoneju in v Gvineji. Državljski vojni v Ruandi sta mednarodni karakter med drugim dajala podpora, ki jo je Tutsijem nudila Uganda, ter dopuščanje zairskih oblasti, da so se Hutujci vojaško organizirali v begunskih taboriščih na njihovem ozemlju, ter povračilno ruandsko destabiliziranje Zaira preko podpore marksističnemu uporniku Lurentu Kabili; (3) Širitev napetosti na sosednja ozemlja brez neposrednih povezav med akterji: izbruh nasilja v eni državi lahko pripelje do podobnih izbruhov nezadovoljstva v drugih državah, k čemur delno pripomore čezmejna trgovina z orožjem; (4) Prehajanje meja s strani upornikov, ki s tem vplivajo na razmere v sosednji državi. Pride tudi do pojavov, ko želijo državni akterji obračunati z uporniki na ozemlju drugih držav, kar ravno tako prispeva k stopnjevanju napetosti; (5) Krepitev transnacionalnega terorizma: Terorizem je pogosto sredstvo državljskih vojn, vendar je tudi dejavnik internacionalizacije teh vojn, kot npr. kurdska delavska stranka in njeni napadi na veleposlaništva po zahodni Evropi. Teroristične organizacije tudi sodelujejo med sabo in s tem dodatno brišejo ločnice med notranjim in zunanjim značajem oboroženih konfliktov: Začasna Irska republikanska armada (*Provisional IRA*) je sodelovala s Palestinsko osvobodilno organizacijo (*Palestinian Liberation Organization*, PLO) in s Kolumbijsko oboroženo revolucionarno silo (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia*, FARC), pa tudi z Baskovsko separatistično

organizacijo (*Euskadi Ta Askatasuna*, ETA). Posredni dejavnik internacionalizacije notranjih oboroženih konfliktov je po Gleditschu npr. vpliv državljanske vojne v eni državi na ekonomijo sosednjih držav. Nekaj dejavnikov internacionalizacije oboroženih konfliktov je povezanih z organiziranim kriminalom, obseg česar po ugotovitvah Stepanove (2010) raste. Upoštevati je potrebno prehajanje skupin iz kategorij vojaško političnih strani v sporu v kriminalne združbe in obratno.

Za izbruh oboroženega nasilja vlade ne nosijo več izključne odgovornosti - del te odgovornosti so prevzeli nedržavni akterji (Pfetsch, 2007). Strani v sodobnih mednarodnih oboroženih konfliktih so torej države in nedržavni akterji. Med slednjimi so predvsem secesionistična gibanja, uporniška gibanja in teroristične skupine. Tudi med mediatorji za reševanje teh konfliktov so poleg predstavnikov držav nedržavni akterji. K razmahu njihovega števila ter h krepitvi njihovega pomena za uspešno reševanje oboroženih konfliktov je prispevalo več dejavnikov, ki jih bomo podrobneje obravnavali v poglavju o nedržavnih akterjih, na tem mestu jih naj zato le nakažemo. Gre za nepripravljenost držav za posredovanje v nekaterih oboroženih konfliktih, notranjo demokratizacijo držav in krepitev pomena civilne družbe ter spoznanje, da za trajnejši in stabilen mir sklenitev sporazuma za prekinitev sovražnosti ni dovolj.

2.2.3 Reševanje mednarodnih oboroženih konfliktov

Trije osnovni načini reševanja konfliktov so nasilje, miroljubno reševanje z neposrednimi pogajanjmi sprtih strani in miroljubno reševanje s pomočjo posrednika. Sem sodijo sprava, arbitraža, posvetovanja, prenos spora pred mednarodno sodišče, operacije vzdrževanja miru, mediacija. Miroljubno reševanje konflikta je lahko politično ali pravno. Prvo se nanaša na približevanje in razreševanje različnih pogledov bodisi neposredno, bodisi s pomočjo tretjega, drugo pa vključuje pravne postopke, ki so bodisi arbitraža ali pa odločitve pravosodnih organov (Shaw 2008, 1012). Ko gre za težko rešljive razvlečene oborožene konflikte, so po mnenju Crocker in drugi (2009) možni naslednji načini njihovega reševanja: pustiti, da se konflikt razvije in reši sam po sebi, upravljati z njim (*conflict management*) ali pa z mediacijo doseči trajnejšo rešitev. Po ugotovitvah Zartmana se je samo tretjina etničnih konfliktov v 20. stoletju zaključila s pogajanjem, ostali pa z zmago ene strani, kar v veliko primerih pomeni zgolj zamrznitev konflikta in kasneje njegov ponovni izbruh. Za primerjavo: s pogajanjem se zaključi polovica meddržavnih vojn (Zartman 1995, cf. Bercovitch in Derouen 2004, 151; Pearson in Rochester 1998, 322). Prvi način običajno ne prinese dolgotrajnega miru, saj tudi v primeru vojaške zmage ene strani nad drugo vzroki konflikta niso odpravljeni, kar lahko privede do ponovnega izbruha nasilja. Drug način pomeni prizadevanje za prekinitev

sovražnosti in je včasih v danem trenutku najboljša rešitev. Tak način reševanja konflikta zahteva skrben nadzor tretje strani nad izvajanjem sporazuma, saj sicer lahko hitro pride do kršitev in ponovnega izbruha sovražnosti. Tretji način gradi na predpostavki, da konflikt običajno ni le spopad interesov, pač pa tudi spopad vrednot, prepričanj in subjektivnih potreb in pomeni iskanje rešitve, ki strani pripelje do preoblikovanja razumevanja narave spora. Miall, Ramsbotham in Woodhouse (1999) menijo, da izkušnje govorijo v prid mediaciji; podaljševanje že sicer težko rešljivih konfliktov vodi praviloma v situacijo, ko izgubijo vse v spor vpletene strani.

Vrsta avtorjev (med njimi Lederach 1995; Miall in drugi 1999; C. Reimann 2005; C. Reimann in Ropers 2005; K. Reimann 2005; Gabrič 2005; Rintakoski in Autti 2008; Rochester 2010) opozarja na potrebo po celoviti obravnavi oboroženih konfliktov in njihovega reševanja. Do konca hladne vojne je prevladoval teoretski pristop, ki se je osredotočal na reševanje konflikta v njegovi zreli fazi, torej takrat, ko je nasilje že izbruhnilo in je bila glavna naloga zaustavitev tega nasilja (praviloma) brez poglobljanja v vzroke izbruha nasilja in brez premisleka, kako preprečiti ponoven izbruh. Načini reševanja oboroženega konflikta, ki se omejuje na sklenitev mirovnega sporazuma, pri tem pa ne vključuje odprave vzrokov konflikta in stabilne pokonfliktne izgradnje miru, so se v praksi pokazali kot neuspešni. Reševanje konflikta naj torej vključuje preprečevanje izbruha konflikta, zaustavitev nasilja in njegovo deeskalacijo ter politični dogovor za trajno pokonfliktno izgradnjo miru.

Celovitost teoretske obravnave oboroženih konfliktov in njihovega reševanja je širitev ter povezovanje delnih pristopov, ki so, kot jih povzema Reinmanova (2005), pomiritev konflikta (*conflict settlement*), njegovo rešitev (*conflict resolution*), oziroma preoblikovanje (*conflict transformation*)³⁰. Pomiritev konflikta pri tem pomeni rešitev konflikta s sklenitvijo sporazuma za prenehanje oboroženega nasilja. Gre za doseganje "win-win" situacije in končanje neposrednega nasilja, ne da bi se pri tem nujno odstranjevali vzroki zanj. Ključni akterji so države in medvladne organizacije. Vloga civilne družbe je omejena. Taka rešitev le izjemoma ustvari dolgotrajno stabilne razmere. Pojem pomiritve konflikta kot sopomenka za sklenitev mirovnega sporazuma je po mnenju Mialla, Ramsbothama in Woodhousa (1999) lahko zavajajoč, saj je sklenitev mirovnega sporazuma zgolj faza v procesu rešitve spora. Obdobje, ki sledi, je običajno obdobje, ko strani v sporu nadaljujejo s prizadevanji za zmago, čeprav ne nujno na

³⁰ Tu velja opozoriti, da nekateri avtorji izraz "reševanje konflikta" (*conflict resolution*) uporabljajo kot sinonim za reševanje konfliktov na splošno torej kot pojem, ki vključuje tudi njegovo upravljanje in preoblikovanje (Brigg 2008, 5).

nasilen način. Obenem je sama sklenitev sporazuma pogosto boleč kompromis oziroma "trgovina" (npr. zemlja za mir). Naloga izgradnje samo-vzdržnega miru je s tem lahko zapletena, saj zahteva obsežne institucionalne in družbene reforme, izgradnjo podsistemov (političnega, ekonomskega, socialnega) ter ustrezne procese notranje sprave. Za razliko od tega pristopa se je po koncu hladne vojne čedalje bolj poudarjalo pomen odpravljanja vzrokov izbruha konflikta. Pojem reševanje konflikta pomeni procesno usmerjene aktivnosti za identifikacijo in odpravljanje vzrokov neposrednega, strukturnega ali kulturnega nasilja, v katerih ima pomembno vlogo tudi civilna družba. Glavna pomanjkljivost tega pristopa je, da pogosto zanemari potrebo po čimprejšnjem prenehanju neposrednega nasilja. Z namenom združiti pozitivne lastnosti obeh pristopov in odpraviti njune pomankljivosti se je pojavil koncept preoblikovanja konflikta (*conflict transformation*). Njegov cilj je odpraviti globlje vzroke konflikta, obenem pa doseči prenehanje neposrednega nasilja (Reinman 2005). V takem pristopu imajo pomembno vlogo tako državni kot nedržavni akterji. Gabrič (2005) govori o integrativnem transformativnem pristopu k reševanju oboroženih konfliktov, ki omenjene delne pristope obravnava kot medsebojno dopolnjujoče. Integrativni transformativni pristop gradi na sposobnosti preoblikovanja narave konflikta ali/in interesov sprtih strani s ciljem trajne(jše) rešitve konflikta. Posredovanje se nanaša tako na deeskalacijo sredstev bojevanja in na rešitev konfliktnih vprašanj, kot tudi na samo preprečevanje izbruha konflikta ter na oblikovanje zastavkov za trajnejšo družbeno depolarizacijo. Tak pristop tudi presega dualizem "znotraj/zunaj" in se zdi ustrežnejši odgovor na spremenjen značaj oboroženih sporov. Lederach (1996) vpelje akterje reševanja konflikta, ki so lahko državni in nedržavni: (1) pomiritev konflikta je naloga in pristojnost uradnih pogajalcev, torej prvega diplomatskega tira; (2) za iskanje rešitev za globlje vzroke spora so primerni voditelji srednjega ranga - to aktivnost Lederach poimenuje drugotirno intervencijo; (3) v podporo miru je pomembno vključevanje širokega spektra civilno družbenih akterjev. Sodelovanje med vsemi tremi tiri je nujno potrebno za doseganje trdnega in vzdržnega miru.

Miall in drugiponujajo analitični okvir koncepta preoblikovanja konflikta, sestavljen iz preoblikovanja (1) konteksta konflikta (*context transformation*): konflikti so vpeti v socialni, regionalni in mednarodni okvir, spremembe v tem okviru pa imajo lahko odločujoč vpliv na rešitev konflikta; (2) strukture konflikta (*structural transformation*), pod katero razumemo akterje, vsebine in cilje, ki konstituirajo konflikt - v asimetričnih konfliktih se preoblikovanje strukture konflikta kaže npr. v obliki okrepitve šibkejše strani; (3) sprtih strani (*actor transformation*): strani utegnejo spremeniti oz. prilagoditi svoje poglede in cilje svojega boja, kar je lahko posledica npr. spremembe vodstva ali pričakovanj volilne baze; (4) predmeta konflikta (*issue transformation*): do tega pride

bodisi ko katera od sprtih strani spremeni poglede, bodisi ko se pojavijo nove vsebine in se zmanjša pomen izvornemu predmetu konflikta; (5) posameznikov oziroma skupin (*personal and group transformation*): gre za spremembe v odnosu do spora, ko npr. vodja uporniške skupine prevzame konstruktivno držo in se zavzame za nacionalno spravo (Miall, Ramsbotham in Woodhouse 1999, 156-157).

Realizacija oziroma prelitje teh teoretskih pristopov v prakso je v določeni meri zaznati v konceptih OZN, kot so ohranjanje miru (*peacekeeping*), ustvarjanje miru (*peacemaking*) in izgradnja miru (*peacebuilding*). Med njimi je najstarejši koncept ohranjanja miru. Vse to tvori upravljanje s konflikti (*conflict management*), ki mu nekateri dodajajo še fazo izgradnje države.³¹ Pojem izgradnje miru (*peacebuilding*), ki se v kontekstu OZN nanaša na pokonfliktno izgradnjo miru, del česar je preprečevanje ponovnega izbruha konflikta, se v strokovni literaturi lahko nanaša na pokonfliktno izgradnjo miru in na preprečevanje konflikta. Rochester te faze opredeli in poimenuje nekoliko podrobneje: pred izbruhom sovražnosti je v ospredju preventivna diplomacija za vzdrževanje miru (*peacemaintenance*), ki ji je lahko v podporo preventivna napotitev misije OZN. V konfliktu je naloga OZN ustvarjanje miru (gre za doseganje uskladitve pogledov sprtih strani preko mediacije, pogajanj, arbitraže in sprave) ter njegovo ohranjanje, kar vključuje pošiljanje opazovalcev ali mirovnih enot za nadzor spoštovanja premirja. Po končanih sovražnostih pa je naloga OZN sodelovanje pri izgradnji miru, kjer gre za razorožitev, deminiranje, vračanje beguncev, pomoč pri popravilu infrastrukture ter vzdrževanje kolektivne varnosti, vključno s kaznovanjem kršilcev mednarodnega prava (Rochester 2010, 203). Izgradnja miru so, kot to natančneje opredeljuje Butros Butros Ghali (1992), dejavnosti za krepitev struktur za utrjevanje miru s ciljem preprečitve ponovnega izbruha konflikta. Prvotno so bile aktivnosti v tem okviru razumljene kot demobilizacija oboroženih enot in politična transformacija k demokratičnemu, na volitvah temelječemu, družbenemu sistemu. Kasneje se je pojem razširil na celovito preprečitev ponovnega izbruha oboroženega spora in izgradnjo oz. oblikovanje samo-vzdrževalnega miru (*self-sustaining peace*) (Maill, Ramsbotham in Woodhouse 1999, 188). Visoka stopnja etnične homogenosti, ki ja značilna za težko rešljive razvlečene konflikte, zahteva tudi poznavanje lokalnih specifik, kjer konflikti potekajo. Brigg (2008, 5) zato opozarja na problematičnost "uvoza" t.i. zahodnih konceptov in modelov reševanja oboroženih konfliktov, kadar le ti ne upoštevajo kulturnih, verskih in etničnih dejavnikov.

2.2.3.1 Preprečevanje oboroženih konfliktov in preventivna diplomacija

³¹ Conflict Mngement Toolkit. Johns Hopkins University School for Advanced International Studies (SAIS). <http://www.sais-jhu.edu/cmtoolkit/approaches/index.html>

Koncept preprečevanja konflikta je mirovni pristop, ki je prišel do izraza predvsem po koncu hladne vojne. Uporablja vrsto sredstev, ki sicer niso nova, novost je v tem, da so uporabljena v preventivne namene. Gre za sredstva, kot so zaznavanje in zgodnje opozarjanje, pravilna analiza podatkov, mobilizacija politične volje, diplomatsko posredovanje (ki naj sprtim stranem pomaga pri iskanju alternativnih rešitev za doseg političnih ciljev) in napotitev vojaških enot za odvrnitev oboroženega konflikta (Grizold et al. 2012, 36).

Butros Ghali je med sredstva za preprečevanje konflikta vključil zgodnje opozarjanje, mediacijo, ukrepe za izgradnjo zaupanja, preventivno napotitev vojaških sil in cone miru. Nekoliko kasneje, tj. sredi devetdesetih let, so se temu dodale preventivne aktivnosti s področja ekonomsko-socialne in okoljevarstvene politike. Ko je bivši generalni sekretar Hammerskjold skoval izraz preventivna diplomacija, je imel v mislih predvsem prizadevanja OZN za preprečitev razvoja lokalnih "nadomestnih" vojn v globalni spopad (Lund 2009, 288). Skladno s širitvijo pojma se je razširil tudi nabor akterjev. Poleg uradnih so to tudi nedržavni akterji na področju ekonomije, kulture in socialnih zadev. Miall in drugi (1999) ločijo med globokim (*deep*) in lahkim (*light*) preprečevanjem izbruha oboroženega konflikta. Prvo se nanaša na vpetost držav v regionalne oz. mednarodne sisteme in organizacije, zavezanost določenim normam in pravilom obnašanja in promocijo dobrega vladanja. Lahko posredovanje za preprečitev izbruha konflikta pa je npr. posredovanje Visokega komisarja OVSE za narodne manjšine. Preprečevanje konflikta se torej nanaša na preprečevanje izbruha nasilja, preprečevanje ponovnega izbruha nasilja in preprečevanje njegovega stopnjevanja. Vključuje preventivno diplomacijo, preventivno napotitev vojaških enot in ekonomske in socialne ukrepe.

Osrednja tema pričujoče naloge in njena rdeča nit je diplomacija, zato na tem mestu namenimo pozornost predvsem diplomatskim vidikom preprečevanja konflikta, vojaške pa puščamo ob strani. V zvezi s slednjimi zgolj na kratko navajamo glavne cilje preventivne namestitve vojaških enot, ki so olajšanje razdeljevanja humanitarne pomoči, opazovanje zaustavitve nasilja, poročanje o kršitvah človekovih pravic, spremljanje razseljenih oseb in odvrnitev oboroženega konflikta (Grizold et al. 2012, 34).

Dejavniki, ki vplivajo na pripravljenost sprtih strani za preprečitev izbruha konflikta, so po Zartmanu (2001): predmet spora, pristop oziroma odnos sprtih strani in taktiko. Za preprečitev izbruha konflikta je potrebno konflikt na novo opredeliti in spremeniti percepcijo vsake od sprtih strani do predmeta spora v smislu, da se kot pričakovan rezultat spora ne pojavlja več zmaga enega in poraz drugega (*win-lose*), pač pa je cilj

zmaga obeh strani (*win-win situation*). Zartman za primer navaja oboroženi konflikt med Ekvadorjem in Perujem, ki je bil sprva obravnavan kot konflikt glede meje, nato pa preoblikovan v skupni razvojni projekt. Spreminjanje odnosa sprtih strani do konflikta pomeni predvsem preseganje črno-belega odnosa in spremembo pristopa, ki nasprotno stran portretira kot sovražnika, v pristop, ki omogoča iskanje kompromisov. Taktika upošteva časovno dimenzijo, pogoje oz. okoliščine pogajanj in stopnjo neprizanesljivosti oziroma trdosti (*toughness*). Zartman (ibid.) med ovire uspešnega preprečevanja konflikta šteje nezavedanje sprtih strani o možnosti izbruha oboroženega konflikta in nepripravljenost sprtih strani za aktivno preprečevanje konflikta, preden le-ta izbruhne v nasilje.

Preventivna diplomacija je torej aktivnost za preprečitev nastanka konfliktov in eskalacije obstoječih konfliktov v oboroženo nasilje ter za omejitev širitve nasilnih konfliktov. Osnovne oblike in dejavnosti preventivne diplomacije so zgodnje opozarjanje, pogajanja in mediacija, akterji pa države, nevladne organizacije, posamezniki (Grizold et al. 2012, 33). Prva faza preprečevanja konflikta in s tem tudi preventivne diplomacije je zgodnje opozarjanje. Gre za sistematično zbiranje in analizo informacij s kriznih območij. Bakker (2001) navaja pet kriterijev uspešnega zgodnjega opozarjanja: (1) partnerstvo in neposredna komunikacija med lokalnimi oz. regionalnimi organizacijami ter mednarodnimi organizacijami; (2) partnerstvo in sodelovanje med nevladnim sektorjem, akademsko sfero ter vladnimi in nevladnimi agenti; (3) redno spremljanje, zbiranje in analiza informacij iz odprtih virov o izbruhu sovražnosti; (4) identifikacija in ocena potencialnih možnosti za preprečitev spora; (5) zagotavljanje (ponujanje) realističnih, nepristranskih in realnih političnih možnosti vplivnim akterjem na državni, regionalni in mednarodni ravni.

Suifon (2005) meni, da glavni izziv zgodnjega opozarjanja ni toliko v samem zbiranju informacij kot v njihovi analizi in prevajanju v oceno možnosti za izbruh ali eskalacijo napetosti. Izziv predstavlja tudi sodelovanje različnih akterjev, vpetih v zgodnje opozarjanje, in vprašanje, kako sprožiti pravočasni odziv. Ker opozarjanje s tem, da latentne napetosti porine na plano, lahko prispeva k eskalaciji konflikta, mora biti zgodnje opozarjanje celovito, kar pomeni, da vključuje zbiranje informacij, njihovo analizo in nabor možnih odzivov. Zgodnje opozarjanje ne more biti sredstvo za enkratno uporabo v določenem sporu, pač pa strategija. Zartman (2001) glede zgodnjega opozarjanja izpostavlja probleme, kot so zlasti obilica informacij in pomanjkljiva analiza ter (predvsem) šibko družbeno in politično okolje, ki se ne zaveda pomena zgodnjega opozarjanja. Na dilemo o učinkovitosti zgodnjega opozarjanja nedržavnih akterjev opozarjajo tudi Miall in drugi (1999). Vprašanje je, v kolikšni meri so predstavniki

oblasti in predstavniki mednarodne skupnosti opozorila pripravljene upoštevati. Dejstvo je, da se resnost opozoril na žalost izkaže šele, če se jih ne upošteva, kar dobro ponazarjata primera Ruande in bivše Jugoslavije. V obeh primerih so lokalne nevladne organizacije neuspešno opozarjale na veliko verjetnost izbruha konflikta večjih razsežnosti.

V procesu zgodnjega opozarjanja imajo pomembno vlogo nedržavni akterji, in sicer tako tisti, ki se specializirajo na področju človekovih pravic in/ali demokratizacije, humanitarne in razvojne pomoči, kot tudi tisti, ki spodbujajo medetnični dialog. Prednost nedržavnih akterjev je, da se jih praviloma dojema kot nevtralne in apolitične. Zaradi lažjega dostopa do medijev so sposobni hitro razširiti informacije. Problem je, ker te informacije niso vedno uravnotežene in zanesljive. Njihova slabost je tudi, da nekatere med njimi "živijo od konfliktov" in so zato lahko njihove informacije tendenciozne. Nekatere NVO rade moralizirajo, kar tudi ni vedno v pomoč. Poleg tega so si informacije zgodnjega opozarjanja različnih NVO lahko med seboj različne ali celo nasprotujoče. Nekatere NVO delujejo v določenem okolju tako dolgo, da razvijejo svojo lastno politično agendo in niso več nepristranske (K. Reinmann 2005). Državni akterji imajo po drugi strani prednosti v tem, da imajo bolj direkten dostop do političnih in diplomatskih instrumentov za preventivno diplomacijo. Nekatere vlade so razvile postopke in sisteme za ravnanje v kriznih razmerah. V zgodnje opozarjanje vključujejo vojaške obveščevalne dejavnosti in diplomatske misije. Nekatere vlade si tudi aktivno prizadevajo za krepitev zmogljivosti nedržavnih akterjev na področju zgodnjega opozarjanja, npr. tako, da izboljšujejo njihove sposobnosti ocenjevanja informacij drugih virov (medijev in NVO). Primerjalna slabost državnih akterjev je, da se običajno manj in kasneje zavedajo vseh dimenzij dogajanj v potencialno konfliktnih okoljih. Poleg tega je prag za zgodnje opozarjanje za državne akterje višji, saj so pri njih tveganja v primeru neutemeljenega zgodnjega opozarjanja precej večja, kot to velja za NVO. Nekatere vlade, med njimi npr. ZDA, Kanade, Norveške, Švedske, Belgije in Nizozemske, na področju zgodnjega opozarjanja sistematično razvijajo sodelovanje med različnimi sektorji in tipi organizacij, prisotnih v določenem okolju. Primer vladno-nevladnega foruma je Forum za Velika jezera (*Great Lakes Policy Forum*) v ZDA, katerega namen je izmenjava informacij in oblikovanje kreativnih pristopov za preprečevanje izbruha nasilnih konfliktov v regiji Velikih jezer (SFCG 2012a).

Zgodnjemu opozarjanju sledijo pogajanja za preprečitev izbruha konflikta. Zartman (2001) opozarja na pomembno razliko med pogajanja za preprečitev izbruha konflikta in med pogajanja za njegovo rešitev. Pri prvem ni točke, ko bi nadaljevanje konflikta za sprte strani predstavljalo večji strošek od njegovega reševanja (*hurting stalemate*).

Motivacijo za preprečitev izbruha konflikta si morata sprti strani zgraditi sami ali s pomočjo tretjega. Zartman navaja šest pogojev delovanja preventivne diplomacije: preventivna diplomacija je napor za reševanje problemov (*problem-solving effort*); problem mora biti opredeljen kot rešljiv, ne pa kot tak, ki se ga tako ali tako ne da rešiti; obstajati mora možnost za delitev stroškov preprečitve izbruha konflikta; obstajati mora korist (*new benefits*) v primeru preprečitve izbruha konflikta; notranji pritisk v podporo procesu preprečevanja izbruha konflikta; dogodek, ki spodbudi prizadevanja za preprečitev spora (*a galvanizing event*). Zgodnjemu opozarjanju sledi preoblikovanje problema (*reframing the problem*) tako, da sprti strani vidita možnost pozitivnega izhoda, ter izgradnja domače baze v podporo preprečitvi izbruha spora. Naslednji korak je oblikovanje privlačnega in uravnoveženega paketa stroškov in koristi (*cost and benefits*) ter oblikovanje trajnostnega in vzdržnega režima za preprečitev izbruha konflikta. Tako kot za pogajanja za rešitev konflikta velja tudi za ta pogajanja, da lahko potekajo brez pomoči posrednika ali z njo. Med mediatorji se že v tej fazi pojavljajo tudi nadržavni akterji. Oblike mediacije preventivne diplomacije so delavnice in dialoge za krepitev zaupanja in preprečevanje izbruha konflikta, o katerem bo več govora v enem od naslednjih poglavij.

2.2.3.2 Zaustavitev in deeskalacija napetosti in politični dogovor

Aktivnosti upravljanja z oboroženim konfliktom v najvišji fazi, torej v eskalaciji nasilja, se nanašajo na (1) prizadevanja za politično rešitev konflikta, bodisi z neposrednimi pogajanja, bodisi z mediacijo; (2) zaustavitev nasilja, deeskalacija napetosti in vzdrževanje miru; (3) humanitarne dejavnosti; (4) civilno družbene procese v podporo miru.

Ker bodo vzporedni procesi in mediacija za politično rešitev konflikta podrobneje obravnavani v enem od naslednjih poglavij, v tem delu na kratko predstavljamo ostale dejavnosti. Nekaj pozornosti namenjamo vzdrževanju miru, ki se izvorno nanaša na aktivnosti vojaških in civilnih enot, ki so napotene s soglasjem sprtih strani oz. na podlagi mirovnega sporazuma in katerih prvotna naloga je vzdrževanje miru po sklenitvi premirja ali mirovnega sporazuma (Pugh 1997). Pojem se je kasneje razširil na druge aktivnosti v podporo miru, kot so opazovanje volitev, spremljanje odstranjevanja protipehotnih min in varovanje razdeljevanja humanitarne pomoči, torej aktivnost, v katere se vključujejo tako državni kot tudi nadržavni akterji. Oboji so tudi izvajalci humanitarne pomoči, glede katere pa velja, da naj ne postane substitut za politično reševanje problemov.

Pomembno področje je skrb za spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic. Vključitev problematike človekovih pravic v reševanje konfliktov

je namreč pomemben segment preobrazbe od negativnega k pozitivnemu miru. Dva ključna elementa dosedanjega razvoja sta razvoj mednarodno pravnih norm in s tem povezana jasna pravila obnašanja in kaznovanja kršiteljev - te norme ne predstavljajo le sredstva za omejevanje obnašanja kršiteljev, pač pa tudi vzvod za skupine, ki se čutijo žrtve kršitev človekovih pravic; in konsenz med prvotirnimi mediatorji, da mora biti spoštovanje človekovih pravic del vsakega mirovnega sporazuma. Kljub temu, da ni nobenega dokaza, da bi vključevanje določb o spoštovanju človekovih pravic ogrozilo oz. otežilo izvajanje mirovnega sporazuma (Babbitt 2009), pa se zgodi, da tako prvotirni kot drugotirni mediatorji vključujejo v iskanje rešitve konflikta tudi kršitelje človekovih pravic. Prvotirni mediatorji praviloma takrat, ko ocenijo, da ima podpis mirovnega sporazuma prednost pred ugotavljanjem kršitev človekovih pravic in zato v mirovna pogajanja vključijo tiste, ki so sposobni zagotoviti, da bo mirovni sporazum spoštovan (primer Milošević in Dayton). Drugotirni (torej nadržavni) akterji to delajo v svoji želji po reševanju globoko vsajenih problemov in poslušanju težav vsakega. Babbittova še poudarja, da bi zlasti drugi tir moral od začetka vključitve v spor v vsebino svojega dela vključiti človekove pravice - bodisi deklarativno s poudarjanjem, da so človekove pravice in pravičnost pomembne, bodisi bolj poglobljeno, z vsebinsko razpravo o posameznih vidikih (Babbitt 2009).

2.2.3.3 Pokonfliktna izgradnja miru

Če je mirovni sporazum točka formalnega zaključka spora, pa je za učinkovito dolgoročno rešitev spora s ciljem preprečitve ponovnega izbruha sovražnosti potreben proces odpravljanja globljih vzrokov, ki so v prvi fazi privedli do nasilja.

Okolje pokonfliktne izgradnje miru opredeljujejo: (1) politični kontekst (ter znotraj njega stabilnost politične rešitve spora), in regionalni kontekst; (2) zgodovinski in psihološki kontekst (nacionalizem, odpor in psihologija pokonfliktne družbe); (3) nasilje, kriminal in varnost (vključno s političnim nasiljem v postkonfliktnem obdobju); (4) politična ekonomija vojne in miru (Berdal 2009). Eden prvih izzivov pokonfliktnega obdobja je legitimnost procesov izgradnje miru, med katerimi sta najpomembnejša varnost oz. uporaba sile ter stabiliziranje struktur vladanja in zagotovitev osnovnih storitev. Miall in drugi (1999) delijo aktivnosti pokonfliktne izgradnje miru v dve skupini: preprečitev ponovnega izbruha oboroženega spora in izgradnjo oz. oblikovanje samo-vzdržnega miru (*self-sustaining peace*). Aktivnosti nadalje razvrščajo v kratko-, srednje- in dolgoročne s področja varnosti ter na politične, ekonomsko socialne, psihološko socialne in mednarodne aktivnosti.

Preglednica 2.1: Okvir pokonfliktne izgradnje miru

področja	Začasni oz. kratkoročni ukrepi	Srednjeročni ukrepi	Dolgoročni ukrepi
vojaško oz. varnostno	razorožitev, demobilizacija, ločitev vojske od policije	konsolidacija nove vojske, integracija državne policije	demilitarizacija politike, preoblikovanje kulture nasilja
politično/ustavno	politično reševanje konflikta	demokratizacija (volitve)	vzpostavitev dobrega vladanja, demokratizacija, človekove pravice, vladavina prava, razvoj civilne družbe
ekonomsko/socialno	humanitarna pomoč, osnovna ekonomska pomoč	rehabilitacija razseljenih oseb in demobiliziranih vojakov, napredek v izgradnji infrastrukture in deminiranje	stabilna dolgoročna makroekonomska politika in ekonomski management, vzdržen lokalni razvoj, pravičnost
psihosocialno	premagovanje začetnega nezaupanja	uravnoveženje miru in pravičnosti	celjenje psiholoških ran, sprava
mednarodno	neposredna podpora mirovnemu procesu ob upoštevanju kulturnih posebnosti	prenos pristojnosti na lokalne oblasti	integracija v kooperativne regionalne in globalne strukture

Vir: Povzeto po Miall in drugi (1999, 203)

OZN je glavni mednarodni akter pokonfliktne izgradnje miru. V ta namen je bila leta 2005 ustanovljena Komisija za izgradnjo miru (*UN Peacebuilding Commission*), namen katere je usklajevati aktivnosti različnih teles OZN za učinkovitejše preprečevanje ponovnega izbruha konflikta. Berdal ugotavlja, da države kljub enotni politični podpori ustanovitvi komisije, glede njene konkretne vloge in pomena ostajajo globoko razdeljene. V zvezi z njenim dosedanjim delovanjem navaja tri probleme: (1) državo-centrični in procesno orientirani pristop; (2) pomanjkanje zmogljivosti (znotraj sistema OZN) za poglobljene analize, potrebne za strateško odločanje ter (3) mednarodni politični kontekst, v okviru katerega postaja vse bolj problematična delitev na sever in jug. V okviru analize celotnih prizadevanj za pokonfliktno izgradnjo miru pa Berdal opredeljuje naslednje izzive: potrebo po boljšem razumevanju virov nasilja v pokonfliktnih družbah, pomen krepitve lokalnih struktur vladanja, pomen razorožitve, demobilizacije in reintegracije vojakov, pomen vojaško civilnih odnosov in jasnost ciljev pokonfliktnih procesov (Berdal 2009, 163-177). Koncept izgradnje miru, kot se je oblikoval v okviru OZN, je postal sinonim za skupek uresničevanja potreb družb, ki so izšle iz nasilnega konflikta oz. vojne. S konceptom izgradnje miru sta po Berdalovem mnenju (Berdal 2009, 19) dva problema: prvi je, da manjka sistematičen pristop, iz katerega bi bile

jasno razvidne prioritete in skladnost kratko- in dolgoročnih ukrepov. Drugi problem je v tem, da se koncept uporablja brez upoštevanja političnega, kulturnega in zgodovinskega konteksta določenega okolja, zaradi česar je premalo znanja o lokalnih razmerah. Prevladuje pristop socialnega inženiringa, ki temelji na pozitivistični metodologiji, še zlasti na konceptu racionalne izbire.

Nedržavni akterji lahko odigrajo pomembno vlogo tudi na varnostnem področju, in sicer z naslednjimi aktivnostmi: odvratanje nasilja in spreminjanje vzorcev obnašanja (fizična prisotnost na področjih verjetnih napadov oboroženih enot), opazovanje izvajanja mirovnega sporazuma ter spremljanje in varovanje posebej ogroženih posameznikov, kot so zagovorniki človekovih pravic (Wallis in Samayoa, 2005). Nedržavni akterji se vključujejo tudi v procese razoroževanja, demobilizacije in reintegracije vojakov. Tu se pojavlja dilema, ali so primernejši lokalni ali tuji nedržavni akterji. V nekaterih primerih so slednji učinkovitejši, zlasti v primerih, ko bi bili lokalni NVO lahko videti pristranski. V drugih pa je bolj smiselno angažirati lokalne nevladne organizacije. V kolikor ti procesi niso izvedeni skrbno in v celoti, je mir lahko resneje ogrožen. Bivši vojaki so pogosto človeški vir za organiziran kriminal. Orožje, predvsem lahko, je predmet ilegalne trgovine in tihotapljenja v sosednje države, s čimer postane dejavnik spodbujanja napetosti v teh okoljih. Faltas in Paes (2005, 610) govorita o dveh fazah procesa. Pri prvi, ki traja običajno od nekaj mesecev do enega leta, gre za zbiranje orožja, s čimer so lahko povezane finančne spodbude bivšim vojakom. Pomembno vlogo lahko odigrajo mirovne sile z mediacijo med oboroženimi sprotimi stranmi. Drugi, vzporedni del prve faze, je demobilizacija, ki je za razliko od razorožitve predvsem civilna operacija. Druga faza procesa je reintegracija vojakov v družbo. Gre za dolgotrajen proces, ki lahko traja deset in več let. Uspeh procesa je odvisen od vrste dejavnikov, predvsem pa od narave konflikta - če je ta prizadel širše civilno prebivalstvo, je reintegracija vojakov težja. Celoten proces je tesno povezan tudi z razvojno pomočjo. Civilna družba ima pri njem pomembno vlogo predvsem v psihosocialni pomoči in v pomiritvenih procesih.

Izgradnja miru zahteva obsežne institucionalne in družbene reforme, izgradnjo političnega, ekonomskega in socialnega podsistema ter ustrezne procese notranje sprave. Med zagotavljanjem varnosti in zagotavljanjem ekonomskega in socialnega razvoja prihaja do napetosti. Preprečevanje ponovnega izbruha nasilja pogosto zahteva kompromise, ki lahko ogrozijo dolgoročnejše ustvarjanje stabilne družbe. K napetostim lahko prispevajo tudi ekonomske in socialne reforme, problematičen volilni proces in slabo reševanje dileme med mirom in pravičnostjo. Eden od pomembnih dolgoročnih ukrepov je zato sprava, katere namen je odstranitev globljih vzrokov spora in celjenje psihosocialnih ran. Ključni elementi so: priznanje škode, prizadete nasprotni strani,

iskreni izrazi obžalovanja, prošnja za oprostitev (*asking for granting pardon*), odškodnine, dogovor o načinu obravnave globljih vzrokov konflikta in zagotovilo, da pretekle napake ne bodo ponovljene. Nekateri drugi izrazi za ta proces so pripoved o resnici (*truth telling*), zagotavljanje pravičnosti (*administration of justice*), celjenje (*healing*). Izzivi so povezani predvsem z odnosom med pravičnostjo in mirom, opredelitvijo, kdo je žrtev in kdo storilec, in ustvarjanjem ugodnih pogojev za procese rekondiliacije. Civilna družba lahko prispeva z oblikovanjem novih načinov zagotavljanja pravičnosti (Assefa 2005).

Pomen premagovanja nezaupanja med sprtima stranema, v okviru katerega ima posebno vlogo celjenje zgodovinskih ran in odstranjevanje stereotipnih predstav o "drugem", poudarja tudi Montville (2006), ki to nalogo pripiše drugotirni diplomaciji. Podobno kot Montville tudi Karn (2006) pripiše posebno vlogo zgodovinskim komisijam kot nadgradnji začetnega "pripovedovanja zgodovine". V ta proces so vključeni nedržavni akterji. "Pripovedovanje zgodovine" praviloma služi zgolj za ogrevanje strani pred pogajanjem, moralo pa bi imeti večjo težo, saj nezaceljene zgodovinske rane otežujejo reševanje spora, zato je njihovo poznavanje zelo pomembno pri reševanju samega spora in pri odstranjevanju njegovih vzrokov. Proučevanje zgodovine v tem kontekstu je zato zelo pomembno. Večji učinek kot nacionalne komisije imajo v primeru meddržavnih in etničnih konfliktov skupne bilateralne zgodovinske komisije. Pomen teh komisij je tudi v tem, da obtoževanje za pretekle krivice nadomestijo z razlagalnim okvirom preteklih dogodkov in njihovih - pogosto enostranskih - razlag. Pomembno je tudi, da se delo zgodovinske komisije ne konča z "dokončno razsodbo", pač pa kot uvertura v nadaljnje raziskave in dialog (Karn 2006).

Ena pomembnih aktivnosti nedržavnih akterjev je tudi osveščanje politične in širše družbene javnosti o posameznih vidikih oboroženih konfliktov, predvsem za sprejem novih mednarodnih pravno zavezujočih standardov, ki naj pomagajo preprečiti nove konflikte. Spoštovanje in krepitev mednarodnih standardov na področju razoroževanja neposredno prispeva k stabilnejši pokonfliktni izgradnji miru. Sem na primer sodijo uspešne kampanje nevladnih organizacij za sklenitev mednarodnopravno zavezujočih sporazumov o prepovedi uporabe protipehotnih min in kasetnega orožja, pa tudi za zaščito civilnega prebivalstva (ter v tem okviru kampanje proti novačenju otrok v oborožene enote) in za sklenitev sporazuma, kar je vodilo v ustanovitev mednarodnega kazenskega sodišča. Nevladne organizacije so v tem smislu aktivne "na terenu" in v predprostorih konferenčnih dvoran, sodelujejo v specializiranih organizacijah in na konferencah OZN. Spremljajo izvajanje dogovorov, sklenjenih med državami, obenem pa k izvajanju oziroma spoštovanju teh dogovorov spodbujajo tudi nedržavne akterje -

uporniške skupine. Nedržavni akterji imajo v primerjavi z uradno diplomacijo večjo svobodo in fleksibilnost in lažje navežejo stike z oboroženimi NDA ne le pri ustvarjanju pogojev za razdeljevanje humanitarne pomoči in pokonfliktno izgradnjo institucij, pač pa tudi pri dostopu do oboroženih NDA pri reševanju konflikta v njegovi akutni fazi ter pri dolgoročni izgradnji miru (Hofmann in Schneckener 2011). Pritegnitev le – teh k spoštovanju mednarodnih norm, ki z izjemo Ženevskih konvencij zanje niso pravno zavezujoče (kot so npr. Otavska konvencija, Konvencija OZN o otrocih v oboroženih spopadih) pomembno prispevajo k ustvarjanju pogojev za trajnejši mir.

2.3 Nedržavni akterji v mednarodnih odnosih

Po koncu hladne vojne se je znatno povečalo število akterjev, ki se na tak ali drugačen način vključujejo v mednarodne odnose. Obstoj mednarodnih nevladnih organizacij in posameznikov, ki se angažirajo v mednarodni politiki, ni nov pojav, nova je številčnost in raznovrstnost njihove aktivnosti. Porast števila mednarodnih nevladnih organizacij velja pripisati povečanemu interesu javnosti za mednarodne odnose in zahtevam po večji transparentnosti in legitimnosti odločevalskih procesov v njih (Šabič 2011, 576)³². Na krepitev njihove vloge vpliva tudi politika posameznih držav, ki se kaže v pomenu, ki se nevladnim organizacijam pripisuje v raznih govorih ter s financiranjem njihovih, zlasti razvojno – humanitarnih aktivnosti, pa tudi aktivnosti na področju človekovih pravic in varnosti. K. Reimanova (2005) ta pojav pripisuje neoliberalističnemu poudarjanju pomena zasebne sfere, ki sodelovanje držav premika od "skorumpiranih institucij" k privatni sferi. Albinova (1999, 371) povzema ugotovitev generalnega sekretarja OZN, Butrosa Butrosa Galija, da so nevladne organizacije polno udeležene na mednarodnem prizorišču in igrajo pomembno vlogo pri demokratizaciji mednarodnih zadev.

Nevladne organizacije so na območjih oboroženih konfliktov aktivne predvsem na področju humanitarne pomoči, ki pa jo včasih kombinirajo s prizadevanji za krepitev zmogljivosti lokalnega prebivalstva za učinkovito porabo pomoči, izgradnjo civilne družbe in pomoč notranje razseljenim osebam. V svojo humanitarno dejavnost pogosto vključujejo tudi spremljanje stanja človekovih pravic, usposabljanje za reševanje konfliktov in izgradnjo zmogljivosti za njihovo reševanje. V nekaterih primerih se nevladne humanitarne organizacije s ciljem lažjega razdeljevanja pomoči vključijo tudi v politična pogajanja za rešitev spora. Nekoliko drugačen tip nedržavnih akterjev od tu na

³²Šabič sicer govori o mednarodnih nevladnih organizacijah, vendar ugotovitev smiselno velja za nedržavne akterje na splošno.

kratko opisanih humanitarnih NVO se že od preloma petdesetih in šestdesetih let prejšnjega stoletja pojavlja v procesih preprečevanja izbruha konflikta. Teh aktivnosti, ki že zahtevajo poznavanje in spretnosti s področja reševanja konfliktov, je znatno več po koncu hladne vojne. Ob koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja je bilo po podatkih Evropskega centra za preprečevanje konfliktov na področju mediacije aktivnih kar 500 nevladnih organizacij (Miall in drugi, 1999).

2.3.1 Civilna družba in nedržavni akterji, opredelitev pojmov

Klasično razumevanje civilne družbe je utemeljeno na filozofskih razpravah Adama Fergussona, G.W.F.Hegla, Alexisa de Tocquevilla, Antonija Gramscija in drugih v kontekstu oblikovanja države, kapitalizma, razrednega boja in demokracije. Razsvetljenstvo je konceptu civilne družbe dalo teoretično filozofsko podlago, na pojav civilne zadnje četrtine prejšnjega stoletja (disidentska gibanja v Latinski Ameriki v sedemdesetih letih ter v srednji Evropi v osemdesetih letih) pa je vplivalo predvsem Gramscijevo razmišljanje o civilni družbi kot prostoru, ki obenem izzove in vzdržuje obstoječi družbeni red. Ponovno oživitvev je koncept civilne družbe doživel po koncu hladne vojne, ko se ga proučuje zlasti v kontekstu globalne civilne družbe (Lewis 2002).

V najširšem smislu pojem civilna družba označuje sfero med državnim in zasebnim, ki jo naseljujejo od države ločene oz. neodvisne organizacije (kot po Heglu povzemata Marchetti in Tocci 2007). Podrobnejših definicij je veliko in kažejo na dokaj raznovrstno razumevanje tega pojava. Uporabnost pojma civilna družba poleg te raznovrstnosti otežuje še nekaj drugih dejavnikov. Prvi je avtomatično presajanje koncepta civilne družbe, kot je v uporabi v t.i. zahodnih državah, v neevropska okolja, ne da bi se pri tem upoštevale lokalne specifične družbene organiziranosti. Lewis (2002) v zvezi s tem opozarja, da t. i. zahodno razumevanje civilne družbe pogosto ignorira zgodovinsko dediščino kolonialne civilne družbe ter z neupoštevanjem zgodovinsko oblikovanih družbenih organiziranosti ob strani pušča organizacije, ki temeljijo na širšem družinskem (torej tudi zasebnem) ali etničnem povezovanju. Smiselne in uporabnejše so zato širše opredelitve, ki bodisi civilno družbo opredeljujejo kot (celotno) sfero med državnim in zasebnim, bodisi upoštevajo nabor relacijskih omrežij, oblikovanih na podlagi družinskih, verskih, interesnih ali ideoloških vezi (Walzer 1998, 7). Taka je npr. opredelitev, ki jo uporabljajo nekatere mednarodne organizacije, med drugim Svetovna banka, ki civilno družbo opredeli kot prizorišče neprisilne kolektivne akcije okrog skupnih interesov, namenov in vrednot (Svetovna banka 2006).

Drug dejavnik, ki zmanjšuje uporabnost in analitično vrednost pojma civilna družba, je njegova dvojna uporaba: opisna in normativna, po kateri se civilna družba smatra kot nekaj samo po sebi pozitivnega. Buzan spomni, da ideja civilne družbe kot civilizirane skupnosti, ločene od države, izhaja iz liberalizma (2004, 95). Podobno kot drugi avtorji (James 2002, Wanis-St.John in Kew 2008) opozarja, da se s tako uporabo pojma iz proučevanja izgublja tiste dele civilne družbe, ki hujskajo k nasilju in podpihujejo izbruh konfliktov ali so v njih neposredno udeleženi, torej predstavnike t. i. "ne-civilne" družbe, kot so npr. teroristične skupine.³³

Naslednji dejavnik, ki omejuje uporabnost pojma, je raznovrstnost izrazov, ki se uporabljajo za poimenovanje akterjev civilne družbe. Med njimi so najpogostejši civilnodružbene organizacije, nevladne organizacije, nedržavne organizacije in nedržavni akterji. Izraz nevladne organizacije se običajno uporablja kot sinonim za organizacije na področju humanitarne pomoči in razvojnega sodelovanja ter za lobistične nevladne organizacije. Načeloma gre za neprofitne organizacije. Glavna pomanjkljivost tega in drugih večine poimenovanj je v tem, da se nanašajo na organizacije in ne vključujejo posameznikov. Bolj vključujoč pojem je "nedržavni akterji", ki označuje vse akterje, ki delujejo zunaj uradnih struktur in neodvisno od njih. Sem sodijo nevladne organizacije, religijske organizacije, posamezniki, teroristične skupine, oborožene uporniške skupine, ekonomski subjekti. Označuje nacionalne, čez-nacionalne, mednarodne akterje. V najširšem smislu pojem vključuje tiste, ki prispevajo k reševanju oboroženih konfliktov, in tiste, ki počnejo nasprotno; tiste, ki kršijo mednarodne norme in standarde človekovih pravic in humanitarnega prava in tiste, ki si zanje prizadevajo; tiste, ki počnejo oboje istočasno, ter tiste, ki prehajajo iz ene vloge v drugo. Glavna slabost pojma nedržavni akterji je torej njegova širina. Njegova prednost pa je poleg tega, da vključuje posameznike, še v tem, da se je v strokovni literaturi že uveljavil kot sinonim za oznako tistih od države neodvisnih akterjev, ki se ukvarjajo z reševanjem oboroženih konfliktov.

2.3.2 Teoretski pristopi k obravnavi nedržavnih akterjev

Na nekaj mestih je bilo ugotovljeno, da teorije mednarodnih odnosov nedržavnim akterjem ne namenjajo velike pozornosti. Študije vloge nevladnih organizacij v mednarodnih odnosih so po mnenju Reinalde in Verbeekeja (2001) praviloma omejene na analize dejavnosti posameznih nevladnih organizacij. Še zlasti malo teoretske pozornosti je posvečeno vlogi nedržavnih akterjev v mednarodnih pogajanjih (Albinova

³³ Primer razpihovanja sovraštva s strani "civilne družbe", ki je vodilo v oborožen konflikt, so Ruanda in vojne na območju bivše Jugoslavije.

1999) oziroma v reševanju oboroženih konfliktov (Bartolli 2009; Leguey – Feilleux 2009). Aallova (2002) razvršča obstoječo obravnavo nedržavnih akterjev v tri sklope. V prvem gre za strateško in analitično usposobitev sprtih strani in mediatorjev za doseganje rešitve, ki bo pozitivna za obe oz. vse sprte strani (*win-win situation*); drugi sklop se osredotoča na preoblikovanje odnosa sprtih strani do konflikta in do nasprotne strani. Ta pristop ima za cilj spravo med širšo družbo sprtih strani, za katero so potrebna pogajanja na več ravneh. Potrebni so tako uradni kot drugotirni mediatorji. Tretji sklop obravnava delavnice za reševanje problemov, ki so neuradne, vendar ker na njih sodelujejo vplivni posamezniki, pomembne za iskanje rešitev, ki bi bile sprejemljive za obe sprti strani. Ti poskusi osmislitve vloge nedržavnih akterjev nakazujejo, da se ti akterji na področjih, ki so bila tradicionalno v domeni uradne diplomacije, pridružujejo državnim akterjem oziroma jih celo zamenjujejo. K celovitemu razmisleku so nam v pomoč razmišljanja (ki se sicer nanašajo oziroma omejujejo na nevladne organizacije, vendar so relevantna tudi za nedržavne akterje), ki nedržavne akterje poskušajo umestiti v obstoječe teorije mednarodnih odnosov in ki opozarjajo na nekatere – zaenkrat še, nerešene probleme, kot sta njihov položaj v mednarodno pravni ureditvi in legitimnost.

2.3.2.1 Teoretske osnove umeščanja nedržavnih akterjev v mednarodne odnose

Kot smo ugotovili v prejšnjem poglavju, nobena od prevladujočih teorij ne vključuje nedržavnih akterjev med pomembn(ejš)e subjekte mednarodnih odnosov. Največja ovira je državocentričnost teorij mednarodnih odnosov in njihov (s tem povezan) nezgodovinski pristop. Tiste teorije, ki opozarjajo na zgodovinski razvoj političnih skupnosti in državo obravnavajo kot (le v zadnjih stoletjih in sedanjosti) najpomembnejšo, odpirajo prostor proučevanja tudi nedržavnih akterjev. Take so predvsem iz klasičnega realizma izhajajoča angleška šola (s konceptom mednarodnega sistema, mednarodne družbe in svetovne družbe, pa tudi s konceptom odgovornosti oziroma odnosa med pravičnostjo in mednarodnopravnim redom)³⁴, liberalni pluralizem šestdesetih let prejšnjega stoletja (ki pa se teoretsko ni razvijal v smer, ki bi sistematično vključevala tudi nedržavne akterje), pa tudi družbeni konstruktivizem s poudarjanjem soodvisnosti med (konstrukcijo) države in družbe.

Reinalda (2001) govori o treh paradigmah obravnave nevladnih organizacij: pluralizmu, transnacionalizmu in kolektivni družbeni akciji. Pluralistična paradigma obravnava nevladne organizacije kot skupine pritiska, torej kot interesne skupine, ki si za uveljavljanje svojih interesov prizadevajo z lobiranjem in s posvetovanji. V

³⁴ Med teoretičnimi pristopi je po mnenju Buzana angleška šola tista, ki s svojim konceptom svetovne družbe ponuja ustrezne nastavke za proučevanje "nedržavnega" sveta (Buzan 2004, 96).

transnacionalni paradigmi so nevladne organizacije pojmovane kot privatni akterji, ki si prizadevajo vplivati na oblikovanje politik. V kolektivni družbeni akciji pa so nevladne organizacije pojmovane kot agenti transformacije, njihova metoda je mobilizacija in prepričevanje. Reinalda in Verbeeke (2001) poskušata nevladne organizacije umestiti v mednarodni sistem moči: po njunem gre za razmerja med samimi nevladnimi organizacijami, med nevladnimi organizacijami in nacionalnimi vladami in med nevladnimi organizacijami in mednarodnimi organizacijami. Države poskušajo nadzorovati NVO-je preko svojih institucij ter preko medvladnih organizacij. Slednje bodo sklepale zavezništva z NVO-ji s ciljem uiti nadzoru držav. Viri moči in vpliva NVO so po njunem mnenju njihovo strokovno znanje, sorodnost ciljnim skupinam, politična podpora domače baze (*domestic political constituencies*), dostop do medijev, sposobnost pridobivanja dodatnih finančnih virov in sposobnost sklepanja zavezništev.

2.3.2.2 Mednarodnopravna subjektiviteta nedržavnih akterjev

V skladu s pozitivistično teorijo, ki mednarodno pravo opredeljuje kot sistem odnosov med državami, so države edini konstitutivni element mednarodne pravne družbe (*international legal society*). Tudi obravnava nedržavnih akterjev praviloma izhaja iz formalno pravne vezanosti mednarodnega sistema na državo, ki dele svoje pravne osebnosti prenaša na nedržavne akterje, ostale nedržavne akterje pa obravnava kot anomalije mednarodno pravnega sistema (Harding 2006, 568). Po Shawu ima osredotočanje na države in mednarodne organizacije omejeno teoretično vrednost, saj je bilo bistvo mednarodnega prava vedno skrb za človeka (2008, 67), vprašljiva je tudi trditev, da lahko nevladne organizacije razpolagajo z le toliko mednarodne moči, kot jim jo prenesejo subjekti mednarodnega prava (ibid, 261).

Državnocentrični pristop tako ne rešuje ene izrazitejših težav, povezanih z delovanjem nedržavnih akterjev in proučevanjem le-teh, in sicer mednarodno pravno umeščenoost nedržavnih akterjev v mednarodne odnose oz. njihov pravni status. Zunaj ustrezne obravnave zato ostaja, kot opozarja Noortman (2001), vprašanje pravne osebnosti (*legal personality*) nedržavnih akterjev, njihova vloga v so-oblikovanju mednarodnega prava, položaj v mednarodnih sporih in sporazumih ter institucionalna ureditev (*institutional arrangement*). Koncept pravne osebnosti se povezuje s sposobnostjo ugovarjati, ko gre za kršitve mednarodnega prava, vstopati v odnose z drugimi subjekti, in biti deležen privilegijev in imunitet nacionalne jurisdikcije. Mednarodno pravo sicer razlikuje med posameznimi nedržavnimi akterji, ki nastopajo v vlogi odporniških skupin, in sicer med tistimi, ki želijo spremeniti državni oz. politični sistem in tistimi, ki se borijo proti tuji nadvladi. V primeru slednjega gre za mednarodno pravni koncept pravice do samoodločbe. Reinalda (2001) meni, da odporniška gibanja pridobijo mednarodno pravno

subjektiviteto s sklepanjem sporazumov, ne glede na to, ali so deležni mednarodnega priznanja s strani drugih držav. Mednarodni status tako temelji na predstavnih, učinkovitosti organizacije in pravni utemeljenosti lastnih ciljev. Kot ilustrira Malanczuk (1996, cf. Noortman 2001, 68) daje Sporazum iz Osla Palestinski osvobodilni organizaciji mednarodni pravni status in ima kot tak pravno sposobnost vzpostavljati diplomatske odnose in sklepati sporazume.

Čeprav formalno niso del mednarodno pravnega sistema, se nedržavni akterji vključujejo v njegovo oblikovanje. Čedalje pogosteje namreč sodelujejo pri oblikovanju in sklepanju mednarodnih sporazumov z različnih področij. Vključeni so v uradne delegacije držav in imajo posvetovalno vlogo v Ekonomsko socialnem svetu OZN (ECOSOC). Leta 2005 je imelo katerega od statusov pri ECOSOC 2719 NVO-jev, leta 1976 pa 692 (Leguey-Feilleux 2009, 107)³⁵. Njihov vpliv na mednarodnopravne standarde se tako povečuje, pri tem pa nimajo nikakršne pravne odgovornosti. Morda velja do takrat, ko bo vprašanje mednarodno pravne subjektivitete ustrezneje obravnavano, izhajati iz Noortmanove ugotovitve, da ne obstaja nobeno pravilo mednarodnega prava, ki bi nedržavne akterje eksplicitno izključevalo: vstop v sistem mednarodnega prava jim torej ni eksplicitno prepovedan (je pa odvisen od pripravljenosti državnih akterjev na vstop v odnos z njimi) (Noortman 2001).

2.3.2.3 Dejavniki moči in vpliva nedržavnih akterjev

Nedržavni akterji lahko pomembno prispevajo k vsem mednarodnim temam (Valencia 2006, 85). Politični vpliv dosežejo politični vpliv s sodelovanjem v političnih aktivnostih in s samostojnimi aktivnostmi (Arts 2001). Politična moč pomeni več ali manj stalno sposobnost vplivanja na politične odločitve. Politični vpliv nevladnih organizacij ima naslednji glavni dimenziji: vpliv na specifični politični rezultat ter politično relevantnost tega rezultata. Dejavnika vpliva nedržavnih akterjev sta strokovno znanje in poznavanje diplomatskih spretnosti na eni strani in sorodnost njihovih stališč z obstoječimi oz. že doseženimi dogovori na drugi. Večja vloga nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih po mnenju nekaterih analitikov prispeva k demokratizaciji mednarodnih procesov. Tu velja opozorilo, da je veliko NVO-jev pluralističnih in demokratičnih, vendar ne vsi in ne pri vsaki temi. Poleg tega se jih večina, četudi zasleduje splošno dobro, ukvarja z eno temo oziroma zastopa interese ene baze (*constituency*) ter se pri tem ne ukvarja z

³⁵ V okviru ECOSOC so tri kategorije NVO: splošna, v katero sodijo NVO-ji, ki se ukvarjajo z vsemi temami ECOSOC, posebna, v kateri so NVO-ji, specializirani za posamezne teme ECOSOC, in "roster" NVO-jev, ki lahko občasno prispevajo k delu ECOSOC. Vse so vabljene na konference OZN, pri čemer NVO-ji iz prve kategorije lahko predlagajo dnevni red in govorijo na konferencah, NVO-ji iz druge skupine se lahko udeležujejo tudi dela v podrejenih telesih ECOSOC (Leguey-Feilleux 2009, 107).

iskanjem ravnotežja med različnimi interesi za splošno dobro - to ostaja v domeni uradne diplomacije.

Razumevanje relacijske moči kot sposobnosti kreiranja pravil za druge (Brglez 2008, 95) navaja, da z močjo ne razpolagajo le države, pač pa tudi drugi akterji. Med šestimi tipi moči, ki jih Rubin (1992) navaja v okviru mediacije; sposobnost nagraditi, prisila, strokovna usposobljenost, legitimnost, referenčna moč in informativna moč, so za šibke mediatorje, med katere sodijo male, oddaljene države in nedržavni akterji (Svensson 2007), pomembne zadnje štiri. Po mnenju Rubina je legitimnost povezana z mednarodno pravnim statusom mediatorja, Shaw pa dodaja, da je legitimnost lahko razumljena bodisi kot institucija pravil in njihovega oblikovanja (pri čemer tisti, ki jih zadeva, verjamejo, da ta institucija deluje v skladu s splošno sprejetimi pravili) ali pa se nanaša na odnos do mednarodnega političnega sistema kot celote ter oblikuje vez med močjo in pravnim sistemom (2008, 62).

Poleg vprašanja legitimnosti gre še za strokovnost, referenčno moč, ki temelji na težnji sprtih strani po čim boljših odnosih z mediatorje in informativno moč, ki izhaja iz prepričanja sprtih strani, da mediator razpolaga z informacijami, s katerimi one ne razpolagajo in da bo te informacije posredoval na pošten način. Po Walshu (2005) gre za tip moči, s katerim se nasprotno stran prepriča v dejanje, ki ga sicer ne bi storila. Nedržavni akterji črpajo svojo moč po mnenju Bartolija (2009) predvsem iz lastne legitimnosti in neodvisnosti. Prva se ne more nanašati na mednarodno pravni status, zato pa bolj na ugled in predhodne uspehe. Ker nedržavni akterji ne razpolagajo s političnimi in ekonomskimi vzvodi, se morajo biti sposobni nasloniti na uradne akterje.

Vpliv in moč nedržavnim akterjem slabijo predvsem uporaba napačnih pristopov (konfrontativni, idealistični, radikalni), obstoj podobno-mislečih, a dominantnih držav (ki prevzamejo agendo) in pogajanja, temelječa na tradicionalni blokovski delitvi sever-jug. Glavni izzivi, s katerimi se soočajo nedržavni akterji, so odgovornost, transparentnost in jasnost, koga predstavljajo, na eni strani ter avtonomija in neodvisnost na drugi. Nevladne organizacije so tako dostikrat lojalne svojim financerjem in ne delujejo nujno v interesu lokalne civilne družbe. Včasih so deležne tudi kritik, da so preoblečeni imperialisti in kolonizatorji. Dogaja se, da lokalnim skupnostim vsiljujejo tuje razvojne modele in da dajejo izrazito prednost političnim in državljskim pravicam, pred socialnimi in ekonomskimi (K. Reinman 2005). Če ne upoštevajo kulturnih dimenzij in identitete lokalnih skupnosti (Brigg 2008, 5) ter njihovih razvojnih karakteristik in jim (tudi zaradi tega) vsiljujejo neprimerne tehnike za reševanje konfliktov (K. Reimann 2005), so njihova prizadevanja za reševanje oboroženih konfliktov obsojena na neuspeh.

2.3.4 Tipologija nedržavnih akterjev

Tipologij nedržavnih akterjev je veliko in so med seboj precej raznolike. Albinova (1999) med nedržavne akterje uvršča globalne in regionalne institucije, korporacije in banke ter nacionalne in mednarodne nevladne organizacije. Noortman in drugi (2001) jih razvrščajo v nevladne organizacije, kamor štejejo tudi nevladne organizacije, ki jih organizirajo vlade (*Government-organized Nongovernmental Organizations, GONGO*), družbena gibanja, mednarodne vladne organizacije (kot so mednarodne organizacije, naddržavne organizacije, funkcijske organizacije, regionalne organizacije in specializirane organizacije), korporacije (kamor sodijo multinacionalne družbe, transnacionalne družne in mednarodno aktivne nacionalne družbe) in oborožene skupine (med katerimi so zlasti odporiške skupine, osvobodilne skupine, organiziran kriminal, teroristične združbe). Langhorne med nedržavne akterje šteje nevladne organizacije, korporacije in medvladne organizacije; Starkey, Boyer in Wilkinfeld (2005) pa nevladne organizacije, nadomestke držav, odporiška gibanja, kot so PLO, kurdska delavska stranka in islamsko gibanje. Za nevladne organizacije uporabijo izraz globalni diplomat (*global diplomat*). Ta se ukvarja s tematikami, povezanimi z okoljem, človekovimi pravicami, prebivalstvom, razvojem in drugimi transnacionalnimi družbenimi vprašanji ter predstavlja novo silo v mednarodni pogajalski areni. Leguey-Feilleux (2009) prišteva k nedržavnim akterjem tudi zasebne posameznike (*private individuals*) in mednarodne vladne organizacije.

Nobena od navedenih tipologij ne zaznava (po našem mnenju) ključne razlike med nedržavnimi akterji, ki so izpeljani iz države, in med nedržavnimi akterji, izpeljanimi iz civilne družbe. Po Hardingu (2008, 268) med prve sodijo intradržavni akterji (državni voditelji, vlade, državne institucije, diplomati, korporacije), proto državni akterji (uporliške skupine, osvobodilna gibanja, vlade v izgnanstvu) ter supra državni akterji (koalicije držav, mednarodne organizacije). Vsi ti so v podporo konceptu države kot glavnemu subjektu mednarodnih odnosov. Po drugi strani t. i. ekstra državni akterji, kamor velja uvrstiti teroristične organizacije, kriminalne združbe in nevladne organizacije, koncept države rušijo.

Hardingova razdelitev med nedržavne akterje, izpeljane iz (koncepta) države in nedržavne akterje, izpeljane iz (koncepta) civilne družbe, naj bo osnova našemu predlogu tipologije nedržavnih akterjev, ki se omejuje na prave nedržavne akterje (torej akterje, ki niso izpeljani iz države). To so:

- Nevladne organizacije;
- Zasebniki;

Tem dodajamo

- Transnacionalne korporacije;
- Oborožene nedržavne akterje, ki so po našem mnenju ravno tako izpeljani iz civilne družbe.

Med nevladne organizacije sodijo nacionalne ter transnacionalne NVO, verske organizacije, think-tanki in družbena gibanja. Herrberg in Kumpulainen (2008) jih razvrščata na združenja, fundacije in družbe. Nekateri ločujejo med profitnimi in neprofitnimi NVO, vendar med njimi ni vedno jasne ločnice. Smiselno je med nevladne šteti tiste organizacije, ki niso pretežno financirane s strani vlad in niso pod njihovim formalnim nadzorom ter zasledujejo lastne cilje tako v okvirih države kot v mednarodnem prostoru (Kreft 2011). Pri verskih organizacijah tu upoštevamo tiste, ki združujejo posameznike in ne države (so torej izpeljani iz civilne družbe in ne iz države). Po teh kriterijih je Skupnost sv. Egidija verska organizacija, Organizacija islamske konference pa to ni.

Zasebniki, ki se angažirajo v mednarodnih odnosih, so praviloma ugledni posamezniki, največkrat bivši državniki ali diplomati. Delujejo bodisi samostojno bodisi kot predstavniki nevladnih organizacij (če so odposlanci uradnih predstavnikov držav ali mednarodnih organizacij gre za (ne)državne akterje, izpeljane iz (koncepta) države). Delujejo torej neodvisno od uradne diplomacije (lahko pa v povezavi z njo). Pri obravnavi zasebnikov kot nedržavnih akterjev je včasih težko razbrati, ali je v konkretnem primeru prevladujoča njihova vloga posameznika ali vloga nevladne organizacije, ki ji pripada. Taka primera sta bivši predsednik ZDA Jimmy Carter kot ustanovitelj Centra Carter in bivši finski predsednik Marti Ahtisaari, ki vodi NVO Pobuda za krizno upravljanje.

Transnacionalne korporacije sodijo med nedržavne akterje predvsem zaradi svoje relativne neodvisnosti od države. Kot njihov pomen opiše Muldoon (2005), so transnacionalne korporacije čedalje pomembnejši akter mednarodnih odnosov, saj so proračuni nekaterih od njih večji od proračunov velikega števila držav, ravnajo samostojno in za uveljavljanje svojih interesov vstopajo v odnose z mednarodnimi organizacijami. Velik del izzivov, s katerimi se soočajo, je povezan z diplomacijo, med drugim tudi na način zapletenih interakcij med vladami in multinacionalnimi korporacijami. Za razliko od zgornjih dveh kategorij, torej nevladnih organizacij in zasebnikov, se praviloma ne vključujejo v diplomatske aktivnosti, povezane z vzdrževanjem mednarodnega miru.

Oboroženi nedržavni akterji so uporniške skupine, paravojaške enote in milice ter teroristične skupine. Mednarodni rdeči križ (ki je edina NVO, ki je na podlagi običajnega prava in ženevskih konvencij subjekt mednarodnega prava) in NVO Geneva Call sta oblikovala kriterije, po katerih sta se pripravljene ukvarjati z oboroženimi nedržavnimi akterji. Ti kriteriji so: oboroženi nedržavni akter mora imeti nadzor, jasno vojaško vodstvo in strukturo ter vojaške enote, ki upoštevajo povelja, imeti morajo politično agendo (kriminalne združbe so torej izključene), deluje zunaj nadzora države (se pravi, da ne sme iti za paravojaške milice, povezane z državo). V takih primerih so oboroženi nedržavni akterji vključni v pogovore z državami in mednarodnimi organizacijami o humanitarnih vprašanjih.³⁶ V nekaterih primerih so vključeni v uradne diplomatske komunikacijske kanale. To velja zlasti za oborožene uporniške skupine, ki si prizadevajo pridobiti mednarodno priznanje. Njihova vključitev v diplomatske kanale komuniciranja je odvisna od tega, v kolikšni meri ji to "dovoli" država, na ozemlju katere skupina deluje in v kolikšni meri jo za sogovornika priznajo druge države. Za razliko od uporniških skupin so teroristične skupine nedržavni akterji, ki praviloma delujejo zunaj diplomatskih kanalov komuniciranja. Med teorističnimi skupinami je zaznati tri ideološke tipe: nacionalistično-separatistični, družbeno revolucionarni in religijsko fundamentalistični tip (Donohue 2009).

Za mediacijo pri reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov sta relevantna prva dva tipa nedržavnih akterjev, torej NVO in privatne osebe. Podrobneje je bila vloga nedržavnih akterjev v posameznih fazah reševanja konflikta predstavljena v prejšnjem poglavju, kjer je bil predstavljen tudi njihov odnos do oboroženih nedržavnih akterjev. V skladu s Hofmannovo in Schneckenerjem (2011) je bilo opozorjeno tudi na kakovostno razliko med tistimi NDA, ki delujejo na humanitarnem področju in na področju pokonfliktne izgradnje institucij na eni strani in tistimi, ki posredujejo za rešitev konflikta in za spoštovanje mednarodnih norm na drugi strani. Ravno slednje, se pravi preventivna diplomacija, diplomatska mediacija in vzdrževanje miru, so dejavnosti nedržavnih akterjev z največjim neposrednim vplivom na diplomacijo. Te dejavnosti nedržavne akterje postavljajo med akterje drugotirne diplomacije (Hofmann in Schneckener 2011).

³⁶ McGannova povzema trditve Inštituta OZN za človekovo varnost, da je OZN zaradi svoje spolitiziranosti izgubila vodilno vlogo pri pogovorih in pogajanjih o humanitarnih vprašanjih z uporniškimi skupinami in da to vlogo prevzemata Mednarodni rdeči križ in NVO Geneva Call (2013, 32).

2.4 Diplomacija

Čeprav sta se pomen in vloga držav zaradi krepitve vloge nedežavnih akterjev v zadnjih desetletjih nekoliko zmanjšala, pa za diplomacijo to ne velja. Pomen diplomacije raste in razprave o diplomaciji doživljajo v 21. stoletju pravo renesanso (Murray 2008, Bolewski 2007). Rast števila držav pomeni razcvet diplomatskega posla. Raste tudi število in raznovrstnost nedežavnih akterjev, ki se ukvarjajo z nekaterimi nalogami diplomacije. Obenem pa so naddržavne tvorbe in nedežavni akterji prevzeli nekatera osnovna sredstva in metode diplomacije, kot so predstavništva, poročanje "centrali", simbolizem, pogajalske spretnosti ipd. Pomen diplomacije nenazadnje ilustrira vse večja uporaba pseudo-diplomatskih nazivov, kot je ambasador Unicefa ali Unesca.

Diplomacija je stara toliko kot civilizacija. Obstajala je že v Sumerju in drugih antičnih civilizacijah. Bila je sredstvo za reševanje vprašanj vojne in miru ter trgovine. Že takrat so se razvile diplomatske prakse, kot so sklepanje zavezništov, pogajanja in mediacija ter sistem odposlancev. Že pred našim štetjem so se pojavili tudi prvi zapisi in doktrine o diplomaciji. O njej je pisal Tukidid v svojem delu Peloponeške vojne. Kautilya je diplomacijo smatral kot pomembno sredstvo za urejanje odnosov med državami ter zagovarjal potrebo po stalnih diplomatskih predstavništvih.³⁷ Z nastankom sistema nacionalnih držav se je diplomacija začela vezati izključno na nacionalno državo, njena glavna naloga je bila urejanje vprašanja miru in vojne med državami. Z diplomacijo se ukvarjajo predvsem profesionalni diplomati, vendar že dolgo ne več samo oni. Z njo se ukvarjajo voditelji držav na srečanjih na vrhu in ministri za posamezna področja na večstranskih mednarodnih srečanjih ter ekonomski, vojaški, kulturni in znanstveni atašeji, ki ne prihajajo nujno iz zunanjih ministrstev. Diplomacija je vse manj skrita očem javnosti in postaja "javna". Vladne in nevladne organizacije izvajajo "humanitarno" diplomacijo. "Svojo" diplomacijo so si oblikovale mednarodne organizacije, kot so Evropska unija, OZN, OVSE, Afriška unija (AU) ipd. Diplomacija se ne ukvarja več predvsem z vprašanji vojne in miru ter ekonomskim sodelovanjem, pač pa tudi z migracijami, človekovimi pravicami in globalnim segrevanjem ozračja. Diplomacija je lahko javna ali tajna, dvostranska ali večstranska, formalna ali neformalna. Lahko se dogaja okrog lepo urejenih miz ali pa za mizo za namizni tenis, na velike razdalje (z uporabo sodobnih sredstev komuniciranja in neposrednih vročih telefonov) ali pa v intimnih okoljih (sprehod v gozdu), med najvišjimi političnimi predstavniki in med

³⁷ Za odličen kratek pregled glej Leguey-Feilleux (2009).

diplomati nižjega ranga. Lahko vključuje zasebne odposlance, kot so akademiki, novinarji ali slavne osebnosti. Vključuje dajanje obljub in grožnje. Poteka med prijatelji o zadevah, o katerih je le malo nesoglasij in med nasprotniki o težko rešljivih zadevah. Lahko jo podpirajo ekonomski, vojaški ali drugi ukrepi (Rochester 2010).

Relativno nov in še slabo proučen pojav je vstop nedržavnih akterjev v diplomatsko prakso, drugotirna diplomacija, ki je lahko v pomoč uradni diplomaciji ali pa jo zamenjuje. Ta pojav postavlja pod vprašaj nekatera prevladujoča razumevanja in opredelitve diplomacije, zato slednjim v nadaljevanju namenjam nekaj pozornosti. Ugotoviti namreč želimo, na kakšen način je možno v okviru diplomacije konceptualizirati drugotirno diplomacijo.

2.4.1 Teoretski pristopi k diplomaciji

Strokovna literatura na temo diplomacije je sicer razmeroma številčna in raznovrstna, vendar znanstveno dokaj šibka (Murray 2008; Brglez 2011). Avtorji se bodisi ukvarjajo z opisom in analizami posameznih diplomatskih dogodkov bodisi proučujejo posamezna sredstva diplomacije, kot so npr. pogajanja. Razprave o diplomaciji so predvsem opisne ter manj teoretične. Veliko je govora o novi oziroma o moderni diplomaciji. O diplomaciji so, kot ugotavljata Jónnson in Hall (2005, 9) pisali predvsem praktiki in zgodovinarji. Brglez zato opozarja na razliko med diplomatsko teorijo in teorijo diplomacije. Prva se nanaša na refleksijo notranjega pogleda na diplomatsko delovanje, druga skuša razumeti diplomacijo kot "konstitutivno institucijo (in prakso) za reprodukcijo mednarodne skupnosti s potencialno vsemi problemi, ki jo prinaša njena konfliktna in kooperativna strukturiranost" (Brglez 2011, 551). Tudi diplomatski učbeniki so v tem smislu praviloma skromni. Običajno prinašajo pregled nekaterih vsebin mednarodnih odnosov in zunanje politike ter povzemajo diplomatske veščine. Diplomacijo običajno predstavljajo kot sredstvo za izvajanje zunanje politike države in kot sestavino politične moči. Veliko pozornost posvečajo napotkom za izvajanje diplomacije. Precej manj je, kot ugotavlja Murray (2008), analitičnih in teoretičnih del o diplomaciji.

2.4.1.1 Prevladujoče teorije mednarodnih odnosov o diplomaciji

Po Brglezu (2011, 546) bi pred koncem hladne vojne težko govorili o jasno razpoznanii skupnosti interdisciplinarnih proučevalcev diplomacije. Korenine teoretske marginalizacije diplomacije gre iskati v državocentričnosti mednarodnih odnosov, ki mednarodno enači z meddržavnim. Tako razumevanje diplomacije je v skladu s pristopom klasičnega realizma Hansa Morgenthaua, ki je pomembno vplival na ameriške zunanje politične praktike (med izrazitejše sodita diplomata George Kennan in Henry Kissinger). Diplomacija je

"statecraft" in sinonim za zunanjo politiko oziroma mednarodne odnose (Kissinger 1994). Diplomacija je tako predvsem sredstvo za uveljavljanje in upravičevanje državnih interesov, diplomati so predstavniki držav. Klasični realizem sicer nudi nekaj nastavkov za poglobljen, teoretski, pristop. Diplomaciji namreč pripiše vlogo enega od dveh mehanizmov urejanja odnosov med državami, poleg tega jo umesti v koncept moči (o diplomatih govori kot nosilcih moči). Kasnejši znanstveni realizem, neorealizem (s teoretiziranjem o ravneh sistema) in liberalizem (v katerem je diplomacija zreducirana na sredstvo komuniciranja) potisnejo diplomacijo na obrobje teoretskega proučevanja (Jónnson in Hall 2005, 17-23). Edina teoretska smer, ki se z diplomacijo eksplicitno ukvarja, je angleška šola, ki diplomacijo smatra kot eno od institucij za urejanje mednarodnih odnosov (poleg nje še velesila, mednarodno pravo, vojna in ravnotežje moči). S tem jo postavlja v samo jedro mednarodnih odnosov - teorija diplomacije je torej bistveni element teorije mednarodnih odnosov (Sharp 2003, 856).

Bull (1977, 158) diplomacijo opredeljuje kot izvajanje odnosov med državami oziroma drugimi politično priznanimi entitetami na miren način. Izvajajo jo uradne osebe in delovanje privatnih oseb, ki se ukvarjajo z urejanjem odnosov med državami, po njegovem ni diplomacija. Med diplomatske sodijo dejavnosti mednarodnih organizacij ter širše priznanih političnih skupin, ko se le-te pogajajo z državo ali z drugimi političnimi skupinami. Bull zavrača prizadevanja nekaterih avtorjev, ki so v dilemi, kako opredeliti diplomacijo, ki niso omejena na države, le-to razširili na miroljubno izvajanje odnosov med subjekti mednarodnega prava. Meni namreč, da ni enotnih pogledov na to, kaj oz. kdo so subjekti mednarodnega prava.

Skupaj z Jönssonom in Aggestamom (2009) velja ugotoviti, da se definicije diplomacije praviloma nanašajo na celotno vsebino zunanje politike držav in na njeno izvajanje ter da je diplomacija v tem smislu sopomenka za državništvo. Nadalje pojem diplomacije pomeni tudi urejanje mednarodnih odnosov na miroljuben način. Diplomacija je še sinonim za diplomatsko službo ter oznaka za nabor spretnosti profesionalnih diplomatov. Iz navedenega lahko ugotovimo osnovne sestavine diplomacije, ki so naslednje: (1) *akterji* - v veliki večini razprav o diplomaciji so kot glavni akter smatrane države -, (2) *miroljuben način* urejanja mednarodnih odnosov, (3) *diplomatska spretnost*.

2.4.1.2 Sestavine diplomacije: akterji, način urejanja mednarodnih odnosov, spretnost

Najbolj citirani avtorji del o diplomaciji, kot so Satow, Nicolson, Barston in Kissinger, so izhajali iz realistične teorije mednarodnih odnosov in svoja dela pisali iz pozicije velikih in močnih držav. Tudi diplomatska praksa izhaja iz realistične tradicije in pozicije mednarodnih odnosov in – kot opozarja Brglez, oblikuje teorije ravnotežja moči (Brglez

2008, 86). Na realizmu temelječa razmišljanja o diplomaciji vežejo diplomacijo na države. To je značilno tudi za večino slovenskih avtorjev. Benko (1998) jo pojmuje kot institucijo države in dejavnik državne politike in državnih interesov. Petrič (2009) s pojmom diplomacija označuje državni aparat, ki ga vzpostavijo države za opravljanje nalog v mednarodni skupnosti, ter kot sredstvo zunanje politike držav. Nekateri diplomacijo vežejo na subjekte mednarodnega prava. Brglez jo v definiciji iz leta 1998 npr. opredeli kot instrument miroljubnega posredovanja med subjekti mednarodnega prava ter hkrati kot obliko in proces njihovega medsebojnega komuniciranja (Brglez 1998). Tako pojmovanje sicer nekoliko razširi nabor subjektov, vendar nekatera bistvena vprašanja ostajajo odprta. Prvi problem, povezan z omejevanjem diplomacije na subjekte mednarodnega prava, je – kot je opozoril že Bull (1976) - v tem, da ni enotnega mnenja o tem, kdo so subjekti mednarodnega prava. Druga težava takega razumevanja diplomacije pa izhaja iz tega, da se v mednarodnem prostoru pojavljajo tudi drugi subjekti. Tako Udovič (2009, 110) npr. ugotavlja, da v mednarodnem prostoru delujejo tudi drugi nepravni subjekti (kot so npr. elite, interesne skupine, transnacionalna podjetja, ilegalne in teoristične skupine in številni drugi akterji), zaradi česar je diplomatsko aktivnost neustrezno omejevati le na subjekte mednarodnega prava. Katrandjiev (2006, 123) zato govori o diplomaciji večih deležnikov (*multistakeholder diplomacy*), ki ni več omejena na države in mednarodne organizacije, saj vključuje tudi nedejavne akterje, ki imajo neposreden vpliv na določene odločitve.³⁸

Razumevanje diplomacije kot sinonima za izvajanje zunanje politike držav je nezgodovinsko in preozko. Ne upošteva namreč zgodovinskega razvoja diplomacije in oži instrumentarij za obravnavo diplomacije pred westfalskim sistemom (Hoffman 2003; Langhorne 2005; Drulák 2010). Spregleda tudi dejstvo, da imajo svojo diplomacijo tudi entitete, ki so šele na poti širšega mednarodnega priznanja (še niso članice OZN, kot npr. Palestinske oblasti, ali Kosovo; tudi prizadevanja slovenskih politikov in slovenskih diplomatov ter predstavnikov civilne družbe za neodvisnost Slovenije so imela diplomatski značaj) ter da v diplomatske procese vstopajo tudi odporiška gibanja, ko želijo politične cilje doseči na miroljuben način. Vezava diplomacije zgolj na države otežuje reševanje dileme, kam sodijo aktivnosti države za urejanje odnosov z nedejavnimi akterji (uporniškimi skupinami) na miren način - med diplomatske ali med neuradne.

³⁸ Eden prvih dogodkov take diplomacije več zainteresiranih akterjev je bila konferenca OZN o okolju in razvoju, RIO 92, ki je poleg držav načrtno vključila tudi zainteresirane skupine civilne družbe (Katrandjiev 2006, 124).

Aktualne teoretične razprave o diplomaciji se zato, kot opaža Murray (2008) sučejo predvsem okrog vloge in pomena države. Te razprave Murray razvršča v tri skupine:

(1) Tradicionalni pristop poudarja osrednjo vlogo države in diplomacijo razume predvsem kot "statecraft". Tako razumevanje temelji na definiciji diplomacije, kot jo je podal že Satow, in sicer kot izvajanje odnosov med vladami neodvisnih držav na miroljuben način. Za tradicionalno šolo je značilno, da (i) je diplomacija izključno v funkciji države; (ii) diplomacija konstituira državno suverenost in njena glavna naloga je delovanje v anarhičnem mednarodnem okolju na miroljuben način; (iii) je fokus diplomacije t.i. visoka politična agenda, torej vprašanja vojne in miru, ki je pomembnejša od t.i. nizke politične agende, npr. ekonomskega delovanja in humanitarne pomoči; (iv) pomembno je proučevanje diplomatske in politične zgodovine; (v) poudarek je na napotkih za diplomatsko prakso.

(2) Razvijajoča se šola (*The Nascent School*) je skupno poimenovanje za avtorje, ki se predvsem ukvarjajo s kritiko tradicionalističnega pristopa k diplomaciji in mu očitajo odmaknjenost od dejanskih problemov mednarodnega okolja. Avtorji, med katere Murray uvršča Constantinouja, Kurbaliga, Risse-Kappen, Evansa, Jacobsena in Putnama, Riordana, Mayerja, Hoffmana, Langhorna in Bruterja, posvečajo pozornost alternativnim oblikam diplomacije, za katere uporabljajo sinonime, kot so nova, neuradna, nekonvencionalna ali drugotirna. Diplomacija je razumljena kot dejavnost katerekoli oblike politične organiziranost, državne ali nedržavne. Diplomatska spretnost za reševanje oboroženih konfliktov ni izključna domena držav, pač pa jo uporabljajo tudi nedržavni akterji. Pet glavnih značilnosti tega pristopa je: (i) koncept diplomacije je potrebno ponovno domisliti in ga "odlepiti" od države; (ii) sedanji sistem držav in diplomacije je ovira za doseganje bolj miroljubnega mednarodnega sistema; (iii) tradicionalne diplomatske institucije so v krizi, saj se niso sposobne odzivati na spremembe v mednarodnem okolju in (iv) so zato obsolentne; (v) pomembni so novi akterji v diplomaciji.

Poglavitne šibkosti tradicionalne in razvijajoče se šole v proučevanju in prakticiranju sodobne diplomacije, torej preveliko osredotočenost na državo in neupoštevanje nedržavnih akterjev pri prvi ter preveč navdušeno zanikanje pomena držav pri drugi, poskušajo odpraviti avtorji, kot so Hocking, Melisen, Cooper, Der Derian in Sharp, ki jih Murray uvršča v (3) inovativno šolo. Skupne značilnosti njihove obravnave diplomacije so: (i) tradicionalni in "razvijajoči" pristop sta škodljiva, ker se avtorji bolj kot z analizo mednarodnih odnosov ukvarjajo z branjenjem svojih pozicij; (ii) polarizacija sili proučevalce diplomacije k izbiri med zagovorništvom državocetrizma in globalne družbe; (iii) odnos med državno in nedržavno diplomacijo je nenasprotujoč in komplementaren;

(iv) uravnoteženo pozornost je treba posvetiti tako državni kot nedržavni diplomaciji; (v) pri teoretični obravnavi diplomacije je smiselno upoštevati prispevke tako tradicionalistov kot njihovih kritikov. Ta, "inovativna" obravnava diplomacije je po naši oceni ključna za razumevanje sodobnega mednarodnega okolja.

Druga bistvena sestavina diplomacije je *urejanje mednarodnih odnosov na miroljuben način*. Ta predpostavka je manj problematična od predpostavke, ki diplomacijo veže (izključno) na državo, vendar pa je tudi tu potrebna previdnost in zavedanje o tem, da lahko nekatere diplomatske prakse v določenih primerih otežijo reševanje konfliktov, oziroma celo prispevajo k njihovem izbruhu. Pearson in Rochester (1998, 254-255) navajata, da nekateri avtorji pojem diplomacije razširjajo tudi na "diplomacijo nasilja". Tudi Jönsson in Aggestam (2009) opozarjata, da diplomacija ni zgolj miroljubna, saj lahko prispeva k izbruhu konfliktov ali pa je sama povezana s prisilo (*coercive diplomacy*). Med diplomatske aktivnosti, ki otežujejo reševanje sporov oziroma lahko celo prispevajo k njihovem zaostrovanju, uvrščata javnost diplomacije, precedenčnost, konstruktivno nejasnost (*constructive ambiguity*), diplomatsko priznanje in multilateralni sistem mednarodnih odnosov.³⁹ Diplomatske prakse in načela, ki so v korist miroljubnega reševanja oboroženih konfliktov, so sobivanje in vzajemnost (*coexistence, reciprocity*), vzpostavljanje in vzdrževanje poti komuniciranja in enoten diplomatski jezik komuniciranja (ki omogoča razumevanje ne glede na kulturno okolje), zavezanost miru, diplomatska imuniteta, načelo "pacta sunt servanda".

Tretja bistvena sestavina diplomacije je *diplomatska spretnost*. O tem je v diplomatski literaturi oz. v literaturi o diplomaciji še največ napisanega, zato na tem mestu skupaj z Leguey-Feilleuxom (2009) te spretnosti zgolj na kratko povzemamo: gre za sposobnost komuniciranja preko kulturoloških meja in političnih sistemov, dobre govorne sposobnosti in znanje jezikov, potrpežljivost, takt, upoštevanje protokola, prilagodljivost, samonadzor in sposobnost izkoristiti situacijo, zmožnost graditi zaupanje in predvsem izkušnost. V multilateralni diplomaciji so potrebni še sposobnost prilagajanja na multikulturno okolje, poznavanje parlamentarnih procedur in metod ter sposobnost javnega debatiranja.

³⁹ Vestfalski sistem npr. temelji na suverenih, medsebojno priznanih nacionalnih državah. Z izključevanjem drugih akterjev je ta sistem v nasprotju s prizadevanjem za miroljubno reševanje konfliktov (Pearson in Rochester 1998).

2.4.1.3 Aktualni trendi v razvoju diplomacije

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, podpisana na Dunaju 1961, pomeni po Langhornu (2005) vrh in začetek konca klasične diplomacije, zasnovane na odnosih med državami in med entitetami, ki jih oblikujejo države. Zadnja faza klasične diplomacije je po njegovem mnenju razpad blokovskega sistema, ki je razgalil in pospešil do tedaj manj vidne procese, kot je poleg ekonomske diplomacije zlasti pojav nedržavnih akterjev (Langhorne 2005, 331). Jazbec (2007) govori o prvotni, klasični, moderni in postmoderne diplomaciji. Z izrazom postmoderna diplomacija označuje skupek lastnosti diplomacije po koncu hladne vojne. Na eni strani gre za kontinuiteto diplomatske prakse, obenem pa za dinamiko, prilagajanje in nadgradnjo. Kot glavni razliki med postmoderno diplomacijo in njenimi predhodnicami navaja deteritorializacijo in dehierarhizacijo. Tudi nekateri drugi avtorji obravnavajo diplomacijo v njenem zgodovinsko razvojnem kontekstu in ugotavljajo, da je bila tradicionalna diplomacija med drugim v izključni pristojnosti uradnih predstavnikov držav, sodobna pa je manj rigorozna in včasih vključuje privatne osebe ali nevladne organizacije (Viotti in Kauppi 2008, 108). Ločevanje na tradicionalno in sodobno diplomacijo je do neke mere v pomoč, vendar velja upoštevati Simonitijevo opozorilo, da kljub spremembam "naloga diplomacije ostaja nespremenjena; to je vzpostavljanje, spreminjanje in vzdrževanje mednarodne ureditve" ter, da "zgodovina diplomacije dokazuje kontinuiteto in vsaka diskontinuiteta pravzaprav pomeni antidiplomacijo. Dialog med državami, vladarji, mednarodnimi organizacijami, osvobodilnimi gibanji, skratka dialog med subjekti mednarodnega prava s tistimi, ki taki subjekti niso, imajo pa realno moč, je skozi zgodovino pripeljal do relativno, organizacijsko in vsebinsko skladnih zunanjepolitičnih struktur. Kvaliteta diplomacije je njena sposobnost prilagoditi se spremembam ali ustvariti razmere za nove spremembe. Kvaliteta diplomacije se kaže v njeni evolutivni sposobnosti" (Simoniti 1995, 9-10). Za razliko od navedenega, nekateri avtorji, kot npr. Fierke (2005, 21) dvomijo o sposobnosti diplomacije, da bi preživela pojave globalizacije. Drugi ugotavljajo nasprotno in sposobnost prilagajanja diplomacije pripišejo večji vlogi pojavov, ki so v osnovi privedli do njenega razvoja, tj. ravnotežju moči, vzajemnim vplivom njihovih interesov in učinkovitim ter varnim načinom komuniciranja (Berridge 2005). Bučar (2007) razmišljanja o razvoju diplomacije uokviri v razpravo o razvoju diplomatsko-konzularne službe, na katerega sta vplivala predvsem razvoj znanosti tehnike in tehnologije ter razvoj družbenoekonomskih odnosov. Slednje razdeli na spremembe v upravljanju družbe (zlasti deetatizacijo zunanje politike in diplomacije) in spremembe, ki izvirajo iz demokratizacije družbenih procesov (spremenjeno pojmovanje javnosti, javna diplomacija).

2.4.1.4 *Poksusi preseganja državocentričnosti: konceptualni prispevki k teoriji diplomacije*
Publicizacija in privatizacija diplomacije sta, če strnemo zgornje ugotovitve v skladu s Hockingom (2004), ključna procesa, ki najbolj zaznamujeta razvoj diplomacije po koncu hladne vojne. Na eni strani je diplomacija bolj odprta javnosti, po drugi strani se v diplomatske aktivnosti vključujejo nedržavni subjekti. Oba procesa spreminjata odnos med javnim in zasebnim na področju izvajanja zunanje politike in mednarodnih odnosov. Drugi zaključek se nanaša na evolutivne sposobnosti diplomacije.

Nekateri avtorji zato diplomacijo konceptualizirajo (predvsem kot) splošni instrument komunikacije med globaliziranimi družbami (Bolewski 2007), s čimer izginja monopol profesionalnih diplomatov nad izvajanjem diplomacije, ostaja pa jedro diplomatske umetnosti in spretnosti. Procesni vidik izpostavlja tudi White (2005). Diplomacija je po njegovem čedalje manj tradicionalna obrt, namenjena pogajanjem s ciljem "zmagati", in je čedalje bolj upravljavski proces, v katerem akterji poskušajo doseči soglasje skozi medsebojno prilagajanje (*adjustment*). Pojav večjega števila in raznovrstnosti akterjev v mednarodnih odnosih White konceptualiza z razumevanjem diplomacije na več ravneh. Loči makro in mikro raven diplomacije, pri čemer velja diplomacijo na makro ravni razumeti kot proces komunikacije v globalnem sistemu oziroma kot interakcije, ki se osredotočajo na reševanje konfliktov z dialogom in pogajanjem. Na mikro ravni pa je diplomacija instrument zunanje politike (White 2005, 287-403).

Sharp (2005, 78) priporoča odmik fokusa razumevanja diplomacije kot urejanja odnosov med državami na mediacijo med raznolikimi identitetami na način, da ne bi prišlo do medsebojnega ogrožanja (gre za tri nivoje: diplomacija kot posrednik med akterji v imenu ljudi, idej in interesov, ki jih ti predstavljajo; posredovanje med načini življenja in bivanja ter diplomacija kot posredovanje v vlogi odtujitve, ki omogoča in obnavlja izkoriščanje). Tako razumevanje po njegovem omogoča pogled na diplomacijo "per se", ki ni vezana na diplomatski sistem konkretnega kraja in časa ter na obstoj suverenih držav, ki bi mu določal pomen.

Jönsson in Hall (2005) za proučevanje diplomacije uporabita metodološki okvir zgodovinske sociologije (ki po njunem zbližuje reflektivne post-pozitiviste in racionaliste). Za izhodišče konceptualizacije diplomacije vzameta njene skupne imenovalce skozi čas in prostor in ugotovita, da (1) je diplomacija institucija mednarodne družbe in ne posameznih držav in drugih entitet, (2) kot institucija gradi razmerja med političnimi skupnostmi, (3) so ji lastne tri osnovne dimenzije: komunikacija, reprezentacija (predstavljanje) in obnavljanje. Diplomacija igra ključno vlogo posredovalca med univerzalnim in partikularnim, s čimer prispeva k oblikovanju mednarodne družbe.

Diplomatska komunikacija je specifična v tem, da je očiščena možnih nesoglasij, ki (lahko) izhajajo iz zunanje podobe komunikacije. Problemi v diplomatski komunikaciji so povezani s komunikacijo s političnimi skupnostmi, ki niso mednarodno pravno priznane, ter z NVO, pri katerih ni vedno jasno, čigave interese zastopajo oziroma kakšne obveznosti sprejemajo v odnosu do države. Diplomatsko predstavljanje se nanaša na predstavljanje interesov "vladarja" in svoje domovine (tu lahko pride do dileme med lojalnostjo "vladarju" in interesom svoje domovine, s tem da so poleg vlad držav v današnjem svetu prisotni tudi drugi "vladarji" (kot so globalne NVO ali globalni "razdeljevalci denarja"). Predstavljanje je zato dinamičen proces interakcije med vladarjem in agentom. Je kombinacija imperativnega in svobodnega mandata, odgovornosti in avtorizacije. Tretja dimenzija diplomacije je obnavljanje mednarodne družbe, s čimer je diplomacija dejavnik njene stabilnosti. Za obnavljanje mednarodne družbe sta pomembna procesa priznanja in socializacije. Pred pripoznanjem (kjer gre za sprejemanje drugega kot bolj ali manj sebi enakega) je potrebno prepoznanje (določene skupnosti kot politične skupnosti)⁴⁰. S sprejemom v mednarodno skupnost začne na (prepoznano in priznано) politično skupnost delovati socializacija institucionalizirane diplomacije (domala izključno te, ki se je skozi zgodovino oblikovala v Evropi). Diplomacija prispeva k obnavljanju homogene družbe teritorialnih držav. Vprašanje je, če ne bi bilo smiselno, da se diplomacija prilagodi mednarodni družbi, ki se spreminja kot posledica izrazitejšje vloge nevladnih organizacij in transnacionalnih omrežij.

Diplomacijo velja z upoštevanjem zgodovinskega pristopa in s poudarkom na procesu in ne na akterjih, razumeti kot *proces* interakcije med različnimi državnimi in nedržavnimi akterji, usmerjen k reševanju mednarodnih konfliktov po mirni poti, kot *instrument* izvajanja zunanje politike držav in mednarodnih organizacij ter kot *nabor* diplomatskih spretnosti. Diplomacija je torej pojem, ki se nanaša tako na države kot na nedržavne akterje.

2.4.2 Drugotirna diplomacija

2.4.2.1 Razvoj drugotirne diplomacije

Delovanje nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih je bilo do najnovejšega obdobja redek in praviloma nezaželen pojav. V Združenih državah Amerike obstaja t.i. Loganov zakon, ki prepoveduje vmešavanje običajnih državljanov v uradne zadeve države. George Logan, kveker iz Filadelfije, je leta 1798 potoval v Pariz in opravil pogovore s francoskimi

⁴⁰ Tu opozarjamo na dvojni pomen angleškega izraza *recognition*, ki se nanaša tako na prepoznanje kot na priznanje.

uradniki, da bi preprečil eskalacijo napetosti med državama. Kljub temu, da ni bilo dokazov, da bi kakorkoli škodoval ameriški strani, je ameriški kongres sprejel zakon, s katerim je omejil vmešavanje posameznikov v uradne zadeve države (Chataway, 1998). V šestdesetih letih prejšnjega stoletja so se na pobudo uradnih predstavnikov držav in na pobudo civilne družbe začele razvijati alternativne oblike miroljubnega reševanja oboroženih konfliktov. Šlo je za delavnice za reševanje problemov in dialoge, kot sta bili npr. konferenci Dartmouth za zmanjšanje napetosti med ZDA in Sovjetsko zvezo in Pugwash na področju razoroževanja ter delavnice za krepitev zaupanja in preprečevanje konfliktov med Indijo, Malezijo in Singapurjem leta 1965. Poleg zmanjševanja napetosti med nasprotniki in preprečevanja izbruha konflikta, so delavnice in dialogi nudili podporo uradnim pogajalskim procesom. Kasneje, predvsem na prelomu osemdesetih in devetdesetih let, so si nekatere humanitarne organizacije, da bi olajšale razdeljevanje humanitarne pomoči v okoliščinah oboroženega konflikta, prizadevale za sklenitev premirja in v nekaterih primerih v takih pogajanjih tudi mediirale. Čedalje pogosteje so se nedržavni akterji vključevali tudi v mediacijo za rešitev oboroženih konfliktov. Ključni razlogi za večje vključevanje nedržavnih akterjev v reševanje oboroženih konfliktov so v tem, da gre pogosto za konflikte, v katerih je najmanj ena od sprtih strani sama nedržavni akter, nadalje v večji občutljivosti mednarodne javnosti za nasilne konflikte, povezane s hitrejšim pretokom informacij, v spoznanju v uradni diplomaciji, da so ji nedržavni akterji lahko v pomoč, predvsem pa tudi v nezainteresiranosti držav in mednarodnih organizacij za reševanje nekaterih konfliktov. Bartolli (2009) povzema, da so se nedržavni akterji kot mediatorji pojavili preprosto zato, ker so bili potrebni. Tudi obstali so zato, ker še vedno obstaja sicer marginalen, vendar ne nezanemarljiv del konfliktov, ki jih sprte strani ne znajo oz. ne zmorejo rešiti in v katere državni akterji ne posegajo.

2.4.2.2 Opredelitev drugotirne diplomacije in predlog tipologije

Za poimenovanje diplomatskih dejavnosti, katerih akterji niso predstavniki držav, so v uporabi različni izrazi. Starkey, Boyer in Wilkinfeld (2005) jih povzemajo kot zasebna (*private*), vzporedna (*parallel*), neformalna (*informal*), občanska (*citizen*), nekonvencionalna (*unconventional*), neuradna (*unofficial*), nedržavna (*non-state*) in drugotirna (*track-two*) diplomacija ter diplomacija globalnega diplomata (*global diplomat*) kot oznaka za posameznika, ki se ukvarja z globalnimi temami.

Pregled strokovne literature potrjuje Leguey-Feilleuxev (2009) ugotovitev, da ni povsem enotnega razumevanja oz. definicije drugotirne diplomacije. Ta izraz se v strokovni literaturi uporablja za vlogo nedržavnih akterjev v diplomatskih prizadevanjih za reševanje oboroženih konfliktov (Saunders 1990; Crocker; Chataway 1998; Hampson

in Aall 1999; Fischer 2006; Montville 2006; Smith in Smock 2008; Bartoli 2009; Herberg in Kupmulainen 2009; Leguey-Feilleux 2009), redkeje se za isto dejavnost uporabljata izraza zasebna diplomacija (Herrberg in Kumpulainen 2008) in prvo-in pol tirna diplomacija (Crocker in drugi 1999).

Teoretske osnove drugotirne diplomacije po Aall (2004, 147) izhajajo iz politologije, mednarodnih odnosov, sociologije, antropologije, biologije, ekonomije, matematike in prava. Drugotirna diplomacija temelji tudi na kvantitativnih raziskavah o konfliktih, študijah o sprejemanju odločitev, teorijah o pogajanjih, analizah nasilja ipd. Gradi še na civilno družbenih gibanjih šestdesetih let prejšnjega stoletja in na idejah mirnega reševanja konfliktov, na razvoju alternativnih načinov reševanja sporov, kot sta arbitražna in mediacija, na oblikah sodelovanja, kot sta bila Konferenci Dartmouth in Pugwash o znanosti in svetovnih zadevah, nadalje na delovanju nekaterih, predvsem verskih, nevladnih organizacij ter na idejah zgodnjih teoretikov drugotirnega pristopa, Johannu Galtungu in Johnu Burtonu.

Drugotirna diplomacija torej ne označuje vseh dejavnosti v podporo reševanju oboroženih konfliktov. Ne gre je enačiti s prizadevanji NVO ali posameznikov – slednje Bolewski (2007, 69) imenuje "citizen diplomat" - med katerimi so lahko tudi svetovno znane osebnosti (*celebrity diplomacy*), ki zasledujejo določene politične in humanitarne cilje, ki niso nujno povezani s političnim reševanjem konflikta. Drugotirna diplomacija je tudi nekaj drugega od zakulisne (*back-channel*) diplomacije, ki je tajna komunikacija med uradnimi predstavniki nasprotnih strani z namenom iskanja rešitve spora med njima (Pruitt 2008, 37). Med njima so nekatere podobnosti, kot je prednost večje fleksibilnosti in možnosti zanikanja v primeru neuspeha, vključenost manjšega števila ljudi ter manjša obremenjenost s protokolarnimi elementi pogajanj ter dejstvo, da oba tipa diplomacije lahko igrata pomembno vlogo v fazi priprav na uradna pogajanja in v primeru zastojev uradnih pogajanj. Skupne so tudi nekatere slabe plati, kot npr. tajnost pogajanj, ki je lahko škodljiva, kadar (delne in nepopolne) informacije pricurljajo v javnost. Manjše število vključenih ljudi pomeni manjšo kredibilnost oz. možnost, da ni vključen kateri od ključnih akterjev⁴¹ - saj tisti, ki niso vključeni, lahko postanejo kvarilci procesa.

Drugotirno diplomacijo velja – kot navaja že izraz, ločiti od prvotirne, torej uradne diplomacije. Izraz navaja na možnost obstoja tretjega oz. še katerega tira. V tretji tir naj bi sodile aktivnosti civilne družbe, t.i. "grass-root" aktivnosti, v podporo reševanja

⁴¹ Eden od razlogov delnega neuspeha Sporazuma iz Osla je ravno ne vključenost ključnih akterjev, kot so npr. oborožene enote obeh držav.

oboroženih konfliktov (Reinman 2005). Diamond (1996, cf. v Faye 2006, Institute for Multi-Track Diplomacy 2011) navaja devet tirov, pri katerih naj bi se npr. tretji izvajal preko poslovne sfere, deveti pa preko medijev. Iz teh opredelitev je jasno, da sta le prvi in drugi tir obravnavana kot diplomatski. Tu velja slediti Saundersovemu ločevanju štirih ravni mirovnega procesa (Saunders 2001; cf. Fischer 2006 68), pri katerem prva raven, tj. uradni proces predstavnikov vlad ali mednarodnih organizacij za sklenitev političnega sporazuma, in druga raven, tj. pol-uradni (*quasi-official*) proces neuradnih skupin v podporo uradnemu procesu, neposredno vplivata na rešitev oboroženega konflikta. Tretja in četrta raven, torej neuradni dialog med predstavniki javnosti sprotih strani z namenom analize odnosov ter civilno družbeni proces, v katerem se NVO in državljani ukvarjajo z vrsto aktivnosti v podporo ustvarjanja ozračja miru, pa na sklenitev mirovnega sporazuma vplivata posredno. Diamond (1996) in Ahtisaari (2008) opozarjata na tolikšno prepletenost posameznih tirov, da naj bi o njihovem obstoju ne bilo smiselno govoriti, in zato predlagata uporabo izraza večtirna diplomacija (*multi-track diplomacy*).

Obstoj in vloga nedržavnih akterjev v reševanju konfliktov sta že vključena v nekatere novejša diplomatska učbenika. Berridge ugotavlja, da je v začetku 21. stoletja težko najti konflikt, v katerega reševanje niso vključeni mediatorji, vključno z neuradnimi. Slednjim zaradi njihovih primerjalnih prednosti pripiše pomembno vlogo v predpogajalskih fazah, vendar morajo po njegovem mnenju v samih pogajanjih odstopiti prostor uradni diplomaciji (Berridge 2005, 194). Drugotirna diplomacija se pojavlja v vseh fazah reševanja konflikta: kot preventivna diplomacija, kot sredstvo prizadevanj za končanje nasilja in kot diplomacija za pokonfliktno izgradnjo miru. Drugotirna diplomacija se nanaša na aktivnosti nedržavnih akterjev v reševanju oboroženih konfliktov, torej predvsem na aktivnosti, ki se neposredno tičejo vprašanj vojne in miru, kar pa so naloge, ki so praviloma v domeni uradne diplomacije.

Izraz drugotirna diplomacija je prvi uporabil ameriški diplomat Joseph Montville leta 1982 za neuradno, neformalno interakcijo med člani skupin ali narodov, katere namen je zmanjšati napetosti med sprotimi stranmi na način, da je taka interakcija v pomoč pri razumevanju interesov in stališča nasprotnika in oblikovanju takšnih strategij vplivanja na javno mnenje in mobiliziranja virov, da bi z njimi pomagali rešiti konflikt. Montville posebej poudarja, da gre za dejavnosti, ki naj podpirajo uradni pogajalski proces (Montville 2006). Tudi večina kasnejših avtorjev meni, da je drugotirna diplomacija proces v podporo uradnim procesom. Harold Saunders (1990) jo opredeljuje kot dejavnost, ki vključuje občane oz. državljane v dialog z namenom reševati konkretne probleme, kot so elementi splošne politike, nadzor oborožitve, rešitve glede regionalnih sporov in zadeve s področja trgovinske politike. Saunders sem ne uvršča t.i. "people – to

- people" diplomacije, kjer gre zgolj za boljše medsebojno spoznavanje. Drugotirna diplomacija je torej proces, ki naj bo v podporo prvemu. Saunders svoja razmišljanja utemeljuje na lastnih izkušnjah, saj je bil vključen v enega zgodnejših uspešnih primerov drugotirne diplomacije, konferenci Dartmouth (*Dartmouth Conference*), ki je že od 60. let prejšnjega stoletja dalje predstavljala neformalni kanal komunikacije o vrsti občutljivih tem med Sovjetsko zvezo in Združenimi državami. Leta 1981 je v njenem okviru začela delovati delovna skupina za regionalne spore (*Dartmouth Conference Regional Conflicts Task Force*), ki mu je Saunders skupaj z Genadijem Čufrinom kot predstavnikom Sovjetske zveze in kasneje Ruske federacije tudi predsedoval ter znanje apliciral na reševanje oboroženega konflikta v Tadžikistanu.

Drugotirno diplomacijo na podoben način opredelijo tudi drugi avtorji. Fischer (2006) jo označi kot neuradna oziroma neformalna prizadevanja, kadar predstavniki sprti strani s srednjo do visoko stopnjo vpliva na odločevalce, analizirajo spor in ponudijo rešitve zanj. Smith in Smock (2008) menita, da mora biti drugotirna mediacija v podporo prvotirni in ne more zamenjati prvotirnega procesa. Njen namen je pomagati civilni družbi pri njenem vključevanju v mirovni proces. Uradnim pogajanjem lahko pomaga tudi s pripravo posameznih vsebinskih elementov. Avtorja uradni diplomaciji priporočata identificiranje drugotirnega procesa in sodelovanje z njim. Pri tem je potrebno ohraniti neodvisnost drugotirnih pobud - saj je neodvisnost njihova ključna primerjalna prednost. Drugotirne aktivnosti, ki so lahko v podporo prvotirnemu procesu, so facilitacija neuradnih srečanj med sprtimi stranmi, krepitev pogajalskih zmogljivosti in usposobljenosti sprtih strani, interaktivno reševanje problemov, logistična podpora prvemu tiru (nudenje osebja, ekspertiz, logistične administracije), mediacija lokalnih oz. delnih tem, zgodnje opozarjanje, izgrajevanje zmogljivosti civilne družbe, rekondiliacija in podpora izvajanju sporazuma.

Doslej smo ugotovili, da obstaja soglasje glede tega, da drugotirna diplomacija vključuje dejavnosti v podporo uradnemu pogajalskemu procesu. Teh dejavnosti je lahko veliko. Bolj ko so družbe demokratične, večja je vključenost civilne družbe v procese odločanja (vse njihove dejavnosti, četudi namenjene so-ustvarjanju pogojev in ozračja za reševanje oboroženih konfliktov, seveda niso diplomatske dejavnosti). Tako razumevanje drugotirne diplomacije izhaja iz (koncepta) države in ne postavlja pod vprašaj mednarodnega sistema, zasnovanega na državah. Večje težave so pri konceptualizaciji mediacije nedržavnih akterjev za politično rešitev konflikta, se pravi za situacije, ko nedržavni akterji *zamenjajo* uradno diplomacijo. Ločnica med prvo- in drugotirno diplomacijo postane zamegljena tudi, ko države vstopijo v dialog z nedržavnimi akterji (Leguey-Feilleux 2009). Tisti, ki pod drugotirno diplomacijo razumejo predvsem procese

v podporo uradni diplomaciji, ne pa tudi njihove zamenjave, za situacijo, ko nedržavni akterji prevzamejo vlogo glavnih mediatorjev, uporabljajo izraz "prvi tir in pol" (*first and a half track*) (Crocker in drugi, 1999; Chigas 2003) ali pa govorijo o vstopu nedržavnih akterjev v prvi tir (Bartoli 2009).

Pri konceptualizaciji drugotirne diplomacije, ki bi vključila tako diplomatske aktivnosti nedržavnih akterjev v podporo uradni diplomaciji, obenem pa sledila širši opredelitvi Leguey-Feilleuxa (2009), po kateri drugotirna diplomacija pomeni vključevanje nedržavnih akterjev v mednarodne politične procese, velja aktivnosti nedržavnih akterjev, kadar le-ti zamenjujejo uradno diplomacijo, šteti v drugotirno diplomacijo. V tem smislu ponujamo nekoliko razširjeno definicijo, po kateri je drugotirna diplomacija interakcija med predstavniki skupin in narodov, katere namen je prispevati k miroljubnemu reševanju konflikta. Lahko gre za neformalni, vzporedni pogajalski proces z namenom razumevanja interesov in stališč nasprotnika, ki je v podporo uradnemu procesu. Lahko gre za aktivnosti, ki zamenjujejo uradni diplomatski proces.

Na podlagi povedanega predlagamo naslednjo pogojno tipologijo drugotirne diplomacije, ki bo pomagala razumeti raznovrstnost mediacije nedržavnih akterjev:

- vzporedni neuradni proces, kot ga razume prvotna opredelitev drugotirne diplomacije, torej neformalni, vzporedni pogajalski proces z namenom razumevanja interesov in stališč nasprotnika, ki je v podporo uradnemu procesu in ki praviloma poteka v obliki delavnic ali dialoga za reševanje problemov ter ima znatni vpliv na uradni pogajalski proces;
- mediacija za politično rešitev konflikta, ki se nanaša tako na mediacijo za celovito rešitev konflikta kot tudi na mediacijo za lokalno, časovno ali tematsko omejena premirja oz. sporazume; ta kategorija je v skladu z razširjeno opredelitvijo drugotirne diplomacije, po kateri v drugotirno diplomacijo sodijo tudi tiste aktivnosti nedržavnih akterjev, ki v reševanju oboroženih konfliktov zamenjujejo uradno diplomacijo;
- mediacija pri nedržavnih akterjih, oboroženih skupinah, da bi le-te spoštovale mednarodno humanitarno pravo in pravo človekovih pravic; tudi ta kategorija sodi v širše razumevanje drugotirne diplomacije in je v skladu s celovitim pristopom k reševanju oboroženih konfliktov.

Vse oblike se lahko pojavljajo v vseh fazah reševanja konflikta.

2.4.2.3 Akterji drugotirne diplomacije

Akterji drugotirne diplomacije so nevladne organizacije ali posamezniki z visoko stopnjo vpliva na odločevalce. Torej niso vsi nedržavni akterji tudi akterji drugotirne diplomacije. Večinoma gre za vplivne nevladne organizacije, med posamezniki pa najpogosteje za

bivše politike ali diplomate. Z drugotirnimi diplomatskimi aktivnostmi se lahko ukvarjajo sistematično ali pa sporadično; na lastno pobudo, na podbudo sprtih strani ali na pobudo tretjih držav (Leguey-Feilleux 2009). Drugotirna diplomacija vključuje tudi uradne akterje, kadar ti nastopajo neuradno z namenom testiranja določenih idej oz. prenosa neformalnih predlogov (Zuckerman 2009).

Nedržavni akterji se pri mediaciji soočajo s podobnimi izzivi kot uradni oz. državni akterji. Problema, v večji meri tipična za nedržavne akterje, sta nepristranskost in legitimnost. Imeti morajo jasen mandat o tem, kako, kdaj in s čigavim soglasjem lahko posredujejo v konfliktu. Reševanje konfliktov običajno zahteva delovanje skrito očem javnosti in dobršno mero zaupnosti. Pri tem pa vlade in donatorji zahtevajo informacije o razvoju dogodkov. Nedržavni akterji se morajo tako kot vsi drugi mediatorji zavedati, da so "lastnik" procesa sprte strani in civilno prebivalstvo. Nedržavni akterji se morajo zavedati tudi, da je vsaka mediacija poskus preoblikovanja političnih razmerij in da z mediacijo prevzemajo veliko odgovornost. NVO-ji morajo razviti jasen kodeks obnašanja.

Pravilo, da je potrebno upoštevati diplomatska pravila in uporabljati diplomatske spretnosti, velja tako za uradne diplomate kot za nedržavne akterje. Brez večjih tveganj lahko predpostavljamo, da bodo tisti nedržavni akterji, ki upoštevajo zgornje attribute in lastnosti uradnih diplomatov, pri svojem diplomatskem delu uspešnejši od tistih, ki teh atributov nimajo, ne znajo ali ne želijo uporabiti.

2.5 Mediacija

Ustanovna listina Organizacije združenih narodov v svojem 33. členu od sprtih strani zahteva, da si prizadevajo spore (*disputes*) reševati na miren način. Med načine poleg pogajanj uvršča poizvedbe, sprave, arbitraže, razsodbe in prenos reševanja spora na regionalno organizacijo ter mediacijo. Slednjo priročnik OZN (1992) na podlagi mednarodno pravnih dokumentov opredeljuje kot metodo za miroljubno reševanje mednarodnih sporov, v katerem tretja stran posreduje z namenom zблиžanja stališč strani v sporu in uveljavljanja lastnih predlogov, katerih cilj je poiskati rešitev, sprejemljivo za vse sprte strani. Mediacija je oblika posredovanja, ni pa sinonim zanj. Posredovanje je lahko ekonomska, vojaška, politična ali diplomatska aktivnost, katere namen je vplivati na potek konflikta (Biswas 2009, 123), pa tudi vzdrževanje miru (*peacekeeping*), kadar to vključuje tudi posredovanje vojaškega osebja, humanitarne dejavnosti in preprečevanje izbruha sovražnosti med sprtimi stranmi (Bercovitch in Derouen 2004).

Mediacija je sorodna dobrim uslugam, pri katerih gre za opogumljanje sprtih strani k pogajanju oziroma za vzpostavljanje komunikacije med njima (Merrills 2005, 28).

Po ugotovitvah OZN je mediacija najobetavnejši način miroljubnega reševanja oboroženih konfliktov (OZN 2009). Te ugotovitve so podprte z nekaterimi empiričnimi raziskavami. Bercovitch in Feter (2007) navajata, da se je med 3737 oboroženimi konflikti v obdobju 1945-1995 2194 (58,7%) končalo z mediacijo, 1249 (33,4%) z neposrednimi pogajanjmi, 29 (0,8%) z arbitražo, 166 (4,4%) jih je bilo prenešenih na mednarodne oz. regionalne organizacije, 38 (1%) se jih je končalo z mednarodno konferenco, z reševanjem 61 pa se ni ukvarjal nihče. Kleiboer (cf. v Gabrič 2005, 331) ocenjuje, da se je pomen mediacije po koncu hladne vojne povečal tudi zato, ker se voditelji držav in mednarodnih organizacij pri soočanju z oboroženimi konflikti ne morejo več sklicevati na rivalstvo med velikimi silami in ga uporabljati kot opravičilo za lastno enaktivnost in neučinkovitost.

Mediacija je proces upravljanja s konfliktom, ko sprte strani iščejo pomoč, oziroma pristanejo na ponujeno pomoč zunanjega posrednika (bodisi skupine, posameznika ali države), z namenom spremeniti razumevanje spora in z njim povezanega obnašanja, ne da bi se pri tem oprli na uporabo sile (Bercovitch 2009). Posebej je primerna, ko je spor v fazi, ki prisili sprte strani k premisleku o lastni politiki, torej ko stroški nadaljevanja konflikta presegajo stroške njegove rešitve (Merrills 2005, 33). Herrberg, Gunduz in Davis (2009, cf. African Union 2010) mediacijo konceptualizirajo kot mednarodno mirovno mediacijo (*international peace mediation*), ki označuje mediacijo zunanjega akterja tako v znotrajdržavnih kot v mednarodnih konfliktih. Mediacija predpostavlja aktivno vlogo tretje strani, v katerem tretja stran nudi neobvezujočo pomoč v različnih oblikah z namenom, da se sprti strani premakneta k za obe strani sprejemljivi rešitvi (Bercovitch in Derouen 2004, 153). Taka opredelitev mediacije vključuje facilitacijo in t.i. dobre usluge (Zartman 2001, 6, Bercovitch 1996, 12). Facilitacijo pri tem razumemo kot proces, ki pomaga ustvariti ozračje za pogajanja in se večinoma smatra kot prva faza mediacije (Berridge 2005, 195), pomaga pa tudi vzdrževati proces pogajanj skozi vse pogajalske faze (Saunders 1999). Mediacija je torej primeren način reševanja konfliktov, kjer strani sami želita rešiti konflikt, vendar so njune pogajalske zmožnosti prišle do mrtve točke. Posebej primerna je tudi za reševanje dolgotrajnejših oz. zapletenejših konfliktov (Bercovitch 2009).

2.5.1 Teoretski pristopi k mediaciji

Področje upravljanja s konflikti, kamor sodi tudi mediacija, sodi po mnenju Reimannove (2005, 14) kljub obsežni strokovni literaturi med teoretsko najbolj podhranjena. Avtorji obravnave mediacije praviloma ne izpeljejo iz teorij mednarodnih odnosov. Po mnenju nekaterih – Reimanova tu navaja Scimecco, je za proučevanje konfliktov in njihovega reševanja primernejša sociologija (zlasti Webrova sociologija konfliktov).

Kljub pomislekom o šibkosti teorij mednarodnih odnosov, je možno obe osnovni paradigmi mediacije, strukturalistično in socialno-psihološko (Crocker in drugi 1999), navezati na teorije mednarodnih odnosov. Strukturalistična paradigma temelji na prepričanju, da je možno sprte strani pripeljati do izpogajane rešitve skozi proces prepričevanja ter nudenja in odrekanja spodbud. Ključni dejavnik uspeha mediacije je zrelost konflikta. Takšen pristop zahteva uporabo direktivne strategije in mediatorje "z mišicami". Velike in močne države so uspešnejši mediatorji. Nasprotno tej paradigmi se socialno-psihološka paradigma osredotoča na procese komunikacije kot sredstva za spreminjanje predstav o nasprotniku. Naloga tretje strani je predvsem spreminjanje predstav, pristopov, odnosov, vrednot, vzorcev obnašanja sprtih strani. V tej paradigmi je več prostora za "šibkejše" mediatorje, kam velja poleg malih oz. srednjih držav uvrstiti tudi nedržavne akterje (Svennson 2007).

Omenjeni paradigmi sledita dvema prevladujočima konceptoma reševanja oboroženih konfliktov: pomiritvi konflikta (*conflict settlement*) in rešitvi konflikta (*conflict resolution*). Koncept pomiritve konflikta sloni na realistični šoli mednarodnih odnosov. Prednostna naloga je končati oboroženo nasilje, pri čemer odstranjevanje vzrokov zanj ni v prvem planu. Po drugi strani izhaja koncept rešitve konflikta iz kritičnih teorij mednarodnih odnosov in je usmerjen predvsem na analizo vzrokov za nastanek konflikta. Ta pristop pogosto zanemari potrebo po čim hitrejši zaustavitvi nasilja.

Mediacija ni omejena zgolj na ustavitev sovražnosti in zmanjšanje napetosti, pač pa tudi na samo preprečevanje izbruha konflikta ter na oblikovanje zastavkov za trajnejšo družbeno depolarizacijo. Je torej razumljena kot proces, ki poteka v vseh fazah konflikta. Vsaka faza konflikta zahteva svoj način reševanja. Primernost mediacije kot sredstva miroljubnega reševanja konflikta utemeljuje vrsta avtorjev (Kelman 1992, Bercovitch 1996, Brand-Jacobsen 2000, Bakker 2001, Zartman 2001, Fierke 2005, Bercovitch in Freter 2007, Svennson 2007). S pomočjo mediacije se konflikt lahko prepreči, lahko se

ga zaustavi in doseže mirovni sporazum, katerega realizacija pa se spet lahko po potrebi zagotovi (tudi) z mediacijo.

Zartman (2009) razlikuje med štirimi pristopi k mediaciji. Ti so: (1) strukturni pristop, ki temelji na moči kot sredstvu, s katerim sprti strani razpolagata v različni meri; (2) strateški pristop, ki temelji na konceptu racionalne izbire in na teoriji igre; (3) procesni pristop, ki konflikte obravnava kot proces, ki gre skozi več faz, dokler ne pride do faze zrelosti (*hurting stalemate*), torej do situacije, ki je za obe strani nevzdržna, oz. do trenutka, ko je strošek nadaljevanja konflikta za obe strani večji od stroška rešitve in je ta faza najprimernejša za rešitev konflikta; (4) behavioristični pristop, ki konflikte in pogajanja analizira skozi prizmo vedenjskih vzorcev in poudarja značajske lastnosti pogajalca ter kulturo, iz katere prihaja. Sklepamo lahko, da prvi in drugi pristop navajata k mediaciji "z mišicami", tretji in četrti pa odpirata prostor t.i. šibkim mediatorjem, med njimi tudi nedržavnim akterjem. V obeh primerih gre za delne pristope. Pristopi k mediaciji praviloma izhajajo iz parcialnih konceptov reševanja oboroženih konfliktov na osnovi moči. Tako razumljena mediacija teži k zmagi ("*win-lose*" situation). Pfitz (2007) jo imenuje "trda" pogajanja, ki se razlikujejo od "mekkih" pogajanj, katerih cilj je kompromis oz. za vse sprte strani ugoden izid (*win-win situation*).

Brand-Jacobsen (2000) meni, da se zaradi fokusiranja na doseganje dogovora oz. podpisa sporazuma mediaciji še ni uspelo povsem umestiti v proces preoblikovanja konflikta. Opozarja na še en vidik. Opaža namreč, da se prevladujoči koncepti mediacije osredotočajo na konflikt med akterji in ne znotraj njih. Mediacija se ukvarja z akterji, ne pa z odnosi in strukturami. Večina interaktivnih reševanj konfliktov in delavnic za reševanje problemov se na tej osnovi ukvarja skoraj izključno s spreminjanjem pogledov in stališč sprtih strani, domala nikoli pa s kontekstom nastanka konflikta. Mediacija je skoraj izključno elitistična, torej poteka z vrha navzdol. Zelo malo pozornosti je posvečeno opolnomočenju akterjev in kreptvi lokalnih resursov in akterjev. Včasih se zato spregleda, da je pred začetkom pogajanj med političnimi elitami v nekaterih primerih potreben proces "ozdravljenja" (*healing*). Po Brand-Jacobsenu je težava tudi v tem, da mediatorji v želji doseči sporazum pri sprtih straneh kot partnerje za pogajanja iščejo zmerneže, saj naj bi ne vključevanje skrajnežev v fazi implementacije lahko ogrozilo doseženi sporazum. Mediacija pogosto spregleda potrebo po ukvarjanju z globljimi vzroki in strukturami konflikta ter s tem preprečuje (in ne spodbuja) bolj avtentične oblike miroljubnega preoblikovanja konfliktov. Brand-Jacobsen nedržavnim akterjem očita udeležbo pri elitizaciji in monopolizaciji mirovnega procesa, saj prevzemajo enako vlogo, kot jo imajo državni akterji (torej elitistično: so dobro plačani, se po terenu vozijo v limuzinah, a razmer v resnici ne razumejo). Brand-Jacobsen zato

podobno kot nekateri drugi avtorji (Miall in drugi 1999, 16; Fierke 2005) ugotavljajo, da je za doseg miru potrebno krepiti lokalne zmogljivosti in upoštevati tradicionalne pristope. Ta opozorila izhajajo iz ocene, da je mediacija proizvod zahodne diplomatske kulture in temelji na specifični kulturni in psihološko-ideološki kozmologiji, po kateri je potrebno konflikte rešiti. Nekatero druge kulture poudarjajo potrebo po ozdravitvi (*heal*), nekatere po preoblikovanju (*transform, transcend*) oziroma premiku v ozadje konflikta (*go beyond*). Za uspeh prizadevanj za mirno reševanje oboroženih konfliktov je zato pomembno upoštevati in spoštovati lokalne tradicije preprečevanja in reševanja konfliktov, v kolikor take tradicije obstajajo.

S ciljem povezati prizadevanja za učinkovito zaustavitev nasilja in istočasno iskanje vzrokov zanj je nastal koncept preoblikovanja konflikta (*conflict transformation*). Na tem sloni koncept transformativne mediacije, ki "predpostavlja dejavno vlogo mediatorjev, ki vplivajo na spremembo okoliščin konflikta z uporabo lastnih virov, da proces transformacije konflikta vključuje spremembo motivacije strani v konfliktu za doseg sporazumne rešitve, ter da je izid mediacije opredeljen v smislu različnih ravni transformacije konflikta" (Gabrič 2006, 343). Mediacija namreč pogosto preraste pasivne oblike posredovanja in dejavno poseže v strukturo konflikta in ga s tem preoblikuje. C. Reinmanova (2005) poleg tega meni, da morajo za uspeh preoblikovanja konflikta svojo vlogo odigrati vsi trije tiri; uradna diplomacija, drugotirna diplomacija ter tretji tir, oziroma aktivnosti civilne družbe (*grass-root*) v podporo mirovnim procesom. Gabričeva nadalje ugotovi, da je transformativna mediacija primerna predvsem za reševanje konfliktov visoke intenzitete, med katere se uvrščajo medetnični konflikti. Dodaja, da transformativna mediacija temelji na (pre)moči posrednikov. V skladu z Zartmanom in Rubinom (2000b) velja moč razumeti kot percipirane odnose, torej odnose, kot jih dojemata sprti strani. Moč je pri tem zmožnost vplivati na sprte strani: gre za strukturo ali agregatno moč, torej skupek virov in sposobnost za njeno pretvorbo v vedenjsko oziroma specifično moč, s katero mediator pripravi sprte strani do sporazumne rešitve (Gabrič 2006, 345). Z vstopom tretjega se razmerje moči med sprtima stranema spremeni. Pogajanja so preoblikovana iz dvostranskih v tristranska, kar pomeni, da gre za tri nize pogajalskih izhodišč. Če je mediator akter z izrazitimi lastnimi interesi, je vprašanje pogajalske moči med njim in vsako od strani v sporu celo v ospredju.⁴²

⁴² Touval ugotavlja, da v asimetričnih sporih vključitev posrednika praviloma okrepi šibkejšo stran, kar okrepi interes močnejše strani za iskanje rešitve s pomočjo mediatorja. Opozarja tudi na (pogosto) primarni interes sprte strani po čim boljši odnosih z mediatorjem, kar ilustrira s posredniško vlogo ZDA v konfliktu med Izraelom in Palestinci, kjer je ohranjanje ali celo izboljševanje odnosov vsake od strani s posrednikom celo pomembnejše kot pridobivanje koncesij nasprotne strani (Touval 2000, 171).

Prepričevanje je lahko uspešno tako v primerih, kadar pozicije pogajalskih strani (sprtih strani in mediatorja) temeljijo na istih vrednotah in normah in kadar so v institucionalno povezanem odnosu (konstruktivističen pristop), kot tudi, kadar pogajalske strani ne delijo istih vrednot, vendar zelo dobro razumejo vrednote nasprotne strani. V tem primeru je odločujoče, da imajo sprte strani enake preference glede rezultatov pogajanj (racionalistični pristop k mednarodnim pogajanjem) (Walsh 2005).⁴³

2.5.2 Strategija mediacije in dejavniki uspeha

2.5.2.1 Strategija mediacije

Strategija mediacije je celovit načrt za upravljanje s konfliktom, sprtimi stranmi in predmetom konflikta. Bercovitch in Derouen (2004) navajata tri prevladujoče strategije: (1) komunikacijsko-facilitacijska, v kateri mediator vzpostavlja stike med sprtima stranema, gradi zaupanje z njima in med njima, identificira predmet konflikta in interese, pojasnjuje situacijo, zagotavlja manjkajoče informacije, oblikuje okvir za razumevanje konflikta in vzpostavlja ter vzpodbuja vsebinsko komunikacijo; (2) proceduralno strategijo z večjo vlogo mediatorja, ki lahko izbere kraj srečanja, nadzoruje potek in stopnjo formalnosti srečanj ter njihovo fizično okolje, predlaga postopke, identificira in poudarja skupen interes, zmanjšuje napetosti, strukturira agendo, pomaga stranema ohraniti obraz, nadzoruje vpliv na javnosti sprtih strani (*constituencies*) in na medije ter na posredovanje informacij ter vzdržuje proces pogajanj; (3) direktivno strategijo, ki od mediatorja zahteva oblikovanje vsebine in vodenje procesa mediacije. Mediator uporablja spodbude in kazni (korenček in palica) ter spreminja pričakovanja sprtih strani. Direktivno strategijo smatrata avtorja za najučinkovitejšo. Ta strategija je po Quinnu (2006) primerna predvsem za simetrične konflikte. Za konflikte z različno močnima sprtima stranema je primernejša facilitacija - kot metoda, ki učinkoviteje zmanjša napetosti. Ker je preoblikovanje konflikta običajno proces s kombinacijo hitrih premikov, ki jim sledijo zastoji v pogajalskem procesu, je pomembno, da tretja stran predlaga pogajalsko formulo, ki je sprejemljiva za vse sprte strani, da izdelata strategijo obvladovanja kvarilcev (*spoilers*) ter domisli načine vračanja k pogajanjem po vsakem

⁴³ Walsh (2005) to ilustrira na primeru ZDA in zaveznic, ko gre za varnostne grožnje. Ena od njih so države, ki razpolagajo z orožjem za množično uničevanje, oziroma ga razvijajo, ali pa podpirajo terorizem. ZDA s temi državami ne deli istih vrednot in ima z njimi minimalne institucionalne vezi. Pot za preoblikovanje teh režimov vodi, kot kaže politika ZDA, skozi njihovo demokratizacijo. Tak pristop je v skladu z družbeno konstruktivističnim prepričanjem: ker ni skupnih vrednot in institucionalnih vezi, prepričevanje ne more uspeti. V skladu z racionalistično teorijo, ki po drugi strani večji pomen pripisuje podobnosti ciljev, bi ZDA lahko s pomočjo kredibilnosti prepričevalca, identificirala skupne interese, kot so preprečitev medsebojnega uničenja.

zastoju. V iskanju celostne rešitve konflikta mora mediator upoštevati njegov okvir in strukturo ter odnose znotraj sprtih strani in med njimi.

Celovit pristop k reševanju konflikta predpostavlja možnost mediacije v vseh fazah konflikta, torej v fazi njegovega preprečevanja, v fazi upravljanja z njim in njegovega reševanja ter v postkonfliktni fazi izgradnje miru. Za slednje morajo biti nastavki vključeni že v fazi pogajanj za sklenitev mirovnega sporazuma, saj v nasprotnem lahko tudi še tako dober mirovni sporazum propade. Mediatorji vstopajo v konflikt v različnih fazah njegovega reševanja. Mnenja o primernih točkah vstopa v konflikt so različna. Nekateri zagovarjajo tezo, da je potreben čimprejšnji vstop, preden konflikt eskalira, drugi zagovarjajo tezo zrelosti konflikta (Bercovitch in Derouen 2004). Zrelost konflikta naj bi veljala predvsem za reševanje konflikta v njegovi eskalaciji, ne pa tudi v fazi samega preprečevanja konflikta. Zartman (2001) v zvezi s tem meni, da v fazi preprečevanja konflikta ni zrelostne točke, torej točke, ko bi nadaljevanje spora za sprte strani predstavljalo večji strošek od njegovega reševanja. Motivacijo za preprečitev izbruha spora si morata sprti strani zgraditi sami ali s pomočjo tretjega. Miall in drugi (1999) so kritični do koncepta zrelosti konflikta. Kriteriji zrelosti spora niso jasni, zato gre pri samem pojmu za tautologijo, saj ne moremo vedeti, ali je spor zrel, če ga ne poskusimo rešiti. Poleg tega je potrebno ločiti zrelost konflikta za začetek pogajanj in njegovo zrelost za uspešno končanje. Predvsem pa "zrelost" ni nekaj enkratnega, pač pa je zapleten proces preoblikovanja razmer ter percepcij sprtih strani. Do koncepta zrelosti konflikta je kritično tudi poročilo OZN o mediaciji (2009), ki ugotavlja, da mednarodna skupnost na žalost dostikrat čaka in opazuje, kdaj bo spor zrel in s tem zamudi priložnost preprečiti eskalacijo nasilja, kar lahko pomeni, da bo konflikt trajal časa in bo težje rešljiv. Koncept zrelosti konflikta mora predpostavljati aktivno vlogo tretje strani, ki pomaga, da sprti strani dojameta spor kot dovolj "zrel", da ga začneta reševati.

2.5.2.2 Dejavniki uspeha mediacije

Mediacija je primeren način reševanja konflikta le v primeru, da sta sprti strani zainteresirani za reševanje konflikta. Sprte strani se zanjo odločajo na podlagi ocene stroškov, kot so izguba virov, statusa ali nadzora, ali pa drago zavezništvo (Bercovitch in Gartner 2006). Nezainteresiranost sprtih strani za mediacijo je prvi dejavnik (ne)uspeha. Dejavnik neuspeha je tudi, kadar mediatorje vodi predvsem želja po lastni promociji (Crocker in drugi 1999). Upoštevati je potrebno, da se mediacija ponavadi uporabi v primerih težje rešljivih konfliktov (sicer bi jih rešile sprte strani same). Dejavnik uspeha je tako tudi izbira ustrezne oblike in metode mediacije ter mediatorja. Ta izbira je odvisna od narave konflikta, karakteristik sprtih strani, predmeta konflikta in interesa mediatorjev. V meddržavnih konfliktih, ki so prevladovali do konca hladne vojne, so bili

mediatorji praviloma države. Pojav znotrajdržavnih, vendar internacionaliziranih oboroženih konfliktov, ki pogosto pomenijo zlom države ali njenih struktur, zahteva drugačen način mediacije. Tak konflikt diverzificira mediatorje in prenaša poudarek iz mediacije za sklenitev sporazuma o prenehanju sovražnosti na mediacijo za izgrajevanje trajnega miru. Poudarja tudi pomen upoštevanja lokalnih tradicij miroljubnega reševanja konfliktov.

Osnovo za oblikovanje kriterijev merjenja uspeha mediacije predstavljajo kriteriji merjenja uspešnosti reševanja oboroženih konfliktov, med katere Bercovitch, Kremenyuk in Zartman (2009) uvrščajo podpis mirovnega sporazuma, njegovo časovno vzdržljivost oziroma trajanje in obstoj trenutka, ko aktivnosti reševanja konflikta niso več potrebne. Gre za empirično merljive kazalce. Poleg teh, objektivnih, kriterijev predlaga Bercovitch (2009) tudi sklop subjektivnih kriterijev, med katere šteje percepcijo sprtih strani, njihovo zadovoljstvo s poštenostjo (*fairness*) mediacije in učinkovitostjo njenega rezultata. Dahl meni, da je v ocenjevanje uspešnosti mediacije potrebno vključiti tudi oceno oz. percepcijo mediatorja (Dahl 2009).

Z dejavniki uspeha mediacije se ukvarja Peck (2009), ki na osnovi intervjujev s posebnimi predstavniki generalnega sekretarja OZN navaja naslednje dejavnike: (1) ustvarjanje medsebojnega zaupanja med sprtima stranema; (2) potrebo po enem glavnem mediatorju; (3) odločitev, koga vključiti v proces (kako široko in kaj narediti s potencialnimi kvarilci); (4) način dela z odločevalci; (5) soglasje o kraju pogajanj in oblikovanje pogajalskega okvira; (6) identifikacijo tem, ki razdvajajo in dogovor o dnevnem redu; (7) odločitev o pristopu k mediaciji; (8) razumevanje interesov sprtih strani in iskanje ravnotežja med asimetrično močnima sprtima stranema; (9) iskanje ravnotežja med neposrednimi in posrednimi pogovori; (10) vključitev mednarodnih norm in standardov v pogajalske vsebine; (11) uporabo zgolj enega pogajalskega teksta; (12) uvajanje novih idej ter izogibanje postavljanju neživiljenjskih rokov; (13) ukvarjanje z mediji, (14) potrpežljivost in vztrajnost; (15) po potrebi uporabo avtoritete generalnega sekretarja; (16) sodelovanje z regionalnimi in sub-regionalnimi organizacijami; (17) natančnost mirovnega sporazuma in s tem povezane dogovore glede delitve oblasti ter glede izvajanja sporazuma, vključno z dogovori o mehanizmih za reševanje sporov pri implementaciji sporazuma; (18) sprejemljivost sporazuma za večino prebivalstva.

Na podlagi analize mediacij v oboroženih spopadih v Afriki razvija Nathan (1999) šest strateških načel za uspeh mediacije: (1) uravnoveženost pristopa; (2) soglasje sprtih strani z mediacijo in izbiro mediatorja; (3) upoštevanje dejstva, da konflikta ni možno rešiti na hiter način, saj je potrebno upoštevati zgodovinske in druge okoliščine; (4)

lastništvo sprtih strani nad politično rešitvijo spora; (5) neuporabo metod kaznovanja in (6) zahtevo po visoko usposobljenih mediatorjih, saj je mediacija specializirana dejavnosti.

Med dejavnike uspeha mediacije velja prišteti tudi izbiro in kvaliteto mediatorja. Slednji igra vlogo mostu med sprtima stranema in blažilca njunih medsebojnih napetosti. Zartman (2001) mediatorjem pripisuje tri vloge: (1) kot komunikator posreduje sporočila, pomaga premagovati ovire v komuniciranju med sprtima stranema in igra vlogo katalizatorja; (2) kot oblikovalec idej vnaša v proces lastne zamisli, s katerimi želi preseči nezmožnost sprtih strani za iskanje rešitve; (3) kot manipulator neposredno prispeva k rezultatu pogajanj s "korenčkom in palico", torej s sankcijami oziroma nagradami za pričakovano obnašanje strani v pogajalskem procesu. Kriteriji uspešnega mediatorja so po Berridgu (2005) nepristranskost, predhodni uspehi, pomanjkanje alternativnih mediatorjev, moralna avtoriteta ter sposobnost za uporabo ekonomskih in vojaških vzvodov. Mediator se mora biti sposoben posvetiti reševanju konflikta na dolgi rok. Glede nepristranskosti kot kriterija izbire mediatorja so si pogledi analitikov različni. Poleg Berridga tudi Beber verjame, da je nepristranskost mediatorja (ki se nanaša bodisi na nefavoriziranje ene od sprtih strani, redkeje pa tudi na favoriziranje točno določenega izida pogajanj) nujna.⁴⁴ Za razliko od njiju Bercovich (1996), Nathan (1999) in Leguey-Feilleux (2009) menijo, da nevtralnost ni nujna. Bolj kot absolutna nepristranskost je pomembna uravnoteženost pristopa do sprtih strani. Mediatorji so sprejeti za mediatorje zaradi njihove sposobnosti zagovarjati interese vsake od strani, kar pa ni nujno nevtralnno. Poročilo OZN (2009) svetuje, naj ima mediator podporo strokovne ekipe, v kateri so eksperti za posamezna področja, kot so razorožitev, človekove pravice,⁴⁵ begunci, delitev oblasti, vladavina prava ipd. Glede taktike priporoča prilagajanje okoliščinam, saj so v nekaterih primerih uspešni delni sporazumi, drugje pa je potrebno zasledovati načelo "nič ni dogovorjeno, dokler ni vse dogovorjeno". Zelo pomembno je, da imata sprti strani lastništvo nad pogajalskim procesom. Mediator mora razumeti motivacije sprtih strani ter znati ravnati s kvarilci pogajalskega procesa. Vsi naštetih kriteriji se brez večjih težav lahko aplicirajo tudi na mediacijo nedržavnih akterjev.

⁴⁴ Beber polemizira z avtorji, kot so Touval, Jabri in De Maso, ki kot primer uspešnosti pristranske mediacije navajajo anglo-ameriško mediacijo med Italijo in Jugoslavijo o Trstu leta 1954. Po njegovem je bilo za uspeh mediacije ključno spoznanje obeh strani o tem, kaj največ lahko dosežeta, ne pa pristranskost mediatorjev v korist Italije.

⁴⁵ Čeprav je potrebno upoštevati kulturnozgodovinski kontekst konflikta, pa v mirovne sporazume pod okriljem OZN ne sme biti vključena obljuba amnestije za genocid in zločine proti človeštvu ter hude kršitve človekovih pravic. Kljub temu, da urejanje vprašanj odgovornosti za te zločine v okviru pogajanj za mirovni sporazum lahko oteži mirovni proces, nereševanje teh vprašanj vodi h kulturi nekaznovanosti, ki je lahko sprožilec ponovnega nasilja.

Dejavnik uspeha mediacije je tudi sposobnost usklajenega delovanja med več mediatorji. Crocker in drugi (1999) menijo, da je v težko rešljivih oboroženih konfliktih modro posredovati na več nivojih in v več oblikah. Mediatorji vstopajo v konflikt v različnih fazah ali pa v isti fazi prevzamejo različne naloge. Za konflikte z nizko stopnjo nasilja velja, da sta sprti strani praviloma odprti do raznih pobud. Glavna naloga mediatorja je v tem primeru vzpostaviti med njima komunikacijski kanal. Prednost imajo nedržavni akterji. Mediator naj bi tudi prepričal sprti strani o škodljivosti nadaljevanja spora, obenem pa pomagal spreminjati njegovo razumevanje oz. dojemanje. S krepitvijo stopnje nasilja je mediatorjeva vloga omejena, saj sta sprti strani prepričani, da lahko svoje cilje jažje dosežeta z nasiljem. V tej fazi je smiselna vključitev mediatorja "z mišicami". Pomembno je, da gre za usklajeno delovanje. Tudi Nathan (1999) meni, da je v različnih fazah konflikta potrebno vključevati različne tipe mediatorjev (države, medvladne organizacije, nedržavne akterje). Poročilo OZN (2009) navaja kot pogoj za uspešnost mediacije v primerih več mediatorjev jasnost o tem, kateri od mediatorjev ima vodilno vlogo v posamezni fazi reševanja oboroženega konflikta.

2.5.3 Akterji mediacije

V reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov se kot mediatorji pojavljajo države, mednarodne organizacije in nedržavni akterji. Nadržavni akterji, ki prevzamejo vlogo mediatorjev, so lahko nevladne organizacije, med katerimi so humanitarne organizacije, inštituti in verske skupine, in posamezniki, ki so največkrat bivši politiki ali diplomati. Potrebno je ločiti med bivšimi politiki oz. diplomati, ki dejansko nastopajo kot nedržavni akterji, in tistimi, ki so odposlanci posameznih držav oz. mednarodnih organizacij.

Nadržavni akterji sodijo po Svenssonu (2007) v kategorijo t.i. čiste mediacije, ki izhaja iz interesa pomagati rešiti konflikt. V to kategorijo "šibkih" mediatorjev sodijo tudi male, oddaljene države in medvladne organizacije. V kategorijo mediacije s pozicije moči pa sodijo velike sile, bivše kolonialne države, sosednje države ter regionalne sile. Razpolagajo z vojaško, politično in ekonomsko močjo, ki jo v mediaciji tudi uporabljajo (pristop "korenčka in palice"). V mediaciji s pozicije moči postane mediator tretja stran v konfliktu. Svensson ugotovitve podkrepil z empiričnimi podatki, po katerih je šlo v konfliktih med letoma 1989 in 2003 v 248 primerih za mediacijo s pozicije moči, od tega 95 samostojno, 153 pa skupaj oz. sočasno s šibkimi mediatorji. "Šibki" mediatorji so samostojno posredovali v 84 sporih. Trend po 11. septembru je rast števila intervencij mediatorjev s pozicije moči. Mediatorji s pozicije moči so imeli pri sklepanju mirovnih sporazumov in zlasti pri sklepanju vojaških sporazumov več uspeha. Na drugi strani so

bili "šibki" mediatorji uspešnejši v reševanju konfliktov, kadar je bil cilj doseči dogovor o delitvi oblasti in ozemlja. Mediatorja z močjo je torej smiselno uporabiti, kadar je glavni cilj doseči vojaški dogovor, "šibkega" mediatorja pa, kadar je potrebno spor rešiti na način, ki vključuje politične in ozemeljske rešitve. Kombinacija bo povečala verjetnost uspeha na obeh področjih.

Nekateri avtorji opozarjajo na potrebo po jasni delitvi dela med uradnimi in nedržavnimi akterji, v skladu s katero naj bi bila mediacija nedržavnih akterjev predvsem v pomoč uradnim akterjem. Samostojno, vendar v sodelovanju z uradnimi akterji, naj delujejo predvsem v predpogajalskih fazah in kot facilitatorji med samim pogajalskim procesom (Saunders 1990). To je v skladu s prvotno definicijo drugotirne diplomacije kot neuradne, neformalne interakcije med predstavniki sprtih strani z namenom zmanjšati napetosti med sprtimi stranmi, ki je v podporo uradni diplomaciji. Če drugotirno diplomacijo razumemo nekoliko širše, torej tudi kot aktivnosti nedržavnih akterjev, ki zamenjujejo in ne le dopolnjujejo uradno diplomacijo, pa so nedržavni akterji lahko tudi mediatorji v najzahtevnejših fazah reševanja oboroženega konflikta.

2.5.4 Tipi mediacije nedržavnih akterjev

2.5.4.1 Mediacija nedržavnih akterjev v podporo uradni diplomaciji – delavnice in dialogi

Mnenja o tem, ali je možno aktivnosti nedržavnih akterjev v podporo uradni mediaciji v primerih, kot so dialogi in delavnice za interaktivno reševanje problemov, uvrščati v mediacijo, so različna. Fischer in Keashley (1988) ter Kelman (1992) menijo, da ne, medtem ko je Bercovitch (1996) nasprotnega mnenja. Vsi omenjeni, pa tudi drugi avtorji, te aktivnosti uvrščajo v drugotirno diplomacijo. Izhajajoč iz opredelitve drugotirne diplomacije kot tistih dejavnosti nedržavnih akterjev, ki so bodisi v neposredno pomoč uradnemu pogajalskemu procesu, bodisi ga zamenjujejo, velja med oblike mediacije nedržavnih akterjev šteti aktivnosti v podporo uradnim pogajalskim procesom in mediacijo za rešitev konflikta. Mediacija v podporo uradnim procesom vključuje delavnice in dialoge za reševanje problemov ter mediacijo v podporo krepitvi mednarodnih norm standardov. V drugo kategorijo, torej tisto, ki zamenjuje uradno mediacijo, sodi mediacija nedržavnih akterjev za politično rešitev konflikta, ki vključuje facilitacijo in mediacijo za lokalna in delna premirja, ter za celovito politično rešitev konflikta. Upoštevajoč potrebo po celovitem reševanju konflikta, se mediacija nedržavnih akterjev nanaša na vse faze reševanja konflikta.

Ena glavnih nalog drugotirne diplomacije je ustvarjanje okolja za premagovanje nezaupanja med sprtima stranema, s čimer se za politične voditelje in uradno diplomacijo

zmanjšuje tveganje za pogajanja z nasprotno stranjo. Ena prvih oblik takih prizadevanj so bile *delavnice za reševanje problemov in dialogi*, ki jih nekateri poimenujejo tudi kot interaktivno reševanje problemov (Bercovitch 1996, Chataway 1998). To so neuradna neposredna srečanja med pripadniki nasprotujočih si strani, v katerem tretja stran pomaga stranema skozi posebej oblikovan dnevni red doseči obravnavo zahtev oz. skrbi obeh strani na način, ki omogoči iskanje za vse sprejemljivih rešitev. Pristop temelji na predpostavki, da leži vzrok spora v neuresničenih potrebah (Pearson d'Estree 2009). Po Barnesu (2002) dialog omogoča (1) razpravo širše družbe o ključnih problemih in s tem identifikacijo globljih vzrokov konflikta; (2) sodelovanje legitimnih družbenim predstavnikom na pogajanjih in tam predstavljati interese svoje konstituce; (3) neposredno sodelovanje vseh zainteresiranih posameznikov - ta oblika sodelovanja je značilna oz. pride v poštev na lokalni oz. regionalni ravni. Zaradi tega je dialog pomemben mehanizem povezovanja civilne družbe s političnimi odločevalci.

Pri dialogu in delavnicah gre torej za oblikovanje skupnega védenja (*body of knowledge*). Ne gre le za védenje o tem, kaj drugi misli, pač pa za razumevanje, zakaj tako razmišlja. Delavnice in dialogi so v pomoč uradnim pogajanjem in so torej del celovitejše strategije spreminjanja odnosov med sprotima stranema. Na tem temelji tudi izbor udeležencev. Lahko gre za enkratno srečanje ali pa za serijo več srečanj. Praviloma se delavnice in dialogi odvijajo v akademskem okolju, ki spodbuja analitično in ustvarjalno razmišljanje, obenem pa nudi prostor, kjer se medsebojno sovražne skupine lažje srečajo. Tako okolje olajša odstranitev motečih dejavnikov in spodbuja neobremenjeno razmišljanje. Dnevni red je sestavljen tako, da spodbuja analiziranje in spreminjanje predstav o konfliktu, krepi medsebojno razumevanje konflikta in spodbuja oblikovanje novih možnosti za njegovo reševanje.

Pasti delavnic in dialoga so po Kuttabu in Kaufmanu (1998, cf. Kaufman 2005) ustvarjanje lažne simetrije med agresorjem in žrtvijo, tendenca k ignoriranju temeljnega vprašanja konflikta, tendenca k sprejemanju statusa quo, pritisk na sprti strani k sprejemanju kompromisov, ki so v nasprotju z njihovimi legitimnimi načeli, zloraba dialoga v namene zbiranja zaupnih informacij (kadar so udeleženci tesno povezani z vojaškimi ali z varnostnimi obveščevalnimi službami), označevanje sodelujočih v dialogu kot legitimnih partnerjev in tistih, ki ne sodelujejo, kot nelegitimnih, ter tendenca, da postane dialog nadomestek za uradne aktivnosti. Tem pastem se je možno izgoniti z jasno opredeljenimi cilji, ki so preoblikovanje sodelujočih v "skupnost učečih se predstavnikov svojih skupnosti, s krepitvijo razumevanj pozicij drugega in krepitvijo interesa te pozicijo spreminjati" (Kuttab in Kaufman 1988, cf. Kaufman 2005). Delavnice in dialogi so zgolj sredstvo za dosego teh ciljev.

Kaufman (1988, 433) loči naslednje modele dialoga: (1) pozicijski dialog, ki se osredotoča na artikulacijo pozicij in je pomemben predpogoj za začetek dialoga za iskanje kompromisa; (2) dialog za ustvarjanje človeških vezi in de-demoniziranje nasprotnika; (3) aktivistični dialog, ko partnerji oblikujejo skupno osnovo in načrtujejo skupen načrt aktivnosti; (4) pristop za reševanje problemov, ki se osredotoča na iskanje načinov implementacije skupnih načrtov. Vloga tretje strani v delavnicah in dialogu je v oblikovanju okvira, pravil in dnevnega reda ter skrbi za njegov gladek potek. Po Saundersu (2009) ima facilitator večjo vlogo v delavnicah za interaktivno reševanje sporov, saj na podlagi svojih izkušenj oblikuje dnevni red. V dialogih je vloga facilitatorja, da opogumi sprte strani k oblikovanju dnevnega reda na podlagi njihovih medsebojnih stikov. V naslednji fazi je dialog že oblikovan tako, da spravi na površje globljo dinamiko odnosov med sprtima stranema.

Delavnice in dialogi, ki so se pojavili po koncu hladne vojne, temeljijo na konceptih, ki jih je razvil in v praksi preizkusil John Burton (Fischer1997) ter na primerih zgodnjih oblik, kot so Konferenca Pugwash (*Pugwash Conferences on Science and World Affairs*) in Konferenca Dartmouth (te in druge primere predstavljamo v drugem delu naloge). Ti, prvi, primeri so bili namenjeni predvsem preprečevanju konflikta. Delavnice in dialogi so v pomoč pri reševanju različnih faz konflikta, saj poleg preprečevanja izbruha konflikta pomagajo iskati najboljšo rešitev za mirovni sporazum ter izvajati pokonfliktno izgradnjo miru. Metoda delavnic in dialogov je inovativna v smislu, da širi razumevanje konflikta, v katerem je pomembno tudi prepoznavanje temeljnih človekovih potreb, ki so lahko v sami srži konflikta. Delavnice in dialogi kažejo, da pristopi k varnosti, ki v središče postavljajo varnost države, niso vedno ustrezni za reševanje konfliktov. Metoda delavnic in dialogov poudarja pomen reševanja konflikta kot kontinuiranega procesa. Delavnice in dialogi se zato redkeje pojavijo kot enkratni dogodek, praviloma gre za serijo srečanj.

Delavnice in dialoge velja razumeti kot vključevanje civilne družbe v mirovna pogajanja. To pa poleg konceptualnih predstavlja tudi praktične težave. Slednje Barnes (2002) razvršča v zunanje in notranje. Med prve sodijo neugodno okolje za angažiranje civilne družbe (grožnje nasilja) ter poskusi marginalizacije teh skupin s strani pogajalcev sprtih strani. Med notranje izzive pa sodi predvsem notranja raznolikost civilno družbenih akterjev in z njo povezane težave po doseganju soglasja. Naslednji problem je problem odtujenosti ("iztrganosti") udeležencev takih delavnic od širšega družbenega okolja. Nekateri avtorji, med njimi Bercovitch (1996) opozarjajo na domnevno neučinkovitost delavnic in dialogov kot oblike mediacije. Vendar ta očitek ni popolnoma na mestu, saj je merjenje učinkovitosti nerešen problem tudi pri vseh oblikah in načinih reševanja

konfliktov. Drugi, kot npr. Kelman (1992), Fischer in Keashley (1988), menijo, da ne gre za mediacijo v ožjem smislu in da se zato njene učinkovitost ne more meriti po istih kriterijih, kot se meri učinkovitost mediacijo. Dilemo merjenja učinkovitosti te oblike mediacije razrešuje Saunders (200) z naslednjimi ključnimi vprašanji, odgovori na katera povedo, v kolikšni meri je bila mediacija učinkovita: So bili udeleženci dialoga sposobni preoblikovati medsebojne odnose? So bili sposobni vplivati na uradni mirovni proces? So uspeli vplivati na širše prebivalstvo zunaj vladnih struktur v podporo medsebojnemu razumevanju in miru?

2.5.4.2 Mediacija za spoštovanje mednarodnih standardov

Izhajajoč iz celovitega razumevanja konflikta in njegovega reševanja, ki zajema vse faze, od preprečevanja izbruha, zaustavitve in deeskalacije napetosti do vzdržne pokonfliktne izgradnje miru, je ena pomembnih aktivnosti nedržavnih akterjev osveščanje politične in širše družbene javnosti o posameznih vidikih oboroženega konflikta⁴⁶ ter prizadevanje za spodbujanje nedržavnih akterjev oboroženih konfliktov, da bi spoštovali mednarodne pravne norme in standarde.

Mediacija za spoštovanje mednarodnih standardov sodi po mnenju Hofmannove in Schneckenerja (2011) med oblike neposrednega reševanja konflikta. Gre namreč za kakovostno razliko med dvema sklopoma aktivnosti nedržavnih mediatorjev do oboroženih nedržavnih akterjev: v prvo sodijo aktivnosti t.i. mehke varnosti (ustvarjanje pogojev za razdeljevanje humanitarne pomoči in delo z javnostmi), v drugo pa aktivnosti, povezane z neposrednim reševanjem konflikta (kamor sodijo reševanje konflikta v njegovi akutni fazi in dolgoročna izgradnja miru).

Mednarodne pogodbe s področja humanitarnega prava in prava človekovih pravic so zavezujoče za države pogodbenice. Nedržavne akterje obvezujejo le Ženevske konvencije, ne pa tudi npr. Ottawska konvencija o prepovedi uporabe protipehotnih min ali Konvencija OZN o otrocih v oboroženih spopadih, ki prepoveduje rekrutiranje otrok. Pritegnitev oboroženih nedržavnih akterjev, kot so uporniške skupine, paravojaške enote in podobno, ki so v veliki meri odgovorni za nasilje nad neoboroženimi civilisti in ki so v

⁴⁶ Med kampanje, ki posredno ali neposredno prispevajo k trajnejši izgradnji miru in preprečevanju oboroženih konfliktov, sodijo kampanje za krepitev in spoštovanje mednarodnih standardov s področja razoroževanja. Taki sta kampanja za sklenitev mednarodno obvezujoče pogodbe o neuporabi in odstranitvi protipehotnih min in kampanja za sklenitev pogodbe o neuporabi in odstranitvi kasetnega orožja. Poleg teh je na varnost civilnega prebivalstva vplivala tudi kampanja v podporo ustanovitvi mednarodnega kazenskega sodišča.

pokonfliktnem okolju odgovorni za nadaljevanje visoke stopnje kriminala in oblikovanje sive ekonomije, k spoštovanju mednarodnih standardov, so del celovitega reševanja konfliktov. Tovrstne aktivnosti sodijo v tem primeru, torej če reševanje konfliktov razumemo od preprečevanja do pokonfliktne izgradnje miru, v drugotirno diplomacijo (te aktivnosti pa niso del drugotirne diplomacije, če slednjo razumemo zgolj kot podporo uradnim pogajanjem za končanje oboroženega nasilja). Tu še posebej pridejo do izraza ena od primerjalnih prednosti nedržavnih akterjev in sicer večja svoboda in fleksibilnost za navezovanje stikov z oboroženimi nedržavnimi akterji.

2.5.4.3 Mediacija nedržavnih akterjev kot zamenjava za uradno diplomacijo

Prvi poskusi nevladnih organizacij medirati za prekinitev nasilja izvirajo iz prizadevanj za olajšanje razdeljevanja humanitarne pomoči. Učinkovitost humanitarne pomoči je bila namreč v razmerah oboroženih konfliktov otežena ali celo nemogoča. Nekatere humanitarne nevladne organizacije so zato dale pobudo za pogajanja za sklenitev humanitarnega premirja in pri pogajanjih za doseg le-tega tudi sodelovale. V nekaterih primerih so nevladne organizacije in posamezniki na pobudo sprtih strani prevzeli vlogo mediatorjev za sklenitev premirij, ki so kasneje vodila v mirovni sporazum. V kategorijo mediacije, ki zamenjuje uradno mediacijo, sodi mediacija nedržavnih akterjev za politično rešitev konflikta, ki vključuje facilitacijo in mediacijo za lokalna in tematsko delna premirja, ter za celovito politično rešitev konflikta.

Mediacija za preprečitev izbruha konflikta

Čeprav je mediacija primerna predvsem za prizadevanje za deeskalacijo napetosti pride v poštev tudi v preprečevanju njenega izbruha (Bercovitch in Freter 2007). Mediacija za preprečitev konflikta nastopi po kredibilnem zgodnjem opozarjanju, v katerem nedržavni akterji lahko odigrajo pomembno vlogo. Primer mediacije za preprečitev izbruha oboroženega konflikta (in preventivne diplomacije) je posredovanje J. Carterja v Haitiju (primer predstavljamo v drugem delu naloge) ter delovanje posebnih predstavnikov generalnega sekretarja OZN, komisarja Sveta Evrope za človekove pravice in visokega komisarja OVSE za narodne manjšine.⁴⁷

Mediacija je, dokler spor ne izbruhne v oborožen konflikt, redek pojav. Rupesinghe (1998, 112) aktivnosti za preprečevanje izbruha konflikta opisuje kot velik ne-dogodek, saj napor za preprečitev konflikta običajno medijsko niso tako zanimivi kot napor za

⁴⁷Visokega komisarja OVSE za narodne manjšine nekateri zaradi visoke stopnje avtonomije od članic OVSE in zaradi mandata, ki mu omogoča delovanje v določeni državi tudi brez dovoljenja oblasti, uvrščajo med nedržavne akterje (Van der Stoel 1999, 69). Dodajamo, da bi podobno veljalo za komisarja SE za človekove pravice.

njegovo reševanje. Preprečevanje izbruha konflikta zahteva vključevanje različnih akterjev ter sodelovanje med njimi. Za situacije, v katerih je dejavnih več mediatorjev, nekateri avtorji uporabljajo izraz večtirna diplomacija (Diamond 1996; Ahtisaari 2008). Večtirna diplomacija temelji na predpostavki o medsebojnem dopolnjevanju posameznih akterjev: omejitve enega akterja se da zmanjšati s sodelovanjem z drugimi akterji. Večja ko je stopnja sodelovanja in usklajevanja med posameznimi akterji, dalj časa bo preprečitev izbruha konflikta zdržala.

Mediacija za prekinitev ali končanje oboroženega nasilja

V fazi eskalacije napetosti se nedržavni akterji pojavljajo kot mediatorji za lokalno, časovno ali tematsko omejena premirja oziroma sporazume, pa tudi, čeprav redkeje, kot mediatorji za celovito politično rešitev konflikta. Prvi primeri mediacije nedržavnih akterjev za lokalna ali delna tematska premirja so bili povezani s prizadevanji mednarodnih humanitarnih NVO za učinkovitejše razdeljevanje pomoči beguncem in lokalnemu prebivalstvu. S ciljem olajšati razdeljevanje humanitarne pomoči v Acehu v Indoneziji, je nevladna organizacija Center za humanitarni dialog (s sedežem v Ženevi), leta 1999 uspešno posredovala med GAM in indonezijskimi oblastmi. V osemdesetih letih je podobno vlogo v Maliju odigrala NVO Norwegian Church Aid. V obeh primerih sta nevladni organizaciji svoja prizadevanja razširili na mediacijo za mirovne sporazume. Ndržavni akterji prispevajo k celovitim mirovnim sporazumom z mediacijo za lokalna premirja, tematske sporazume oz. za sporazume s posameznih področij. Posredujejo tudi s krepitvijo šibkejšega sprte strani ter s krepitvijo zaupanja med civilno družbo in voditelji sprtih strani. Ndržavni akterji so lahko tudi mediatorji za celovito politično rešitev konflikta. Primeri tovrstne mediacije so mediacija inštituta Fafo za sklenitev Sporazuma iz Osla, Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku in Ahtisaarijeva mediacija med Acehom in indonezijskimi oblastmi. Vsi primeri so podrobneje predstavljeni v drugem delu naloge.

Mediacija v pokonfliktni izgradnji miru

V pokonfliktni izgradnji miru se nedržavni akterji vključujejo v obe glavni aktivnosti: v preprečitev ponovnega izbruha oboroženega konflikta in izgradnjo samovzdržnega miru (*self-sustaining peace*). Ndržavni akterji igrajo pomembno vlogo pri raznih nalogah pokonfliktne izgradnje miru, kar smo podrobneje predstavili v poglavju o oboroženih konfliktih in njihovem reševanju. Na tem mestu zatop na kratko povzemamo le mediacijo nedržavnih akterjev, ki je del drugotirne diplomacije. Na njen pomen opozarja Poročilo OZN o mediaciji (2009). Mediacija je primeren mehanizem pri različnih vidikih implementacije mirovnega sporazuma: pri vračanju beguncev in razseljenih oseb, promociji človekovih pravic, reformi varnostnega sektorja, zaščiti otrok, sprejemu ustave,

izvedbi volitev, obnovi ekonomskega sektorja. Poročilo OZN opozarja še na pomen pravilnega vrstnega reda teh nalog ter na oblikovanje ustreznega mehanizma za reševanje nesoglasij. Ključnega pomena je krepitev lokalnih zmogljivosti za reševanje konflikta tako v fazi sklepanja mirovnega sporazuma kot (še zlasti) v fazi pokonfliktne izgradnje miru. Če rešitev oboroženega konflikta vzrokov za njegov izbruh ne naslovi ustrezno, se konflikt lahko ponavlja kar naprej. V procesu odstranjevanja vzrokov konflikta ima pomembno vlogo sprava. V ta okvir sodijo tudi zgodovinske komisije. Ta proces lahko poteka neposredno med sprtima stranema, pogosto pa je potreben mediator.

2.6 Teoretski vidiki odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo

V večini mednarodnih oboroženih konfliktov se pojavi več mediatorjev, med njimi tako državni kot nadržavni. Pojav več mediatorjev, kadar so ti med seboj neusklajeni, lahko resno ogrozi prizadevanja za rešitev konflikta, saj pomeni (1) preobremenitev sprtih strani; (2) posredovanje neusklajenih oz. nasprotujočih si sporočil; (3) namerno medsebojno izigravanje mediatorjev in (4) zasledovanje medsebojno nekompatibilnih politik (Kriesberg 2009). Kriesberg (1996, 343-349) kot primer navaja, da so se od petih indijsko-pakistanskih kriz med letoma 1947 in 1990 trije poskusi mediacije končali z oboroženim konfliktom; in pri vseh je šlo za neusklajeno mediacijo več akterjev. Dve krizi sta se končali sporazumno, in sicer po posredovanju enega samega mediatorja. Tudi za vojne v bivši Jugoslaviji po njegovem velja, da je k njihovem podaljšanju prispevala neusklajenost mediatorjev. Podobno ugotavlja Hara glede reševanja oboroženega konflikta v Burundiju. Neusklajenost delovanja in spretnost sprtih strani to neusklajenost izkoristiti so pomembno prispevali k podaljšanju konflikta (Hara 1999). Prvi korak k usklajenemu delovanju je poznavanje obeh tipov mediatorjev.

2.6.1 Razlike med prvo- in drugotirno diplomacijo

Ključne razlike med prvotirno in drugotirno diplomacijo ter med aktivnostmi "tretjega tira" ponazarja preglednica 4.1. Razlike se nanašajo na uporabljene strategije in metode dela ter na faze konflikta, v katerem se najpogosteje pojavijo. Če za strategijo uradne diplomacije velja, da je praviloma usmerjena k doseganju rezultata, za tretjetirne aktivnosti, da so procesno in strukturno usmerjene-, pa za drugotirno diplomacijo velja oboje, je procesna in stremi k cilju. Tudi pri metodah dela drugotirna diplomacija uporablja metode prvega in tretjega tira. Obravnava razlik med prvo in drugotirno

diplomacijo je lahko zgolj okvirna, saj pogajanja in mediacija lahko prehajajo iz drugega v uradni tir ali obratno. Ne tako redko pa prihaja tudi do prekrivanja obeh tirov.

Preglednica 4.1: Ključne razlike med prvotirno in drugotirno diplomacijo ter med aktivnostmi "tretjega tira"

	Prvotirna diplomacija	Drugotirna diplomacija	Tretjetirne aktivnosti
Akterji	države, skupine držav, medvladne organizacije	nevladne organizacije ugledni bivši visoki politiki lokalni voditelji verski predstavniki	nevladne organizacije lokalni voditelji verski predstavniki
Strategije	usmerjena k doseganju rezultata	procesno orientirana, usmerjena k doseganju rezultata	procesno in strukturno usmerjena
Metode	spodbude in grožnje politična in ekonomska podpora mediacija/posredovanje	delavnice razprave izobraževalni programi prepričevanje facilitacija (pred-pogajalska faza mediacije) mediacija/posredovanje v sporih	spravni procesi delavnice prepričevanje izobraževalni programi
Faze konflikta	vse faze, vendar predvsem v samih pogajanjih	vse faze, vendar še posebej v pred-pogajalskih čedalje bolj pa tudi v preprečevanju konflikta in v trajni izgradnji miru	zlasti preprečevanje izbruha konflikta in sprava kot sredstvo za doseganje trajnega miru.

Vir: Povzeto po Aiken in Brahm (2005)

Prvotirna diplomacija je prisotna v vseh fazah reševanja konflikta, najbolj izrazito pa v samih pogajanjih za rešitev konflikta. Tudi drugotirna diplomacija je prisotna v vseh fazah, vendar bolj izrazito v predpogajalskih fazah ter v preprečevanju konflikta in v trajni izgradnji miru. Tretji tir je po drugi strani prisoten predvsem v prvi in zadnji fazi konflikta.

Drugotirna diplomacija prispeva k reševanju sporov z ustvarjanjem pogojev, potrebnih za uspešna pogajanja. Z delavnicami, razpravami, izobraževalnimi programi ter prepričevanjem ustvarja ozračje v elitah nasprotnih strani in v širšem javnem mnenju. Nedržavni akterji pa prevzemajo tudi vlogo posrednika v pogajanjih v vseh fazah spora. Diplomacija nedržavnih akterjev je procesno orientirana, a usmerjena tudi k doseganju ciljev. Prva dva tira sta primarno rezultat posredovanja tretje strani, za tretji tir to ni

prevladujoče. Pomembno pa je povezovanje oziroma sodelovanje: drugotirna diplomacija se mora za svoj uspeh povezovati ne le s prvim, pač pa tudi s tretjim tirom.

2.6.2 Primerjava prednosti in slabosti uradnih in nedržavnih mediatorjev

Primerjalne prednosti nedržavnih akterjev velja v skladu s Zartmanom (2005), C. Reimannovo (2005) ter Poročilom OZN (2009) razvrstiti v naslednje: (1) zmožnosti ponuditi prostor za prevetritev različnih idej in možnih rešitev (v obliki t. i. delavnic); (2) analizi razmer, ki temelji na virih, ki jih državni akterji ne dosežejo; (3) ustvarjanju ozračja, ki naj pripelje k pravih pogajanjem; (4) odpiranju komunikacijskih poti in izboljševanju kvalitete komuniciranja; (5) izgradnji zaupanja med stranema; (6) spreminjanju dojemanja vzrokov in narave spora; (7) krepitvi glasu zmernežev; (8) razvijanju socialne mreže kot infrastrukture za kasnejši mir; (9) dostopu do lokacij, ki niso nujno dostopne vladnim akterjem. Mediacija nedržavnih akterjev je primerna še, (1) kadar je stran v sporu prepričana, da bi posredovanje oz. mediacija uradnih akterjev dala preveliko legitimnost nasprotni strani; (2) kadar se državni akterji ne želijo pojaviti v vlogi mediatorjev; (3) kadar je potrebno "kritje" za državo, ki ne želi biti javno predstavljena kot mediator; (4) v primerih občutljivih, dolgo trajajočih sporov, katerih reševanje zahteva večjo mero diskretnosti; (5) kadar se želi preprečiti nadaljnjo internacionalizacijo konflikta; (6) kadar je vsaj ena stran v sporu sama nedržavni akter oz. (7) kadar gre za različno močni sprti strani.

Slabosti nedržavnih mediatorjev sta po drugi strani predvsem (1) pomanjkanje vzvodov, s katerimi bi oblikovali smer pogajanj in izvajanje dogovorjenega, saj nedržavni akterji za razliko od držav ne razpolagajo s političnimi, ekonomskimi in vojaškimi vzvodi ter imajo poleg tega omejene možnosti dostopa do medvladnih organizacij oziroma do tretje države, ki razpolaga z ustreznimi viri; (2) nejasnost, kakšne oz. čigave interese zastopajo in komu so odgovorni. Kaye (2005) opozarja tudi na elitizem ter s tem povezano odtujenost od širše javnosti, kar otežuje pridobivanje širše podpore mirovnemu procesu.

Prvo šibko plat, tj. pomanjkanje vzvodov, nedržavni akterji praviloma kompenzirajo z naslonitvijo na vzvode, s katerimi razpolaga uradna diplomacija. Bartoli (2009) ugotavlja, da je dostop nedržavnih akterjev do vzvodov in s tem virov moči neenakomeren. Sposobni so mobilizirati politični kapital, praviloma pa nimajo dostopa do vojaške moči. To v določenih primerih predstavlja prednost, saj je "šibkost" mediatorja lahko celo spodbuda sprtim stranem, da ne zapustijo pogajalskega procesa. Sledeč Bouldingovi kategorizaciji moči na destruktivno, produktivno in integrativno, so nedržavni akterji močni zlasti pri slednji. Sposobni so pomagati sprtim stranem brez grožnje s silo oziroma

brez korenčka in palice, pač pa skozi proces preoblikovanja medsebojnih odnosov. Drugo slabost, torej vprašanje legitimnosti, nedržavni mediatorji rešujejo na način, da si oblikujejo kredibilnost, ki vključuje potrebno stopnjo zaupnosti.

Uradna diplomacija, predvsem velikih držav, je, kot ugotavlja Reimannova (2005) v večji meri od drugotirne diplomacije (podobno velja tudi za diplomacijo malih držav) sposobna razviti strategije za pomiritev konflikta, torej iskanja rešitve, ki v ospredje postavlja prekinitev nasilja, ob strani pa pušča odpravo vzrokov zanj. V taki strategiji igra pomembno vlogo mediacija s pozicij moči.

2.6.3 Oblike sodelovanja

Crocker in drugi (1999) menijo, da za težko rešljive oborožene konflikte velja, da je modro posredovati na več nivojih in v več oblikah. Po Kriesbergu (1996) drugotirni mediatorji dopolnjujejo uradna pogajanja in s tem prispevajo k večji učinkovitosti reševanja konflikta (in h krepitvi medetničnega in medreligijskega zaupanja) s prenosom informacij med sprtima stranema, ustvarjanjem pogojev za srečanja; nudenjem analiz in informacij, zagotavljanjem vzporednega kanala komuniciranja in možnostjo razprav o alternativnih rešitvah konflikta.

2.6.3.1 Oblike sodelovanja in mreženje

Drugotirni proces v obliki dialoga in delavnic prispeva k uradnim procesom na neposreden in posreden način. Pred pogajanjem je njihov neposreden prispevek v izgrajevanju podpore pogajanjem med elito (služijo tudi kot predpogajalski forum), posreden prispevek je v zagotavljanju podpore pogajanjem med širšo javnostjo. Med pogajanjem je neposredni prispevek delavnic in dialogov v tem, da oblikujejo konkretne vsebinske predloge za uradni dialog, posredni prispevek je v zagotavljanju podpore za kompromisno rešitev konflikta. Po zaključku uradnih pogajanj lahko pomaga pri izvajanju sporazuma, posredno pa tudi tako, da zagotavlja širšo družbeno podporo miru in spremembam, potrebnim za trajnejši mir. Drugotirni proces ima torej tudi vmesno vlogo – med uradnim procesom in najširšo javnostjo. Montville (2006) pravi, da mora delovati tako "navzgor" kot "navzdol". Proces za sklenitev Sporazuma iz Osla je pokazal na omejitve dialoške moči drugega tira, kadar napor voditeljev nimajo podpore najširše javnosti. Riccigliano predlaga model sodelovanja, ki ga ppimenuje "omrežje učinkovite akcije" (Network of Effective Action, NEA), ki je zamišljen kot komunikacijsko in akcijsko mreženje s ciljem učinkovite delitve dela. Kot primere zametkov takega mreženja navaja Zahodnoafriško mrežo za izgradnjo miru (Western Africa Network for Peacebuildin, WANEP). Takšno

mreženje je v pomoč tudi pri sodelovanju med prvo- in drugotirnimi akterji (Ricciigliano 2003, 445).

2.6.3.2 *Intenzivnost sodelovanja*

Oblike sodelovanja med obema tiroma opredeli Allen Nan (1999; cf Fischer 2006, 68) na lestvici intenzivnosti: najmanj intenzivna je izmenjava informacij in analiz, sledi izmenjava virov (kontakti, transport, finančna sredstva; *resource sharing*) ter oblikovanje strategij (na podlagi skupnih analiz). Najvišja oblika sodelovanja je partnerstvo. Podobno razvršča oblike sodelovanja tudi Strimling (2006). Na najnižji stopnji je komunikacija, kamor sodita izmenjava informacij in idej ter skupna ocena razmer. Sledi koordinacija, ki pomeni časovno usklajevanje in medsebojno pomoč v virih (*sharing resources*) ter nato sodelovanje, ki vključuje skupno načrtovanje in implementacijo posameznih aktivnosti ter aktivno partnerstvo. Na najvišji stopnji sodelovanja je integracija, se pravi skupno delovanje, ki pa je zaradi razlik v delovanju in karakteristik praktično nemogoče.

2.6.3.3 *Časovna dimenzija sodelovanja*

Mediatorji vstopajo v konflikt v različnih fazah ali pa v isti fazi prevzamejo različne naloge. Uradna in drugotirna diplomacija se lahko dopolnjujeta tako, da v pogajanja vstopata zaporedno ali pa istočasno. Pri prvem je vloga nadržavnih akterjev, da zagotovi pogoje za začetek pogajanj. V nekaterih primerih nadržavni akterji začnejo s pogajanja in proces kasneje predajo uradni diplomaciji. V proces vstopijo tudi, ko je potrebno pogajanja premakniti z mrtve točke. Vključeni so tudi v pokonfliktno izgradnjo miru, npr. v implementacijo sporazuma.

Vlogo nadržavnih akterjev in časovno "delitev dela" z uradno diplomacijo v reševanju posameznih faz konflikta ponazori preglednica 4.2. V preprečevanju konflikta se simultano pojavita prvo in drugotirna diplomacija. Pri rastoči ravni nasilja drugotirna diplomacija predstavlja vstopno točko za začetek pogajanj. Drugotirna diplomacija je predvsem v pomoč uradnemu procesu. Podobno velja za visoko raven nasilja. Na podlagi v prejšnjem poglavju obravnavanih primerov velja dodati, da lahko drugotirna diplomacija pod določenimi pogoji pogajanja tudi sama izpelje. V fazi upadajoče ravni nasilja se enakomerno – simultano ali sinhrono, pojavljata oba tipa mediacije.

Preglednica 4.2: Vloga nedržavnih akterjev in časovna "delitev dela" z uradno diplomacijo v reševanju posameznih faz konflikta

Raven nasilja	Tip mediacije	Mediator	"Delitev dela" med uradno in drugotirno diplomacijo
Nizka (preventivna dipl.)	drugotirna in prvotirna diplomacija	NVO, posamezniki, mednarodne in regionalne organizacije	simultano
Rastoča	drugotirna diplomacija kot vstopna točka in pomoč v pred pogajalski fazi, čemur sledi pogajanje "z mišicami"	NVO in posamezniki, nato velike sile za formalna pogajanja	zaporedno
	drugotirna diplomacija kot pomoč uradnemu procesu	NVO in posamezniki	simultano
Visoka (deeskalacija nasilja politična rešitev)	predvsem uradna diplomacija, redkeje drugotirna	velike sile, mednarodne organizacije, NVO, posamezniki	simultano
	vzporedni procesi v podporo uradnemu procesu	NVO	sestavljeno
Upadajoča (pokonfliktna izgradnja miru)	Drugotirna diplomacija v kombinaciji z uradno diplomacijo	NVO, regionalne organizacije ter posamezniki	sestavljeno ali zaporedno ali simultano

Vir: Povzeto po Strimling 2006

2.6.3.4 Kompenzacija slabosti drugega tira in maksimiziranje delovanja obeh tirov

Strimling (2006) opozarja, da niso vse oblike sodelovanja primerne za vsako situacijo ter da sodelovanje poleg koristi predstavlja za obe strani tudi tveganje. Obojestranske koristi so boljše poznavanje in razumevanje razmer in racionalnejše ravnanje z materialnimi viri. Sodelovanje uradne diplomacije z nedržavnimi akterji predstavlja tveganje predvsem v možni zlorabi občutljivih informacij s strani nedržavnih akterjev, pa tudi v tem, da nedržavnim akterjem s svojim sodelovanjem z njimi okrepi status in legitimnost. Za nedržavne akterje sta glavni tveganji sodelovanja z državnimi akterji izguba neodvisnosti in zmanjšanje fleksibilnosti. Zadržanost do pretesnega sodelovanja opaža tudi Allen Nan: drugi tir je zadržan zato, ker ne želi biti identificiran z napori prvega tira, prvi tir pa zato, da ne bi izpadel nekompetenten. Zadržan pristop je smiseln, saj je pomembno, da vsak od tirov ohrani svojo specifično nalogo in svoje primerjalne prednosti (Allen Nan 1999; cf Fischer 2006).

Glavni šibki lastnosti nedržavnih mediatorjev sta pomanjkanje vzvodov, s katerimi bi oblikovali smer pogajanj in izvajanje dogovorjenega, ter nejasnost, kakšne oz. čigave interese zastopajo nedržavni posredniki in komu so odgovorni. Nedržavni akterji črpajo svojo moč iz lastne legitimnosti in neodvisnosti. Ne razpolagajo z vzvodi, zato se morajo biti sposobni nasloniti na prvotirno diplomacijo. Vzvodi so lahko posredni in neposredni, fizični, politični, ekonomski ali psihološki, osnovani na samem sporu ali prihajajoči od zunaj. Lahko so povezani s konfliktom ali pa z njegovim reševanjem. Izposoja vzvodov je lahko (1) v obliki javne ali tihe politične podpore države, skupine držav ali mednarodne organizacije; (2) ekonomska pomoč; (3) nudenje opazovalcev in izvedencev; (4) napotitev mirovnih sil (Crocker 1999). Bartoli (2009) ugotavlja, da je dostop nedržavnih akterjev do vzvodov in s tem virov moči neenakomeren. Sposobni so mobilizirati politični kapital, praviloma pa nimajo dostopa do vojaške moči. To v določenih primerih predstavlja prednost, saj je "šibkost" mediatorja lahko celo spodbuda sprtim stranem, da ne zapustijo pogajalskega procesa.

Crocker in drugi (1999) še posebej za reševanje težje rešljivih konfliktov priporočajo mediacijo na več nivojih in v več oblikah. Za konflikte z nizko stopnjo nasilja velja, da sta sprti strani praviloma odprti do raznih pobud. Mediatorjeva glavna naloga je v tem primeru vzpostavitev komunikacijskega kanala med njima. Prednost imajo nedržavni akterji. Mediator naj bi tudi prepričal sprte strani v škodljivost nadaljevanja konflikta, obenem pa pomagal spreminjati njegovo dojetje konflikta. Ko se nasilje krepi, je manj možnosti za mediacijo, saj sta sprti strani prepričani, da bosta z nasiljem lažje dosegli svoje cilje. V tej fazi je smiselna vključitev mediatorja "z mišicami". Tudi Nathan (1999) meni, da je potrebno vključevanje različnih tipov mediatorjev (držav, medvladnih organizacij, nedržavnih akterjev) v različnih fazah reševanja konflikta.

Kriesberg (1996) priporoča štiri strategije za maksimiziranje učinkov delovanja obeh tirov: (1) sprte strani, opazovalci in sami mediatorji morajo prepoznati primerjalne prednosti in slabosti posameznih tipov mediatorjev - noben posamezen mediator ne more maksimalno izvesti vseh potrebnih aktivnosti; (2) potrebno se je zavedati, da ima vsak konflikt svoje značilnosti in svojo pot stopnjevanja napetosti; različni tipi mediatorjev lahko odigrajo ustrezno vlogo v posameznih fazah reševanja spora, izmenjava pogledov na naravo konflikta lahko pripomore k boljšemu medsebojnemu dopolnjevanju; (3) potrebna je izmenjava informacij med mediatorji o njihovih aktivnostih, medtem ko popolna komunikacija ni vedno možna oz. dobrodošla; (4) jasna diferenciacija vlog lahko pripomore k zmanjšanju tveganja, da bi se mediatorji vpletali v delo drugega; nekateri akterji

lahko prevzamejo usklajevalno vlogo, nekatere vlade z ustreznimi vzvodi moči pa prevzamejo vodilno vlogo v samih pogajanjih.

2.7 Sklepne ugotovitve

Izhajajoč iz raziskovalnih vprašanj, ki smo si jih postavili v uvodu, bodo sklepne misli teoretičnega dela naloge namenjene poskusu oblikovanja odgovora na vprašanja o tem, katere teorije in teoretski pristopi ponujajo nastavke za celovito obravnavo nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih ter za obravnavo drugotirne diplomacije ter kako velja nedržavne akterje umestiti v mednarodni sistem in v reševanje mednarodnih oboroženih konfliktov. Delno pa bomo poskušali odgovoriti tudi na tretje raziskovalno vprašanje, kaj je drugotirna diplomacija in kako velja opredeliti odnos med uradno in drugotirno diplomacijo, pri čemer bomo ta odgovor dopolnili v sklepnih mislih praktičnega dela naloge.

Razmišljanje o teoretskih izhodiščih za proučevanje vloge nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih, smo vpeli v okvir ene od dveh aktualnih velikih teoretskih razprav in sicer v razpravo med racionalizmom in družbenim konstruktivizmom. Za ti teoriji država ostaja osrednji subjekt mednarodnih odnosov, anarhija pa njihova glavna karakteristika. Mnenja o tem, v kolikšni meri dopuščata obravnavo nedržavnih akterjev, so zelo različna, kar je pogojeno s precejšnjo notranjo raznolikostjo obeh glavnih teoretskih sklopov. Nekateri teoretski tokovi vsebujejo ustreznejše nastavke od drugih. Poleg tega posamezne teorije praviloma ne obravnavajo vseh za našo temo relevantnih tem.

Zgodovinski pristop klasičnega realizma dopušča možnost oblikovanja drugačnih političnih skupnosti od nacionalnih držav, vendar pa kasnejše smeri realizma tega, po naši oceni ključnega, elementa niso razvile, oziroma so se z osredotočanjem na (nacionalno) državo (zahodnega sveta) od njega še oddaljile. Metodološko izhodišče znanstvenega realizma, ki omogoča proučevanje tudi drugih subjektov mednarodnih odnosov in ne le držav (Harstedt in Knickrehm 2002) je zato zamujena priložnost. Zamujene priložnosti ima tudi druga glavna smer racionalizma, liberalizem, ki je v t.i. pluralizmu šestdesetih let prejšnjega stoletja razvil koncept več-oblikovne forme (*multiform*), v katere se vključujejo različni tipi akterjev, od posameznikov do držav in nedržavnih organizacij (Burton 1979, cf. v Jabri 2000). Čeprav naj bi proučevanje vloge nedržavnih akterjev omogočale tudi nekatere sodobne smeri znotraj liberalizma (Carter 1998), pa je to proučevanje nedržavnih akterjev skromno.

Družbeni konstruktivizem s konceptom identitete in odnosa med strukturo in agentom ponuja izjemno pomembne nastavke za obravnavo nedržavnih akterjev, vendar se samoomejuje z eksplicitnim osredotočanjem na državo. Ustavi se namreč pred tem, da bi (nacionalno) državo nadomestil z (generično) politično skupnostjo, kar bi mu omogočilo uvid v mednarodni sistem pred nastankom (sodobnih nacionalnih) držav in pojasnjevanje in razumevanje mednarodnega sistema, ki ga ne sestavljajo le države (ter morda še naddržavne tvorbe) pač pa tudi nedržavni akterji.

Sociologija opozarja predvsem na zgodovinsko pogojeni značaj nacionalne države. Zgodovinska perspektiva nas "osvobodi" od priklenjenosti na državo kot središčno točko preučevanja mednarodnih odnosov in nam odpre prostor proučevanja skupin in posameznikov. Določeno sociologizacijo mednarodnih odnosov je zaznati v angleški šoli, ki s koncepti mednarodnega sistema, mednarodne družbe in svetovne družbe na eni strani, ter s konceptom odgovornosti v okviru razmerja med pravičnostjo in (mednarodno pravnim) redom ponuja zanimive nastavke za proučevanje vloge nedržavnih akterjev pri reševanju oboroženih konfliktov. Kritične teorije po drugi strani problematizirajo koncept države kot nečesa danega in izpostavljajo pomen skupnosti in posameznika.

Tako racionalizem kot družbeni konstruktivizem dojemata anarhijo kot glavno lastnost mednarodnega okolja. Razlika med njima je v tem, da je anarhija za prve preprosto dana, drugi pa predpostavljajo, da si države same izdelajo svojo anarhijo, kar pomeni, da varnost ni nekaj, kar obstaja samo po sebi, pač pa je produkt človekovega subjektivnega dojemanja. "Racionalistično" ožetje varnosti na vprašanje moči je morda dovolj za pojasnjevanje meddržavnih konfliktov, ni pa ustrezno za pojasnjevanje nastanka internacionaliziranih (etničnih in razvlečenih) oboroženih konfliktov. Podobno tudi koncept racionalne izbire kot metodološkega orodja za obravnavo varnosti in na njem temelječa teorija iger, ki izhajata iz egoističnosti interesov glavnih akterjev (kar vodi k reševanju konfliktov na način prevlade oz. zmage ene strani). Tak pristop ne omogoča odprave vzrokov konflikta, ki je pogoj za izgradnjo trajnega miru. Družbeni konstruktivizem s koncepti, kot so interesi in identitete, upravlja veliko spretneje od realizma in ponuja dobro razlagalno orodje za proučevanje oboroženih konfliktov med državami. Trije elementi konstruktivizma, ki jih navaja Jackson (2009): konstrukcija identitete, strukture in agenti ter diskurz konflikta, so po našem mnenju enako relevantni za obravnavo tudi tistih konfliktov, kjer je vsaj ena od sptih strani nedržavni akter. Podobno velja tudi za prispevek konstruktivizma k reševanju konfliktov, ki mora vključevati tako strukturno kot kulturno nasilje in doseči ne le negativnega, pač pa tudi pozitivni mir.

Odgovora na vprašanje, katera od teorij mednarodnih odnosov je najustreznejša za obravnavo vloge nedržavnih akterjev v mediaciji za reševanje mednarodnih oboroženih konfliktov, v tej fazi ni možno podati na enostaven način, oziroma o tem ni ustrezno dajati končnih sodb. Teorija, ki bi ponudila ustrezen okvir za obravnavo nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih oziroma za njihovo mediacijo v reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov, bi osrednje subjekte mednarodnih odnosov obravnavala z zgodovinske perspektive in opozarjala na pomen odnosa med državo in družbo za svetovni sistem; referenčna enota mednarodne varnosti bi ne bila le država, pač pa tudi družbena skupnost in posameznik; pri razumevanju konflikta bi bila upoštevana konstrukcija identitete, diskurz konflikta ter norme (vključno s konceptom odgovornosti za mednarodni red in pravičnost). Tako zastavljen teoretski pristop bi omogočil celovit pristop k obravnavi oboroženih konfliktov, ki zajema vse faze konflikta in njegovega reševanja (od preprečevanja do pokonfliktne izgradnje miru in s tem preprečitve ponovnega izbruha konflikta) in ki presega delitev na notranje in mednarodne oborožene konflikte. Omogočil bi obravnavo institucij mednarodnih odnosov, kot je diplomacija, v širšem kontekstu, ki ni vezana izključno na državo in na ta način odprl vrata konceptualizaciji drugotirne diplomacije.

Če sledimo utemeljitelju družbenega konstruktivizma, Wendtu (1999), ki pravi, da nam konstruktivizem pomaga razumeti delovanje akterjev, vendar se ne ukvarja s tem, katere akterje je treba proučevati in temu dodamo Drulakov nasvet o zamenjavi države s politično skupnostjo, je zgoraj zastavljeni teoriji družbeni konstruktivizem zelo blizu. Blizu pa mu je tudi iz klasičnega realizma izpeljana, z liberalnimi elementi obogatena ter "sociologizirana" angleška šola, katere koncept svetovne družbe odpira prostor proučevanja nedržavnih akterjev, s konceptom odgovornosti na osnovi pravičnosti in reda pa zlasti njeni "solidaristi" predstavljajo dobro osnovo tudi za mediacijo (internacionaliziranih) oboroženih konfliktov.

V odsotnosti ustreznega teoretskega okvira smo se zato odločili za interdisciplinarni pristop, osnova kateremu je Barnettov predlog, da se oblikovanje identitet in interesov držav in nedržavnih akterjev proučuje s konstruktivističnim pristopom, s pomočjo realizma in liberalizma pa se poskuša razumeti strateško obnašanje (Barnett 2005, 263), ki pa ga nekoliko razširjamo: Pri razumevanju sodobnega varnostnega okolja so nam v pomoč vse obravnavane teorije; Relevantnost realizma je v opominjanju, da je mednarodni sistem tekmovalen in anarhičen (čeprav ne pristajamo na tezo o danosti anarhije) in da je naloga držav zagotavljati lastne interese. Relevantnost liberalizma je predvsem v poudarjanju pomena povezovanja, angleške šole pa v konceptih

mednarodnega sistema, mednarodne družbe in svetovnega sistema ter razmerja med pravičnostjo in redom. Relevantnost družbenega konstruktivizma je, če parafraziramo Bootha (1996), v tem, da vrača mednarodne odnose iz "odnosov med državami" na obravnavo "velikih aktualnih tem": če je bila v začetku 20. stoletja "velika aktualna tema" vprašanje vojne in miru, bodo velike aktualne teme v prihodnje povezane z vprašanji skupnosti (njihovih omejitev in načinov organiziranosti), varnosti (vključenosti drugih akterjev, ne le držav in novih groženj) in emancipacije. Te teme so v veliki meri teme sociologije mednarodnih odnosov, ki opozarja na zgodovinsko pogojenost razvoja nacionalnih držav in na obstoj svetovne družbe, in kritičnih teorij, ki širijo in poglobljajo razumevanje varnosti ter težišče iz držav premikajo na skupnosti in posameznika, nenazadnje pa tudi s tem, da preko koncepta človekove varnosti neposredno vplivajo na politične odločevalce in izvajalce zunanje politike.

Naše razumevanje sodobnih oboroženih konfliktov sloni na Jacksonovem konceptu, ki gradi na treh elementih konstruktivizma: konstrukciji identitete, strukturah in agentih in diskurzu konflikta. Ta koncept po naši presoji dopušča obravnavo mednarodnih oboroženih konfliktov, v katerih je vsaj ena od sprtih strani nedržavni akter in / ali v kateri je mediator tudi nedržavni akter. Odnos držav do nedržavnih akterjev dobro pojasni liberalistična teorija demokratskega miru, po kateri je širiti območje demokracije kot pogoja za mir v interesu držav in velja podpreti akterje, ki si za to prizadevajo. Normativna vprašanja pa ustrezno naslavlja angleška šola z opozarjanjem na dilemo med pravičnostjo in redom ter s tem povezano odgovornostjo akterjev mednarodnih odnosov.

Tudi pri obravnavi reševanja sodobnih oboroženih konfliktov se velja nasloniti na različna izhodišča. Hill (2006) meni, da je zaradi pomena, ki ga konstruktivizem pripisuje posameznim strukturnim elementom, in zaradi pozornosti, ki jo posveča identiteti in jezikovni praksi, ta pristop primeren za obravnavo zgodnjega opozarjanja in preventivne diplomacije, saj je možno izbirati med različnimi posredniškimi in mediatorskimi strategijami in jih tudi kombinirati. Konstruktivizem je po njegovem primernejši od realizma in liberalizma tudi pri vprašanjih razoroževanja. V primeru visoke stopnje varnostne dileme, ki jo čutijo nasprotne strani, pa je smiselno posredovanje tudi z uporabo vojaške sile. V primeru ocene, da gre za manj izrazito varnostno dilemo, velja poseči po neoliberalnem pristopu k institucionalizaciji dogovora in nadzora izvajanja dogovorjenega.

Menimo tudi, da oba teoretska pristopa: racionalizem in družbeni konstruktivizem ponujata ustrezno izhodišče za obravnavo mediacije: družbeni konstruktivizem za obravnavo mediacije v smislu uporabe informativne oziroma prepričevalne moči, v

določenih tipih mediacije je (kot opozarja Walsh 2005), ustrezen tudi racionalizem. V obravnavi drugotirne diplomacije velja slediti nasvetu Aallove o njeni multidisciplinarni osnovi, kjer se med teorijami mednarodnih odnosov izkazuje predvsem pluralizem J. Burtona, družbeni konstruktivizem in racionalizem. Kot smo nakazali v poglavju o mediaciji, se delavnice in dialogi v podporo uradnim procesom navezujejo na pluralizem in na družbeni konstruktivizem, mediacija nedržavnih akterjev za politično rešitev konflikta pa bolj na racionalizem.

Varnostno okolje po koncu hladne vojne opredeljuje premik od bipolarnega k multipolarnemu svetu, demokratizacija držav in odnosov med njimi, večji poudarek na mehki moči in regionalizacija mednarodnega reda (Wenger in Zimmerman 2003). Razumevanje varnosti se širi in pogloblja. Varnost postaja globalna (Jazbec 2002) in ni le odsotnost nasilja, pač pa je tudi ekonomska, socialna in ekološka, poleg držav se tiče tudi skupnosti in posameznika. Klasična nacionalna država v zahodnem smislu v nekaterih predelih sveta, zlasti tistih z večjo pogostostjo oboroženih konfliktov, ne obstaja. Ugotavljamo (podobno kot vrsta drugih avtorjev, med njimi Nye 2007), da se sodobnih konfliktov ne da razložiti brez upoštevanja nedržavnih akterjev na eni strani ter brez upoštevanja identitet in norm v oblikovanju interesov posameznih akterjev, na drugi. Večina konfliktov je na tak ali drugačen način internacionaliziranih, torej ločnica "zunaj-znotraj" države za razumevanje sodobnih oboroženih konfliktov ravno tako ni več primerna. Osredotočenost na državo, povzema Booth (1996) povsem spregleda dejstvo, da nacionalna država ni in ne more biti sinonim za obstoječe države: zelo malo jih je nacionalnih, večinoma so več-nacionalne. Poleg tega veliko držav obstaja zgolj "de jure" in ne kot družbena stvarnost. Velik del razmišljanj o državi temelji na konceptu suverenosti, kar je ravno tako v nasprotju z realnostjo, v kateri je stopnja avtonomnosti v upadu. Problematično je, kot opozarja vrsta avtorjev (med drugim Booth 1996, Lamy 2005, 221), tudi ozko razumevanje moči kot vojaške moči. Praviloma je najmanj ena od sprtih strani nedržavni akter. Te, t. i. "ne-Clausewitzevskih" vojne, so pogosto razvlečeni etnični konflikti, za katere je značilna visoka stopnja nasilja, poleg tega so težko rešljivi in se pogosto ponavljajo (Miall Ramsbotham in Woodhouse 1999). Način reševanja meddržavnih konfliktov je temeljil na sklepanju mirovnega sporazuma, katerega glavni cilj je bilo končanje oboroženega nasilja brez poglobljanja v njegove vzroke. Reševanje internacionaliziranih notranjdržavnih konfliktov je pokazalo, da je tak pristo redko učinkovit, če se ga ne kombinira z odpravljanjem vzrokov nastanka konflikta in če v mirovni sporazum niso vgrajeni nastavki za trajno izgradnjo miru. Gre za t.i. integrativni transformativni pristop, ki gradi na sposobnosti preoblikovanja narave konflikta ali/in interesov sprtih strani s ciljem njegove trajne(jše) rešitve. V vseh fazah oboroženega konflikta se v njegovo reševanje vključujejo tako državni kot nedržavni akterji.

Preprečevanje izbruha konflikta vključuje zgodnje opozarjanje in zgodnje zavedanje ter odstranitev elementov negotovosti, katerega sredstvo je tudi mediacija. Nedržavni akterji igrajo pomembno vlogo v obeh. V fazi eskalacije konflikta se njihova prizadevanja nanašajo na politično rešitev konflikta, vzdrževanje miru, humanitarne dejavnosti in civilnodružbene procese v podporo miru. Zadnja faza reševanja konflikta vključuje preprečitev ponovnega izbruha oboroženega spora in izgradnjo trajnega miru. Nedržavni akterji igrajo pomembno vlogo v vseh treh segmentih: varnostnem, izgradnji institucij in pri spravi.

Pri opredeljevanju mednarodnega oboroženega konflikta so mednarodni odnosi za razliko od mednarodnega prava storili pomemben korak naprej, saj mednarodnost teh konfliktov ne enačijo več z meddržavnostjo in s tem dopuščajo možnost, da je ena od strani v konfliktu tudi nedržavni akter. S tem ustrezneje od mednarodnega prava zaobjamejo prevladujoč značaj oboroženih konfliktov po koncu hladne vojne, ko gre predvsem za težje rešljive notranjedožavnih konfliktov, ki so večinoma internacionalizirani.

V nedržavocentričnem pristopu so nedržavni akterji tudi subjekt (in ne le objekt) mednarodnih odnosov. Tu je potrebno slediti razumevanju nedržavnih akterjev kot tistih, ki izhajajo iz civilne družbe in ne iz države (v nasprotju s tem večina opredelitev nedržavnih akterjev še vedno meša oba tipa, kot smo prikazali v nalogi). Upoštevajoč to zahtevo med nedržavne akterje sodijo nevladne organizacije, posamezniki, transnacionalne korporacije in oborožene (uporniške, teroristične) skupine. Prva dva tipa, torej nevladne organizacije in posamezniki se vključujeta v različne aktivnosti, povezane z reševanjem oboroženih konfliktov. So pobudniki in soustvarjalci mednarodnih pogodb na tem področju, na razne načine podpirajo uradne pogajalske procese, ter v nekaterih primerih mediacije zamenjujejo uradno diplomacijo. Ukvarjajo se z dvema kvalitativno različnima sklopoma aktivnosti: humanitarnim delovanjem in sodelovanjem v pokonfliktni izgradnji institucij na eni strani in posredovanjem za rešitev konflikta in za spoštovanje mednarodnih norm na drugi strani (ta sklop jih postavlja med akterje drugotirne diplomacije). Ob tem pa so izključeni iz mednarodno pravnega sistema. Neurejen mednarodno pravni status in vprašanje legitimnosti sta glavni šibki lastnosti nedržavnih akterjev. Moč in vpliv zato gradijo na ugledu, sposobnostih in (od države) izposojenih vzvodih.

Državocentričnost teorij mednarodnih odnosov (ki je eden od razlogov marginalizacije znanstvene obravnave diplomacije) otežuje konceptualizacijo drugotirne diplomacije. Drugotirno diplomacijo se je namreč razumelo kot tiste aktivnosti nedržavnih akterjev, ki so v podporo uradni diplomaciji, spogledalo pa tiste, ki uradno diplomacijo zamenjujejo.

Preseganje državocentričnega pristopa pri obravnavi diplomacije je možno predvsem z osredotočanjem na diplomacijo kot *proces* interakcije med različnimi državnimi in nedržavnimi akterji, usmerjen k reševanju mednarodnih konfliktov po mirni poti, kot *instrument* izvajanja zunanje politike držav in mednarodnih organizacij ter kot *nabor* diplomatskih spretnosti. S premikom poudarka iz (glavnega) akterja, torej države, na proces odpremo prostor proučevanju drugotirne diplomacije. Drugotirno diplomacijo velja opredeliti kot dejavnosti nedržavnih akterjev v procesih reševanja oboroženih konfliktov, ki so v neposredno pomoč uradni diplomaciji ali pa jo zamenjujejo. Drugotirna diplomacija je torej interakcija med predstavniki skupin in narodov, katere namen je prispevati k miroljubnemu reševanju konflikta: lahko gre za neformalni, vzporedni pogajalski proces z namenom razumevanja interesov in stališč nasprotnika, ki je v podporo uradnemu procesu. Lahko gre za aktivnosti, ki zamenjujejo uradni diplomatski proces. Akterji drugotirne diplomacije so nevladne organizacije in vplivni posamezniki, med njimi se najpogosteje pojavijo bivši politiki ali diplomati. Drugotirna diplomacija lahko vključuje tudi uradne akterje, kadar ti nastopajo neuradno z namenom preizkušanja določenih idej (Leguey-Feilleux 2009).

Za teoretske osnove mediacije sicer velja, da so le redko izpeljane iz teorij mednarodnih odnosov in da se pogosto zato naslanjajo na druge družbene vede, zlasti na sociologijo (C. Reimann 2005). Kljub temu je možno dve osnovni paradigmi mediacije, strukturalistični in socialno – psihološki (Crocker in drugi 1999), navezati na teorije mednarodnih odnosov; prvo na racionalizem, drugo na družbeni konstruktivizem. Strukturalistična paradigma temelji na prepričanju, da je možno sprte strani do dogovora pripeljati skozi proces prepričevanja, podprtega s spodbudami in odreknanji. Socialno - psihološka paradigma pa izhaja iz potrebe po spreminjanju predstav (in identitete) nasprotne strani.

Glavne oblike mediacije nedržavnih akterjev so aktivnost v podporo uradnim pogajalskim procesom, delna ali celovita mediacija za politično rešitev konflikta, ki zamenja oziroma nadomesti uradni proces in mediacija za krepitev mednarodnih standardov. Najdaljšo tradicijo ima mediacija v podporo uradnim procesom v obliki delavnic in dialogov. Njihovi začetki segajo v zgodnja šestdeseta leta prejšnjega stoletja. Mnogo kasneje, v drugi polovici osemdesetih let, se je pojavila mediacija nedržavnih akterjev za delna premirja. Prvi primeri mediacije nedržavnih akterjev za celovit mirovni sporazum pa segajo šele v začetek obdobja po koncu hladne vojne. Delavnice in dialogi ustvarjajo pogoje za oblikovanje skupnega védenja, s čimer – v skladu z družbeno konstruktivističnim pristopom, vplivajo na spreminjanje identitete sprtih strani. Za razliko od njih gre pri mediaciji za končanje nasilja in sklenitev političnega dogovora za tradicionalni način

pogajanj, vendar s to razliko, da se v vlogi mediatorja pojavi nedržavni akter. Nedržavni akterji skupaj z malimi državami sodijo med t. i. šibke mediatorje, ki razpolagajo s prepričevalno močjo, ki ne sloni na (pri)sili. Ta mediacija bi lahko teoretsko in konceptualno slonela tudi na racionalizmu (Walsh 2005).

Za reševanje težje rešljivih konfliktov je priporočljivo vključevanje več tipov mediatorjev, vendar je pri tem potrebno upoštevati, da niso vse oblike sodelovanja primerne za vsako situacijo. Drugotirni proces lahko pomembno prispeva k uradnim procesom. Odnos med njima je lahko šibek ali pa zelo intenziven; od izmenjave informacij in virov preko oblikovanja strategij na osnovi skupnih analiz do partnerstva. Akterji lahko delujejo sočasno oziroma simultano ali pa zaporedno. Sodelovanje med uradno in drugotirno diplomacijo prinaša določena tveganja (tveganje za uradno diplomacijo je možna zloraba občutljivih informacij, za nedržavne akterje pa izguba neodvisnosti in manjša fleksibilnost), obenem pa tudi prednosti. Za nedržavne akterje je glavna prednost možnost izposoje (političnih ali ekonomskih) vzvodov, s katerimi razpolaga uradna diplomacija. Izkoristek primerjalnih prednosti enih in drugih in maksimiziranje delovanja obeh tirov diplomacije je pomemben dejavnik uspeha mediacije.

3 PRIMERI MEDIACIJE NEDRŽAVNIH AKTERJEV

3.1 Uvod

Dobri državniki se zavedajo, da je potrebno odnose med državami ohranjati, tudi če to na najvišji politični ravni ni mogoče. Na najnižji točki ameriško-sovjetskih odnosov, na prelomu šestdesetih let prejšnjega stoletja, je ameriški predsednik Eisenhower spodbudil sodelovanje med vplivnimi predstavniki civilne družbe obeh držav in s tem postavil zametke drugotirne diplomacije kot neuradne, neformalne interakcije med pripadniki nasprotnih strani, katere namen je zmanjšati napetosti in oblikovati strategije vplivanja na javno mnenje, da bi z njimi pomagali rešiti spor (Zuckerman 2005, Montville 2006).

Proti koncu hladne vojne, še zlasti pa po njej, so nedržavni akterji ne le pomagali uradni diplomaciji, pač pa začeli prevzemati nekatere njene naloge. Čedalje bolj se je namreč krepilo prepričanje, da je potrebno konflikte obravnavati celovito ter da za trajno rešitev konflikta upravljanje z njim in podpis mirovnega sporazuma nista dovolj. Večja pozornost je namenjena zgodnjemu odkrivanju in preprečevanju konfliktov ter trajn(ejš)i izgradnji miru s ciljem preprečitve ponovnega izbruha napetosti. Čedalje bolj je upoštevana tudi vloga, ki jo pri tem lahko odigrajo nedržavni akterji. Prihaja do spoznanja, da so za nekatere naloge primernejši državni, za druge nedržavni akterji. Državam v nekaterih, politično občutljivejših, primerih celo ustreza, da niso izpostavljene in zato v takih primerih podpirajo mediacijo nedržavnih akterjev.

3.1.1 Metodologija

V strokovni literaturi so nekateri primeri mediacije nedržavnih akterjev obdelani bolj poglobljeno, drugi manj, nekateri pa sploh še ne. O slednjih so dostopne le informacije v obliki skopih izjav za javnost. Drugotirna diplomacija in mediacija nedržavnih akterjev za reševanje mednarodnih oboroženih konfliktov sta relativno nova pojava diplomatske prakse, poleg tega pregled primerov kaže na njihovo precejšnjo raznolikost, zaradi česar smo se v dilemi, ali izbrati en primer mediacije nedržavnih akterjev ali jih prikazati več, odločili za slednje. Gre tudi za prvi tovrstni pregled v slovenski literaturi in tudi v tuji literaturi tako zastavljenih pregledov ni zaslediti. Posamezni primeri so bodisi deležni samostojne obravnave - taki so pogajanja za sklenitev Sporazuma iz Osla (Corbin 1994; Eban 1998; Egeland 1999; Kaye 2005), mirovni proces v Mozambiku (Ajello 1999; Bartolli 1999 in 2009), notranje tadžiški dialog (Saunders 1999 in 2002; Iji 2001) in

pogajanja med vlado Indonezije in uporniškim gibanjem za neodvisnost Aceha (Huber 2004; Santioso 2005; Sukuma 2005; Aspinall 2005; Morfit 2007; Ahtisaari 2008; Biswas 2009), bodisi so vključeni v splošne preglede mediacije (Crocker in drugi 1999) ali pa v preglede dejavnosti nevladnih organizacij v podporo mirovnim procesom (van Tongeren, Brenk, Hellema in Verhoeven 2005).

Odločitev za metodo študije primerov je utemeljena tudi metodološko. Čeprav študija (enega) primera omogoča bolj poglobljeno preverjanje hipoteze na enem samem dogodku, pa je prednost študije več primerov v tem, da omogoča osredotočeno primerjavo med posameznimi primeri, na podlagi katere je možno izpeljati določeno posploševanje (prim. Kacowiczewa 2004). Da bi se izognili pristranskosti, ki je ena glavnih slabosti metode študije primerov, smo primere izbrali na podlagi natančno določenih kriterijev, ki jih predstavljamo v naslednjem poglavju.

Metoda študije več primerov zajema torej tudi notranjo analizo posameznih primerov na podlagi niza vprašanj, identičnih za vse proučevane primere. Niz vprašanj vključuje: kratek zgodovinski oris, iz strokovne in znanstvene literature povzeta opis in analizo vloge nedržavnih akterjev ter našo kratko analizo obravnavanega primera. Podrobnejša primerjava sledi v poglavju Analiza odnosa med prvo in drugotirno diplomacijo (poglavje 4.2.), v katerem se ukvarjamo z različnimi oblikami tega odnosa, primerjavo prednosti nedržavnih akterjev in kompenzacijo njihovih slabosti.

Pred obravnavo posameznih primerov bomo na kratko predstavili nedržavne akterje, ki so najbolj aktivni na področju mediacije in med katere sodijo: Carterjev center (*Carter Center*), Skupnost sv. Egidija (*Community of Saint'Egidio*), Pobuda za upravljanje s krizami (*Crisis Management Initiative, CMI*), Center za humanitarni dialog (*Center for Humanitarian Dialogue, CHD*), Geneva Call. Dodan je kratek pregled nekaterih drugih nevladnih organizacij. Namen te predstavitve je dvojen: seznaniti z glavnimi akterji na obravnavanem področju, ob tem izpostaviti nekatere nejasnosti, ki izhajajo iz močne vloge posameznika v obravnavani nevladni organizaciji, obenem pa na kratko predstaviti primere mediacije, ki jih v izbor primerov, ki jih v nadaljevanju obravnavamo podrobneje, zaradi neizpolnjevanja katerega od kriterijev ne vključujemo.

Sledil bo pregled primerov mediacije nedržavnih akterjev. Pregled primerov je možno načrtovati na več načinov; na primer glede na fazo konflikta, v kateri posredujejo: posebej bi obravnavali primere mediacije za preprečitev izbruha konflikta, tiste za zaustavitev in deesklacijo napetosti in za njegovo politično rešitev ter mediacije v pokonfliktni izgradnji miru. Za tako razvrstitev bi se odločili, če bi naloga v ospredje postavljala problematiko

reševanja konfliktov. Ker pa nas zanimajo aktivnosti nedržavnih akterjev, ki posegajo v polje diplomacije, smo se odločili za razvrstitev v tri sklope, ki jih teoretsko utemeljujemo v poglavju o drugotirni diplomaciji in jih na tem mestu zgolj na kratko povzemamo:

(1) Vzporedni pogajalski proces, tj. mediacija nedržavnih akterjev, ki v obliki delavnic in dialogov nudi podporo uradnemu pogajalskemu procesu. Na delavnicah in dialogih se oblikujejo pobude za uradni proces. Vloga mediatorjev pa je oblikovanje vsebinskega okvira in dnevnega reda srečanj ter skrb za njihov gladek potek in za sodelovanje z uradnim pogajalskim tirom. Ta oblika mediacije se pojavi v vseh fazah konflikta. V okviru tega sklopa predstavljam najprej primera v obdobju hladne vojne, konferenci Dartmouth in Pugwash, ter nato primere po koncu hladne vojne, ki so Notranjetadžiški dialog, Bližnjevzhodni mirovni proces, Severna Irska, Ekvador-Peru, Moldavija, Vzhodni Timor, Delavnice za preprečevanje konfliktov v Južnokitajskem morju in Konferenca o sodelovanju in dialogu v Severni Aziji.

(2) Mediacija za politično rešitev oboroženega konflikta, ki zamenjuje uradni pogajalski proces. Gre za aktivnosti, ko nedržavni akterji prevzamejo vlogo glavnega mediatorja za politično rešitev konflikta (bodisi delno, lokalno ali pa celovito), torej vlogo, ki jo običajno igra uradna diplomacija. Kot mediatorji za politično rešitev konflikta se nedržavni akterji pojavljajo v vseh fazah njegovega reševanja, torej v preprečevanju izbruha konflikta, v prizadevanjih za njegovo deeskalacijo in končanje ter v pokonfliktni izgradnji miru. Lahko posredujejo za lokalno, časovno ali tematsko omejene sporazume oz. premirja, lahko so mediatorji v pogajanjih za politično rešitev konflikta. Lahko so facilitatorji neposrednim pogajanjem ali pa mediatorji v ožjem smislu besede. V pregled vključujem mediacije v Mozambiku, na Haitiju in v Acehu ter facilitacijo za sklenitev Sporazuma iz Osla ter v Maliju.

V okviru celovitega razumevanja oboroženih konfliktov in njihovega reševanja je pomembna oblika drugotirne diplomacije z elementi mediacije tudi (3) posredovanje nedržavnih akterjev pri nedržavnih akterjih – uporniških in oboroženih skupinah - za spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic. Vključitev problematike humanitarnega prava in prava človekovih pravic v reševanje konfliktov je pomemben segment preprečevanja konfliktov in preobrazbe od negativnega k pozitivnemu miru. Da bi bile uporniške oborožene skupine vključene v sistem spoštovanja mednarodnega prava, je potrebno posredovanje na obeh straneh, torej tudi pri državnih akterjih.

Z razvrstitvijo v skupine želimo olajšati pregled in pokazati na raznovrstnost mediacije nedržavnih akterjev. Pri tem se zavedamo, da bi nekateri primeri lahko sodili v dve skupini. Notranjetadžiški dialog je primer vzporednega procesa, pa tudi primer facilitacije uradnih pogajanj. Kriterij razvrstitve je ocena o prevladujoči karakteristiki konkretne mediacije. V nekaterih oboroženih konfliktih se pojavi večje število mediatorjev, ki prevzemajo vloge vzporednega procesa in mediacije za časovno, lokalno ali tematsko omejene sporazume. Na kratko predstavljamo Burundi, Makedonijo, BiH, Albanijo in Kosovo. Ti primeri so zanimivi kot ilustracija kompleksnosti mediacije v oboroženih konfliktih in kot primer možnih težav, ki jih lahko prinaša neusklajeno delovanje.

Metoda študije več primerov nam bo torej omogočila prikazati njihovo raznolikost, utemeljiti predlagano tipologijo ter pripraviti osnovo za preverjanje hipoteze.

3.1.2 Kriteriji izbora primerov

Kriteriji izbora pregleda, vključenega v pričujočo nalogo, so trije: 1) ustreznost: obravnavani primer mora ustrezati definiciji drugotirne diplomacije (enemu od treh tipov, torej vzporedni neuradni proces v podporo uradnim procesom, mediacija za politično rešitev konflikta, ki zamenjuje uradni proces in posredovanje pri nedržavnih akterjih za spoštovanje mednarodnih standardov).

2) Obstoje zanesljivih virov: zanj mora biti na voljo vsaj ena referenca v strokovni oziroma znanstveni literaturi. Primerov, za katere so na voljo zgolj informacije na spletnih straneh, v izbor nismo uvrstili. Tako ne obravnavamo delavnic za krepitev zaupanja med Gruzijo in Abhazijo med leti 1999 – 2005, drugotirnih procesov podpora rešitvi spora glede zapore Farakak na reki Ganges med Indijo in Bangladešem, delavnic v podporo Sporazumu iz Akre za rešitev oboroženega konflikta v Liberiji, sklenjenem leta 2003, vzporednih procesov v podporo Sporazumu iz Abuje o prekinitvi ognja v Sierra Leoneju leta 2000.

3) Čas: pregled se začneja z obdobjem vrhunca hladne vojne, ko so se pojavili prvi primeri drugotirne diplomacije, se osredotoča na obdobje po hladni vojni, ko je bilo teh primerov znatno več in zaključuje z letom 2010. Vanj torej niso uvrščeni primeri po tem letu, kot so aktivnosti Skupnosti sv. Egidija za preprečevanje zaostritve konflikta v Demokratični republiki Kongo ter aktivnosti iste NVO v procesih pokonfliktne sprave v BiH v letu 2012, njihova mediacija na prošnjo krščanske in muslimanske skupnosti v provinci v Sierra Leoneju za preprečitev izbruha oboroženega konflikta leta 2010, mediacija za preprečitev izbruha nasilja v Slonokoščeni obali leta 2010 in med različnimi političnimi skupinami v Nigru istega leta, katere rezultat je bil podpis sporazuma za tranzicijo. V

pregled tudi niso uvrščene nekatere aktivnosti Centra za humanitarni dialog, kot so facilitacija na Filipinih, dialog na temo sprave v Libiji in Liberiji; Carterjevega centra v podporo mirovnim procesom; Pobude za upravljanje s konflikti v Jemnu in Črnomorski mreži za krepitev zaupanja.

Med kriterije izbora primerov ne uvrščamo kriterija uspeha. Delno zato, ker kriteriji uspeha mediacije niso enotno in prepričljivo določeni (gl. poglavje 2.5.2.2), predvsem pa zato, ker nas v naši nalogi zanima predvsem pojav mediacije nedržavnih akterjev in njihove prednosti in slabosti.

3.2 Pregled aktivnejših nedržavnih akterjev

3.2.1 Carterjev center in Jimmy Carter

Carterjev center (*Carter Center*) sta leta 1982 ustanovila bivši predsednik ZDA Jimmy Carter in njegova soproga Rosalynn. Center se ukvarja s preprečevanjem in reševanjem konfliktov vključno z mediacijo, s humanitarno in razvojno pomočjo ter s pomočjo pri izgradnji demokratičnosti družb in dobrega vladanja. Načeli delovanja sta spoštovanje človekovih pravic in prizadevanje za zmanjšanje trpljenja.

Delovanje centra sloni na: (1) usmerjenosti k rezultatom na osnovi poglobljenih analiz; (2) izogibanju podvajanju z aktivnostmi drugih akterjev; (3) upoštevanju možnosti neuspeha glede na težavnost problemov; (4) nepristranskosti; (5) prepričanju, da je na osnovi znanja in dostopa do virov možno doseči izboljšanje življenja ljudi. Carterjev center sprejme mediatorsko vlogo samo v primeru, če pobuda pride s strani sprtih strani. Drugi pogoj, ki ga postavlja Carterjev center za prevzem mediatorstva je, da je možno njegovo vlogo jasno opredeliti. Tretji kriterij je finančni in se veže na potrebo, da so pobude v okviru procesa mediacije finančno podprte.

Center sodi med tiste nedržavne akterje, pri katerih je težje ločiti med vlogo in močjo centra in vlogo in močjo njenega vodje. Zlasti v primerih mediacije, pa tudi v nekaterih drugih aktivnostih centra, kot je npr. opazovanje volitev, sloni ugled in iz tega izhajajoča moč na bivšem predsedniku ZDA Jimmyju Cartru. Zaradi njegove izrazite vloge center presega pomen in vlogo klasične NVO, saj lahko sodeluje neposredno z voditelji držav. Mediacija se tako pogosto povezuje bolj z njim osebno kot s centrom kot takim.

V poglavju o primerih mediacije nedržavnih akterjev obširneje predstavljam Carterjevo posredovanje v Haitiju ter na kratko tudi njegovo mediacijo v Bosni in Hercegovini. Carterjev center je bil aktiven tudi v Severni Koreji (1993), Burundiju (1995), Sudanu (1990), Ugandi (2002) in Liberiji (1992). Carterjev center organizira delavnice za vzporedni dialog (Carter Center; Pastor 1999; Holbrooke 1999).

3.2.2 Skupnost sv. Egidija

Skupnost sv. Egidia (*Community of Sant' Egidio*) (Bartoli 1999; Loyd 2001; McKeon 2005; Bartoli 2009; Community of Sant' Egidio; Impagliazzo 2010), je verska nevladna organizacija, ki deluje od 1986, ima sedež v Rimu ter preko 70 predstavništev po svetu. V svojem delovanju izhaja iz prepričanja o tesni povezanosti in soodvisnosti revščine in konfliktov. Državam, ki se soočajo bodisi z državljsko vojno bodisi z mednarodnimi oboroženimi konflikti, je namreč razvoj onemogočen. Ohranjanje revščine in nepravilnosti v veliki meri prizadene civilno prebivalstvo, zaradi česar se Skupnost sv. Egidia ukvarja tako s humanitarno dejavnostjo kot z iskanjem načinov za mirno reševanje konfliktov, vključno z mediacijo. Izhajajo iz prepričanja, da je dialog najboljši način in sredstvo ne le za odnose med religijami, pač pa tudi za reševanje oboroženih konfliktov (Bartoli 2009, 386).

V naslednjem poglavju med primeri mediacije obširneje predstavljamo mediacijo v Mozambiku med leti 1991 in 1993. Po tem uspehu je Skupnost sv. Egidija postala iskan partner za mirno reševanje konfliktov. Kot navajajo Bartoli (2009), McKeon (2005) in uradna spletna stran skupnosti, je skupnost posredovala npr. v Alžiriji, kjer je bila dosežena skupna medreligijska platforma, ki je prerasla v vzpostavitev stikov med političnimi strankami in gibanji. Platforma sicer ni bila sprejeta s strani alžirskih oblasti, vendar njen pomen, kot neke vrste družbeni pakt za preseganje konfliktov znotraj družbe, ostaja. Skupnost je posredovala tudi v Gvatemali, kjer je oživila več let zamrznjen mirovni proces za rešitev več kot 35 let trajajoče vojne in prispevala k podpisu mirovnega sporazuma, do katerega je prišlo leta 1996 v Rimu. V primeru Kosova in Albanije si je Skupnost sv. Egidija s humanitarno pomočjo, facilitacijo uradnim pogajanjem in dialogom prizadevala za znotraj družbeno pomiritev. Njihovo delovanje na Kosovu, kjer so prisotni od 1996, je temeljilo na prijateljstvu s takratnim predsednikom Ibrahimom Rugovo. Skupnost sv. Egidija je kot mediator v zadnjih letih dejavna predvsem na afriškem kontinentu. V letu 2003 je v Sudanu pomagala izpogajati premirje med vladnimi silami in uporniškimi gibanjem za pravičnost in enakost. V sporazum, ki je bil dosežen na podlagi tega premirja 15. marca 2003, je bila na njihovo pobudo vključena

zahteva po spremembi smrtnih obsodb stotih oseb v zaporno kazen. S tem je Skupnost sv. Egidija želela prispevati tudi h globalnim prizadevanjem za ukinitvev smrtne kazni. Od leta 2003 je bila Skupnost sv. Egidija vključena kot mediator v mirovna pogajanja v Slonokoščeni obali, ki so se končala z mirovnim sporazumom, podpisanim 3. marca 2007. Leta 2006 je Skupnost posredovala tudi v sklenitvi premirja med ugandskimi oblastmi in uporniško Lord's Resistance Army.

Prednost Skupnosti sv. Egidija je v njeni zmožnosti in sposobnosti neposredno komunicirati z nedržavnimi akterji, še posebej nasilnimi, torej takimi, ki še zlasti težko vzpostavijo stik z mednarodnim sistemom. Skupnost si prizadeva za sodelovanje med različnimi mediatorji. Meni, da njeno dejavnost bolj kot izraz drugotirna ali vzporedna diplomacija označuje iskanje sinergij med različnimi ravnmi, tako institucionalnimi kot neinstitutionalnimi, tako uradnimi kot civilno družbenimi. Konkretno to pomeni, da v vlogi mediatorja, iščejo sodelovanje uradnih institucij, bodisi držav bodisi OZN. Tako sodelovanje je ključno za zagotovitev izvajanja dogovorjenega. V mediaciji izhajajo iz spoštovanja različnosti vsakega konflikta ter iz razumevanja kulture sprtih strani.

Zaradi vidnosti in ugleda, ki si ga je Skupnost sv. Egidija ustvarila, se sprte strani običajno same obračajo nanj. McKeon (2005) meni, da je bil pristop Skupnosti sv. Egidija navdih za mnoge druge nedržavne mediatorje.

3.2.3 Pobuda za upravljanje s krizami in Marti Ahtisaari

Pobuda za upravljanje s krizami (*Crisis Management Initiative*, CMI) (Morfit 2007; Ahtisaari 2009; Crisis Management Initiative) je nevladna organizacija, ustanovljena leta 2002 v Helsinkih na pobudo bivšega predsednika Finske Mattija Ahtisaarija. Podobno kot v primeru Carterjevega centra tudi delovanje te nevladne organizacije v veliki meri sloni na ugledu in kredibilnosti njenega ustanovitelja, tj. bivšega finskega predsednika Ahtisaarija. Zaradi vidne vloge in velikega političnega kapitala mu je omogočeno neposredno delo s političnimi voditelji držav.

Kot navaja uradna spletna stran, se CMI ukvarja z mediacijo in dialogom, z raziskovalnim in izobraževalnim delom na tem področju in s projekti v podporo miru. Pri svojem delu tesno sodeluje z Evropsko unijo. Organizira usposabljanje drugih nevladnih organizacij in diplomatov. Vodi projekt sodelovanja desetih nevladnih organizacij, namen katerega je okrepitev zmogljivosti EU na področju mednarodnega posredovanja za mir. Skupaj z Afriško unijo in nekaterimi afriškimi nevladnimi organizacijami ter s finančno podporo ministrstva za zunanje zadeve Finske izvaja projekt krepitve zmogljivosti Afriške unije na

področju mediacije. CMI je aktivna tudi na področju vzporednih procesov, kot je npr. Črnomorsko omrežje za izgradnjo miru, ki povezuje nevladne organizacije iz Armenije, Moldavije, Gruzije in Azerbajdžana. V naslednjem poglavju podrobneje opisujem Ahtisaarijevo mediacijo med indonezijskimi oblastmi in uporniškim gibanjem Aceha.

3.2.4 Center za humanitarni dialog

Center za humanitarni dialog (*Centre for Humanitarian Dialogue*, HDC) je nevladna organizacija s sedežem v Ženevi, ustanovljena leta 1999 z namenom pomagati pri humanitarnih naporih mednarodne skupnosti. Ukvarja se z reševanjem oboroženih konfliktov, vključno z mediacijo. Zanj se odloči zgolj na podlagi povabila sprtih strani in na podlagi poglobljene analize konflikta.

Med leti 1999 in 2002 je HDC dvakrat mediiral za sklenitev mirovnih sporazumov med indonezijsko vlado in uporniškim gibanjem Aceha (Huber 2004). To mediacijo bomo nekoliko podrobneje predstavili v naslednjem poglavju. Kot je navedeno na uradni spletni strani, pa HCD deluje tudi v Sudanu kot mediator pri izvajanju humanitarne pomoči, na Filipinih sodeluje z vlado Kraljevine Norveške kot facilitator. V Mjanmarju izvaja projekte za pomiritev in spravo med sprtimi stranmi, v Centralnoafriški republiki pa je prevzel vlogo mediatorja v političnem dialogu. V Keniji je Center nudil podporo mediaciji bivšega generalnega sekretarja OZN Kofija Annana, v Somaliji pa nudi tehnično podporo mirovnemu procesu (Center for Humanitarian Dialogue).

Center za humanitarni dialog se ukvarja tudi z nudenjem podpore procesom mediacije. Ta podpora se nanaša na svetovanje, na pomoč v osebju in logistiki, v izmenjavi izkušenj in v razvijanju novih načinov mediacije. Center izvaja tudi projekte usposabljanja in izobraževanja na področju mediacije in na področju raziskovanja in analiz.

Center za humanitarni dialog je deloval kot nevladna organizacija brez izrazitih posameznikov, na katerih bi gradil svoj ugled in kredibilnost. Ambicije, da bi se to spremenilo, nakazuje odločitev o imenovanju bivšega visokega predstavnika EU za skupno zunanjo politiko Javierja Solane za častnega predsednika (Center for Humanitarian Dialogue 2008).

3.2.5 Geneva Call

Nevladna organizacija Geneva Call (Clapham 2006; Geneva Call 2010; Hoffman in Scheckener 2011) se ukvarja s posredovanjem pri nedržavnih akterjih - oboroženih

uporniških skupinah, da bi spoštovale mednarodno humanitarno pravo in pravo človekovih pravic. Mednarodno pravo oblikujejo države za države. Ženevske konvencije obvezujejo tudi v vojne vpletene oborožene skupine, medtem ko se Ottavska konvencija o prepovedi protipehotnih min nanaša samo na države. Podobno velja tudi za mednarodno pravo na področju novačenja otrok v oborožene enote. Namen nevladne organizacije Geneva Call je prepričati nedržavne akterje v neuporabo protipehotnih min in v uničenje njihovih zalog ter zaščititi otroke pred novašenjem in nasiljem.⁴⁸

3.2.6 Kratek pregled nekaterih drugih nevladnih organizacij

Afriški center za konstruktivno reševanje sporov (*The African Centre for Constructive Resolution of Disputes, ACCORD*) se ukvarja z iskanjem alternativnih načinov reševanja oboroženih sporov in pri tem poudarja pomen dialoga in institucionalnih sprememb za reševanje dolgotrajnejših in težje rešljivih sporov. Ukvarja se z mediacijo, usposabljanjem, raziskovanjem in analizo konfliktov. Ustvarjanje miru (*peacemaking*) razume kot preoblikovanje nasilnega konflikta v trajni mir, pri čemer je ključno odpravljanje vzrokov konflikta (*African Centre for Constructive Resolution of Disputes*).

Zahodnoafriška mreža za izgradnjo miru (*West Africa Network for Peacebuilding, WANEP*) se ukvarja s projekti v podporo izgradnji miru in v ta namen izvaja usposabljanja in programe za osveščanje odločevalcev in širše javnosti o nenasilnih metodah reševanja sporov, ter programe za zgodnje opozarjanje in zgodnji odziv na nastajajoče krize (*West Africa Network for Peacebuilding*).

Globalno partnerstvo za preprečevanje oboroženih konfliktov (*Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict, GPPAC*) je mreža civilno družbenih organizacij, ki si prizadeva za oblikovanje mednarodnega konsenza o izgradnji miru in preprečevanju nasilnih sporov. Mreža je nastala leta 2005 kot odgovor na poziv takratnega generalnega sekretarja OZN Kofija Annana za mednarodno konferenco civilnodružbenih organizacij, ki delujejo na področju preprečevanja konfliktov (*Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict*).

Skupina za mednarodne krize (*International Crisis Group, ICG*) sodi med bolj znane skupine s področja analiz in svetovanja vladam in medvladnim organizacijam na področju preprečevanja oboroženih sporov in odzivanja nanje. Nastala je leta 1995 kot odgovor na slabo odzivnost mednarodne skupnosti na vojne na ozemlju bivše Jugoslavije in na

⁴⁸ Ženevske konvencije posatljajo mejo odraslosti na 15 let starosti, konvencija o otrokovih pravicah in konvencija o otrocih v oboroženih spopadih pa na 18 let, s čimer omenjeni konvenciji širita zaščito otrok.

genocid v Ruandi. ICG se ukvarja z zgodnjim opozarjanjem in nudenjem nasvetov ter podpore v ozadju mirovnih pogajanj; pripravlja analize konfliktov za odločevalce v posameznih državah in medvladnih organizacijah in analize razvoja konfliktov, množičnega nasilja in terorizma ter nudi novo strateško razmišljanje o nekaterih težje rešljivih konfliktih. Delovanje ICG temelji na podpori mednarodnemu redu, torej na podpori pravu in pravilom, in ne na moči (International Crisis Group).

Search for Common Ground (SFCG) je nevladna organizacija, ki izvaja projekte v podporo preprečevanju konfliktov ter izgradnji miru in večjega medsebojnega razumevanja. Prisotna je predvsem v vrsti afriških držav, pa tudi na Bližnjem vzhodu, Ukrajini, ZDA in Makedoniji. Tamkajšnji projekti so usmerjeni v taksšno preprečevanje konflikta, ki krepi medetnične vezi (*Search for Common Ground*).

Perešev center za mir (*The Peres Center for Peace*) izvaja predvsem aktivnosti v podporo krepitvi civilne družbe in večjega razumevanja med predstavniki palestinske in izraelske civilne družbe. Izvaja projekte, katerih namen je krepitev sodelovanja mladih političnih voditeljev. Podpira izmenjave študentov in nudi platformo izraelsko palestinskemu forumu nevladnih organizacij ter organizira razprave o preoblikovanju regije (*The Peres Center for Peace*).

International Alert se ukvarja z izgradnjo miru v pokonfliktnih družbah. V sodelovanju z vladami in medvladnimi organizacijami, kot sta predvsem OZN in EU, pomaga oblikovati politike in prakse, ki naj prispevajo k trajnemu miru. Pozornost posveča med drugim tudi krepitvi učinkovitosti razvojne in humanitarne pomoči, klimatskim spremembam in varnosti (*International Alert*).

3.3 Primeri vzporednih neuradnih pogajalskih procesov

Glavni obliki vzporednih neuradnih pogajalskih procesov sta delavnice za reševanje problemov in dialogi. Podrobneje smo ju opisali v poglavju 2.5.4.1, na tem mestu zato povzemamo le glavne značilnosti. Delavnice in dialogi so neuradna neposredna srečanja med pripadniki sprtih strani, v katerih tretja stran pomaga stranema skozi posebej oblikovan dnevni red srečanj doseči obravnavo zahtev oziroma skrbi obeh strani in poiskati za vse sprejemljive rešitve. Praviloma se odvijajo v akademskem okolju, ki spodbuja analitično in ustvarjalno razmišljanje, obenem pa nudi prostor, kjer se medsebojno sovražne skupine lažje srečajo. Tako okolje olajša odstranitev motečih dejavnikov in spodbuja neobremenjeno razmišljanje. Lahko gre za enkratno srečanje ali

pa za serijo več srečanj. Delavnice in dialogi so v pomoč uradnim pogajanjem in so torej del celovitejše strategije spreminjanja odnosov med sprtima stranema. Na tem temelji tudi izbor udeležencev. Dnevni red je sestavljen tako, da spodbuja analiziranje, spreminjanje predstav o konfliktu, krepi medsebojno razumevanje konflikta in spodbuja oblikovanje novih možnosti za njegovo reševanja. Mediator oziroma facilitator oblikuje okvir in pravila delavnic oziroma dialoga, predlaga dnevni red in skrbi za gladek potek srečanja. Delavnice in dialogi pomagajo preprečevati izbruh konflikta, spodbuditi začetek uradnega procesa, iskati najboljšo rešitev za mirovni sporazum ali pa izvajati pokonfliktno izgradnjo miru.

3.3.1 Konferenci Dartmouth in Pugwash in delavnice J. Burtona

Program Pugwash sega v leto 1957, ko so se na gradu Pugwash v Novi Škotski prvič srečali jedrski fiziki in nekateri drugi strokovnjaki iz ZDA, SZ in Velike Britanije, da bi razpravljali o možnosti zmanjšanja nevarnosti uporabe jedrskega orožja. S tem ko so sečanja postala redna, so se preimenovala v Konferenco Pugwash o znanosti in svetovnih zadevah. V petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih letih je konferenca Pugwash pomembno prispevala k podpisu sporazumov o delni prepovedi jedrskih poskusov, neširjenju jedrskega orožja in prepovedi antibalističnih izstrelkov. Prispevala je tudi k soglasju za sklenitev pogodb o zmanjšanju oborožitve (*Arms reduction treaties I and II*) in konvenciji o kemijskem orožju in o biološkem orožju (Kriesberg 1996). Leta 1995 ji je bila podeljena Nobelova nagrada za mir.

Konferenca Pugwash ni bila uporabljena le za krepitev zaupanja in preprečevanje konflikta med velesilami, pač pa je služila tudi kot platforma za preprečevanje (lokalnega) oboroženega konflikta. V letih 2004 in 2005 je predstavljala forum za zmanjšanje napetosti med Indijo in Pakistanom glede Kašmirja. Ena prvih nalog je bila doseči soglasje pakistanskih in indijskih oblasti o sodelovanju predstavnikov sprtih skupnosti Kašmirja na forumu. V okrilju Pugwasha je tako potekala serija drugotirnih konferenc predstavnikov Indije, Pakistana in Kašmirja (Zuckerman 2005).

Prvo srečanje Programa Pugwash je vplivalo na nastanek *Konference Dartmouth*. V času zamrznjenih odnosov med Združenimi državami in Sovjetsko zvezo na politični ravni je takratni ameriški predsednik Eisenhower ocenil, da je potrebno vzdrževati stike na nižjih ravneh, četudi na višjih ravneh to ni možno. Posamezniki, privatni državljani, ki uživajo zaupanje države, bi naj po njegovem predstavljali predhodnico diplomaciji in pripravili

teren za delo diplomatov (Voorhees 2002, 25).⁴⁹ Formalni okvir sodelovanja je predstavljal leta 1958 podpisani Sporazum o tehnični izmenjavi in izmenjavi v kulturi in izobraževanju med ZDA in SZ, konkretna oblika sodelovanja pa se je porodila na srečanjih predsednika Eisenhowerja z urednikom tednika Saturday Review, Normanom Cousinom, ki je nato v okviru svojega obiska v Sovjetski zvezi leta 1959 za zamisel pridobil tudi sovjetsko stran (Zuckerman 2005). Prvo srečanje je potekalo na univerzi Dartmouth v Hanovru v New Hampshiru. Načrtovano je bilo za pomlad 1960, vendar je bilo zaradi ruske sestrelitve ameriškega vohunskega letala U-2 maja 1960 prestavljeno na oktober istega leta. Namen konference Dartmouth je bil vzdrževati odnose med ZDA in SZ v času hladne vojne in prispevati k razorožitvenim naporom (Saunders 2009). V rednih srečanjih, približno enkrat na leto in pol, so udeleženci razpravljali o široki paleti tem, povezanih z razoroževanjem, ekonomskim sodelovanjem, razmerami v tretjem svetu, krizami v posameznih državah, kot npr. v Afganistanu ali na Bližnjem vzhodu.

S koncem hladne vojne se je značaj konference Dartmouth spremenil, saj je bilo ocenjeno, da ob razpadu Sovjetske zveze plenarna srečanja niso več potrebna ter da je delo smiselno nadaljevati v obliki delovnih skupin (Saunders in Voorhees 2002). Delo se je nadaljevalo na treh področjih: spremljalo se je odnose med ZDA in Rusko federacijo, konceptualiziralo pridobljeno znanje in izkušnje ter slednje apliciralo na enega od konfliktov, ki so izbruhnili na ozemlju bivše Sovjetske zveze. Izbran je bil Tadžikistan, o čemer podrobneje pišemo v nadaljevanju. Kot analizira Saunders,⁵⁰ je delovanje konference Dartmoutha prešlo skozi različne faze: od odločitve o sodelovanju preko oblikovanja skupne agende do skupnega védenja. Udeleženci so se naučili razpravljati analitično namesto polemično in se naučili delati skupaj (Saunders 2009).

Tretji primer, ki ga tu na kratko predstavljamo, so delavnice J. Burtona. Nekdanji avstralski diplomat in univerzitetni profesor na londonski univerzi, John Burton je leta 1965 organiziral delavnico za krepitev zaupanja in preprečevanje konflikta med Malezijo, Singapurjem in Indonezijo. Delavnica je prispevala k sklenitvi diplomatskih odnosov med omenjenimi državami in k oblikovanju vsebinskega okvira za Mirovni sporazum iz Manile

⁴⁹ Montville navaja Eisenhowerjevo izjavo za Saturday Review, da on ne more govoriti s Sovjeti, nekdo pa mora. S tem je po mnenju Montvilla Eisenhower pravzaprav oče drugotirne diplomacije. Šele po koncu hladne vojne so bili dostopni arhivski dokumenti, iz katerih je bilo jasno, da je Hruščov te pogovore eksplicitno podprl (Montville, 2006).

⁵⁰ Saunders svoja razmišljanja utemeljuje na lastnih izkušnjah, saj je bil v konferenco Dartmouth vključen praktično od začetka, po koncu hladne vojne pa je prevzel sopredsedovanje delovni skupina za regionalne spore (*Dartmouth Conference Regional Conflicts Task Force*).

leta 1966. Burton je delavnico utemeljil na ideji predstavnike sprtih strani pripeljati do jasne opredelitve njihovih skrbi in strahov, obenem pa tudi do razumevanja skrbi in strahov nasprotne strani. Zasnoval jo je kot pripravo na formalna pogajanja oziroma kot njihovo dopolnitev, ne pa kot zamenjavo zanje (Fischer 1997).

Kriesberg (1996, 347) konferenci Pugwash in Dartmouth obravnava kot primera kompletnetarnih procesov, torej vzporednih procesov, ki dopolnjujejo uradni pogajalski proces. Dodajmo, da je ključna razlika med njima v tem, da je konferenca Pugwash multilateralna in eno tematska (ukvarjala se je le z razoroževanjem), konferenca Dartmouth pa dvostranska in večtematska (neformalni kanal komunikacije o vrsti občutljivih tem med Sovjetsko zvezo in Združenimi državami). Skupno jima je, da sta obe primera forumov za krepitev zaupanja med nasprotnicami, obe sta po koncu hladne vojne postali tudi forum za reševanje konkretnih oboroženih konfliktov. Obe sta nastali na pobudo držav, vanjo so bili vključeni tako državni kot nedržavni akterji, njun namen je bil predvsem preprečevanje konflikta (med velikimi silami). Šele po koncu hladne vojne sta postali bolj čista primera drugotirne diplomacije, se pravi forumov za vzporedne delavnice v podporo uradnim procesom. Legitimnost sta črpali predvsem iz svojih dolgoletnih predhodnih izkušenj ter ugleda posameznikov, ki so sodelovali pri njunem delu. Za razliko od obeh, so delavnice Johna Burtona nastale na pobudo nedržavnih akterjev in šele, ko so se izkazale z uspehom, bile deležne uradne podpore držav.

3.3.2 Tadžikistan: notranjetadžiški dialog

Notranjetadžiški dialog je primer vzporednega procesa reševanja konflikta ter primer facilitacije uradnih pogajanj. Ker v njem prevladuje karakteristika vzporednega procesa, ga obravnavamo na tem mestu, sproti na opozarjamo tudi na elemente facilitacije oz. mediacije za politično rešitev konflikta.

V Tadžikistanu so se napetosti med posameznimi narodnostnimi in verskimi skupnosti, med nosilci dotedanje komunistične oblasti in novimi opozicijskimi skupinami, predvsem pa med različno ekonomsko razvitimi regijami ter klani, pojavljale že v obdobju, ko je bil Tadžikistan ena od republik Sovjetske zveze. Po razglasitvi neodvisnosti leta 1991 so nakopičene napetosti izbruhnile v državljansko vojno. Zaradi vpletanja Ruske federacije in Uzbekistana ter zaradi mednarodnih prizadevanj za njegovo rešitev je bila državljanska vojna v Tadžikistanu obravnavana kot regionalni konflikt. Kot ugotavljata Saunders in Voorhees (2002, 297) je bilo ravno to dejstvo, torej da se konflikta ni obravnavalo kot notranjega in je šlo za internacionaliziran oboroženi konflikt, eden

glavnih razlogov, da se je z njim začela ukvarjati Konferenca Dartmouth, oziroma njena Delovna skupina za regionalne konflikte Konference Dartmouth (*Dartmouth Conference Regional Conflicts Task Force*). Vzpostavljen je bil t. i. notranjetadžiški dialog, ki sta mu sopredsedovala Harold Saunders iz ZDA ter Genadij Čufrin iz Ruske federacije.

Saunders (1999) nadalje poroča, da je bil notranjetadžiški dialog zasnovan kot oblika srečevanja vplivnih predstavnikov regij, klanov in verskih skupnosti, ki sta jih sopredsedujoča povabila k sodelovanju na podlagi več kot stotih pogovorov, ki jih je opravila ruska stran v začetku leta 1993. Notranjetadžiški dialog je vzpodbudil uradna pogajanja, ki so se pod okriljem ZDA začela spomladi leta 1994. Uradni predstavniki Tadžikistana namreč niso mogli več trditi, da na strani opozicije nimajo sogovornika oz. da se z opozicijo ne da pogovarjati. S tem je drugi diplomatski tir odigral vlogo facilitatorja za začetek uradnega procesa. Uradna mirovna pogajanja so potekala v Ruski federaciji, Iranu, Turkmenistanu, Kazahstanu, Kirgiziji, Pakistanu in Afganistanu. Ključno politično vlogo sta odigrali Ruska federacija in Iran, ki sta sprva podpirali glavni nasprotni vojskujoči se strani v Tadžikistanu. Odločitev, da je treba spor končati, je torej morala dozoreti predvsem pri njiju. Glavni dejavnik spremembe v njunih političnih stališčih predstavlja talibsko zavzetje Kabula leta 1996, kar je okrepilo potrebo po čimprejšnji rešitvi konflikta.

Vzporedno uradnemu je potekal tudi neformalni notranjetadžiški dialog. Do podpisa mirovnega sporazuma se so njegovi udeleženci sestali devetnajstkrat v različnih mestih v ZDA, RF in Irana. Vsega skupaj je bilo srečanj 36, od tega največ v prvih letih po izbruhu konflikta (pet v letu 1993 ter po šest v letih 1994 in 1995). Ruska stran je pripravila predlog udeležencev dialoga, skupno z ameriško stranjo so bili oblikovani okvir in pravila srečanj ter dnevni red. Glavni namen dialoga je bil pomoč uradnim pogajanjem. Udeleženci dialoga so se ukvarjali z analizo vzrokov konflikta in z odnosi med sprtimi stranmi. Prvi pogovori so bili namenjeni vzpostavljanju medsebojnega zaupanja, sledilo je privajanje na analitični namesto polemični pristop ter nato prehod na skupno pripravo možnih scenarijev rešitve konflikta.

Uradna pogajanja so se končala s podpisom mirovnega sporazuma junija 1997. Neformalni notranjetadžiški dialog se je nadaljeval tudi po zaključku uradnih pogajanj, saj je bilo potrebno v mirovni proces in spravo pritegniti skupine, zlasti neoborožene opozicijske skupine, ki sicer v mirovnem procesu niso bile udeležene in niso bile predmet mirovnega sporazuma. Udeleženci notranjetadžiškega dialoga so zato s posebnim memorandumom pozvali Nacionalno komisijo za spravo (*National Reconciliation*

Commission) k organizaciji vsedržavnega dialoga, katerega namen bi bil doseči najširše soglasje za ustavne in zakonske spremembe političnega sistema.

Svensson (2007) primer Tadžikistana obravnava kot kombinacijo mediacije s pozicije moči (uradni proces) in t.i. čiste mediacije (vzporedni proces). Saunders (1999) je proces konceptualiziral kot "večnivojski mirovni proces". Tako zasnovan proces zahteva odgovornost mediatorjev v situacijah, ko se v reševanju enega konflikta pojavi več mediatorjev. Pomembna je jasna delitev dela, pristojnosti in odgovornosti. Neformalna mediacija naj bo ločena od uradne, obenem pa naj bo med obema diplomatskima tiroma čim boljše sodelovanje. Notranjetadžiški dialog je s tem tudi primer primerne uporabe časovnega zaporedja obeh pogajalskih tirov (Allen Nan 1998; cf. Fischer 2006, 68).

Primer Tadžikistana sodi med uspešnejše primere usklajevanja med uradno in neuradno oziroma med prvo- in drugotirno diplomacijo. Proces sta potekala ločeno drug od drugega na osnovi jasno razdeljenega dela, pristojnosti in odgovornosti. Obenem so bili med obema tiroma vzpostavljeni kanali rednega komuniciranja. Ves čas, torej še pred začetkom uradnega mirovnega procesa, med njim in po njegovem zaključku, so predstavniki dialoga s svojimi aktivnostmi tekoče seznanjali predstavnike tadžiških oblasti ter predstavnike RF in ZDA. Pretok med uradnim in drugotirnim procesom je bil mnogo več kot posredovanje informacij o delu. Nekateri udeleženci neformalnega dialoga so postali člani uradnih delegacij sprtih strani. Uradni mirovni proces je poleg tega prevzel nekaj vsebinskih predlogov neformalnega procesa, kot npr. koncept tranzicijskega obdobja in predlog o nacionalnem pomiritvenem organu ter o svetovalnem forumu ljudstev Tadžikistana, katerega naloga naj bi bila omogočiti predstavnikom različnih narodnih skupnosti sooblikovati skupno prihodnost države.

3.3.3 Vzporedni procesi v podporo uradnemu bližnjevzhodnemu mirovnemu procesu

Med številnimi aktivnostmi v pomoč uradnemu bližnjevzhodnemu mirovnemu izpostavljam štiri, ki so pomembneje vplivale na uradni mirovni proces. V začetku devetdesetih let so vzporedno potekali najmanj trije procesi za rešitev konflikta med Izraelom in palestinsko stranjo: madridska konferenca, neformalna in nato uradna pogajanja za sklenitev Sporazuma iz Osla (ki jih podrobneje predstavljamo v poglavju o primerih mediacije za politično rešitev oboroženega konflikta) ter serija petih delavnic za reševanje problemov. Ključno za to oživljeno dogajanje je bil spremenjen odnos ZDA do arabsko-izraelskega konflikta, saj je na prelomu osemdesetih in devetdesetih let začelo prevladovati

prepričanje, da se je potrebno s Palestinci pogovarjati neposredno (Eban 1997).⁵¹ Takratni ameriški državni sekretar James Baker III. je ocenil, da razmere še niso zrele za uradne neposredne izraelsko - palestinske pogovore, zaradi česar je bilo po njegovem zato smiselno začeti z vključevanjem Palestinecev na večstranske konference in sicer v delegacije drugih držav. Predlagal je regionalno mednarodno konferenco, ki bi se je udeležili vendar kot člani ene od delegacij arabskih držav udeležili tudi predstavniki Palestinske osvobodilne organizacije (*Palestine Liberation Organization*, PLO). Konferenca je po večmesečnih pripravah potekala jeseni 1991 v Madridu. Njen glavni uspeh je bil ravno udeležba sprtih strani, Izraela in predstavnikov PLO, za isto mizo. Vlogo facilitatorja priprav na konferenco je odigral državni sekretar Baker. Ker je šlo za srečanje v okviru regionalne konference, ki je vključevala nedržavnega akterja (PLO), ga Baker uvršča v drugi tir (Baker 1999).

V letih 1990 in 1991 je potekala tudi serija petih delavnic za reševanje problemov, ki so se jih udeležili akademiki, parlamentarci, bivši diplomati, politični svetovalci, aktivisti, direktorji inštitutov ipd. Delavnice za reševanje problemov so potekale sicer tudi že prej, vendar kot enkratni dogodki. Pobudnik in organizator dotedanjih delavnic Herbert Kelman je na osnovi ocene, da velja delavnice zasnovati kot proces, skupaj z Nadimom Rouhano k sodelovanju pritegnil vplivne izraelske in palestinske predstavnike. Mediatorja sta bila poleg Kelmana in Rouhana tudi Harold Saunders in George Mitchell. Šlo je za idejo kontinuirane delavnice (Kriesberg 1996, 346), ki je krepila medsebojno zaupanje in prispevala k oblikovanju kadrov, ki so se vključili v Madridsko konferenco ter zanjo prispevale tudi vsebine (Kaufman 2005). Krepitvi zaupanja in iskanju alternativnih rešitev konflikta je bil namenjen tudi Ženevski dogovor (*Geneva Accord*), ki so ga 2003 podpisali vidni predstavniki civilne družbe Izraela in Palestinskih oblasti, med njimi na izraelski strani predstavniki Knesseta, pisatelji, predstavniki rezervnih vojaških enot, ekonomisti, akademiki in mirovni aktivisti, na palestinski strani pa ministri in namestniki ministrov, predstavniki zakonodajnega sveta, višji uradniki in akademiki. Ženevski dogovor je celovita pobuda za trajno rešitev izraelsko palestinskega spora. Njen prispevek je utrjevanje konstituce za mir v obeh sprtih straneh (Kaufman 2005).

Madridska konferenca, ki jo obravnavamo na začetku, se je soočala s problemom (mednarodno pravnega) statusa PLO, ki so ga pobudniki konference rešili s tem, da so delegacijo PLO vključili v uradno delegacijo ene od arabskih držav. V nasprotju z Bakerjem menimo, da Madridska konferenca ne ustreza povsem kriterijem drugotirne diplomacije, saj je šlo za uraden proces, v katerem so sodelovale uradne diplomacije. V

⁵¹Ameriški državni sekretar George Schultz je to idejo zagovarjal že leta 1988 (Eban 1997).

drugotirni proces sodi morda, kot to nakazuje James Baker, zaradi statusa PLO. Delavnice za krepitev zaupanja so bile čisti vzporedni proces, ki je delno prispeval k uspehu Madridske konference (Kaufman 2005) in pogajanj za sklenitev Sporazuma iz Osla (Kelman 2005, cf. Fischer 2006, 74 in Kriesberg 1996, 348).

3.3.4 Severna Irska

Prizadevanja za rešitev severnoirskega konflikta⁵² so šla skozi več faz in so vključevala raznovrstne akterje in oblike. Faza, ki se je aprila 1998 zaključila s podpisom t.i. Velikonočnega sporazuma (*Good Friday Agreement*), se je začela novembra 1995 z dogovorom vlad Združenega kraljestva in Irske o oblikovanju mednarodne skupine za nadzor in verifikacijo razorožitve. Za vodjo skupine je bil imenovan upokojeni senator George Mitchell iz ZDA, za člana pa bivši predsednik Republike Finske Harri Holkri in bivši načelnik generalštaba Kanade John Chastelain. Skupina je v poročilu, ki ga je oddala januarja 1996, ugotovila, da je problematika razorožitve tesno povezana z medsebojnim nezaupanjem sprtih strani in z različnimi pogledi na vrstni red prednostnih nalog. Ocenila je, da je proces razorožitve zato tesno povezan z reševanjem političnih problemov, zaradi česar je v poročilo vključila politična priporočila in poglavje o prihodnji izgradnji zaupanja. Priporočila so se nanašala na potrebo, da sprte strani sprejmejo jasne zaveze k demokratičnim in miroljubnim reševanjem političnih nesoglasij; soglašajo, da se razorožitev izvede pod nadzorom neodvisne komisije; obsodijo vsakršno uporabo sile kot sredstva za vpliv na izid pogajanj; bodo spoštovale in izvajale dogovorjeno in si bodo prizadevale za končanje kaznovalnih ubojev in nasilja. Predlogi za izgradnjo zaupanja so se nanašali na problematiko pogrešanih oseb, paravojaških dejavnosti in zakonodajo o izrednih razmerah. Vključevali so tudi potrebo po bolj uravnoteženi sestavi policije. Skupina je s temi političnimi sporočili bistveno presešla svoj mandat, saj je posegla na področje političnega reševanja konflikta (Chastelain 1999). Kljub temu sta vladi Združenega kraljestva in Irske delo komisije upoštevali in poleti 1996 predstavili skupna izhodišča za pogajanja, ki so predvidela tri vzporedne procese: (1) pogajanja med severnoirskimi strankami, ki bi jih vodila britanska vlada in bi z njimi sproti seznanjala irsko vlado; (2) neposredna pogajanja med britansko in irsko vlado; (3) pogajanja med sprtima stranema in obema vladama, katerih vodenje je bilo poverjeno skupini, ki je pripravila poročilo o razorožitvi. Posamezni člani te skupine so bili zadolženi tudi za predsedovanje plenarnemu odboru, poslovnemu odboru ter odboru za razorožitev.

⁵² SIPRI severnoirski konflikt obravnava kot oboroženi konflikt nizke intenzitete, z do 25 smrtnimi žrtvami letno (SIPRI 2007).

Drugi primer vključevanja nedržavnih akterjev v procese v podporo uradnim pogajanjem je serija konferenc, ki je potekala od leta 1990 do sklenitve Velikonočnega sporazuma (z izjemo enega primera) zunaj Severne Irske. Udeleženci konference so bili mlajši politiki, za katere so organizatorji ocenili, da bodo v prihodnosti igrali vidnejšo vlogo. Bolj kot z vprašanji končnega statusa Severne Irske so se konference tematsko osredotočale na oblikovanje skupnih pogledov na vprašanja tranzicije. Teme konferenc so bile oblikovane tako, da so krepile skupne interese, kot so npr. položaj Severne Irske kot regije v okviru Evropske unije, ali pa so se ukvarjale s pomenom ustavnega varstva človekovih pravic. Namen je bil udeležence tudi seznaniti s procesom reševanja nasilnih oz. oboroženih konfliktov v drugih delih sveta. Konference so bile organizirane na način, da nudile veliko možnosti za neformalna druženja in pogovore. Na prvih konferencah so predstavniki Sinn Fein in Ulstrske unionistične stranke (kot dveh skrajnih političnih skupin) zavračali vsakršne neposredne stike, kasneje so nanje pristajali. Prednost tega tira diplomatskih prizadevanj je bila, da je bil odmaknjen od medijev in od pritiskov uradnega protokola. Konference sicer niso bile zaprte za javnost, vendar mediji zanje niso kazali velikega zanimanja, ker so potekale zunaj Severne Irske in ker so bile organizirane kot akademske razprave. Konference so opravljale tudi nalogo prilagajanja politikov na delo v pogojih medsebojnega razumevanja in strpnosti (Arthur 1999). Opozoriti velja tudi na pomen "zdravljenja zgodovine", v katerega so bili vpeti cerkveni predstavniki obeh strani (Montville 2006).

Primer Severne Irske je primer večstranskega in večnivojskega posredovanja. Prvi tir, tj. uradna pogajanja, je potekal v več smereh med različnimi akterji. Mediatorji so bili tako državni kot nedržavni akterji. Mednarodno skupino za nadzor razorožitve sta določili vladi Irske in Združenega kraljestva, vendar je skupina svoj mandat že v začetku presegla, saj je ugotovila, da je za izpolnitev razorožitvenih nalog potrebno izpolniti določene politične pogoje, predvsem pa sistematično graditi zaupanje med sprtima stranema. Člani skupine so kot neodvisni izvedenci nadaljevali delo kot predsedujoči posameznim delovnim skupinam in kot mediatorji za posamezne tematske dogovore.

Drugi tir, formalno sicer ločen od prvega, vendar pa z nekaterimi istimi udeleženci, je v veliki meri opravljal ključne naloge v podporo prvemu tiru, tj. gradil zaupanje, krepil medosebne stike ter prispeval k oblikovanju skupnega razumevanja posameznih problemov. Predvsem pa so delavnice prispevale k preoblikovanju razumevanja konflikta in ciljev njegovega reševanja (konflikt glede meje je bil "preoblikovan" v skupni razvojni projekt).

3.3.5 Peru – Ekvador

Peru in Ekvador sta se po letu 1941 nekajkrat zapletla v oborožen spopad zaradi meje v porečju Amazonke. Vlogo mediatorok so vsakokrat igrale garantorke sporazuma o meji iz leta 1941, Čile, Brazilija, Argentina in ZDA. Tudi zadnji, tri leta trajajoči konflikt (1995-1998), se je končal s podpisom mirovnega sporazuma po diplomatskem posredovanju garantork (Einaudi 1999).

Vzporedno z uradnimi pogajanjmi in po njihovem zaključku je pod okriljem univerze Maryland iz ZDA in njenega programa Kultura za demokracijo v Latinski Ameriki (*A Culture for Democracy in Latin America*) potekal tudi drugotirni proces, ki je bil poimenovan "Grupo Maryland". Predstavniki civilne družbe sprtih strani, med njimi tudi vplivni posamezniki, so v seriji delavnic, organiziranih v letih 1997–2000, razpravljali o globljih vzrokih spora in o možnih rešitvah. Prve od delavnic so se udeležili tudi zunanji ministri sprtih držav in garantork procesa. Na prvi in drugi delavnici so udeleženci v različnih delovnih skupinah obravnavali vzroke konflikta in vlogo civilne družbe v pogajanjih za njegovo rešitev. Ugotovljeno je bilo, da napetosti glede meje izbruhnejo vsakič, ko pride v kateri od sprtih držav do notranjih napetosti med vojsko in civilnim delom oblasti, oziroma vsakič, ko pride do bistvene notranjepolitične spremembe. Opozorjeno je bilo tudi na socialne napetosti in na problematičnost nekaterih izobraževalnih vsebin (Brelj in Betancourt 2005; Fischer 2006). Tretja in četrta delavnica sta potekali po sklenitvi sporazuma in sta bili namenjeni nadaljevanju krepitve zaupanja in sodelovanju med civilno družbo obeh držav. Tretje delavnice so se udeležili uradni predstavniki sprtih strani, njen namen pa je bil razviti ideje za čim boljšo implementacijo dogovorjenega (Fischer 2006).

Delavnice so podobno kot v primeru Tadžikistana krepile medsebojno zaupanje in vsebinsko prispevale uradnim pogajanjem, poleg tega so bili nekateri udeleženci povabljeni v uradni pogajalski proces. Tudi v tem primeru so delavnice k uradnemu procesu prispevale z vsebino in kadri.

3.3.6 Moldavija

Po razpadu Sovjetske zveze se je Moldavija soočila z resnimi notranjimi napetostmi med pretežno rusko govorečo Transdnistrijo in romunsko govorečim ostalim delom države. Leta 1992 je izbruhnil oboroženi konflikt, ki je bil po nekaj mesecih končan s podpisom mirovnega sporazuma. Pod okriljem OVSE, Ruske federacije in Ukrajine se je v državi nadaljeval politični dialog za trajnejšo rešitev problema. V proces so se vključile tudi

nevladne organizacije, ki so med drugim organizirale serijo seminarjev za krepitev zaupanja med stranema in za obravnavo problemov, s katerimi se je soočala širša družba (Fischer 2006).

Na povabilo sprtih strani je predstavnik Centra za analizo konfliktov Univerze Kent skupaj s severnoirskim kolegom leta 1993 obiskal Moldavijo in Transdnistrijo in nato na Univerzi Kent izpeljal serijo delavnic, ki so se jih udeležili svetovalci političnih voditeljev sprtih strani. Namen delavnic je bil vplivne posameznike vključiti v neformalni proces reševanja problemov. Na zadnjo iz te serije delavnic so bili kot opazovalci povabljeni tudi uradni pogajalci sprtih strani. V letih 1997-2000 je sledila druga serija delavnic, tokrat v organizaciji Skupnega odbora za demokratizacijo in pomiritev (*Joint Committee for Democratization and Conciliation*), ki so ga sestavljali predstavniki civilne družbe obeh strani. Teh delavnic so se udeleževali mediatorji uradnih pogajanj, torej OVSE, RF in Ukrajine. Posebno pomembna je bila druga v tej seriji delavnic, ki je leta 1998 potekala v Bolgariji, saj je prispevala k oživitvi uradnega procesa in dogovoru o zmanjšanju števila mirovnih enot (Ataman 2005).

Positivni učinki dosedanjih prizadevanj za rešitev konflikta v Moldovi so po mnenju Atamana v tem, da so se izboljšali odnosi med lokalnim prebivalstvom, s čimer je bilo olajšano reševanje vsakodnevnih problemov; vzpostavljen je bil konstruktivni dialog med lokalnimi oblastmi; dogovorjen je bil program za preoblikovanje skupnega območja ob Dnjestrju v naravni rezervat; izpeljani so bili projekti zблиževanja ljudi, kot so skupna praznovanja; organizirani so bili skupni seminarji za reševanje problemov marginaliziranih skupin prebivalstva (Ataman 2005, 598).

3.3.7 Vzhodni Timor

Delavnice in dialogi so namenjeni zблиževanju stališč sprtih strani, praviloma tistih z najbolj nasprotnimi pogledi. Salla (1998) opozarja, da so v takem pristopu spregledane in marginalizirane sredinske pozicije. Delavnice bi morale biti namenjene tudi ali predvsem krepitevi glasov teh sredinskih pozicij. Skozi krepitev sredinskih stališč se olajša iskanje kompromisa med nasprotnima stranema.

Primer delavnice za krepitev sredinskih pozicij je serija srečanj, ki so v letu 1997 potekala v ZDA pod okriljem Ameriškega mirovnega inštituta (*United States Peace Institut, USIP*). Namen je bil opogumiti tiste v Vzhodnem Timorju, ki so si prizadevali za izboljšanje položaja Vzhodnega Timorja, vendar pri tem niso zagovarjali neodvisnosti za

vsako ceno, zaradi česar so bili deležni napadov z obeh strani.⁵³ Na delavnicah so predstavniki sredinskih pozicij krepili svojo kohezivnost in pripravili konkreten načrt možne prihodnje ureditve Vzhodnega Timorja.

3.3.8 Delavnice za preprečitev izbruha oboroženega konflikta v Južnokitajskem morju

Južnokitajsko morje je ena strateško najpomembnejših morskih poti. Pomembno je tudi zaradi znatnih zalog naravnih surovin in ribolova. Vse države, ki ga obkrožajo, z izjemo Indonezije, imajo z eno ali več drugih držav nerešene ozemeljske spore. Indonezijski interesi bi bili ogroženi le, če bi se ustreglo kitajskim interesom. Nekatere države, zlasti Kitajska, so mnenja, da je potrebno spore reševati bilateralno, kar pa je zaradi medsebojno prepletenih in prekrivajočih se interesov posameznih držav praktično nemogoče.

Na prelomu osemdesetih in devetdesetih let prejšnjega stoletja je jugovzhodna Azija z rešitvijo še zadnjega oboroženega konflikta, v Kambodži, imela dobre izgleda za vzdrževanje in krepitev regijske stabilnosti. Edini dejavnik nestabilnosti je bilo južnokitajsko morje. Bivši indonezijski diplomat Hasjim Djalal je v sodelovanju s kanadskim akademikom Townsend-Gaultom pripravil koncept za neformalna srečanja vseh prizadetih držav. Sprva je za zamisel, ki jo je finančno podprla Kanada, pridobil države članice Zveze držav jugovzhodne Azije (*Association of South East Asian Nations*, ASEAN). Prvo srečanje visokih uradnikov je bilo na Baliu v Indoneziji januarja 1990. Že naslednjega srečanja so se udeležili tudi predstavniki Kitajske, Laosa, Vietnama, Kambodže in Tajvana. Delavnice za preprečevanje konfliktov v južnokitajskem morju so postala redna oblika srečevanj in leta 2010 je potekalo 18. Srečanje (Djalal in Townsend-Gault 1999).

Delavnice so ohranile neformalni značaj, saj so udeleženci, sicer visoki predstavniki ministrstev, sodelovali v osebnem imenu. Sodelovali so tudi neodvisni izvedenci za posamezna področja, kot so raziskovanje morja, ocena naravnih virov, pravne zadeve in varnost plovbe. Delovne skupine so izvajale tudi skupne projekte. Delavnice niso bile zasnovane kot sredstvo za reševanje ozemeljskih sporov, pač pa kot forum za oblikovanje skupnih programov, za spodbujanje (bilateralnega) dialoga in kot sredstvo krepitev zaupanja (Djalal 2011). Delavnice so z obravnavo različnih konkretnih vprašanj

⁵³Tak primer je bil Nobelov nagrajenec, nadškof Carlos Belo. Odnos, ki so ga imeli do njega predstavniki Vzhodnega Timorja v izgnanstvu in indonezijske vlade, je podobno mislečim odvzel pogum (Salla 1998, 3).

prispevale k preprečevanju zaostrovanja ozemeljskih sporov in pomagale graditi zaupanje med državami regije. Dokaz, da so delavnice pomemben mehanizem regionalnega sodelovanja, vidi Djalil tudi v tem, da države na ta srečanja redno pošiljajo visoke uradnike (Djalil in Townsend-Gault 1999). Weissmann (2010) meni, da je drugotirni proces odločilno pripomogel k preprečevanju konflikta. Po mnenju Baviere (2005) so posredno prispevale k uradnim procesom, npr. k sklenitvi pravil vedenja (*code of conduct*) med ASEAN in Kitajsko in k bilateralnim projektom nekaterih držav, kot je npr. skupni projekt Filipinov in Vietnama za (skupno) raziskovanje morskega dna.

3.3.9 Konferenca o sodelovanju in dialogu severovzhodne Azije

Leta 1993 se je na pobudo Susan Shirk, bivše ameriške diplomatke, začela sestajati Konferenca o sodelovanju in dialogu severovzhodne Azije (*Northeast Asian Cooperation Dialogue Conference*). Bila je zamišljena kot forum za neformalne pogovore uradnikov in izvedencev šestih držav, ZDA, Kitajske, RF, Republike Koreje in Demokratične ljudske republike Koreje (DLRK) ter Japonske, z namenom krepiti zaupanje med posameznimi državami, povečati razumevanje stališč drugih in tako zmanjšati tveganje izbruha oboroženega konflikta. Do leta 2010 se je forum sestal petnajstkrat v vseh sodelujočih državah, razen v DLRK. Slednja tudi ne sodeluje pri delu posameznih delovnih skupin (Zuckerman 2005).

Konferenca prispeva h graditvi zaupanja med državami. V obdobjih zastojev uradnih šeststranskih pogovorov je Konferenca o sodelovanju in dialogu Severovzhodne Azije edini forum srečevanj uradnikov teh držav.

3.4 Mediacija za politično rešitev oboroženega konflikta

Mediacijo obravnavamo kot obliko miroljubnega reševanja oboroženih konfliktov, v kateri sprti strani potrebujeta pomoč tretjega, namen katere je sprti strani premakniti k za obe strani sprejemljivi rešitvi in ki vključuje tudi facilitacijo. Slednja se večinoma smatra kot prva faza mediacije (Berridge 2005, 195), pomaga pa tudi vzdrževati proces pogajanj skozi vse pogajalske faze (Saunders 1999).

V tem poglavju obravnavamo mediacijo nedržavnih akterjev, ki je bila odločilna za politično rešitev konflikta. V pregled uvrščamo mediacijo religijske Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku, facilitacijo inštituta Fafo za sklenitev Sporazuma iz Osla, mediacijo Carterja za preprečitev izbruha konflikta v Haitiju, facilitacijo Norwegian Church Aid v Maliju in

mediacijo Centra za humanitarni dialog ter mediacijo Ahtisaarija v Acehu, Indonezija. V nekaterih oboroženih konfliktih se pojavi večje število mediatorjev, ki prevzemajo vloge vzporednega procesa in mediacije za časovno, lokalno ali tematsko omejene sporazume. Na kratko predstavljam nekaj takih primerov, in sicer Burundi, Makedonijo, BiH, Albanijo in Kosovo.

3.4.1 Mozambik: mediacija Skupnosti Sv. Egidija

Leta 1975 je Portugalska prenesla oblast v Mozambiku na Osvobodilno fronto Mozambika (*Frente de Libertação de Moçambique*, FRELIMO), s čimer je Mozambik pridobil neodvisnost. Razglasitev enostrankarskega sistema, naslonitev na Sovjetsko zvezo in izobčenje Odporniškega nacionalnega gibanja (*Resistência Nacional Moçambicana*, RENAMO) so sprožili državljansko vojno. Od vsega začetka je šlo zaradi vpletanja Rodezije in Južne Afrike, ki sta nudili sedež uporniškemu RENAMO in ga tudi finančno podpirali, za internacionaliziran oboroženi konflikt.

Po slabih petnajstih letih vojne sta sprti strani začeli kazati pripravljenost za končanje oboroženega konflikta in sta v ta namen v začetku 1990 podpisali skupno izjavo. Pomembna okoliščina, ki je spodbudila mirovni proces, je bil konec hladne vojne, saj sta takrat sprti strani izgubili podporo tradicionalnih zaveznic (Bartoli 1999). Vlogo "pospeševalca" zorenja konflikta je imela v letu 1992 tudi huda suša, saj je "stroške vojne" pripeljala z znosnih na nevzdržne (Lloyd 2001). Državljska vojna v Mozambiku, četudi internacionalizirana, obenem ni bila dovolj atraktivna za posredniško vlogo kakšne od velikih sil.

Julija 1990 je bila oblikovana mednarodna skupina, ki so jo sestavljali predstavniki Skupnosti sv. Egidija, ministrstva za zunanje zadeve Republike Italije ter civilne družbe v Mozambiku. Glavna naloga Skupnosti sv. Egidija je bila spodbuditi sprti strani k neposrednemu dialogu in pripraviti pogajanja. Kot analizira Bartoli (1999), ki je bil tudi sam vključen v proces kot predstavnik Skupnosti sv. Egidija, je odločitev, da se v mirovna prizadevanja vključi Skupnost sv. Egidija, slonela na odličnih stikih te organizacije s predstavniki civilne družbe v Mozambiku, zlasti z njenim katoliškim delom. Član Skupnosti sv. Egidija, po rodu iz Mozambika, je postal nadškof v Mozambiku ter tudi član pogajalske skupine. Skupnost sv. Egidija je imela tudi izvrstne stike z italijansko vlado premierja Andreottija, pa tudi s predstavniki italijanske komunistične stranke, preko katerih je bilo možno vzpostaviti kontakte z levičarsko FRELIMO.

Po nekaj mesecih dela so priprave na pogajanja stopile v fazo iskanja mediatorja. Ker se sprti strani nista mogli dogovoriti - RENAMO je za mediatorja želel Kenijo, kar bi FRELIMO sprejel pod pogojem, da je so-mediator njegov zaveznik Zimbabve, kar pa za RENAMO ni bilo sprejemljivo (Nathan 1999), je bila skupina naprošena, da prevzame vlogo mediatorjev. Skupnost sv. Egidja je prevzela gostiteljstvo in vodenje pogajalskega procesa. Finančno pomoč in politično podporo je zagotovila vlada Italije. Finančno in strokovno so pomagale tudi ZDA, ki so procesu nudile tudi tiho politično podporo. Formalno so imele ZDA v procesu status opazovalke (ta status so si kasneje pridobile še Francija, Portugalska in Velika Britanija), medtem ko je finančno podporo nudilo še nekaj držav. Skupnost Sant' Egidio je s potekom procesa redno seznanjala tudi OZN. Tenkočutno vodena pogajanja so pomagala pri krepitvi medsebojnega zaupanja in obenem pripeljala do sporazuma, ki je natančno opredelitev izvajanje mirovnih dogovorov. Pogajanja so se končala 4. oktobra 1992. Izvedbo mirovnega sporazuma je prevzela Operacija OZN za Mozambik (*United Nations Operation in Mozambique, ONUMOZ*), ki se je iz države umaknila po demokratično izvedenih volitvah leta 1994 (Ajello 1999).

Primer Mozambika je po Svenssonu (2007, 233) primer t.i. čiste mediacije. Mirovni proces v Mozambiku je bil primarno usmerjen v končanje državljanske vojne in manj v odstranjevanje vzrokov zanjo. Bartoli (1999) navaja, da je imela taka odločitev široko podporo javnosti, utrujene od več kot petnajstletne vojne. Namenoma so bila zanemarjena vprašanja notranje pomiritve in odpravljanja vzrokov vojne, saj bi to lahko pripeljalo do odpiranja ran in otežilo oz. upočasnilo pogajalski proces za končanje vojne. Lloyd (2001) ocenjuje, da primer Mozambika pod vprašaj postavlja teze o pomenu odpravljanja vzrokov konflikta ta njegovo uspešno rešitev.

Bartoli (1999) na podlagi izkušenj z mirovnim procesom v Mozambiku meni, da je potrebno v pogajanja na smiseln način vključiti vse akterje, ki imajo vpliv na konflikt. Včasih velja vključiti samo oborožene skupine, včasih tudi neoborožene. Vsem v proces vključenim stranem je potrebno zagotoviti stalno možnost izražanja svojih pogledov, pa čeprav zgolj preko posrednika. Pogoj uspešne mediacije je dobro razumevanje razmer in spoštovanje lokalnih jezikov ter običajev. Vključiti je potrebno mednarodno skupnost, torej državne akterje. Bolj kot na status v mednarodni skupnosti, naj se mediator zanese na svojo posredniško vlogo. Procesu pogajanj in mediacije je potrebno biti zvest dolgoročno. Posebno pozornost je pri oblikovanju mirovnega sporazuma potrebno posvetiti izgradnji političnih institucij za njegovo izvajanje ter v ta proces vključiti civilno družbo.

Uspeh mediacije Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku gre po mnenju nekaterih pripisati tudi "šibkosti" mediatorja, se pravi dejstvu, da ni razpolagal z vzvodi moči ("korenčka in palice") (Nathan 1999, 11-12.), predvsem pa je bila Skupnost sv. Egidija uspešna, ker mu je bila kot nevladni organizaciji omogočena večja fleksibilnost in dani pogoji za večjo kreativnost pri iskanju rešitev. Predvsem pa je znala poslušati in obnašati po pravilih prvo-tirne, tj. uradne, diplomacije. Obenem pa (Bartoli, 2009), čemur pritrjuje tudi eden od opazovalcev procesa, britanski veleposlanik Richard Edis, ki je uspeh pogajanj ravno tako pripisal pogajalskim spretnostim mediatorja ter njegovi vztrajnosti, kombinirani s potrpežljivostjo (cit. v McKeon, 2005).

Primer Mozambika je tudi primer mediacije nedržavnega akterja, ki se znal nasloniti na vzvode uradne diplomacije, mediacijo pa državnim akterjem (OZN) prepustil "šele" v fazi izvajanja sporazuma.

3.4.2 Sporazum iz Osla: facilitacija inštituta Fafo

Spremembe v mednarodnem prostoru na prelomu osemdesetih in devetdesetih let, zlasti razpad blokovskega sistema, prva zalivska vojna in začetek prve intifade Palestinecev, so dejavniki, ki so tedanjo ameriško administracijo prepričale, da velja znova poskusiti rešiti palestinsko – izraelski konflikt. Ameriška administracija je začela verjeti, da bodo pogajanja uspešna samo, če se jih bodo udeležili tudi palestinski predstavniki (pa četudi kot člani delegacije kake druge države) o čemer pišemo v razdelku o vzporednih procesih za rešitev bližnjevzhodnega konflikta.

V istem obdobju, predvsem v letih 1991 in 1992, so nekateri predstavniki PLO in nekateri izraelski politiki, med njimi član Kneseta Yossi Beilin, iskali načine za vzpostavitev neformalnih neposrednih stikov s palestinsko stranjo. Za posrednika so izbrali predstavnika norveškega inštituta za aplikativne družbene študije, Fafo, Terje R. Larsena, ki je v začetku 90. let opravljal raziskave na zasedenih palestinskih ozemljih in v Izraelu. Ker je izraelska zakonodaja prepovedovala kakršnekoli stike s predstavniki PLO, je bilo potrebno najti Palestinece, ki so bili dovolj vplivni v PLO, obenem pa ne njeni formalni člani. Larsen in Beilin sta preko Yairja Hirschfielda, profesorja na univerzi v Haifi, stopila v stik s Faisalom Husseinijem, ki je bil blizu vodstvu PLO, vendar ni bil član organizacije (Corbin 1994; Egeland 1999).

Omenjeni štirje, torej Larsen, Beilin, Hirschfield in Hussein, so bili udeleženci prvega srečanja, ki ga je inštitut Fafo organiziral v začetku leta 1993 blizu Osla. V naslednje srečanje je bil vključen visok funkcionar PLO, Abu Alaa, kandidat za ministra za finance.

Uradni Izrael je pogajalski proces podprl maja 1993 in minister za zunanje zadeve Rabin je pristal, da se v pogajanja vključi generalni direktor ministrstva Uri Savir. S tem so se akademski pogovori preoblikovali v uradna pogajanja (Eban 1997). Še naprej tajna pogajanja so se nadaljevala do avgusta 1993 in zaključila s sklenitvijo Deklaracije o načelih ureditve začasne samouprave, t.i. Sporazuma iz Osla, ki ji je dva meseca kasneje sledila Deklaracija o medsebojnem priznanju Izraela in PLO.⁵⁴

Pogajanja so potekala na skrivni lokaciji zunaj Osla, v koči, ki jo je inštitut Fafo najel s pretvezo, da bo v njej nekaj ekscentrikov z Bližnjega vzhoda pisalo knjigo. Pogajanj ni zaznala niti izraelska tajna služba Mosad (Egeland 1999). Facilitatorja pogajanj sta bila predstavnika inštituta Fafo, ki sta tesno sodelovala z namestnikom zunanjega ministra Norveške Egelandom. Z vsebino je bilo seznanjeno samo najožje vodstvo ministrstev za zunanje zadeve Norveške in ZDA. Tak aranžma je zagotovil ustrezno politično in finančno podporo procesu, obenem pa je nudil akademsko kamuflažo, ki je bila zaradi občutljivosti pogovorov izjemno pomembna.

Egeland (1999) kot štiri ključne dejavnike uspeha navaja (1) odmik pogajanj od oči javnosti in medijev (akterjem so bila prihranjena "destruktivna" vprašanja novinarjev); (2) odsotnost potrebe po protokolarnih elementih srečanj, s čimer sta strani 90% svojega delovnega časa namenili dejanskim pogajanjem; (3) uspešno oblikovanje in vzdrževanje ozračja medsebojnega zaupanja; (4) sodelovanje neodvisnega inštituta, ki je omogočalo tajnost srečanj in s tem zanikanje dogajanj, če bi šlo kaj narobe.

Velja dodati, da je k uspehu pripomogla tudi izbira države, kjer so potekali pogovori.⁵⁵ Norveška je bila zaradi svojih simpatij z judovskim ljudstvom v celotnem obdobju po drugi svetovni vojni in zaradi večkrat izkazanega sočutja z razmerami, v katerih so se znašli Palestinci po šestdnevni vojni leta 1967, sprejemljiva za obe strani (Corbin 1994). Pozitivno je vplivala sprememba v pristopu enega glavnih akterjev, ZDA, in sicer, da se je treba s Palestinci pogovarjati neposredno. Posredno so na proces pozitivno vplivale tudi delavnice za reševanje problemov (Kelman 2005, cf. Fischer 2006, 74).

⁵⁴ Temu sporazumu je septembra 1995 sledil še t.i. Sporazum iz Osla II; pogajanja zanj pa so bila v celoti uradna.

⁵⁵ S pojmom uspeh tu mislimo na uspešen zaključek pogajanj v smislu, da je bil dosežen podpis sporazuma, ki je imel najširšo mednarodno podporo. Na tem mestu se ne ukvarjamo z vrednotenjem uspešnosti implementacije dogovorjenega, v zvezi s čimer npr. Reimanova (2005) opozarja na omejitve sporazumov, ki se sklepajo v izolaciji.

Mnenja o tem, ali je bil facilitator procesa nedržavni akter, torej inštitut Fafo, ali pa država Norveška, niso povsem enotna. Večinoma analitiki glavno facilitatorsko vlogo vendarle pripisujejo inštitutu Fafo (Corbin 1994) in facilitacijo uvrščajo v kategorijo drugotirne diplomacije (Montvile 2002, Bartoli 2009) ali pa prvo- in poltirne diplomacije (Crocker in drugi 1999, Chataway 1998). Egeland na drugi strani kot facilitatorko procesa navaja Norveško (Egeland 1999). Velja dodati, da je šlo pri pogajanjih v Oslu tudi za elemente "back-channel" diplomacije oz. tajnih pogovorov uradnih predstavnikov.

Proces za sklenitev Sporazuma iz Osla se je začel kot drugotirni proces in zaključil kot prvo-tirni: začel se je kot neformalni proces z neformalnimi predstavniki sprtih strani in neformalnim mediatorjem – facilitatorjem. Šele po nekaj mesecih sta obe sprti strani proces priznali kot uradni, čeprav tajni. Facilitator je bil še naprej nedržavni akter, čeprav z veliko podporo uradnih struktur, konkretno norveškega zunanjega ministrstva. Proces se je zaključil kot prvotirni: s podpisom sporazuma in rokovanjem takratnih voditeljev, predsednika izraelske vlade Rabina in voditelja PLO Arafata na trati pred Belo hišo.

3.4.3 Mali: facilitatorska vloga nevladne organizacije Norwegian Church Aid

Dolgotrajno obdobje suše v severnem Maliju v prvi polovici osemdesetih let in stopnjevanje napetosti med severom in jugom države v drugi polovici osemdesetih let je zahtevalo stalno pozornost mednarodnih humanitarnih organizacij. Med najbolj aktivnimi je bila norveška nevladna organizacija Norwegian Church Aid. Humanitarno pomoč je povezovala z dolgoročnejšo razvojno pomočjo, kar pa je bilo zaradi omenjenih napetosti čedalje težje. Norwegian Church Aid je vlagala veliko napora v prepričevanje sprtih strani za lokalna premirja. Udeleževala se je tudi mednarodnih srečanj, posvečenih obravnavi napetosti v Maliju.

Ko je po vzpostavitvi demokratičnih oblasti leta 1994 ponovno grozilo, da bodo napetosti izbruhnile v državljansko vojno, so sprte strani želele nadaljevati politične pogovore in iskale ustreznega mediatorja. Odločile so se za NVO Norwegian Church Aid. Rezultat mediacije je bila serija lokalnih premirij, na podlagi katerih se je v začetku leta 1996 oboroženi konflikt končal s simboličnim zažigom odvzetega orožja. Norwegian Church Aid je političnemu procesu nudila finančno pomoč, pomagala je oblikovati seznam odprtih vprašanj in spodbujala lokalne skupnosti k iskanju odgovorov nanje. Pomagala je tudi s pridobivanjem vplivnih ljudi v lokalnih skupnostih. Finančno pomoč so v kasnejši fazi zagotovile tudi nekatere države (Brenk in van de Veen 2005).

Brenk in van de Veen (2005) ocenjujeta, da je ključni predpogoj za mir, politična volja sprtih strani, obstajal. Nedržavni akter je pomagal miru dati konkretno obliko. Glavna dejavnika uspeha sta bila nepristranskost in materialna ter tehnična pomoč lokalnemu prebivalstvu.

3.4.4 Haiti: mediacija bivšega predsednika Carterja

Haiti do vojaškega prevrata 30. septembra 1991 ni bil deležen širše mednarodne pozornosti, kljub temu, da je v svoji dvestoletni zgodovini le nekaj let deloval z demokratično izvoljeno vlado. Razpad blokovskega sistema, demokratizacija latinskoameriških držav ter močnejša vloga regionalnega povezovanja so dejavniki sprememb v mednarodnem okolju, ki so pripeljali do odločitve Organizacije ameriških držav (*Organization of American States, OAS*) za mediacijo, katere cilj bi bila vrnitev izvoljenega predsednika Aristida na oblast. Mediacija OAS ni uspela in ZDA so bile pod čedalje večjim pritiskom priliva beguncev iz Haitija. Julija 1994 je zato na njihov predlog Varnostni svet OZN sprejel resolucijo 940, s katero je članice OZN pozval k uporabi vseh sredstev za odstranitev vojaške hunte iz Haitija. Resolucija je bila pravna osnova za vojaški poseg Združenih držav na otoku, na katerega so se ZDA začele intenzivno pripravljati (Pastor 1999).

Bivši predsednik ZDA Jimmy Carter se je s problematiko Haitija intenzivno ukvarjal že nekaj let. Njegov center je pomagal pri izvedbi volitev leta 1990, pri čemer je tesno sodeloval s ključnimi političnimi akterji na Haitiju. Predsedniku Billu Clintonu je Carter nekajkrat ponudil svoje usluge in pomoč, vendar se jo je Clinton odločil sprejeti šele po izjavi haitskega državnega poveljnika, generala Raoula Cedrasa v intervjuju za CNN, da bi bil Carter sprejemljiv mediator. Čeprav je bila odločitev za vojaško posredovanje že sprejeta, se je predsednik Clinton na podlagi omenjenega odločil diplomaciji dati še eno možnost in Carterju poveriti mandat za pogajanja. Carter naj bi skupaj s senatorjem Samom Nunnom in bivšim poveljnikom ameriške vojske Colinom Powellom prepričal vojaško hunto v Haitiju k mirnemu sestopu z oblasti in vrnitvi Jean-Bertranda Aristida na oblast. Obenem naj bi pripravil teren za prihod ameriških vojaških sil. Skupini pogajalcev je za realizacijo te naloge dal na voljo en dan in nekaj ur.

Sporočila, s katerimi je mediatorska skupina potovala na Haiti, so bila kratka in jasna: predaja in miren prihod ameriških vojaških sil ali vojaška intervencija. Vojaška hunta, v preteklosti že soočena z neuresničenimi grožnjami, tej grožnji ni verjela. Naloga posrednikov je bila prepričati vojaško hunto v resnost grožnje, obenem pa doseči, da je ne bi bilo potrebno uresničiti. Carter je na podlagi poznavanja razmer in s pomočjo

Powella, ki je kot vojak dobro razumel mentaliteto vojaških poveljnikov, pogajanja vodil na način, za katerega je ocenil, da bo uspešnejši od tistega, ki ga je želela Bela hiša. Cedrasa npr. nista zanimala eksil in denar, kot je predvidevala administracija, pač pa čast, za katero je bil pripravljen žrtvovati svoje in življenje drugih Haitijcev. Način, na katerega so Carter, Nunn in Powell vodili pogajanja, ni bil vseč demokrasko izvoljenemu predsedniku v izgnanstvu Aristidu, ki je želel ameriški vojaški poseg na Haitiju. Dokaj težavna pogajanja so zato potekala tudi z njegovo ekipo.

Pogajanja so se končala uspešno. Ključni dejavnik uspeha je bila diplomatska spretnost in mednarodna kredibilnost pogajalcev. Grožnja uporabe vojaške sile je po eni strani krepila pogajalsko moč mediatorjev, po drugi strani pa je pogajanja tudi oteževala, saj je hitro stopnjevanje priprav ameriške vojske na vojaško posredovanje ogrožalo kredibilnost mediatorjev. Vsi trije mediatorji so bili močne, izrazite osebnosti z veliko izkušnjami in je bilo zato že vnaprej pričakovati njihovo avtonomno delovanje. Za sabo so imeli vzvod prisile, torej grožnjo vojaškega posredovanja, ki ga lahko zagotovi le državni akter.

Carter, Nunn in Powell so bili poslani na Haiti kot odposlanci ameriškega predsednika, vendar so svoj mandat bistveno presegli. Namesto prenašalcev sporočil ameriške administracije haitskemu predsedniku so posatli mediatorji med obema, poleg tega pa še med ameriško administracijo in izgnanim haitskim predsednikom Aristidom, ki je imel na rešitev konflikta svoje poglede. Primer Carterjevega posredovanja v Haitiju je zaradi preseženega mandata in predvsem dejstva, da je vsebino pogajanj v veliki meri določila mediatorska ekipa smiselno obravnavati tudi kot primer drugotirne diplomacije.

3.4.5 Aceh, Indonezija: facilitacija Centra za humanitarni dialog in mediacija Martija Ahtisaarija

Oborožen konflikt med indonezijskimi oblastmi in Gibanjem za svobodni Aceh (*Gerakan Aceh Merdeka*, GAM) je izbruhnil leta 1975. Ekonomsko izkoriščanje in centralistično upravljanje province na eni strani ter politično zatiranje ter nekaznovanje nasilja nad lokalnim prebivalstvom na drugi so glavni vzroki konflikta in dejavniki njegovega trajanja (Sukma 2005).

Da bi omogočila razdeljevanje humanitarne pomoči, se je nevladna organizacija Center za humanitarni dialog s sedežem v Ženevi (HDC), konec leta 1999 odločila posredovati med sprtima stranema in v prvih mesecih leta 2000 dosegla časovno omejeno premirje za razdeljevanje humanitarne pomoči (*Humanitarian Pause Agreement*). Kot povzema

Morfit (2007) je bil Center za humanitarni dialog s strani sprtih strani zaprošen za ponovno mediacijo za sklenitev premirja, Sporazuma o prenehanju sovražnosti, ki so ga nato predstavniki indonezijske vlade in predstavniki GAM podpisali v Ženevi decembra 2002. Določila sporazuma sta obe strani začeli kmalu kršiti in spomladi 2003 je indonezijska vlada v pokrajini ponovno uvedla izredne razmere. Morfit (2007) razloge za neuspeh sporazuma pripisuje nepripravljenosti sprtih strani na mir. Za GAM so bila pogajanja predvsem sredstvo, s katerim so izvajali pritisk na mednarodno javnost, da bi le-ta vplivala na indonezijske oblasti, da bi pokrajini dovolile samostojnost. Ravno tako tudi indonezijska vojska ni nikoli iskreno sprejela ideje o pogajanjih z GAM. Kemper (2007) dodaja, da je HDC imel finančno pomoč ZDA, vendar je bila politična podpora tako ZDA kot drugih uradnih akterjev skromna.

V letu 2003 in 2004 je prišlo do dveh ključnih sprememb, ki sta omogočili ponoven poskus rešitve konflikta. Vojaške akcije indonezijske vojske so leta 2003 GAM pomembno oslabile, obenem pa se je na indonezijski strani z izvolitvijo novega predsednika, Susila Bambang Yudhoyona spomladi 2004 bistveno spremenila uradna politika do Aceha. Yudhoyono je namreč med prednostne naloge uvrstil reformo varnostnega sektorja, reformo regionalne uprave, s katero bi regije dobile več pristojnosti, in rešitev problema Aceha. Njegovi predstavniki, ki jih je vodil podpredsednik Jusuf Kalla, so neformalno iskali osebo, preko katere bi stopili v stik s političnim vodstvom GAM, ki si je zatočišče našlo na Švedskem. Posrednika so sprva našli v finskem poslovnežu Christensenu, ki pa mu GAM ni uspelo pritegniti k pogovorom. Zato je stopil v stik z bivšim finskim predsednikom Martijem Ahtissarijem. Njegov ugled in politična kredibilnost sta bila tudi za politično vodstvo GAM dovolj veliko zagotovilo nepristranskosti, da je pristalo na neformalne pogovore s predstavniki indonezijskega predsednika (Morfit 2007).

Prvo srečanje je bilo načrtovano za december 2004, vendar je do njegove realizacije zaradi naravne katastrofe, cunamija, prišlo mesec kasneje. Razsežnost katastrofe (tsunami je v Acehu zahteval med 130.000 in 170.000 žrtev) je sprti strani spodbudila k sodelovanju pri humanitarnem reševanju zadev. Cunami je tako odigral vlogo pospeševalca zorenja konflikta in obenem facilitatorja pogajanj, obenem je nudil krinko za prava politična pogajanja. Prvemu srečanju januarja 2005 je sledilo pet krogov pogajanj, po katerih je bil 15. avgusta 2005 podpisan Memorandum o medsebojnem razumevanju. Memorandum vključuje dogovore s področij razorožitve, demobilizacije in ponovne vključitve pripadnikov gibanja v družbo, obenem opredeljuje tudi politični status Aceha ter nakazuje poti za implementacijo določb sporazuma.

Uspeh pogajanj med uporniki Aceha in indonezijskimi oblastmi pripisuje Ahtisaari v intervjuju z Bartolijem (2009) politični volji sprtih strani, pogajalskim spretnostim pogajalskih timov, ustrezni časovnici, po-cunamijskemu ozračju, ki je krepilo občutek nujnosti za rešitev konflikta, večtirnosti procesa, fleksibilnosti mediatorja, da je v določeni fazi vključil državne akterje in druge NVO, in dobro delujočemu mehanizmu za spremljanje izvajanja sporazuma. Ahtisaari na podlagi svojih izkušenj opozarja tudi na pomen poznavanja pogajalskih tehnik in na spretnost pogajalcev.

Ugotovimo lahko, da se je Ahtisaarijeva mediacija začela kot drugotirna ter zaključila kot uradna diplomacija. Ahtisaari je bil zaradi svojih preteklih vlog sposoben zagotoviti pogajalskemu procesu ustrezno politično, logistično in finančno podporo. Finska vlada je nudila gostoljubje in logistično podporo. V dokaj zgodnji fazi je v status opazovalke privabil Evropsko unijo, kar je zagotovilo sodelovanje EU v Opazovalni misiji za Aceh (*Aceh Monitoring Mission*), s čimer je izvedbena faza mirovnega sporazuma pridobila ustrezno politično težo.

Ahtisaari je samega sebe opisoval kot facilitatorja pogajanj, vendar se lahko strinjamo z nekaterimi analitiki, npr. Morfitom (2007), da je bil dejanski mediator, saj je določil vsebinski okvir pogajanj. Že v začetku je izključil možnost neodvisnosti Aceha ter uvedel in vztrajal na načelu "nič ni dogovorjeno dokler ni vse dogovorjeno", s čimer je strani primoral v iskanje celostnega dogovora. Kot učinkovit se je izkazal tudi Ahtisaarijev robustni in direktni stil. V pogajanja je vložil veliko časa in energije ter dal sprtima stranema jasno vedeti, da se pogajajo s ciljem doseči rezultat. Obenem je bil stranema sposoben in pripravljen jasno in realistično povedati, kakšno podobo imata v svetu.

Velja ugotoviti, da je uspeh pogajanj za končanje dolgoletne državljanske vojne v Aceh v prvi vrsti rezultat iskrene politične volje obeh strani za rešitev konflikta.⁵⁶ K uspehu pa je veliko pripomogel tudi posrednik Ahtisaari, ki je v pogajanja vstopil kot nedržavni akter, in jih vodil z upoštevanjem pravil mediacije in z uspešno naslonitvijo na (finančne in politične) vzvode uradne diplomacije, v prvi vrsti Evropske unije, za katero je primer reševanja konflikta med indonezijskimi oblastmi in GAM pozitiven primer sodelovanja z nedržavnimi akterji. Po besedah Cooperja (2011) je bilo sodelovanje relativno lahko, saj je šlo za nedržavnega mediatorja z veliko izkušnjami.

⁵⁶ To primer Aceha loči od primera oboroženega konflikta med šrilanškimi oblastmi in Tamilskimi tigri, saj kot ugotavlja Biswas (2009), je mediatorjem v primeru konflikta med indonezijskimi oblastmi in Acehom uspelo, da sta obe sprti strani ohranili dostojanstvo.

3.4.6 Burundi: raznovrstne oblike mediacije nedržavnih akterjev

Atentat na prvega demokratično izvoljenega predsednika Ndadaya oktobra 1993, ki ga je izvedel vojaški oficir, sicer pripadnik Tutsijev, in neuspeh dogovora o oblikovanju koalicijske vlade ter delitvi oblasti med Hutujci, ki naj bi prevzeli mesto predsednika države, in Tutsiji, ki bi dobili mesto podpredsednika vlade, sta v letu 1994 privedla do izbruha vojne. Mednarodna javnost jo je še posebej pozorno spremljala zaradi genocida, ki se je pred tem zgodil v sosednji Ruandi. Hara (1999) navaja, da se je v mediacijo na različne načine vključilo kar 36 mednarodnih akterjev, od tega 29 nedržavnih. V te številke niso zajete agencije OZN in razne razvojne agencije posameznih držav in mednarodnih organizacij.

Takoj po izbruhu konflikta so med sprtima stranema posredovali posebni predstavnik generalnega sekretarja OZN Ahmedou Ould-Abdallah, predstavnik držav srednje in vzhodne Afrike, bivši tanzanijski predsednik Julius Nyerere, ter predstavniki in posebni odposlanci Organizacije afriške enotnosti, Evropske unije, ZDA, Kanade, Kenije in Južnoafriške republike. Velike razlike v interesih in agendah ter predvsem v pogledih na to, kakšen mir je pravzaprav zaželen, so onemogočile konstruktivno reševanje konflikta. Zaradi neuspeha uradnih akterjev so se številne nevladne organizacije smatrale poklicane in usposobljene pomagati reševati konflikt z vzporednimi procesi in z mediacijo za politično rešitev konflikta. Ameriška nevladna organizacija s sedežem v Bruslju, International Crisis Group, je razvila program monitoringa političnih, ekonomskih in vojaških razmer ter pogajalskega procesa. Afriška NVO s sedežem v Ženevi, Synergies Africa, je organizirala mirovne delavnice. Omenjeni akterji vzporedne diplomacije so s svojo kreativnostjo, fleksibilnostjo in spretnostjo občasno uspešno dopolnjevali uradno diplomacijo.

Nekajkrat so nedržavni akterji prevzeli mediatorsko vlogo v mirovnih pogajanjih. Novembra 1995 se je začel mirovni proces, v katerega so bile vključene države regije. Pod vodstvom Jimmyja Carterja in Juliusa Nyerereja je prišlo do marca 1996 do dveh srečanj političnih voditeljev držav regije. Vojaški udar julija 1996 in posledična odločitev držav regije, da proti novim oblastem v Burundiju uvede sankcije, je v omenjenem mirovnem procesu povzročil zastoj. Skupnost sv. Egidija je na podlagi stikov, ki jih je že dalj časa gojila s sprtimi stranmi, organizirala tajna pogajanja v Rimu. Pogajanja so maja 1997 privedla do mirovnega sporazuma, ki je predvidel prekinitev sovražnosti, ponovno vzpostavitev ustavnega reda in zavezo k večstranskim pogajanjem za trajno dosego miru. Nasilni odzivi Tutsijev na omenjeni dogovor so njegovo uresničevanje preprečili.

Eden od vzporednih procesov za krepitev zaupanja je postal tudi forum za uradna pogajanja: Seminarji o demokraciji in dobrem vladanju, ki jih je organizirala NVO Synergies Afrika so postali točka diskretnih srečevanj med predstavniki burundijske vlade, nacionalnega parlamenta in Fronte za demokracijo v Burundiju (*Front for Democracy in Burundi*, FRODEBU); za slednjo, ki je bila v glavnem izključena iz mirovnih procesov, je to pomenilo vrnitev iz politične marginalizacije.

Države so v naporih nedržavnih akterjev prepoznale alternativo uradnim prizadevanjem in so aktivnosti nedržavnih posrednikov tudi izdatno financirale. Zunanje ministrstvo ZDA je sodelovanje z nevladnimi organizacijami institucionaliziralo v t.i. Great Lakes Policy Forum. Napore Skupnosti sv. Egidija sta finančno podprli ZDA in Norveška, druge skandinavske države pa so skupaj z ameriškim razvojnim programom in EU ter Japonsko, Nemčijo in Nizozemsko financirale druge projekte nevladnih organizacij.

Po Harovih ocenah (1999) so zlasti do leta 1996 naperi tako raznovrstnih akterjev "prispevali k škodljivi neuglašenosti medsebojno tekmujočih in nekompatibilnih sporočil" (Hara 1999, 148). Burundijci sami so to zmedo spretno izkoriščali in sicer tako v smislu manipulacije s sredstvi javnega obveščanja kot tudi s samimi NVO-ji, saj je vsaka od strani v sporu uspela pridobiti mednarodnega zaveznika, kar je poti iskanja mirne rešitve spora še dodatno zapletalo.

3.4.7 Balkan: mediacija za delne sporazume in vzporedni procesi v podporo uradnim

3.4.7.1 Bosna in Hercegovina:

Gartner in Bercovitch (2006) sta naštel 81 mediacij za končanje oboroženega konflikta v Bosni in Hercegovini, med katerimi jih je večina trajala manj kot teden dni. Večino poskusov so mediirali državni akterji, nedržavni so prevladovali v pokonfliktni fazi izgrajevanja miru. Njihova uspešnost je bila, kot ugotavlja Fischerjeva (2005) omejene. Kreft (2011) šibko vlogo civilne družbe pripisuje njeni relativni šibkosti in iluzijam o njeni moči in vplivu ter posegom od zunaj, ki ne morejo biti učinkoviti. Del problema pa je tudi t.i. "necivilna družba", torej tista, ki razpihuje sovraštvo in nasilje.

Mediacija J. Carterja za časovno omejeno premirje

Med mnogimi mediatorji za končanje vojne v Bosni in Hercegovini, med katerimi so prevladovali predstavniki posameznih držav in mednarodnih organizacij, so bili tudi nedržavni akterji. Omeniti velja zlasti bivšega ameriškega predsednika Jimmyja Carterja in njegovo mediacijo za doseg premirja konec 1994 in v začetku 1995. Carterjeva

mediacija časovno sovпада s posredniškimi napori Owena in Stoltenberga ter prizadevanji odposlanca ZDA R. Frasureja, da bi v zameno za ukinitve sankcij Miloševića vrnil k pogajanjem za končanje vojne v BiH. Carter je v svojem obisku Sarajeva in Pal decembra 1994 dosegel sporazum za štirimesečno premirje. O njegovi mediaciji poroča Holbrooke (1999), ki pravi, da je Carter deloval neodvisno od ameriških diplomatskih predstavnikov v regiji. Ni povsem jasno, ali ni pri svojem početju morda imel vsaj tihe podpore ameriške administracije. Kot poroča Richard C. Holbrooke v spominih na svojo posredniško vlogo, sta se pri kasnejših pogajanjih za konec vojne na srečanja s Carterjem rada sklicevala voditelja bosenskih Srbov, Karadžić in Mladič, v zvezi s čimer ju je bilo potrebno opominjati, da je predsednik ZDA Clinton in ne Carter.

3.4.7.2 Makedonija

Da bi preprečili izbruh oboroženega spopada, je v Makedoniji že od leta 1993 delovala misija OZN (*United Nations Preventive Deployment Force, UNPREDEP*), ki so se ji pol leta kasneje pridružile še vojaške enote ZDA. Mandat misije UNPREDEP je bil vzdrževanje miru, pri čemer je misija spodbujala politično rešitev problemov. S podobno nalogo je bila v Makedonijo napotena tudi misija OVSE, razmere je podrobno spremljal tudi visoki komisar za narodne manjšine. Pomembno vlogo so odigrale tudi številne nevladne organizacije, ki so z raznimi aktivnostmi podpirale politični proces. Miall in drugi (1999) navajajo, da so NVO *Catholic Relief Services, Center for Interethnic Relations* in *Search for Common Ground* organizirale delavnice za reševanje problemov, usposabljale za reševanje konfliktov in nudile pomoč medijem s ciljem povezovanja etničnih skupnosti.

3.4.7.3 Albanija

Podobno so tudi v Albaniji nevladne organizacije na razne načine podpirale politični proces. Albanija se je namreč v svoji tranziciji iz totalitarne socialistične v demokratično državo srečevala s številnimi problemi, ki so bili predvsem posledica slabo razvitih državnih struktur. Kot reakcija na problematično izvedene volitve leta 1996 in sočasni kolaps velike piramidne finančne sheme je prišlo leta 1997 prišlo do prenehanja delovanja državnih institucij in do izbruha nasilja, v katerem je umrlo 1800 ljudi. Razmere so urejevale mednarodne organizacije, zlasti OZN v operaciji Alba in OVSE. Poleg NVO, ki so pomagale uradnemu procesu, velja omeniti Skupnost sv. Egidija, ki je pomembno prispevala k sporazumu o prehodni vladi.

3.4.7.4 Kosovo

Na Kosovu so napetosti med srbskim in albanskim prebivalstvom, ki so se stopnjevale od odvzema avtonomije Kosova, v večjem obsegu izbruhnile leta 1998. Kosovska osvobodilna armada je zavzela večje predele Kosova, kar je sprožilo povračilne vojaške

ukrepe srbske vojske in policije. Veliko število beguncev in bojazen mednarodne skupnosti, da se ne bi ponovila Bosna in Hercegovina, so privedle do vojaškega posredovanja sil Nata. K iskanju politične rešitve so prispevale tudi nevladne organizacije. Skupnost sv. Egidija je bila mediator za sklenitev sporazuma med Beogradom in Prištino o izobraževanju. Fundacija Bertelsman pa je organizirala serijo okroglih miz na visoki ravni z namenom proučitve možnega izida in prehodnih strategij za rešitev konflikta.

3.5 Mediacija za krepitev mednarodnih standardov

Pomemben vidik reševanja mednarodnih oboroženih konfliktov je spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic. Ženevske pogodbe so sicer zavezujoče za vse strani v oboroženem konfliktu, vendar vrsta drugih mednarodnih pogodb obvezuje le države pogodbenice. Nedržavni oboroženi akterji, mednje sodijo npr. uporniške skupine, teoristične organizacije, paravojaške enote in milice, ki so v veliki meri odgovorni za nasilje nad neoboroženimi civilisti, jih niso dolžni spoštovati. Na splošno velja, da imajo nedržavni akterji, zlasti NVO in ugledni posamezniki, več svobode in fleksibilnosti pri vzpostavljanju stikov z oboroženimi nedržavnimi akterji (Hofmann in Schneckener 2011).

Zavedajoč se nevarnosti, da bi z vključevanjem teh dejavnosti v kategorijo mediacije nedržavnih akterjev, slednjo preveč razširili, smo dveh ključnih razlogov to aktivnost vendarle vključili: izhajamo namreč iz celovite obravnave reševanja konfliktov (kamor sodi tudi odstranjevanje instrumentov izvajanja nasilja nad civilisti in pri tem upoštevamo način delovanja NVO, ki te nedržavne akterje želi pritegniti k spoštovanju mednarodnih standardov (ki vključuje pogajanja z uradnimi predstavniki držav, na ozemlju katere uporniške skupine delujejo in pogajanja z uporniškimi skupinami).

Na področju pritegovanja oboroženih nedržavnih akterjev k spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava je že dalj časa aktiven Mednarodni rdeči križ (MRK), ki ima poseben status, določen z mednarodnimi pogodbami. Druga nevladna organizacija, ki si prizadeva oborožene NDA pritegniti k spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava in mednarodnega prava človekovih pravic, je Geneva Call.

3.5.1 Geneva Call

Geneva Call je nastala leta 2002, neposredno po sklenitvi Mednarodnega sporazuma o prepovedi uporabe protipehotnih min in o njihovi odstranitvi, t.i. Ottavske konvencije. Na temelju ocene, da je neuporaba in odstranjevanje protipehotnih min velikega pomena za preprečevanje izbruha konflikta, pokonfliktno izgradnjo miru in v podporo mirovnim pogajanjem, je pripravila pravno neobvezujoče zaveze (*Deeds of Commitment*) za nedržavne akterje. Te zaveze je doslej podpisalo preko 50 nedržavnih akterjev iz Mjanmara, Burundija, Indije, Iraka, Irana, Filipinov, Somalije, Sudana, Turčije in Zahodne Sahare (Geneva Call 2011). Nekatere druge skupine zavez iz različnih razlogov niso podpisale, vendar so se obvezale, da jih bodo kljub temu spoštovale (Hofmann in Schneckener 2011). Geneva Call nadzoruje izvajanje Zavez in v svojem letnem poročilu za leto 2008 ugotavlja, da podpisnice zaveze v glavnem spoštujejo. Dejavnosti Geneva Call vključujejo tudi iskanje partnerjev za varno odstranjevanje min, pomoč in rehabilitacijo žrtev min ter osveščanje javnosti.

Leta 2008 je organizacija svoje delovanje na pobudo UNICEF-a razširila tudi na problematiko otrok in žensk v oboroženih spopadih. V letih 2008 in 2009 so izvedli obsežne pogovore s predstavniki nedržavnih akterjev in ugotovili, da je njihovo poznavanje mednarodnega humanitarnega prava in mednarodnega prava človekovih pravic na tem področju šibko in zato leta 2010 pripravili zaveze na področju problematike novačaja otrok v oborožene skupine, v letu 2012 ša tudi zaveze na področju žensk v oboroženih spopadih (Geneva Call 2012). Depozitar zavez je Kanton Ženeva.

Geneva Call se ukvarja le s tistimi nedržavnimi akterji oziroma uporniškimi skupinami, ki izpolnjujejo vse tri kriterije: obstoj nadzora, jasnega vojaškega vodstva in strukture ter vojaških enot, ki upoštevajo povelja, obstoj politične agende (kriminalne združbe so torej izključene), delovanje zunaj nadzora države (se pravi, da ne sme iti za paravojaške milice, povezane z državo) (McGann 2013, 33-34). Geneva Call vzpostavlja stike z oboroženimi nedržavnimi akterji na tri načine: (1) neposredno, (2) preko lokalne NVO ali pa (3) oborožene skupine same stopijo v stik z njo. Vzpostavljanje stika s tako skupino lahko traja od nekaj mesecev do več let, pri čemer je Geneva Call ves čas v stiku z vlado države, na ozemlju katere deluje oborožena uporniška skupina, saj je njen uspeh v veliki meri odvisen od sodelovanja uradnih akterjev. Pri vzpostavljanju in vzdrževanju stikov z uporniškimi oboroženimi skupinami, predvsem za dostop do področij, ki jih te skupine obvladujejo, potrebuje namreč Geneva Call soglasje uradnih institucij države, na katere ozemlju deluje uporniška skupina, ki proti uradnim oblastem izvaja oborožen upor. To jo postavlja v vlogo mediatorja med uradnimi in nedržavnimi akterji. V nekaterih primerih

tako soglasje dobi, še zlasti, če prevlada ocena, da je zmanjšanje števila žrtev med civilisti tudi v interesu države. Dovoliti dostop v državo z namenom komunikacije z oboroženo uporniško skupino je za uradne institucije tveganje, saj s tem prispeva h krepitvi legitimitete uporniške oborožene skupine. Po drugi strani pa je zmanjšanje števila civilnih žrtev praviloma v interesu uradnih oblasti, zaradi česar tovrstne aktivnosti na tihem podpirajo.⁵⁷ Odločitev oboroženih nedržavnih akterjev vpliva tudi na obnašanje držav: Maroko na primer ni podpisnik Otavske konvencije, vendar je po tem, ko je oborožena uporniška skupina Polisario podpisala *Deeds of Commitment*, prostovoljno poročal nevladni organizaciji Geneva Call o svojih aktivnostih na področju odstranjevanja protipehotnih min in obenem zaprosil za priporočila (Hofmann in Schneckener 2011).

Geneva Call uporablja pri svojem delu podobne metode kot MRK: širi informacije in tehnično znanje o problematiki, vzpostavlja odnos zaupanja in pomaga izgrajevati zmogljivosti, ki bi oboroženim nedržavnim akterjem omogočile izvajati sprejete obveznosti. Razlika med njima je v tem, da Geneva Call podrobno analizira vsak konflikt in strani v njem ter da širi področja delovanja. Glavna izziva sta nadzor nad izvajanjem sprejetih obveznosti na eni strani in otežen dostop do tistih oboroženih nedržavnih akterjev, ki so uvrščeni na sezname terorističnih organizacij.

⁵⁷ Odprtje *Deeds of Commitment* za podpis v Ženevi leta 2002 so spremljali tudi diplomati stalnih predstavništav držav, na katerih ozemlju delujejo oborožene skupine, katerih predstavniki so podpisovali omenjeni dogovor.

4 ODNOS MED URADNO IN DRUGOTIRNO DIPLOMACIJO

Medsebojni odnos med uradno in drugotirno diplomacijo nameravamo analizirati na podlagi ravnanja posameznih držav in mednarodnih organizacij v konkretnih primerih mediacije nedržavnih akterjev, ki smo jih popisali v prejšnjem poglavju, stališč držav (in mednarodnih organizacij) in mnenj diplomatov. Izhajamo iz teoretskih nastavkov odnosa med obema diplomatskima tiroma, ki smo jih obravnavali v poglavju 2.6.

4.1 Pogledi uradne na drugotirno diplomacijo in obratno

Izhajajoč iz teoretičnega okvira za proučevanje naše teme, ki smo ga oblikovali v prvem poglavju in na podlagi proučenih primerov, nameravamo v pričujočem poglavju predstaviti odnos med uradno in drugotirno diplomacijo na način, ki nas bo pripeljal do preverjanja hipoteze naloge in sicer, da je drugotirna diplomacija lahko učinkovita v vseh fazah mediacije, pri čemer bo uspešna, če bo dobro sodelovala z uradno diplomacijo. Pogoj za to je ustrezno poznavanje obeh. Uspešnost nedržavnih akterjev je v veliki meri odvisna od odnosa uradnih akterjev do njihovih prizadevanj.

4.1.1 Pregled stališč držav in mednarodnih organizacij do drugotirne diplomacije

V dokumentih mednarodnih organizacij se šele v zadnjem obdobju posveča več pozornosti mediaciji nedržavnih akterjev. Poročilo generalnega sekretarja OZN iz aprila 2009 o krepitvi mediacije ugotavlja, da je za uspeh mediacije potreben angažma mnogih akterjev, ki v proces vstopajo glede na svoje primerjalne prednost za posamezne faze in oblike konflikta. V tem okviru je vloga nedržavnih akterjev predvsem v facilitaciji uradnih pogajanj in preprečevanju konfliktov ter v pokonfliktni izgradnji miru (OZN 2009). Iz dosedanjih aktivnosti je razvidno, da OZN podpira tudi mediacijo nedržavnih akterjev in s svojimi mehanizmi pomaga skrbeti za implementacijo dogovorjenega. Najbolj značilen primer prevzema odgovornosti za nadzor nad izvajanjem mirovnega sporazuma je Mozambik.

OVSE (2011) priporoča vključitev civilne družbe v mediacijo. Priporoča tudi več sodelovanja z nedržavnimi akterji in finančnimi inštitucijami. OVSE v svojih misijah na terenu tudi sicer poudarja pomen sodelovanja z nevladnimi organizacijami. OVSE je sama dober primer večtirne mediacije v vseh fazah konflikta. Ena osrednjih nalog Visokega predstav-

nika za manjšine (ki je instrument varnostne košarice OVSE) je preprečevanje konfliktov. Ker je pri izvajanju funkcije neodvisen od držav članic OVSE in ker lahko deluje v določeni članici tudi brez njenega povabila in soglasja, ima nekatere elemente nedržavnega akterja.

Mediaciji se čedalje bolj posveča tudi Afriška unija (2010). Podpira delovanje regionalnih afriških organizacij na tem področju in se tudi sama čedalje aktivneje vključuje v mediacijo. Afriška unija priporoča sodelovanje s civilno družbo, ki jo vidi kot posebej primerno za nudenje strokovne pomoči, analiziranje razmer in iskanje alternativnih platform za dialog.

Evropska unija aktivno podpira delovanje nevladnih organizacij na področju varnosti, mediacije, humanitarnega prava in prava človekovih pravic. Leta 2009 je Odbor stalnih predstavnikov sprejel Koncept krepitve zmogljivosti EU za mediacijo in dialog (EU 2009). V dokumentu govori o potrebi po tesnem sodelovanju z drugimi akterji. EU se bo zavzemala za usklajevanje med mediatorji in za jasno vodilno vlogo enega od njih. Dokument tudi navaja, da bo Evropska unija mediacijo drugih akterjev po potrebi tudi finančno podprla. Finančno podporo nudi skozi mehanizem Evropske komisije za stabilnost (EU 2009). V dokumentih posebej ne govori o nedržavnih mediatorjih. V primeru pogajanj med indonezijskimi oblastmi in uporniškim gibanjem Aceha je EU pokazala, da je z njimi pripravljena sodelovati in jih podpreti. V soseščini EU je nekaj t.i. nepriznanih držav, torej entitet, ki imajo svoje institucije in simbole, vendar (še) niso širše mednarodno priznane. Te nepriznane države so praviloma del zamrznjenih ali pa "živih" konfliktov (Abhazija, Osetija, Nagorno Karabakh, Palestina). Neposredni varnostni interes narekuje Evropski uniji vzdrževati stike z oblastmi teh entitet, kar pa je politično največkrat problematično. Caspersen in Herrberg (2010) ji zato priporočata sodelovanje z nedržavnimi akterji, ki imajo več svobode in fleksibilnosti.

Odnos držav do nedržavnih akterjev je razviden tudi iz njihovih aktivnosti, predvsem iz finančne in politične podpore, ki jo nudijo posameznim nedržanim mediatorjem ter jim s tem "posojajo" vzvode moči. Primeri mediacije nedržavnih akterjev, podrobneje predstavljeni v prejšnjih poglavjih, kažejo, da so se države obnašale pragmatično: če so ocenile, da je nedržavni akter v konkretnem oboroženem konfliktu primeren mediator, so mu finančno in tehnično pomagale ter ga politično podprle. Tako so storile Italija v primeru mediacije Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku, Norveška v primeru facilitacije inštituta Fafo za sklenitev Sporazuma iz Osla, Finska v primeru Ahtisaarijeve mediacije v Acehu, ZDA v primerih Mozambika, Sporazuma iz Osla, Tadžikistana in Peruja oz. Ekvadorja.

Države so finančno podprle tudi nevladne organizacije, ki so delovale v Burundiju in na Balkanu.

Pragmatičen odnos je opaziti tudi pri mednarodnih organizacijah. OZN je podprla proces v Mozambiku in prevzela ključno vlogo pri izvajanju mirovnega sporazuma. Evropska unija je podprla pogajanja med Acehom in Indonezijo, se v proces v njegovi zaključni fazi vključila kot opazovalka in prevzela monitoring izvajanja mirovnega sporazuma. EU tudi uporablja delovanje nevladnih dejavnikov, kjer je njeno delo oteženo, če ne nemogoče, in sicer takrat, kadar gre za dogovarjanje z uporniškimi oboroženimi skupinami in njihovo spoštovanje mednarodnih norm kot sredstva za izgradnjo zaupanja.

4.1.2 Ugotovitve ameriške in turške raziskave o pogledih diplomatov na drugotirno diplomacijo

Pomemben prispevek k analizi stališč uradne do drugotirne diplomacije sta raziskavi med ameriški (Chataway 1998) in turškimi (Gürkanyak 2007) diplomati, opravljene ob koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja, ki ju predstavljamo v nadaljevanju. Z namenom ugotoviti, kaj o drugotirni diplomaciji menijo slovenski diplomati, smo tudi med njimi opravili anketo, za katere osnovo so bila uporabljena vprašanja, podobna vprašanju v ameriški in turški raziskavi. V anketo smo zaradi vpetosti Slovenije v skupno zunanjo in varnostno politiko EU, vključili tudi visokega uradnika EU za skupno zunanjo in varnostno politiko. Ker ocenjujemo, da je za proučitev odnosa med obema diplomatskima tiroma pomembno ugotoviti tudi poglede nedržavnih akterjev na razvoj diplomacije, smo opravili intervjuja tudi s predstavnikoma slovenske in mednarodne nevladne organizacije.

Cynthia J. Chataway je leta 1997 opravila raziskavo o pogledih ameriških diplomatov na drugotirno diplomacijo in ugotovitve objavila leta 1998 v reviji *Negotiation Journal* (Chataway 1998). Leta 1998 je podobno raziskavo med turškimi diplomati opravil C. E. C. Gürkaynak. Rezultati te raziskave so bili objavljeni leta 2007 v reviji *International Negotiations* (Gürkaynak 2007).

Za lažjo primerjavo je Gürkaynak svojo raziskavo zasnoval na podobnih vprašanjih kot je bila ameriška. Sklopi vprašanj v obeh raziskavah so se tikali opredelitve uradne in drugotirne diplomacije in razlik med njima, ocene koristnosti in škodljivosti drugotirne diplomacije ter predvidevanj o razvoju obeh v prihodnje. Podobna je bila tudi metodologija izbire intervjuvancev. Chatawayeva je opravila poglobljene intervjuje z osmimi bivšimi diplomati z izkušnjami na področju reševanja konfliktov in stikov z

drugotirno diplomacijo ter z osemnajstimi naključno izbranimi člani Ameriške diplomatske akademije. Gürkaynak je opravil skupno 27 intervjujev z diplomati, ki so imeli več kot deset let delovnih izkušenj, med katerimi so se nekateri že srečali z drugotirno diplomacijo.

Bistvena razlika med raziskavama je v opredelitvi osnovnih pojmov. Chatawayeva pojem drugotirna diplomacija uporablja kot sinonim za interaktivno reševanje konfliktov v obliki delavnic in dialogov (*interactive conflict resolution*), s čimer razume obliko in področje drugotirne diplomacije, kjer gre za vzpostavitev dialoga med vplivnimi predstavniki civilne družbe sprtih strani, katerega namen je analiza oz. boljše medsebojno razumevanje konflikta. Gürkaynak uporablja izraz drugotirna diplomacija kot sinonim za neuradno diplomacijo in pod tem pojmom razume nevladne in neuradne aktivnosti, ki se odvijajo med predstavniki sprtih strani in imajo za cilj deeskalacijo konflikta, izboljšanje komunikacije in razumevanja med stranema in razvijanje inovativnih idej, ki se jih lahko uporabi v uradni diplomaciji. Njegova opredelitev je torej širša.

Chatawayeva je med svojimi anketiranci ugotovila precejšnje razlike v dojemanju vloge drugotirne diplomacije. Nekateri ji pripisujejo pomembno in enkratno vlogo, drugi pa menijo, da je učinkovita samo, kadar se uporablja kot podaljšek uradne diplomacije. Drugotirna diplomacija je koristna za uradno diplomacijo, kadar prispeva k izgradnji zaupanja med sprtima stranema. Drugotirna diplomacija je pomembna za ustvarjanje širših družbenih pogojev za doseg miru. Večina intervjuvancev vidi pozitivni prispevek drugotirne diplomacije tudi v tem, da širi nabor udeležencev dialoga, saj vključuje tudi tiste vplivne posameznike, ki sicer niso vključeni v uradni dialog. S tem socializira potencialne udeležence uradnih pogovorov, obenem pa vključi tudi tiste, ki bi se lahko pojavili v vlogi kvarilcev pogajanj. Drugotirna diplomacija prispeva k spreminjanju intelektualnega ozračja v družbi.

Nekateri intervjuvanci ocenjujejo akterje drugotirne diplomacije kot dobrotnike in samooklicane rešitelje, ki si domišljajo, da lahko na hitro rešijo stvari, za katere si poklicni diplomati prizadevajo dalj časa. Po prevladujočem mnenju intervjuvancev naj si nedržavni akterji ne prizadevajo doseči dogovorov o konkretnih zadevah, to naj ostane prepuščeno uradni diplomaciji. Sodelovanje med obema tiroma je zaželeno, vendar mora biti dovolj senzibilno, da ohranja potrebno razdaljo med tiroma, sicer so lahko primerjalne prednosti drugo-tirne diplomacije ogrožene.

Chatawayeva zaključuje, da je glede ciljev in načina delovanja uradne in neuradne diplomacije dokaj malo jasnosti in soglasja, saj je drugotirna diplomacija razumljena kot enkratna in posebna dejavnost ali pa kot podaljšek uradne diplomacije.

V raziskavi med turškimi diplomati je Gürkaynak želel ugotoviti, kako zunanje posredovanje ameriških in evropskih nedržavnih akterjev dojemajo diplomatski predstavniki Turčije, kot razvijajoče se ne-zahodne družbe. Ugotoviti je želel tudi razlike in podobnosti v dojemanju drugotirne diplomacije med ameriški in turškimi diplomati. Turčija je delovanje nedržavnih akterjev izkusila v svojem konfliktu s Kurdi ter v ciprskem konfliktu. Od blizu je spremljala tudi njihovo delovanje na Balkanu in na Bližnjem vzhodu. Za razliko od ZDA (in Evrope), ki je "ponudnik" tovrstnih storitev, je Turčija v nekaterih primerih v vlogi prejemnika, v nekaterih pa v vlogi opazovalke drugotirne diplomacije.

Rezultati Gürkaynakove raziskave ugotavljajo približno enake deleže tistih, ki delovanje drugotirne diplomacije podpirajo, tistih, ki jo podpirajo delno ter tistih, ki so do nje sumničavi. Prvi dve skupini drugotirno diplomacijo ocenjujeta kot vedno ali včasih koristno. Med njene glavne kvalitete štejeta fleksibilnost, možnost vzpostavljanja kanalov komunikacije, možnost ohranjanja obraza za uradno diplomacijo ter prispevek k demokratizaciji družbe in osveščanju javnosti o pomembnih mednarodnih temah. T. i. selektivna skupina ocenjuje drugotirno diplomacijo kot koristno pod določenimi pogoji, tj. odvisno od tega, kdaj se izvaja (če se izvaja po podpisu mirovnega sporazuma, na podlagi signalov uradne diplomacije o tovrstni potrebi, ter v situacijah, v katerih spor nima značilnosti nasilnega oz. oboroženega konflikta), na katerem področju ter kdo jo izvaja (lokalni oz. regionalni akterji so primernejši od tujih).

Skupina turških diplomatov, ki na delovanje drugotirne diplomacije gleda sumničavo, dvomi v njeno nevtralnost in meni, da jo nekatere države uporabljajo kot svojo podaljšano roko. Očitek se nanaša tudi na domnevne dvojne standarde, postavljajo pa se tudi vprašanja finančnih virov. Nekateri diplomati so izrazili načelen dvom v način reševanja sporov preko delavnic. Po njihovem mnenju so oboroženi mednarodni konflikti še vedno predvsem posledica različnih državnih interesov, na katere delavnice ne morejo imeti vpliva. Slabosti drugotirne diplomacije so po mnenju prve in druge skupine diplomatov ozko gledanje na obravnavani problem oziroma njegovo šibko poznavanje, nevarnost razkritja zaupnih informacij (pridobljenih s strani predstavnikov uradne diplomacije), nerealna pričakovanja glede dometa drugotirne diplomacije in ideološkost nekaterih njenih akterjev diplomacije. Te slabosti drugotirne diplomacije se lahko odpravijo z večjo transparentnostjo delovanja, z večjim samonadzorom nad lastnim

delovanjem ter z dialogom oz. vsaj z izmenjavo informacij med obema tiroma diplomacije. "Sumničava" skupina diplomatov dialogu in izmenjavi informacij z neuradnimi akterji nasprotuje.

4.1.3 Intervjuji s slovenskimi diplomati in z visokim uradnikom EU

4.1.3.1 Metodologija

Osnova za anketo med slovenskimi diplomati in visokim uradnikom EU je bil vprašalnik, ki sta ga za analizo stališč ameriških oziroma turških diplomatov uporabila Chataway (1998) in Gürkanyak (2007), kar nam omogoča primerjavo izsledkov vseh treh raziskav.

Tako so bila tudi vprašanja za slovenske diplomate razvrščena v tri sklope. Anketiranci so bili zaproseni, da (1) opredelijo uradno in neuradno oz. drugotirno diplomacijo⁵⁸ ter razlike med njima ter pri tem povedo, kaj so cilji uradne diplomacije in kaj cilji neuradne oz. t.i. drugotirne diplomacije; (2) navedejo koristi in škodljivosti neuradne diplomacije ter ocenijo, kako se da morebitne negativne vidike drugotirne diplomacije minimizirati; (3) povedo, kako vidijo prihodnji razvoj diplomacije.

Metodologija izbire anketiranih je bila podobna, kot v raziskavah med ameriški in med turškimi diplomati in sicer, da je bila k sodelovanju povabljen manjša skupina diplomatov, izbor katere je slonel na predpostavki poznavanja obravnavane tematike. Kriterije izbora med slovenskimi diplomati smo nadalje razčlenili na tri kategorije: diplomati z daljšim stažem in izkušnjami v varnostni politiki; diplomati z izkušnjami s skupno zunanjo politiko EU; diplomati z izkušnjami službovanja v bližini regij s priročnostjo oboroženih konfliktov. V intervjuje je bilo skupno vključenih 11 slovenskih diplomatov, med njimi devet moških in dve ženski. Pogovori so bili opravljeni med decembrom 2009 in majem 2010. Anketiranci so na vprašanja odgovarjali ustno (osebno ali po telefonu), nekateri tudi pismeno.

Ker je Slovenija čedalje bolj vpeta v skupno zunanjo in varnostno politiko EU, smo januarja 2010 na osnovi istega vprašalnika, kot je bil uporabljen za pogovore s slovenskimi diplomati, opravili daljši intervju z generalnim direktorjem za Skupno zunanjo in varnostno politiko EU.

⁵⁸ Podobno kot Chataway in Gürkanyak smo tudi v naši anketi uporabljali izraza drugotirna diplomacija in neuradna diplomacija kot sopomenki.

4.1.3.2 Ugotovitve na podlagi intervjujev s slovenskimi diplomati

Rezultate ankete predstavljamo po posameznih sklopih, v katera so bila razvrščena vprašanja.

1) *Opredelitve uradne in drugotirne diplomacije*: Med intervjuvanci ni bilo bistvenih razlik v razumevanju uradne oziroma prvotirne diplomacije. Njihovi odgovori so bili sicer raznovrstni, kot so raznovrstne definicije diplomacije v strokovni literaturi. Nekateri so poudarjali procesni vidik (diplomacija zasleduje interese politične institucije, ki jo zastopa, tj. države; cilj uradne diplomacije je oblikovanje, negovanje in krepitev odnosov med državami in drugimi mednarodnimi akterji z namenom zaščite ali širitve interesov med državami), drugi so izpostavljali spretnosti (diplomacija je spretnost urejanja odnosov med državami po mirni poti in je umetnost vodenja pogajanj med narodi).

Več razlik je bilo v opredelitvi neuradne oziroma drugotirne diplomacije. Po mnenju enega sogovornika neuradne diplomacije ni, je lahko samo uradna. Vsi ostali sogovorniki aktivnosti neuradnih akterjev, ki imajo podobne lastnosti kot diplomatske aktivnosti uradnih akterjev, prepoznavajo kot drugotirno oziroma neuradno diplomacijo.

Odgovore o vlogi in pomenu drugotirne diplomacije bi lahko razdelili v štiri sklope:

(a) neuradna oziroma drugotirna diplomacija so neuradne dejavnosti poklicnih diplomatov (npr. prizadevanja za doseg določenega cilja, ki gredo mimo uradnih pogovorov z diplomatskimi predstavniki države, v kateri so akreditirani);

(b) drugotirna diplomacija so dejavnosti nekaterih akterjev (športnikov, kulturnikov), pa tudi soproj in soprojov diplomatov, ki imajo vpliv na mednarodni položaj in ugled države;

(c) drugotirna diplomacija so poluradne dejavnosti, kakršne so izvajali posamezniki v času osamosvajanja Slovenije za pridobitev podpore za osamosvajanje in za mednarodno priznanje Slovenije (za to so si prizadevali tako diplomati bivše skupne države, Jugoslavije, ki so prihajali iz Slovenije, kot predstavniki nevladnih organizacij, političnih strank, republiških novoizvoljenih oblasti, kulturniki in drugi);

(d) drugotirna diplomacija ima podobne cilje kot uradna diplomacija - tj. miroljuben način urejanja odnosov med akterji mednarodnih odnosov.

Neuradna diplomacija je tista, ki naj pripravi teren za uradno diplomacijo. Neuradna diplomacija nastopi, ko uradna izčrpa vse možnosti za rešitev problema. Po drugi strani pa naj bi bila neuradna diplomacija neodvisna od uradne. Neuradna diplomacija v primerjavi z uradno diplomacijo zasleduje ožje interese, pri čemer se njeni interesi lahko prekrivajo z interesi uradne diplomacije, lahko pa so z njo v nasprotju. Neuradna diplomacija ima večji manevrski prostor, širši nabor akterjev, fleksibilnejši pristop. Neodvisnost neuradne diplomacije od vsakodnevne politike ji omogoča večjo načelnost in stabilnost. Nedržavni akterji pa delujejo tudi tako, da izvajajo pritisk na uradno diplomacijo.

2) *Koristi in škodljivosti neuradne diplomacije*: Intervjuvanci vidijo koristi neuradne diplomacije predvsem v njeni neobremenjenosti z interesi in pogledi, ki vežejo uradno diplomacijo. Neuradno diplomacijo vidijo kot bolj inovativno, kot tako, ki prihaja z "out of the box" idejami. Občutek je, da uradna diplomacija včasih čaka na take predloge, si jih na tihem želi, a jih ne more sama predlagati. Neuradna diplomacija je koristna tudi v smislu preizkušanja določenih idej v javnosti ali pa v politični stranki. Če se ideja izkaže za slabo, se uradna diplomacija od nje brez težav distancira.

Neuradna diplomacija igra tudi vlogo facilitatorjev, ki so v očeh sprtih strani neobremenjeni z vsakodnevno politiko. Lahko je organizator srečanj, ustvarja delovne pogoje zanje in po potrebi tudi zaupno ozračje. Neuradna diplomacija je koristna, kadar je zadeva nacionalno zelo občutljiva za eno ali drugo stran, še posebej, kadar se želimo izogniti pritisku javnosti. Lahko organizira tudi dogodke kot so konference in simpoziji, za izmenjavo idej in za izgradnjo zaupanja med sprtimi stranmi. Njena prednost je tudi sposobnost in zmožnost vzpostavljanja neformalnih stikov med stranmi. Neuradna diplomacija je sredstvo pritiska na uradno diplomacijo za rešitev določenih problemov.

Prednost neuradne diplomacije naj bi bila tudi v njeni večji zavezanosti moralnim vrednotam. Zaradi svoje vidnosti lahko pomaga določenim prizadevanjem uradne diplomacije (primera svetovno znanih osebnosti, ki ustvarjata moralni pritisk za rešitev določenega problema, sta Bill Gates in George Clooney).

Še posebej koristna je njena vloga v pogajanjih, zlasti takrat, ko je treba sprti strani pripraviti do tega, da sprejmeta delovanje uradnih posrednikov. Uradna diplomacija jo lahko uporabi tudi v smislu pritiska na tretje države. Uradna diplomacija tako ohrani svoj obraz in obenem doseže, kar želi.

Njena uporabnost je večja, če ima dostop do kredibilnih virov na čim višji ravni. Neuradna diplomacija je koristna, kadar je komplementarna uradni diplomaciji oz. deluje v sinergiji z njo, vendar s sebi specifičnimi metodami. Z neuradno diplomacijo se preveri možnost uspeha določene aktivnosti, z njeno pomočjo se ugotovi prava narava spora in kdo so tisti, ki v resnici odločajo.

V škodo, ki jo lahko povzroči neuradna diplomacija, štejejo sogovorniki neverodostojnost in zavestno zavajanje oziroma laganje. Neuradna diplomacija škodi tudi, kadar nima občutka za časovno umestitev svojih aktivnosti, in kadar uporablja napačne metode. Pogosto je v pogajanjih premalo taktna in celo surova. Potrebno je poznavanje diplomatske obrti. Neuradna diplomacija lahko škodi tudi z razkrivanjem pogajalskega procesa javnosti, ko vsebina in čas za to še nista primerna. Uradnim prizadevanjem lahko škodi tudi z motenjem dinamike uradne diplomacije, tudi če imata sicer iste cilje. Škodi tudi, kadar se zavzema za nek cilj, ki ni skladen s ciljem uradne diplomacije in s tem vrže slabo luč na državo.

Delovanje neuradne diplomacije je škodljivo tudi, kadar sprte strani zavaja, da deluje v imenu držav in kadar na druge načine zavaja svoje "kliente". Škodi tudi neusklajeno nastopanje.

Anketiranci poudarjajo nujnost obstoja komunikacijskih kanalov med prvo- in drugotirnimi akterji ter njihovo usklajeno delovanje.

3) *Pogledi na prihodnji razvoj prvo- in drugotirne diplomacije:* Intervjuvanci menijo, da se bo vloga neuradne diplomacije krepila, vendar bo država ostala primarni akter mednarodnih odnosov.

Uradna diplomacija se spreminja, ker se spreminjajo okoliščine, v katerih deluje. Glavne spremembe, ki se tičejo uradne diplomacije, se nanašajo na večjo izpostavljenost javnosti, na nekatere nove vsebine (okolje, trajnostni razvoj, človekove pravice) ter na čedalje hitrejši pretok informacij, zaradi česar določene tradicionalne naloge diplomacije izgubljajo pomen. Zato bo v prihodnje še toliko bolj temeljila na sposobnosti, spretnosti in znanju posameznikov.

Tudi neuradna diplomacija sledi spremembam v širšem družbenem okolju. Vendar pa ima v primerjavi z uradno neuradna diplomacija prednost, da se lažje prilagaja spremembam, saj je bolj fleksibilna in inovativna. Neuradna diplomacija krepi svoj pomen tudi zaradi širokega razpona možnosti, da se jo sliši.

Uradna diplomacija vlogo neuradne čedalje bolj prepoznava in jo tolerira, upošteva in tudi vključuje v svoje aktivnosti. V okviru reševanja oboroženih konfliktov bo drugotirna diplomacija pridobivala pomen zaradi bolj celostnega razumevanja konfliktov in njihovega reševanja. Kot pravi ena od sogovornic, lahko v prihodnje v procesih reševanja konfliktov pričakujemo večji poudarek na družbeni depolarizaciji oziroma preprečevanju konfliktov, v teh procesih pa večjo vlogo nevladnih akterjev.

Nekateri sogovorniki pričakujejo, da bo šel razvoj v prihodnje v smeri večje sinergije med prizadevanji uradne in drugotirne diplomacije. Drugi menijo, da bo neuradna diplomacija še krepila del svojih aktivnosti, ki se nanaša na pritisk na uradno diplomacijo, ki je pri sledenju sprememb v realnem dogajanju pogosto toga. Razvoj v prihodnje bi moral pomeniti krepitev sodelovanja. S takim pristopom bi prišlo do delitve dela, v kateri bi imela država več možnosti ukvarjati se zgolj s ključnimi zadevami, določene vsebine pa bi prepustila nedržavnim akterjem.

Nekateri sogovorniki opozarjajo na širjenje sfere neuradnega tudi pri delovanju uradne diplomacije. Čedalje več je neposrednih stikov na različnih ravneh, tako med uradnimi predstavniki držav kot med njimi in nedržavnimi akterji. Eden od sogovornikov tudi opozarja, da neuradna diplomacija ne more posegati v sfero mednarodno pravnih odnosov, razen v procesih usklajevanja oziroma nastajanja novih mednarodnih norm.

4.1.3.3 Pogledi visokega uradnika EU

Predstavnica Evropske unije je v našem pogovoru z avtorico naloge o prednostih in slabostih drugotirne diplomacije kot pozitivni primer izpostavil ravno Ahtisaarijevo mediacijo med indonezijsko vlado in uporniško skupino Aceh. EU se je vključila v fazi, ko je bilo verjetno, da bodo pogajanja uspela. EU je imela v zadnjih fazah pogajanj status opazovalke, prevzela je odgovornost za implementacijo sporazuma. Gre za zanimiv primer, ko mediira nedržavni akter, njegov rezultat pa implementira državni akter. Sodelovanje EU z Ahtisaarijem je bila za EU zelo pozitivna izkušnja, ker gre za velikega profesionalca. Na nek način soroden primer je vloga nedržavnih akterjev v pogajanjih za sporazum o prepovedi protipehotnih min. Pri tem je treba upoštevati, da sporazuma ne bi bilo brez vloge držav. Torej še vedno velja, da so države ključni akterji, ko je potrebna moč.

Predpogoj za uspeh je volja sprtih strani rešiti konflikt. Drugotirni proces lahko uradnemu procesu škodi, kadar dajejo nedržavni akterji vtis, da delujejo v imenu držav,

kadar dajejo o določenem konfliktu napačne informacije in ocene in kadar gre za "zaslužkarje", ki opravljajo svetovalne storitve za denar.

Potrebne so profesionalnost in izkušnje. Bivši diplomati so zato uspešnejši nedržavni mediatorji od ostalih. V prihodnje se bo vloga nedržavnih akterjev krepila. Prednost nedržavnih akterjev je tudi v tem, da jim sprte strani bolj zaupajo (kar je, kot pravi sogovornik, v skladu z realistično teorijo mednarodnih odnosov, po kateri državam ne gre zaupati).

Zaključimo lahko, da z izjemo enega sogovornika, ki pojem "neuradna diplomacija" zavrača, velja ugotoviti, da slovenski diplomati vlogo neuradne diplomacije zaznavajo in jo praviloma vrednotijo zadržano pozitivno. Diplomati, ki so sodelovali pri nastajanju države Slovenije, vlogo neuradne diplomacije vežejo na prizadevanja za njeno mednarodno priznanje. Mlajša generacija oziroma predvsem tisti, ki bolj od blizu spremljajo skupno zunanjo in varnostno politiko EU in zametke evropske diplomacije, aktivnosti nedržavnih akterjev zaznavajo predvsem kot pritisk na uradno diplomacijo in pri tem opozarjajo na potrebo po "delitvi dela" med uradno diplomacijo in nedržavnimi akterji. Intervjuvanci z izkušnjami v varnostni politiki opozarjajo po eni strani na šibke plati nedržavnih akterjev, ko se ti lotijo reševanja mednarodnih sporov, in na njihove primerjalne prednosti, ko gre za preprečevanje konfliktov in družbeno depolarizacijo. V primerjavi z ugotovitvami raziskav med ameriškimi in turškimi diplomati velja izpostaviti, da so naši diplomati manj skeptični in zadržani od turških ter do določene mere tudi od ameriških diplomatov. Delno velja to pripisati izkušnjam: tako kot stališča turških diplomatov opredeljujejo njihove osebne izkušnje in opazovanje aktivnosti predvsem zahodnih nedržavnih akterjev na v reševanju konflikta s Kurdi, tudi poglede slovenskih diplomatov v veliki meri opredeljujejo osebne izkušnje iz časa osamosvajanja. Slovenska diplomacija za razliko od ameriške doslej za doseg lastnih ciljev ni načrtno uporabljala nedržavnih akterjev - jih pa nekateri od intervjuvancev vidijo predvsem v tem smislu, tj. v vlogi podaljška uradne diplomacije.

Za predstavnika EU je model delovanja drugotirne diplomacije Ahtisaarijeva mediacija med indonezijsko vlado in uporniško skupino Aceha in vloga EU pri tem. Gre za zanimiv primer, ko mediira nedržavni akter, njegov rezultat pa implementira državni akter. Predstavnik EU poudarja tudi pomen profesionalnosti mediatorja – naj bo to državni ali nedržavni akter.

4.1.4 Pogledi nedržavnih akterjev na drugotirno diplomacijo in na sodelovanje s prvotirno diplomacijo

Nedržavni akterji, ki se ukvarjajo z mediacijo, so največkrat bivši diplomati ali državniki ter tiste nevladne organizacije, ki se sistematično posvečajo reševanju oboroženih konfliktov. Glede odnosa med prvim in drugim diplomatskim tirom poudarjajo pomen delitve dela med obema in dobro sodelovanje. Ko gre za samo mediacijo pa izpostavljajo poznavanje pogajalskih tehnik in diplomatskih spretnosti.

Harold Saunders (1999), bivši ameriški diplomat in eden od dveh sopredsedujočih notranjetadžiškega neformalnemu dialogu, poudarja pomen jasne delitve dela, pristojnosti in odgovornosti med uradnim in vzporednim procesom. Neformalna mediacija naj bo ločena od uradne, obenem pa naj bo med obema diplomatskima tiroma čim boljše sodelovanje. Bivši finski predsednik in mediator za rešitev konflikta med indonezijskimi oblastmi in uporniškim gibanjem Aceha, Marti Ahtisaari, v intervjuju z Bartolijem (Bartoli 2009) izpostavlja pomen politične volje sprtih strani kot predpogoja za uspeh mediacije. Velik pomen pripisuje poznavanju pogajalskih tehnik in spretnostim facilitatorja oz. mediatorja. Če je mediator nedržavni akter, mora biti fleksibilen in mora v določeni fazi vključiti državne akterje ter druge nevladne organizacije.

Z namenom ugotoviti, kako na drugotirno diplomacijo in na sodelovanje z uradno diplomacijo gledajo slovenski nedržavni akterji, sem opravila tudi pogovor s predstavnikom Mirovnega inštituta (MI), slovenske nevladne organizacije, aktivne na področju reševanja oboroženih konfliktov, ter s predstavnikom mednarodne nevladne organizacije na področju razoroževanja, Geneva Call. Kot osnovo za pogovor smo uporabili vprašanja, zastavljena diplomatom.

4.1.4.1 Mirovni inštitut

Predstavnik Mirovnega inštituta na vprašanje o primerih nedržavne mediacije odgovarja, da je bilo kar nekaj poskusov nedržavnih akterjev, predvsem nevladnih organizacij, za ustavitev vojne v BiH. Te poskuse so sprte strani s pridom izkoriščale za svoje namene. Bodisi so s tem iskale zaveznike oz. simpatizerje, bodisi so si preko aktivnosti NVO (npr. srečanja na tretjem terenu) prizadevale dajati vtis, kako trdno so zainteresirane za mir. Kot primer prizadevanj za vzdržen mir in preprečitev ponovnega konflikta navaja prizadevanje mreže nevladnih organizacij s področja držav, nastalih na ozemlju bivše Jugoslavije za pomiritev, reconciliacijo (RECON). Ta se mora zgoditi na ravni nevladnih

organizaciji. Haaško sodišče tega ne more storiti, lahko pa pomaga z informacijami oz. dokumenti.

Delovanje na t.i. drugem tiru se je dogajalo tudi v času bivše Jugoslavije. Predstavniki civilne družbe so se udeleževali mednarodnih aktivnosti, vendar so pri tem stališča praviloma usklajevali s prvim tirom (kar so počeli tudi predstavniki civilne družbe nesocialističnih držav, vendar je bila ta spetost manj trdna oziroma manj "direktivna"). Nevladni akterji so si tako pridobivali kredibilnost. Danes si kredibilnost in verodostojnost pridobijo s poudarjanjem neodvisnosti. Drugi tir že s svojim nazivom predpostavlja koordinacijo s prvim tirom (če delaš na svojo roko, gre za tretji ali kakršenkoli drug "tir"). Pogoji za učinkovitost obeh tirov je medsebojna odprtost, kar ni enostavno, saj želi biti drugi tir neodvisen, prvi pa teži k popolnemu nadzoru.

Glede vloge civilne družbe v vojni v BiH je pomembno opozoriti na razliko s civilno družbo v Sloveniji, ki izhaja iz obdobja pred razpadom Jugoslavije: civilna družba v Sloveniji je dobro organizirana že iz 80. let (in je zaradi te tradicije včasih preveč samozavestna); v drugih delih Jugoslavije je bila ta tradicija šibkejša in se je zgodilo, da je bila civilna družba v BiH npr. polna iluzij, kako dosežati mir. Ko gre za vojno, ki ima značilnosti genocida, civilna družba pri pozivanju k miru ne more biti učinkovita.

V prvi fazi vojne se dogaja, da se pojavijo "poklicni pomirjevalci", ki pogosto naredijo več škode kot koristi. Ljudi želijo pripeljati do sprave brez analize razmer in jih s svojimi pogledi na to, kaj je za mir dejansko treba storiti, popolnoma zmedejo. Mehanizem vojne namreč deluje na širjenju strahu in groze, NVO-ji pa delujejo na širjenju ljubezni. Ljudje dobre volje niso pravi za reševanje oboroženih konfliktov. Potem pridejo pragmatiki, humanitarci, ki pomagajo pri reševanju konkretnih težav in imajo boljši občutek, kako delovati v takih pogojih kot diplomati (primer Anice Mikuš Kos, ki jo lahko postaviš v sredo konflikta in bo ne le preživela, pač pa bo pomagala preživeti tudi drugim; diplomata v sredo konflikta ne moreš postaviti).

Vprašanje ne-civilne družbe: poleg "čistih" necivilnih organizacij, so vse lahko na neki točki necivilne – kadar zagovarjajo lasten interes; civilne so, kadar zagovarjajo interese drugih oziroma javni interes. Civilna družba ne more biti prostor absolutne demokracije, niti v njej ne moreš razpravljati čisto o vsem – ločnica so razprave o nasilju.

Drugi tir deluje po modelu Carterja in Ahtisaarija: gre za poseben tip civilnodružbenih organizacij, v ozadju katerega je vedno poglobljena analiza in znanje. Mirovni inštitut deluje na podoben način: vedno na podlagi raziskave (ne le ekspertize); na terenu

spodbuja, da se civilna družba organizira; če ni obstoječih NVO-jev, jih MI poskuša narediti, saj mora civilna družba sama nositi delo v svojem okolju (poseg od zunaj ne more biti učinkovit).

NVO-ji se povezujejo v ad hoc mreže, ki delujejo na drugem tiru. To namreč niso več klasični lobiji, saj delajo analize, samostojno vodijo mednarodno politiko, prevzemajo metode prvega tira. Določene NVO so se specializirale na mednarodnem področju, delujejo na način diplomacije (sledijo zgradbi zunanjega ministrstva, odpirajo predstavništva v drugih državah). Gre za ustvarjanje globalne civilne družbe, za kozmopolitizem in prepričanje, da je potrebno nov svetovni red ustvarjati iz nevladne sfere. To je problematično: nacionalne države namreč ostajajo, zato je treba delati po obeh tirih.

V času osamosvajanja Slovenije je bila cela nevladna kompozicija na razpolago t.i. uradni slovenski diplomaciji v nastajanju - vsi so delali na prvem tiru (če bi delali na svojo roko, bi naredili veliko škode). Sogovornik opozarja tudi na pomen finančne neodvisnosti NVO.

4.1.4.2 Geneva Call

Geneva Call vidi svoje delovanje kot drugotirno diplomacijo, če se reševanje konflikta obravnava na celovit način, torej kot preoblikovanje konflikta, ki vključuje ustvarjanje pogojev za trajnejši mir in stabilnost. Njihova dejavnost ni drugotirna diplomacija, če se reševanje konflikta smatra kot prizadevanje za končanje oboroženega nasilja. Striktno se izogibajo mediaciji za politično rešitev konflikta, ker je za njihovo delo pomembno, da se jih ne dojema kot politične akterje.

Nedržavni akterji, ki se ukvarjajo z mediacijo, poudarjajo jasno delitev dela med obema tiroma in dobro sodelovanje. Poudarjajo pomen poznavanja pogajalskih tehnik in diplomatskih spretnosti.

4.2 Analiza odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo

V tem poglavju odgovarjamo na tretje raziskovalno vprašanje naše doktorske dizertacije, ki se nanaša na odnos med uradno in drugotirno diplomacijo, s čimer odpiramo prostor preverjanju hipoteze v naslednjem, zaključnem poglavju naloge.

Odnos med uradno in drugotirno diplomacijo smo preverjali s: 1) kratkim pregledom zapisanih uradnih stališč držav in mednarodnih organizacij; 2) primerjalno analizo rezultatov intervjujev med ameriškimi, turškimi, slovenskimi ter evropskim diplomatom ter predstavniki nedržavnih akterjev; 3) primerjalno študijo primerov mediacije nedržavnih akterjev. V uradnih stališčih, intervjujih in opisanih primerih je zaznati pragmatični pristop, po katerem države podprejo nedržavne akterje in njihovo mediacijo, kadar ocenijo, da je nedržavni akter primeren mediator v konkretnem oboroženem konfliktu, in mu v takih primerih tudi finančno in tehnično pomagajo, ga politično podprejo ter se vključijo v izvedbo mirovnega sporazuma, mu torej "posodijo vzvode" moči in vpliva. Intervjuji, pa tudi nekateri obravnavani primeri, še kažejo, da je odprtost do delovanja nedržavnih akterjev večja v t.i. zahodnih družbah in da se v t.i. nezahodnih družbah pojavlja določena stopnja nezaupanja, ki izhaja iz suma, da bi nedržavni akterji utegnili biti podaljšana roka biših kolonizatorjev. K taki percepciji pogosto prispevajo sami nedržavni akterji, kadar pri svojem delu ne upoštevajo lokalnih specifik. Predvsem pa intervjuji potrjujejo relativno dobro poznavanje drugotirne diplomacije, četudi jo ne naslavljajo vsi z istim izrazom in jo razumejo predvsem kot diplomacijo, ki jo izvajajo nedržavni akterji.

Primeri, obravnavani v tretjem poglavju, dobro ilustrirajo veliko raznovrstnost mediacije nedržavnih akterjev in odnosov z uradno diplomacijo. Najdaljšo tradicijo imajo delavnice in dialogi, ki segajo v sredino 20. stoletja. Dva od primerov, ki jih predstavljamo, in sicer konferenci Pugwash in Dartmouth, sta nastali na pobudo uradnih diplomacij z namenom vzpostaviti manj uraden kanal komuniciranja o ključnih varnostnih zadevah, s tem graditi zaupanje ter preprečiti stopnjevanje napetosti, ki bi vodile v izbruh oboroženega konflikta. Tretji primer, delavnice za krepitev zaupanja med Indonezijo, Singapurjem in Malezijo, so nastale na pobudo nedržavnega akterja, takrat univerzitetnega profesorja z diplomatskimi izkušnjami. Relevantnost delavnic za današnji čas je v: (1) oblikovanju novih delavnic in dialogov, ki so po vzoru teh prvih v funkciji preventivne diplomacije (delavnica za preprečevanje konflikta v južnokitajskem morju in konferenca o sodelovanju in dialogu v severovzhodni Aziji), ki praviloma nastajajo na pobudo nedržavnih akterjev in delujejo s podporo uradne diplomacije; (2) uporabi "starih" delavnic in dialogov kot platforme za reševanje konkretnih konfliktov (Konferenca Dartmouth in v njenem okviru oblikovan Notranjetadžiški dialog). Tudi v tem primeru je opaziti, da vodilno vlogo prevzemajo nedržavni akterji, kar ilustrira primer Tadžikistana, ki sodi med uspešnejše primere vzporednega procesa in koordinacije uradne in neuradne oz. prvo- in drugotirne diplomacije.

Uradna diplomacija, predvsem velikih držav, je, kot opozarja Reimannova (2005) v večji meri od drugotirne diplomacije (podobno velja tudi za diplomacijo malih držav) sposobna razviti strategije za pomiritev konflikta, torej iskanja rešitve, ki v ospredje postavlja prekinitev nasilja, ob strani pa pušča odpravo vzrokov zanj. V taki strategiji igra pomembno vlogo mediacija s pozicij moči. Diplomacija nedržavnih akterjev prispeva k reševanju sporov z ustvarjanjem pogojev, potrebnih za uspešna pogajanja. Z delavnicami, razpravami, izobraževalnimi programi ter prepričevanjem ustvarja ozračje v elitah nasprotnih strani in v širšem javnem mnenju. Nedržavni akterji pa prevzemajo tudi vlogo posrednika v pogajanjih v vseh fazah spora. Diplomacija nedržavnih akterjev je procesno orientirana, a usmerjena tudi k doseganju ciljev. Poleg prvo- in drugotirne diplomacije so za reševanje oboroženih konfliktov pomembne tudi aktivnosti t.i. tretjega tira. Prva dva tira sta primarno rezultat posredovanja tretje strani, za tretji tir to ni značilno. Pomembno pa je povezovanje oziroma sodelovanje: drugotirna diplomacija se mora za svoj uspeh povezovati ne le s prvim, pač pa tudi s tretjim tirom.

V vseh v prejšnjem poglavju obravnavnih primerih se dejavnosti uradne in drugotirne diplomacije stikajo ali prepletajo. V večini oboroženih konfliktov se pojavi več mediatorjev, kar je v primerih težje rešljivih (etničnih, razvlečenih) konfliktov celo priporočljivo, vendar je pri tem potrebno upoštevati, da niso vsi tipi mediatorjev najprimernejši za vsako fazo in situacijo konflikta (kar dokazujeta primera Burundija in BiH). Nekateri primeri vsebujejo lastnosti mediacije v podporo uradnemu procesu in mediacije, ki zamenjuje uradni proces, oziroma v določeni fazi prevladuje eno, v naslednji fazi pa drugo. Tak primer je Notranjetadžiški dialog, ki je ob tem, da je šlo za vzporedni proces v podporo uradnemu, slednjemu pomagal tudi na način facilitacije, se pravi začetnih stopenj mediacije. Ne tako redko pa prihaja tudi do prekrivanja obeh tirov. To velja npr. za Severnoirski mirovni proces, kjer je s Skupina za razorožitev, ki sta jo imenovali vladi Irske in Združenega kraljestva, z obravnavo političnih vprašanj bistveno presešla svoj mandat in si z izboritvijo večje neodvisnosti od državnih akterjev (ki so ji pravzaprav podelili mandat) določila položaj mediatorja, ki zamenjuje uradnega pogajalca. Podobno velja za Carterjevo posredovanje v Haitiju, kjer je Carter svoj mandat, ki je bil omejen na posredovanje sporočila ameriškega predsednika haitskemu vojaškemu vodstvu in pripravo na napotitev ameriške vojske na Haiti brez (ameriških) žrtev, z mediacijo med haitskim in ameriškim vodstvom bistveno presegel in vodil pogajanja izven danega mandata. Primeri prehoda iz drugega na uradni tir so tudi mediacije za mirovne sporazume v Aceh (Indonezija), Mozambiku in za Sporazum iz Osla.

Drugotirni proces prispeva k uradnim procesom na neposreden in posreden način. Odnos med obema tiroma je lahko šibek ali pa zelo intenziven; od izmenjave informacij in virov

preko oblikovanja strategij na osnovi skupnih analiz do partnerstva. Uradna diplomacija lahko "uporabi" drugotirno v situacijah, kjer je prvi tir neuspešen. Lahko se pojavi v istih konfliktih in deluje od nje povsem neodvisno. Drugi tir si od prvega pogosto "izposodi" vzvode moči. Odziv uradne diplomacije na aktivnosti nedržavnih akterjev je odvisen od njenega razumevanja vloge in pomena drugotirne diplomacije.

Nekatere oblike drugotirne diplomacije so podaljšek ali predhodnica uradne diplomacije. Kot podaljšek uradne diplomacije lahko smatramo vzporedne procese za izgradnjo zaupanja, kot je npr. Konferenca Dartmouth ali pa delavnice za krepitev zaupanja v južnokitajskem morju. Predhodnica uradne diplomacije so primeri mediacije nedržavnih akterjev za politično rešitev konflikta, kot npr. pogajanja za Sporazum iz Osla ali pa za končanje konflikta med indonezijsko vlado in uporniškim gibanjem Aceha. Vzporedni procesi za reševanje oboroženih konfliktov so oblikovani z namenom vplivati na uradno diplomacijo, kar velja npr. za vzporedne pogajalske procese v Tadžikistanu in za rešitev konflikta med Perujem in Ekvadorjem. Vzporedni proces je v obeh primerih prispeval vsebine in kadre za uradni pogajalski proces in facilitiral začetek in potek uradnih pogajanj. V obeh primerih gre tudi za večnivojsko mediacijo.

V nekaterih primerih nedržavni mediatorji v celoti prevzamejo vlogo uradne diplomacije. V primeru Mozambika je Skupnost sv. Egidija zapolnila praznino nezanimanja držav za rešitev dolgotrajne internacionalizirane državljanske vojne. Mediacija je bila uspešna, ker je spretno združila prednosti nedržavnega akterja in diplomatske spretnosti prvotirne, tj. uradne, diplomacije ter se pri tem učinkovito naslonila na vzvode uradne diplomacije. S tem, ko je pridobila politično in finančno podporo posameznih držav in ko je zagotovila da je pristojnost nad implementacijo sporazuma prevzela OZN, je Skupnost sv. Egidija procesu zagotovila najširšo mednarodno legitimnost.

Podobno velja ugotoviti za pogajanja za sklenitev Sporazuma iz Osla in za pogajanja za končanje oboroženega konflikta v Acehu, Indonezija. Oba procesa sta se poleg tega začela kot drugotirna in končala kot prvotirna. Poces za sklenitev Sporazuma iz Osla se je začel kot neformalni proces z neformalnimi predstavniki sprtih strani in neformalnim mediatorjem – facilitatorjem. Ko sta sprti strani poslali uradne pogajalce, je proces postal uraden, vendar še naprej z nedržavnim facilitatorjem. Končal se je z rokovanjem takratnih voditeljev, predsednika izraelske vlade Rabina in voditelja PLO Arafata, na trati pred Belo hišo. V primeru Aceha so bili pogajalci od začetka uradni predstavniki sprtih strani, torej indonezijske vlade in predstavniki s strani indonezijske vblade nepriznanega uporniškega gibanja GAM. V tem je ta proces bolj kot pogajanjem za sklenitev

Sporazuma iz Osla podoben mediaciji Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku. Mediacija torej lahko prehaja iz drugega v uradni tir ali obratno.

Podobno kot v primeru Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku je tudi mediator Ahtisaari uspešno izkoristil prednosti nedržavnega akterja, uporabil svoje diplomatske spretnosti in se spretno naslonil na vzvode uradne diplomacije. Uspel je pridobiti finančno, politično in strokovno pomoč nekaterih držav ter zagotoviti, da je pristojnost nad spremljanjem izvajanja sporazuma prevzela Evropska Unija.

Vsi trije primeri potrjujejo primernost nedržavnih mediatorjev, ko je ena od sprtih strani sama nedržavni akter in ji nasprotna stran, ki je državni akter, ne želi in ne more dati mednarodne legitimnosti enakovrednega sogovornika. V vseh treh primerih je šlo za mediatorje, ki so se v celoti ravnali po diplomatskih pravilih obnašanja in upoštevali pravila diplomatske spretnosti. Skupno vsem tem primerom je tudi, da so se izdatno naslonili na vzvode uradnih akterjev, s čimer so pogajalskemu procesu zagotovili legitimnost. To kaže tudi na pragmatičen pristop uradne diplomacije, kar potrjuje analiza uradnih stališč držav in mednarodnih organizacij in pogledi diplomatov, ki smo jih primerjalno analizirali.

Nekoliko bolj občutljiv odnos med državnimi nedržavnimi akterji v primeru prizadevanj slednjih, da bi k spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava privabili nedržavne akterje – oborožene uporniške skupine in sicer zlasti med tistimi državami, na ozemlju katerih delujejo uporniške skupine, ki bi jih nedržavni akter (Geneva Call) želel pritegniti k spoštovanju mednarodnega prava.

Časovna dimenzija

Obravnavani primeri potrjujejo uspeh mediacije, kadar gre za skrbno usklajeno časovno dimenzijo mediacije državnih in nedržavnih akterjev. Allen Nan (1999; cf Fischer 2006: 68) ugotavlja, da je šlo v primeru pogajanj za sklenitev sporazuma iz Osla ter v primeru Tadžikistana za zaporedni proces, pri katerem je drugi tir pripravil pogoje za uradna pogajanja. Po začetku uradnih pogajanj so se delavnice nadaljevale - v primeru Tadžikistana je šlo torej tudi za vzporedni proces. Za vzporedni proces je šlo tudi v primeru Peruja in Ekvadorja ter Moldavije. Dodamo lahko, da je šlo tudi v primeru Ahtisaarijeve mediacije za končanje konflikta v Acehu za zaporedni proces, v katerem je pogajanja začel nedržavni akter, implementacijo sporazuma pa je prevzel državni akter. V primeru Severne Irske je šlo za vzporedni in za zaporedni proces oziroma, kot ugotavlja Reimannova (2005) za prekrivanje obeh. Tudi za primer Burundi in za delavnice v okviru reševanja arabsko – izraelskega konflikta velja, da je šlo za zaporedni

in simultani proces. Delavnice so potekale vzporedno s pripravami na Madridsko konferenco in vanjo prispevale vsebine in ljudi, obenem so pomagale ustvariti ozračje za Madridsko konferenco ter za pogajanja za sklenitev Sporazuma iz Osla.

Izkoristek primerjalnih prednosti nedržavnih akterjev

Sodelovanje med uradno in drugotirno diplomacijo prinaša določena tveganja in prednosti. Tveganje za uradno diplomacijo je možna zloraba občutljivih informacij, za nedržavne akterje pa izguba neodvisnosti in manjša fleksibilnost. Ta zadržanost enih in drugih je do neke mere smiselna, saj je pomembno, da vsak od tirov ohrani svojo specifično nalogo in svoje primerjalne prednosti (Allen Nan 1999; cf Fischer 2006). Za nedržavne akterje je glavna prednost možnost izposoje (političnih ali ekonomskih) vzvodov, s katerimi razpolaga uradna diplomacija. Izkoristek primerjalnih prednosti enih in drugih in maksimiziranje delovanja obeh tirov diplomacije je pomemben kriterij uspešnosti mediacije.

Primeri vzporednih procesov mediacije potrjujejo nekatere prednosti v primerjavi z uradnimi pogajanjmi. Tako v primeru Tadžikistana kot Severne Irske in v primeru oboroženega konflikta med Perujem in Ekvadorjem so delavnice za reševanje sporov prispevale k rešitvi oboroženega konflikta z analizo razmer, temelječo na virih, ki jih državni akterji ne dosežejo; ustvarjanju ozračja, ki je v pomoč uradnim pogajanjem; izboljševanju kvalitete komuniciranja; izgradnji zaupanja med stranema; spreminjanju dojemanja vzrokov in narave spora; razvijanju socialne mreže kot infrastrukture za kasnejši mir. Ti primeri so potrdili, da je uspešnost odvisna od jasne delitve dela med tiroma ter od jasno določenih pravil komuniciranja.

V primeru Osla, Aceha in Mozambika je dejstvo, da je vlogo mediatorja prevzel nedržavni akter, olajšalo diskretnost pogajanj, ponudilo možnost zanikanja v primeru neuspeha in zaščitilo državne akterje (vlade Izraela, Indonezije, Mozambika) pred vtisom podeljevanja legitimnosti nasprotniku (PLO, GAM, RENAMO), do katerega bi prišlo, če bi se vlade z nedržavnimi akterji (uporniškimi skupinami) pogajale neposredno ali pa s pomočjo mediatorja – državnega akterja.

Obravnavani primeri potrjujejo ustreznost mediacije nedržavnih akterjev v vrsti situacij, predvsem pa kadar državni akterji nimajo interesa biti v vlogi mediatorja (tak primer je Mozambik, kjer je Skupnost sv. Egidija zapolnila prostor nezanimanja državnih akterjev), ali pa bi odločitev za mediacija uradnih akterjev dala preveliko legitimnost nasprotni strani (Sporazum iz Osla in za končanje konflikta v Acehu v Indoneziji velja; v obeh primerih je šlo za občutljiva, dolgo trajajoča oborožena konflikta, katerih reševanje

zahteva večjo mero diskretnosti). Vsi trije primeri tudi potrjujejo ustreznost mediacije nedržavnih akterjev, kadar je ena od sprtih strani sama nedržavni akter.

Primer nevladne organizacije *Geneva Call*, ki k reševanju konfliktov prispeva s posredovanjem pri nedržavnih akterjih – uporniških skupinah, da bi spoštovale mednarodne norme na področju humanitarnega prava, pa potrjuje pomen in prednost nedržavnih akterjev v dostopu do nedržavnih akterjev in do lokacij, ki niso nujno dostopne vladnim akterjem. Ta primer potrjuje tudi pomen krepitev glasu zmernežev (znotraj uporniških vrst), kar ustvarja pogoje za mir.

Kompenzacija šibkih lastnosti: naslonitev na vzvode in legitimnost

Glavni šibki lastnosti nedržavnih mediatorjev sta pomanjkanje vzvodov, s katerimi bi oblikovali smer pogajanj in izvajanje dogovorjenega, ter nejasnost, kakšne oz. čigave interese zastopajo nedržavni posredniki in komu so odgovorni. Nedržavni akterji črpajo svojo moč iz lastne legitimnosti in neodvisnosti. Kot smo ugotovili, da so se nedržavni akterji sposobni nasloniti na politične, ekonomske in finančne vzvode držav, praviloma pa nimajo dostopa do vojaške moči.

Vzvodi so lahko posredni in neposredni, fizični, politični, ekonomski ali psihološki, osnovani na samem sporu ali prihajajoči od zunaj. Izposoja vzvodov je lahko v obliki javne ali tihe politične podpore države, skupine držav ali mednarodne organizacije. Lahko gre za ekonomska pomoč, nudenje opazovalcev in izvedencev napotitev mirovnih sil (Crocker 1999). Izposoja vzvodov pride bolj do izraza v mediaciji za politično rešitev problema in manj v vzporednem procesu. Obravnavani primeri kažejo, da so se nedržavni mediatorji naslonili na uradno diplomacijo na različne načine. Največkrat so bili deležni finančne pomoči, v nekaterih primerih tudi strokovne. Praviloma so si zagotovili tudi politično podporo ključnih državnih akterjev in poiskali način, kako jih vključiti v implementacijo mirovnega sporazuma in s tem povečati njegovo učinkovitost ter mu dati mednarodno legitimnost. V pogajanjih za sklenitev Sporazuma iz Osla je finančno podporo nudila norveška vlada, politično pa je procesu poleg norveške vlade zagotovila tudi ameriška administracija. Skupnost sv. Egidija je bila pri mediaciji v Mozambiku deležna finančne podpore italijanske vlade, v kasnejši fazi tudi norveške (Bartoli 1999) strokovno pomoč je nudila ameriška administracija, politično podporo procesu sta poleg omenjenih zagotovili tudi Francija in Velika Britanija. S pritegnitvijo OZN v zaključno fazo procesa in v implementacijo mirovnega sporazuma je Skupnost sv. Egidija uporabila tudi vzvode OZN. Pogajanjem za sklenitev mirovnega sporazuma med uporniki v Aceh in indonezijsko vlado je finančno podporo, ustrezne prostore ter ekspertizo na področju razoroževanja zagotovila Finska. Politični vzvod za sklenitev sporazuma in za njegovo

izvajanje je bil "izposojen" od Evropske unije. Kot povzema Cooper (2009) je državni akter implementiral rezultat mediacije nedržavnega akterja. Vsi trije obravnavani primeri kažejo, da so se mediatorji spretno izognili nevarnosti, da bi izposoja vzvodov ustvarila vtis, da v proces vstopajo novi mediatorji.

Z močnejšimi vzvodi razpolagajo tisti akterji, ki so v proces mediacije stopili kot uradni in nato svoje pristojnosti prekoračili. Taka primera sta mediacija skupine mediatorjev pod vodstvom J. Carterja v Haitiju (ki je razpolagal z grožnjo vojaške sile) ter mediacija skupine mediatorjev v Severno irskem mirovnem procesu (katere vzvod je bil med drugim legitimnost, s katero so vstopili v proces kot uradni mediatorji).

V primeru vzporednih procesov gre za drugačno obliko sodelovanja. Ni neposredne "izposoje" vzvodov uradne diplomacije. Drugi tir poskuša na prvega vplivati s prenosom informacij med sprtima stranema, ustvarjanjem pogojev za srečanja, nudenjem analiz in informacij, zagotavljanjem vzporednega kanala komuniciranja, publikovanjem razumevanja narave konflikta in ponujanjem alternativnih rešitev zanj.

Poleg pomanjkanja vzvodov je glavna slabost nedržavnih akterjev njihova šibka legitimnost in nejasnost, komu pri svojem delu odgovarjajo. Za nedržavne akterje je pomembna neodvisnost, obenem pa je pritisk njihovih financerjev pogosto tak, da od njih zahteva podrejenost. Nedržavni mediatorji svojo legitimnost črpajo predvsem iz ugleda in prejšnjih uspehov.

Mediacija nedržavnih akterjev lahko zmanjšuje objektivno odgovornost držav in mednarodnih organizacij (Hara 1999), kar je za države lahko problematično, obenem pa tudi ugodno, saj jim zmanjšuje stroške ukvarjanja s konflikti in izpostavljenost domači javnosti. Nekateri (Hara 1999, Gurkanyak 2007 in Nathan 2006) v vzporedni diplomaciji vidijo nov način interveniranja držav Severa v državah svetovnega Juga. Po njihovem mnenju je zadeva prešla od humanitarnega posredovanja (od tega, kako naučiti Jug humanitarizma), na to, kako učiti Jug iskati soglasje "zahodnega tipa". Zahodne metode reševanja konfliktov pomagajo ohranjati iluzijo varnosti - v smislu: vse je dobro, dokler se sprte strani pogajajo. Hara zato meni, da nedržavni akterji, ki so specializirani za posredovanja v sporih, lahko odigrajo zelo pozitivno vlogo, vendar samo v primeru, da so njihova prizadevanja del koherentne in usklajene uradne strategije.

Očitek o drugotirni diplomaciji kot novi obliki interveniranja držav Severa v državah svetovnega Juga je utemeljen le delno. Čeprav je drugotirna diplomacija dejansko nastala v ZDA in Veliki Britaniji, so bili že v prvih primerih, torej konferencah Dartmouth

in Pugwash, ter v primerih delavnic, ki jih je organiziral John Burton, enakopravno udeležene tudi ne-zahodne države. Načela, po katerih delujejo najuglednejši nedržavni mediatorji, torej, da se v reševanje konflikta vključijo zgolj na povabilo sprtih strani, pomaga premagovati zgoraj omenjene bojazni.

5 ZAKLJUČEK IN RAZPRAVA

5.1 Uresničitev ciljev naloge in preverjanje hipotez

Predmet preučevanja naloge je mediacija nedržavnih akterjev v reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov. Ker ta problematika doslej ni bila celovito teoretsko obdelana (prim. trditve Reiman 2005; Albinova 2009; Bartoli 2009; Leguey-Feilleux 2009), poleg tega so teoretsko relativno šibko obdelani tudi posamezni vidiki, relevantni za našo temo kot sta predvsem diplomacija (prim. Jónnson in Hall 2005; Murray 2008 in Brglez 2011) in reševanje oboroženih konfliktov (prim. Reiman 2005), smo se odločili za nekoliko daljši teoretični uvod. Želeli smo namreč:

- 1) ugotoviti, katere od teorij mednarodnih odnosov nudijo ustrezne nastavke za obravnavo naše teme in smo zato teorije mednarodnih odnosov analizirali na način, ki nam je omogočil vpogled v njihovo obravnavo države in nedržavnih akterjev na eni strani ter varnosti, anarhije, identitet in norm na drugi, nato pa
- 2) preveriti obstoječe teoretske pristope k posameznim vidikom, kot so
 - varnost in reševanje oboroženih konfliktov (pri tem smo izhajali iz potrebe po celovitem reševanju oboroženih konfliktov, ki vključuje vse faze od preprečevanja konflikta do pokonfliktne izgradnje miru in ki presega ločenost na "zunaj-znotraj");
 - vloga nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih (tu smo opozorili na ključne teoretske izzive tega pojava ter ponudili tipologijo nedržavnih akterjev);
 - diplomacija (tu smo s problematiziranjem prevladujočih razumevanj diplomacije in skozi razgradnjo na posamezne sestavine pokazali na možne prispevke k teoriji diplomacije) in drugotirna diplomacija (kjer smo ponudili opredelitev tega pojava in predlagali tipologijo);
 - mediacija (tu smo poleg teoretske osmislitve uvedli predlog tipologije mediacije nedržavnih akterjev);
 - teoretski nastavki obravnave odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo ter
- 3) predstaviti primere mediacije nedržavnih akterjev ter na tej osnovi in na osnovi intervjujev (s slovenskimi diplomati, visokim uradnikom Skupne evropske zunanje in varnostne politike ter predstavnikoma nedržavnih akterjev) analizirati odnos med uradno in drugotirno diplomacijo v praksi.

Vsak poskus znanstvene obravnave posameznih aspektov mednarodnih odnosov se sooča z metodološko zadrego, ki izhaja iz relativne nerazvitosti znanosti o mednarodnih odnosih (Brglez 2011; Benko 2000). V našem primeru je metodološki izziv predstavljalo tudi

dejstvo, da se za obravnavo posameznih sklopov naše teme v znanstveni in strokovni literaturi uporablja različne metode, večinoma kvantitativne, pri obravnavi mediacije pa včasih tudi kvalitativne. Viri, na katere smo se naslanjali, so bili z metodološkega vidika raznoliki. Ugotavljamo, da je za obravnavo teme, kot je naša, najprimernejši večdisciplinarni metodološki pristop. Pri izbiri metod pa zagovarjamo sočasno uporabo več metod s poudarkom na študiji primerov. To je ena od metod, ki povezuje interpretativni in pozitivistični metodološki pol (Kacowicz 2004). Prednost te metode pred metodo študije (enega) primera je bila potrjena, saj smo se v veliki meri izognili pastem pristranskosti izbire primera. S pomočjo uporabe metode "sledenje procesu" nam je metoda študije primerov omogočila tudi primerjavo zgodovinsko obravnavanih primerov, pri katerih smo izhajali iz niza identičnih vprašanj. Ta osredotočena primerjava pa nam je nato omogočila posploševanja in potrjevanja hipoteze. Metode študije primerov, sledenje procesu in primerjalno metodo smo dopolnili z deksriptivno metodo, analizo vsebine, statistično metodo (pri povzemanju strokovne in znanstvene literature), opazovanje z lastno udeležbo in intervjuji. Slednji so deloma povzeti iz znanstvene literature (intervjuji z ameriški in turškimi diplomati, prim. Chataway 1998; Gürkaynak 2006), deloma so naši lastni (izvedeni s skupino slovenskih diplomatov, izbranih na podlagi skrbno določenih kriterijev, visokim uradnikom Sveta EU in predstavnikoma nevladnih organizacij).

5.1.1 Glavne ugotovitve naloge

Ugotovitve teoretičnega dela naloge se nanašajo po eni strani na oceno ustreznosti prevladujočih teoretičnih tokov za obravnavo naše teme, po drugi strani pa na teoretični razmislek o reševanju oboroženih konfliktov, nedržavnih akterjih, diplomaciji in mediaciji. Ugotovitve praktičnega dela naloge se nanašajo na (teoretično podkvano in s primeri podkrepljeno) analizo odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo.

Ustreznost posameznih teorij za raziskovanje naše teme smo najprej ugotavljali z metodološkim postopkom razgraditve njihovih pristopov na koncepte, ki v mednarodnih odnosih zavzemajo osrednje mesto: država, anarhija, moč, varnost, interesi, identiteta in norme. Nato smo teoretsko obravnavali konflikte in njihovo reševanje, nedržavne akterje v mednarodnih odnosih, diplomacijo in drugotirno diplomacijo ter mediacijo. Izhajali smo iz potrebe po preseganju dualizma znotraj/zunaj države in celoviti obravnavi konfliktov in njihovega reševanja (ki vključuje vse faze od preprečevanja do pokonfliktne izgradnje miru). Izhajali smo tudi iz potrebe, da se v okviru mednarodnih odnosov ne proučuje le držav, pač pa tudi druge subjekte. Tak pristop nam je omogočil obravnavo vseh glavnih nivojev analize: posameznika, družbene skupnosti, države in mednarodnega sistema.

Razmišljanje o primernosti obstoječih teorij mednarodnih odnosov za obravnavo naše teme smo umestili v okvir ene od dveh velikih razprav, in sicer tiste, ki poteka med racionalisti in družbenimi konstruktivisti. To razpravo smo izbrali zaradi vpliva, ki ga ima racionalizem, zlasti njegov politični realizem, na politične odločevalce (prim. Smith 1995, Rourke in Boyer 1998, Jabri 2000, Brglez 2008). Družbeni konstruktivizem pa se po drugi strani pojavi kot protagonist obeh velikih razprav – njegov protagonist v drugi veliki razpravi je poststrukturalizem (Brglez 2008). Z namenom pokazati na medsebojne vplive posameznih teorij in na možne nadaljnje korektive smo jih soočili s sociološkimi pristopi in kritičnimi teorijami. Naša prva ugotovitev se nanaša na omejitve razvrščanja teorij v velike razprave, saj je med njimi več medsebojnega vplivanja kot razprave (prim. tudi Smith 1995), obenem pa so razlike med smermi znotraj posameznih teorij včasih večje kot razlike med posameznimi smermi različnih teorij. Ugotovili smo tudi različno "znanstveno moč" posameznih teorij, ko gre za ukvarjanje s temami, relevantnimi za naši raziskavo. Teorije mednarodnih odnosov so znanstveno šibke v obravnavi mednarodnih oboroženih konfliktov in njihovega reševanja ter diplomacije, še posebej slabo razvite pa so, ko gre za obravnavo mediacije nedržavnih akterjev.

Pri naši analizi teorij mednarodnih odnosov ne izpodbijamo pomena države – dopuščamo možnost, da njen pomen morda v nasprotju s pričakovanji vrste avtorjev, na določen način celo raste, kar potrjuje po eni strani interes posameznih narodov imeti svojo državo, po drugi strani pa tudi nove varnostne grožnje, kot so klimatske spremembe in njihove posledice za naravne vire, kot je npr. voda, ki bodo ta trend morda krepile, saj se doslej ni pojavila nobena resna alternativa (Hutchinson 2005, 189; prim. tudi Rochester 2010, 321). Vse to pa ne pomeni, da je mogoče mednarodne odnose razumeti zgolj kot meddržavne odnose.

Osnovno vprašanje se torej nanaša na akterje mednarodnih odnosov in v tem smislu na ekskluzivnost države. Ugotovili smo, da v okviru racionalizma zlasti klasični realizem zaradi svojega zgodovinskega pristopa dopušča možnost oblikovanja drugačnih političnih skupnosti od nacionalnih držav, vendar pa kasnejše smeri realizma tega, po naši oceni ključnega, elementa niso razvile, oziroma so se z osredotočanjem na (nacionalno) državo (zahodnega sveta) od njega še oddaljile in se s tem "zaprle" pred proučevanjem drugih akterjev mednarodnih odnosov. O "zamujenih priložnostih" lahko govorimo tudi pri drugi glavni smeri racionalizma, liberalizmu, ki je v t.i. pluralizmu šestdesetih let prejšnjega stoletja ponudil koncept več-oblikovne forme (*multiform*), v katere se vključujejo različni tipi akterjev, od posameznikov do držav in nedržavnih organizacij (Burton 1979, cf. Jabri 2000), ki pa ga kasneje ni razvil in so ga kasnejše smeri liberalizma potisnile v ozadje.

Drugi sklop vprašanj, ki nas je zanimal pri pregledu posameznih teorij, se je nanašal na njihovo razumevanje varnosti. Za racionalizem je značilno oženje varnosti na vprašanje moči, kar je morda dovolj za pojasnjevanje meddržavnih konfliktov, ne zadošča pa za pojasnjevanje nastanka internacionaliziranih (etničnih in razvlečenih) oboroženih konfliktov. Podobno tudi koncept racionalne izbire kot metodološko orodje za obravnavo varnosti in na njem temelječa teorija iger, ki izhajata iz egoističnosti interesov glavnih akterjev (kar vodi k reševanju konfliktov na način prevlade oz. zmage ene strani), omejujeta razumevanje konfliktov in njihovega reševanja. Tak pristop zanemarja pomen ukvarjanja z vzroki izbruha konflikta kot pogoja za izgradnjo trajnega miru.

V okviru racionalizma kot najbolj relevantno ocenjujemo iz klasičnega realizma izpeljano (in "sociologizirano") angleško šolo, ki v ospredje postavlja odnos med pravičnostjo in (mednarodno pravnim) redom, ki je večna dilema urejanja mednarodnih varnostnih vprašanj in v zvezi s čimer razlike med pluralisti in solidaristi angleške šole poosebljajo dva osnovna pristopa k reševanju te dileme. Za pluraliste sta ključni načeli mednarodnega reda suverenost in nevmešavanje. Spodbujanje držav k uveljavljanju moralnih načel v mednarodni red bi mednarodni red destabiliziralo. Nasprotno temu solidaristi v ospredje postavljajo vprašanja, kot so človekove pravice v mednarodnih odnosih, odpravljanje revščine, uravnotežen razvoj, humanitarna posredovanja. Pristop solidaristov angleške šole s konceptom odgovornosti za človekove pravice, uravnotežen razvoj ipd. predstavljajo dobro osnovo tudi za mediacijo (internationaliziranih) oboroženih konfliktov.

Družbeni konstruktivizem s koncepti, kot so anarhija, interesi in identitete, upravlja veliko spretneje od racionalizma in ponuja dobro razlagalno orodje za proučevanje oboroženih konfliktov med državami. Čeprav družbeni konstruktivizem ne govori izrecno o konfliktih, v katerih je najmanj ena stran nedržavni akter, pa so trije elementi konstruktivizma, ki jih navaja Jackson (2009): konstrukcija identitete, strukture in agenti ter diskurz konflikta, po našem mnenju enako relevantni za razumevanje tudi tovrstnih konfliktov. Podobno velja tudi za prispevek konstruktivizma k reševanju konfliktov, ki mora vključevati tako strukturno kot kulturno nasilje in doseči ne le negativnega, pač pa tudi pozitivni mir.

Družbeni konstruktivizem pomembno opozarja na družbeno konstruiranost države, na to, da družbeno strukturo določajo interesi njenih akterjev, njihove normativne strukture, identiteta in jezik, ter na medsebojno soodvisnost agenta in strukture. S konceptom identitete in odnosa med strukturo in agentom ponuja izjemno pomembne nastavke za

obravnavo nedržavnih akterjev, vendar se samoomejuje z eksplicitnim osredotočanjem na državo. Ustavi se namreč pred tem, da bi (nacionalno) državo (kot priporoča Drulák 2001) nadomestil z (generično) politično skupnostjo, kar bi mu omogočilo uvid v mednarodni sistem pred nastankom (sodobnih nacionalnih) držav in pojasnjevanje in razumevanje mednarodnega sistema, ki ga ne sestavljajo le države (ter morda še naddržavne tvorbe) pač pa tudi nedržavni akterji.

Sociologija in kritične teorije pomembno prispevajo k proučevanju posameznih vidikov naše teme. Pomen sociologije je zlasti v njenem zgodovinskem pristopu, ki opozarja na zgodovinsko pogojen značaj nacionalne države in na obstoj svetovne družbe. Sociologizacija teorij mednarodnih odnosov je po naši oceni zelo pomembna predvsem v smislu opozarjanja na zgodovinsko pogojeni značaj nacionalne države ter odpiranja prostora proučevanja skupin in posameznikov (če se države ne smatra kot zgodovinsko edinega ključnega subjekta mednarodnih odnosov, je olajšan vpogled v lokalne, tradicionalne družbe in razumevanje njihovega delovanja). Ključen prispevek kritičnih teorij je po našem mnenju njihovo opozorilo na pomen širjenja subjektov in objektov ter pojmovanje varnosti ter anarhijo kot družbeno politične prakse, ki jo sooblikuje diskurz (Wyn Jones 1999; Smith 2005). Kritične teorije širijo in poglobljajo razumevanje varnosti ter težišče iz držav premikajo na skupnosti in posameznika, ki preko koncepta človekove varnosti neposredno vplivajo na politične odločevalce in izvajalce zunanje politike. Pomemben prispevek zato vidimo tudi v kopenhavski šoli, ki s širjenjem koncepta varnosti na ekonomsko, okoljsko, kulturno in subjektov varnosti (ki naj poleg držav vključuje tudi nedržavne akterje) "podira zid" med strateškimi in mirovnimi študijami (Guzzini in Jung 2004), ter v angleški šoli, ki jasneje od drugih naslavlja dilemo med pravičnostjo in redom ter vpeljuje koncept odgovornosti.

Kritične teorije in sociologija pa ne ponujajo celovitega okvirja za obravnavo in reševanja oboroženih konfliktov. Tega je v večji meri – čeprav tudi tu z določenimi omejitvami, najti v racionalizmu in družbenem konstruktivizmu. Vendar tudi iz primerjave med njima ni možno izpeljati zaključka, da je katera od njiju ustrežnejša od druge za obravnavo naše teme. Obe omejuje državocentrizem, po drugi strani pa smo ugotovili, da je v obeh zaznati nastavke za ustrezno teoretsko obravnavo naše teme.

V odsotnosti ustreznega teoretskega okvira smo se zato odločili za večdisciplinarni pristop. Pri razumevanju sodobnega varnostnega okolja so nam v pomoč vse obravnavane teorije; realizem nas opominja, da je mednarodni sistem tekmovalen in anarhičen (čeprav ne pristajamo na tezo o danosti anarhije) in da je naloga držav zagotavljati lastne interese. Relevantnost liberalizma je v poudarjanju pomena

povezovanja, družbenega konstruktivizma pa, če parafraziramo Bootha (1996), v tem, da vrača mednarodne odnose iz "odnosov med državami" na obravnavo "velikih aktualnih tem": če je bila v začetku 20. stoletja "velika aktualna tema" vprašanje vojne in miru, bodo velike aktualne teme v prihodnje povezane z vprašanji skupnosti (njihovih omejitev in načinov organiziranosti), varnosti (vključenosti drugih akterjev, ne le držav in novih groženj) in emancipacije. Vse to so v veliki meri tudi teme kritičnih teorij in sociologije.

Odmik od državocentrizma, upoštevanje zgodovinskega pristopa in družbene konstruiranosti države, upoštevanje (z družbeno strukturo določenih) interesov njenih akterjev, njihove normativne strukture, identitete in jezika, ter medsebojne odvisnosti agenta in strukture nas umešča med tiste, ki mednarodno varnostno okolje razumejo kot tako, v katerem subjekt in objekt varnosti ni le država, pač pa tudi družbena skupnost in posameznik. Pristopi k reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov, ki zaradi državocentričnosti dokaj ostro ločujejo na "zunaj/znotraj" (kar jih omejuje pri pojasnjevanju narave sodobnih konfliktov, ki so večinoma internacionalizirani, kot med drugimi opozarjajo Linklater 1995, Nye 2000 ter Lamy 2005) in ki so temeljili na racionalističnem razumevanju varnosti kot vojaško-političnega problema (Grizold 2001), pri reševanju oboroženih konfliktov pa izhajali iz koncepta racionalne izbire ter teorije iger (in s tem vodili k reševanju konfliktov na način zmage enega nad drugim), ne zadoščajo. Pogoji za učinkovito reševanje oboroženih konfliktov je njihovo razumevanje. Tu je potrebno upoštevati dejavnike internacionalizacije oboroženih konfliktov in dejstvo, da za razliko od obdobja pred koncem hladne vojne v obdobju po njem prevladujejo ravno internacionalizirani oboroženi konflikti.

Ena glavnih nalog diplomacije je urejanje mednarodnih odnosov na miroljuben način. Čeprav je o diplomaciji napisanega veliko, pa skupaj z drugimi avtorji (prim. Murray 2008; Brglez 2011) ugotavljamo, da je znanstvenih del o njej zelo malo. Eden od razlogov znanstvene marginalizacije diplomacije je njena državocentričnost, iz česar izhaja prevladujoče razumevanje diplomacije kot izvajanje zunanje politike držav. Pomen diplomacije v praksi se krepi, saj se povečuje raznovrstnost diplomatskega posla, diplomacija se odpira javnosti, pojavljajo pa se tudi novi akterji. Ravno zaradi tega se aktualne razprave o diplomaciji lotevajo pomena držav, v zvezi s čimer vrsta avtorjev ugotavlja, da so konceptualizacije diplomacije, ki slednjo vežejo le na državo, preozke (prim. med drugimi s Hoffman 2003; Hocking 2004; Langhorne 2005; Sharp 2005; White 2005; Bolewski 2007; Viotti in Kaupi 2008; Brglez 2011; Udovič 2011). Nekateri avtorji pri tem izpostavljajo procesni vidik diplomacije (White 2005), drugi se obravnave diplomacije lotevajo s pomočjo zgodovinske sociologije (Johnson in Hall 2005). Upoštevajoč kombinacijo teh dveh pristopov menimo, da velja diplomacijo razumeti kot

proces interakcije med različnimi državnimi in nedržavnimi akterji, usmerjen k urejanju mednarodnih odnosov po mirni poti, kot *instrument* izvajanja zunanje politike držav in mednarodnih organizacij ter kot *nabor* diplomatskih spretnosti.

Eno najučinkovitejših diplomatskih sredstev reševanja internacionaliziranih oboroženih konfliktov je mediacija (Lederach 1995; Miall in drugi 1999; Gabrič 2005; Reinman 2005). Kot mediatorji se pojavljajo države in medvladne organizacije ter nedržavni akterji, med njimi najpogosteje nevladne organizacije in posamezniki.

Ugotovili smo, da je mediacijo (tako državnih kot nedržavnih akterjev) možno teoretsko umestiti v racionalizem in družbeni konstruktivizem. Iz konstruktivističnega izhodišča je možno izbirati med različnimi posredniškimi in mediatorskimi strategijami in jih tudi kombinirati (prim. Jackson 1995). S tem je družbeni konstruktivizem najbližje zahtevi po integrativnem transformativnem pristopu k reševanju oboroženih konfliktov. Tak pristop gradi na sposobnosti preoblikovanja narave konflikta ali/in interesov sprtih strani s ciljem trajne(jše) rešitve konflikta. Posredovanje in mediacija tako nista omejena na odnose med državami, pač pa so vanjo vključeni tudi nedržavni akterji. Ravno tako mediacija ni omejena le na deeskalacijo nasilja in na rešitev konfliktnih vprašanj, pač pa tudi za preprečevanje izbruha konflikta ter za pokonfliktno trajnejšo družbeno depolarizacijo. Kot ugotavlja Walsh (2005) oba teoretska pristopa ponujata ustrezno izhodišče za obravnavo mediacije: družbeni konstruktivizem za obravnavo mediacije, kadar pozicije pogajalskih strani temeljijo na istih vrednotah in normah, kadar se pogajalske strani soočajo z negotovostjo glede lastnih pozicij (in je s tem odprt prostor za uveljavljanje informativne moči) ter kadar so v institucionaliziranem medsebojnem odnosu. Vendar dobro izhodišče za mediacijo ponuja tudi racionalizem; mediacija je namreč uspešna lahko tudi, kadar sprte strani družni interes rešiti konflikt tudi, če ne delijo istih vrednot, vendar pa zelo dobro razumejo vrednote nasprotne strani.

Državocentrični teoretski pristopi sicer dopuščajo obravnavo nedržavnih akterjev, vendar le kot tistih, izpeljanih iz (koncepta) države, ostale, torej tiste, izpeljane iz (koncepta) civilne družbe, pa obravava kot anomalijo. Zato je bilo možno že v okviru tradicionalnih prevladujočih teorij mednarodnih odnosov vpeljati koncept drugotirne diplomacije, vendar le kot podporo uradni diplomaciji. Ključno, pravzaprav prelomno, vprašanje se nanaša na tiste aktivnosti nedržavnih akterjev, s katerimi vstopajo v polje uradne diplomacije, oziroma jo celo zamenjujejo. Prelomnost konceptualizacije te vrste mediacije je v tem, da gre za akterje, ki izhajajo iz civilne družbe in s tem pod vprašaj postavljajo koncept države kot edinega subjekta mednarodnih odnosov.

Mediacijo nedržavnih akterjev uvrščamo v drugotirno diplomacijo, ne glede na to, ali gre za vzporedne procese v podporo uradni diplomaciji, ali za procese, ki uradno diplomacijo zamenjuje. Čeprav slednje nekateri (Bartoli 2009) konceptualizirajo kot vstop nedržavnih akterjev v uradno diplomacijo ali pa kot "prvi tir in pol" (Crocker in drugi 2009), pa mi pri naši odločitvi v ospredje postavljamo kriterij akterja: gre za nedržavne akterje (ki vstopajo v polje v uradne diplomacije), vendar so od nje neodvisni. Obravnava nedržavnih akterjev, kadar ti zamenjujejo uradno diplomacijo, kot akterjev uradne diplomacije predpostavlja njihovo odvisnost (lojalnost) le-tej in spregleda, da gre (praviloma) za neodvisnost od uradne diplomacije. Na podlagi povedanega ugotavljamo, da je opredelitev drugotirne diplomacije, ki je v uporabi leta 1982 (Montville 1982), ustrezno izhodišče, ki pa jo velja dopolniti z aktivnostmi nedržavnih akterjev, ki zamenjujejo uradno diplomacijo.

Velja ugotoviti, da se mednarodno pravo v zvezi s položajem nedržavnih akterjev v mednarodnem okolju sooča s še večjimi izzivi kot mednarodni odnosi. Z izjemo nekaterih uporniških skupin, ki se borijo za neodvisnost (kot npr. PLO), nedržavni akterji nimajo mednarodne pravne subjektivitete, ki bi urejala njihov institucionalni položaj ter vlogo pri oblikovanju mednarodno pravnega reda in reševanju mednarodnih sporov (Nortman 2001). Prihaja do oblikovanja vzporednega mednarodno pravnega sistema (če izraza mednarodni ne enačimo z meddržavnim), ki ga sooblikuje Geneva Call z Zavezami (Deeds of Commitment), s podpisom katerih se nedržavni akterji zavežejo, da bodo spoštovale mednarodno pravne dokumente, sklenjene na meddržavni ravni. Ta primer ne problematizira torej le koncepta države (državnih akterjev) kot edinega subjekta mednarodnih odnosov, pač pa tudi kot edinega subjekta mednarodnega prava in mednarodno pravo (po Shawu 2004) vrača na izhodišče, ki je skrb za človeka.

Drugotirna diplomacija je konceptualno jasno zamejena do uradne diplomacije pa tudi do tretjetirnih aktivnosti, pri katerih gre za aktivnosti civilne družbe do civilne družbe. Tu ugotavljamo, da je potrebno civilno družbo konceptualizirati opisno in ne normativno, kar počne velik del avtorjev, s čimer "izgubi" necivilno družbo (prim. Lewis 2005 in Buzan 2008).

Skupaj s Hardingom (2008) ugotavljamo, da nobena od navedenih tipologij ne zaznava (po našem mnenju) ključne razlike med nedržavnimi akterji, ki so izpeljani iz države, in med nedržavnimi akterji, izpeljanimi iz civilne družbe. Po Hardingu (2008, 268) med prve sodijo predstavniki držav in njihovih institucij ter mednarodnih organizacij, pa tudi oboroženih skupin, saj naj bi vsi ti delovali v podporo konceptu države kot glavnemu subjektu mednarodnih odnosov. Po drugi strani t. i. ekstra državni akterji, kamor velja

uvrstiti teroristične organizacije, kriminalne združbe in nevladne organizacije, koncept države rušijo.

Naša tipologija nedržavnih akterjev temelji na Hardingovi (2008, 268) delitvi med nedržavne akterje, izpeljane iz (koncepta) države in nedržavne akterje, izpeljane iz (koncepta) civilne družbe, in vključuje le nedržavne akterje, ki so izpeljani iz civilne družbe, kamor sodijo nevladne organizacije in posamezniki, po naši oceni – za razliko od Hardingove, pa tudi oborožene skupine in korporacije, za katere smatramo, da so izpeljani iz civilne družbe.

Drugi sklop ugotovitev naloge se nanaša na proučevanje posameznih primerov mediacije nedržavnih akterjev in analizo odnosa med uradno in drugotirno diplomacijo. Za njihovo obravnavo smo uporabili tipologijo, ki smo jo teoretsko razvili v prvem delu naloge. V mediacijo nedržavnih akterjev smo tako uvrstili vzporedni neuradni proces, ki poteka praviloma v obliki delavnic ali dialoga za reševanje problemov in ima znatni vpliv na uradni pogajalski proces (sem smo uvrstili Notranjetadžiški dialog, vzporedne procese v podporo uradnemu bližnjevzhodnemu mirovnemu procesu, Severno Irsko, delavnice v podporo uradnim pogajanjem med Perujem in Ekvadorjem, delavnice v podporo reševanju konflikta v Moldaviji, Vzhodni Timor, delavnice za preprečevanje izbruha oboroženega konflikta v Južnokitajskem morju in konferenco o sodelovanju in dialogu v Severovzhodni Aziji); mediacijo za politično rešitev konflikta, ki se nanaša tako na mediacijo za celovito rešitev konflikta kot tudi na mediacijo za lokalno, časovno ali tematsko omejena premirja oz. sporazume (tu predstavljamo mediacijo Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku, facilitacijo inštituta Fafo za Sporazum iz Osla, facilitacijo NVO Norwegian Church Aid v Maliju, mediacijo bivšega predsednika Carterja na Haitiju, facilitacijo Centra za humanitarni dialog in mediacijo Martija Ahtisaarija med uporniškim gibanjem Aceha in vlado Indonezije, raznovrstne mediacije nedržavnih akterjev v Burundiju, Bosna in Hercegovina (mediacija J. Carterja za časovno omejeno premirje); ter posredovanja pri nedržavnih akterjih, oboroženih skupinah, da bi le-te spoštovale mednarodno humanitarno pravo in pravo človekovih pravic, kar predstavljamo na primeru NVO Ženeva Call.

Obravnavani primeri mediacije nedržavnih akterjev potrjujejo mednarodni značaj sodobnih oboroženih konfliktov (prim. Miall in drugi 1999; Bercovitch in Derouen 2004; Fierke 2005; Pfetich 2007; Bercovitch in Freter 2009; Crocker in drugi 2009; Gleditch 2009; Harlow in Wallensteen 2010). Kadar so ti konflikti povezani z vprašanji identitete, suverenosti, ozemeljske celovitosti, zaščite manjšin in hudimi kršitvami človekovih pravic, se jih opredeljuje kot težje rešljive (Kriesberg 1996; Ryan 1997; Crocker in drugi

2009). Najmanj ena od sprtih strani v takih konfliktih je praviloma nedržavni akter. Vojne na ozemlju bivše Jugoslavije (ter drugod po svetu) so pokazale na nezadostnost pristopov, ki so bili oblikovani za reševanje meddržavnih konfliktov in opozorile na pomen upoštevanja identitete (nacionalno, versko), interesov (njihovo spreminjanje oziroma razvoj) in norm ter na ukvarjanje z vzroki oboroženih konfliktov, saj je nevarnost ponovnega izbruha konflikta večja, če se ne odpravljajo vzroki njegovega nastanka in če v mirovni sporazum niso vgrajeni nastavki za trajno izgradnjo miru.

Obravnavani primeri tudi dobro ilustrirajo, da mediacija nedržavnih akterjev posega v diplomacijo, saj nedržavni akterji prevzemajo eno ključni nalog (uradne) diplomacije. Opaziti je, da se nedržavni akterji, ki se vključujejo v diplomatske aktivnosti, zgledujejo po uradni diplomaciji in od nje prevzemajo metode dela in spretnosti. Kvaliteta diplomacije je, kot pravi Simoniti (1995) v njeni evolutivni sposobnosti.

Ugotovili smo, da je mediacija nedržavnih akterjev primerna v vseh fazah reševanja oboroženega konflikta. Najpogosteje se pojavlja v sklopu preventivne diplomacije, kamor sodijo zlasti delavnice za krepitev zaupanja in preprečitev izbruha konflikta (primeri konference Dartmouth ali pa delavnice za preprečitev izbruha konflikta v Južnokitajskem morju, pa tudi mediacija bivšega ameriškega predsednika Carterja za preprečitev izbruha konflikta na Haitiju) ter v fazi pokonfliktne trajne izgradnje miru (kjer posredujejo v procesih razorožitve, sprave ipd.). Nedržavni mediatorji pa se pojavljajo tudi v fazi političnega reševanja konflikta, bodisi kot facilitatorji za začetek pogajanj (v Tadžikistanu, med Perujem in Ekvadorjem), bodisi kot samostojni mediatorji za delno ali celovito rešitev konflikta. Primeri slednje so pogajanja za sklenitev sporazuma iz Osla, za končanje oboroženega konflikta v Mozambiku in za končanje oboroženega konflikta med indonezijskimi oblastmi in uporniškimi gibanjem Aceha.

Nadalje smo s pomočjo znanstvene in strokovne literature in s pomočjo lastne študije primerov ugotovili prednosti in slabosti nedržavnih mediatorjev. Nekateri v nalogi obravnavani primeri dokazujejo uspešno uporabo prednosti posameznih diplomatskih tirov. Prednosti kot so pomoč sprtim stranem skozi proces preoblikovanja medsebojnih odnosov brez grožnje s silo, nudenje prostora za prevetritev različnih idej in možnih rešitev za ustvarjanje ozračja, ki naj pelje k pravim pogajanjem, krepitev zaupanja stranema, pomoč pri spreminjanju dojemanja vzrokov in narave konflikta ter pri razvoju socialne mreže kot infrastrukture za kasnejši mir, so bile učinkovito izkoriščene v delavnicah in dialogih, kot so konference Dartmouth in Pugwash, notranjetadžiški dialog in *Grupo Maryland* ter delavnice v podporo severno irskemu in bližnjevzhodnemu

mirovnemu procesu. V njih prepoznavamo družbeno – konstruktivistični pristop k mediaciji, ki sloni na moči prepričevanja, kot jo opiše Walsh (2005).

Primernost mediacije nedržavnih akterjev, kadar bi mediacija državnih akterjev dala preveliko legitimnost eni od sprtih strani, kadar se državni akterji ne želijo pojaviti v vlogi mediatorjev ali ko je potrebno "kritje" za državo, ki ne želi biti javno predstavljena kot mediator, pa tudi kadar je vsaj ena stran v sporu sama nedržavni akter oz. ko gre za različno močni sprti strani, so potrdili primeri mediacije Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku, Inštituta Fafo v pogajanjih za Sporazum iz Osla ter Ahtisaarija za končanje konflikta med uporniškim gibanjem Aceha in vlado Indonezije.

V primeru Mozambika je vrzel, ki je nastala zaradi nezanimanja držav, zapolnila Skupnost sv. Egidija (Bartoli 1999, 2009). V primeru Aceha in Indonezije je bil nedržavni mediator najustreznejša izbira, ker indonezijska vlada, ki je sicer želela rešiti konflikt, oboroženi uporniški skupini za osvoboditev Aceha ni mogla dati prevelike legitimnosti (Morfit 2007). Sprtima stranema je izbira nedržavnega mediatorja tako omogočila večjo diskretnost in možnost zanikanja v primeru neuspešnega poteka pogajanj. Slednje, torej zagotavljanje diskretnosti in možnosti zanikanja v primeru neuspeha, je bil ključni motiv tudi za izbiro mediatorja v primeru pogajanj za sklenitev Sporazuma iz Osla (Corbin 1994). Oba primera sta se začela kot neuradni in zaključila kot uradni proces in sta s tem potrdila pomen uradne diplomacije. Te oblike mediacije nedržavnih akterjev zamenjujejo uradno diplomacijo. Tudi tu ne gre za mediacijo s pozicije moči (*power mediation*), saj imajo nedržavni akterji zanjo omejene možnosti (C. Reimann 2005), pač pa prepričevanja, vendar morda bolj v smislu graditve na skupnih ciljih in manj na preoblikovanju identitet, kar bi bilo v skladu z Walshovo (2005) analizo racionalističnega pristopa k prepričevanju oziroma mediaciji. Prednost mediacije nedržavnih akterjev je tudi, da imajo dostop do lokacij, ki vladnim akterjem niso nujno dostopne. Te prednosti, skupaj z upoštevanjem predpostavke, da je mediacija nedržavnih akterjev primerna, kadar je najmanj ena od strani v konfliktu sama nedržavni akter, (uspešno) izkorišča Geneva Call.

Slabosti nedržavnih mediatorjev sta pomanjkanje vzvodov, s katerimi bi oblikovali smer pogajanj in izvajanje dogovorjenega, in nejasnost, kakšne oz. čigave interese zastopajo in komu so odgovorni; za razliko od državnih oz. uradnih akterjev nedržavni akterji namreč svoje legitimnosti ne utemeljujejo na mednarodnem pravu. Nedržavni akterji morajo biti sposobni kompenzirati te slabosti – torej izposoditi si ekonomske in politične vzvode uradne diplomacije, ter rešiti vprašanje svoje legitimnosti (Bartoli 2009). Slednje rešujejo s svojim ugledom in izkušnjami ter s sodelovanjem z državnimi akterji. Izposoja vzvodov pride bolj do izraza v mediaciji za politično rešitev problema in manj v

vzporednem procesu. Mediacije Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku, Ahtisaarija med Acehom in Indonezijo in inštituta Fafo za sklenitev Sporazuma iz Osla so primeri uspešne naslonitve na vzvode uradne diplomacije. Nedržavni mediatorji so bili največkrat deležni finančne in politične podpore držav in mednarodnih organizacij ter podpore za izvajanje sporazuma.

Nazadnje smo ugotavljali odnos med uradno in drugotirno diplomacijo, saj je le-ta ključen za uspešnost nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih. Osnova za analizo odnosa med obema tiroma je bila obstoječa znanstvena literatura, ki nam je ponudila vsebinska izhodišča, ki smo jih nato preverjali s primerjalno študijo primerov mediacije, analiz stališč posameznih držav in mednarodnih organizacij ter primerjalno analizo intervjujev med ameriški, turškimi in slovenskimi diplomati, ki smo jim dodali intervjuje z izbranimi nedržavnimi akterji. V vseh obravnavanih primerih se dejavnosti uradne in drugotirne diplomacije prepletajo.

V večini primerov, ki jih obravnavamo v nalogi, se pojavlja več mediatorjev. Potrjujemo ugotovitve nekaterih avtorjev, da je pojav različnih tipov mediatorjev za različne faze in situacije reševanja konflikta morda celo zaželen, saj je priporočljivo posredovati na več nivojih in v več oblikah (Crocker in drugi 1999; Nathan 2006; Ahtisaari 2009), vendar je pogoj za njihovo učinkovitost usklajeno delovanje ob upoštevanju primerjalnih prednosti posameznih tipov mediatorjev. Neusklajenost mediacije različnih akterjev praviloma vodi k neuspehu pogajanj oz. k podaljšanju oboroženega konflikta, kar dokazujejo tudi vojne na ozemlju bivše Jugoslavije (Kriesberg 1995) in v Burundiju (Hara 1999). Večje število mediatorjev sprte strani preobremenjuje in povzroča zmedo glede glavnih sporočil. Mediatorji se pogosto medsebojno izigravajo ali zasledujejo medsebojno nekompatibilne cilje. Idealno stanje, torej maksimiziranje učinkov delovanja obeh tirov, je, ko so vsem jasne primerjalne prednosti in slabosti posameznih tipov mediatorjev in je prisotno zavedanje, da lahko v posameznih fazah reševanja konflikta ustrezno vlogo odigrajo različni tipi mediatorjev. Sodelovanje je v obojestransko korist uradnih in nedržavnih mediatorjev tudi zato, ker prispeva k boljšemu poznavanju in razumevanju razmer ter racionalnejšemu ravnanju z materialnimi viri. Za oba tipa mediatorjev predstavlja sodelovanje tudi tveganje: za uradno diplomacijo je tveganje možna zloraba občutljivih informacij s strani nedržavnih akterjev, ter to, da nedržavnim akterjem s svojim sodelovanjem okrepi status in legitimnost. Za nedržavne akterje je tveganje izguba neodvisnosti ter zmanjšanje fleksibilnosti. Vendar jasna delitev dela ta tveganja zmanjšuje (Strimling 2006).

OZN (2009) priporoča vodilno vlogo enega mediatorja. Zaenkrat je na voljo premalo podatkov za potrjevanje eventuelne hipoteze, da vodilna vloga enega mediatorja pomeni bistveno prednost pred mediacijo brez vodilne vloge enega mediatorja. Za mediatorje, aktivne v enem konfliktu, je običajno izziv ugotoviti, kdo vse je v istem konfliktu prisoten in kaj počne. Izmenjava informacij in smiselno sodelovanje med mediatorji je prvi korak, šele nato je možno razmišljati o potrebi po vodilni vlogi enega mediatorja. Poleg tega razlike v karakteristikah nedržavnih in državnih mediatorjev omejujejo tesnejše oblike sodelovanja, kot je npr. skupno delovanje. Bolj smiselno je zato govoriti o potrebi po medsebojnem dopolnjevanju in maksimiziranju učinkov, o vodilni vlogi pa razmišljati v okviru posameznih faz konflikta in/ali v okviru uradnega in neuradnega pogajalskega procesa in/ali posameznih dejavnosti (npr. en vodilni mediator v uradnem pogajalskem procesu za politično rešitev konflikta, en – isti ali drugi - vodilni mediator v pokonfliktnem izvajanju sporazuma).

Sodelovanje med uradnimi in nedržavnimi mediatorji lahko poteka v obliki izmenjave informacij, lahko pa gre za višje oblike sodelovanja, kot sta koordinacija aktivnosti in medsebojna pomoč v virih ter nato skupno načrtovanje in izvajanje posameznih aktivnosti (Kriesberg 1996, Allen Nan 1999, Fischer 2006, Montville 2006, Strimling 2006). V primerih, predstavljenih v naši nalogi, je šlo večinoma za nižje oblike sodelovanja, ki zajemajo predvsem izmenjavo informacij in izposojo vzvodov. Le izjemoma je prišlo do skupnih analiz in partnerstva. Uspeh nedržavnih akterjev zagotovi že ustrezna naslonitev na vzvode uradne diplomacije. Pogoj za to je naklonjen odnos le-te do nedržavnih akterjev.

Nekatere oblike drugotirne diplomacije so podaljšek ali predhodnica uradne diplomacije. Kot podaljšek uradne diplomacije se lahko smatra vzporedne procese za izgradnjo zaupanja, kot so npr. konferenci Dartmouth (Kriesberg 1996; Saunders in Voorhes 2002) in Pugwash (Zuckerman 2008) ter delavnice za krepitev zaupanja v Južnokitajskem morju (Djalil 2011). Ti procesi so ločeni od uradnih pogajanj, vendar nanje na različne načine (z idejami, ljudmi) vplivajo. Taka primera sta notranjetadžiški dialog (Saunders 1999, Saunders in Voorhes 2002) in delavnice v podporo pogajanjem med Perujem in Ekvadorjem (Brelah in Betancourt 2005). Pri mediaciji nedržavnih akterjev za politično rešitev tistih konfliktov, kjer državni akterji nimajo interesa medirati, ki običajno niso podaljšek uradne diplomacije, se odnos z uradno diplomacijo vzpostavlja tudi z naslonitvijo na njene politične in ekonomske vire. Taka sta primera pogajanja za Sporazum iz Osla in za končanje konflikta med indonezijsko vlado in uporniškim gibanjem Aceha.

Za sodelovanje med obema diplomatskima tiroma je ključen odnos držav do nedržavnih akterjev, saj imajo države v mednarodnih odnosov še vedno vodilno vlogo in razpolagajo z vzvodi, ki jih pri svojem delu potrebujejo nedržavni akterji. Ugotovili smo pragmatičen odnos držav, ki so pripravljene upoštevati delovanje nedržavnih akterjev in jim ponuditi lastne vzvode, kadar ugotovijo, da te aktivnosti lahko prispevajo k reševanju konfliktov. Predstavniki uradnih institucij se praviloma zavedajo prednosti nedržavnih akterjev, ki so v sposobnosti pomagati sprtim stranem skozi proces preoblikovanja medsebojnih odnosov brez grožnje s silo nudenju prostora za prevetritev različnih idej in možnih rešitev za ustvarjanje ozračja, ki naj pelje k pravih pogajanjem; pomoči pri odpiranju komunikacijskih poti in izboljševanju njihove kvalitete in krepijo zaupanje med stranema; pomoči pri spreminjanju dojemanja vzrokov in narave konflikta; ter v tem, da imajo dostop do lokacij, ki vladnim akterjem niso nujno dostopne. Na podlagi intervjujev s slovenskimi diplomati in njihove primerjave z intervjuji med ameriški in turškimi diplomati ugotavljamo, da slovenski diplomati vlogo neuradne oziroma drugotirne diplomacije poznajo in jo vrednotijo zmerno pozitivno, podobno velja tudi za visokega uradnika EU in predstavnika NVO, ki sta naši razpravi prispevala tudi pomembne vsebinske elemente (in s tem potrdila predpostavko o pomenu NVO kot tistih, ki – poleg ostalega, nudijo ekspertizo).

Zaključna ugotovitev se nanaša na pomen mediacije nedržavnih akterjev in drugotirne diplomacije za sedanost. Opaziti je, da po vzoru prvih modelov nastajajo nove delavnice in dialogi, obenem pa obstoječe delavnice in dialogi služijo kot platforme za reševanje konkretnih oboroženih konfliktov. Mediacija za politično rešitev oboroženega konflikta je novejši pojav, a "povpraševanje" po njem potrjuje njegovo relevantnost za reševanje aktualnih oboroženih konfliktov. Podobno velja tudi za mediacijo nedržavnih akterjev za spodbujanje spoštovanja mednarodnega prava.

5.1.2 Preverjanje hipotez

Hipotezo: drugotirna diplomacija se lahko učinkovito uporablja v vseh fazah mediacije za rešitev oboroženega konflikta, pri čemer bo uspešna, če bo dobro sodelovala z uradno diplomacijo, smo dokazovali z večdisciplinarnim pristopom, saj je za celovito razumevanje pojavov v mednarodnih odnosih tak pristop najprimernejši. Uporabili smo deskriptivno metodo in analizo vsebine, metodo študije primerov, primerjalno metodo, zgodovinsko metodo, intervju in opazovanje z lastno udeležbo. Pri preverjanju hipoteze smo izhajali iz opredelitve drugotirne diplomacije kot interakcije med predstavniki skupin in narodov, katere namen je prispevati k miroljubnemu reševanju konflikta (lahko gre za neformalni, vzporedni pogajalski proces z namenom razumevanja interesov in stališč

nasprotnika, ki je v podporo uradnemu procesu; lahko gre za aktivnosti, ki zamenjujejo uradni diplomatski proces) ter iz na tej opredelitvi zasnovane tipologije mediacije nedržavnih akterjev. Pri preverjanju hipoteze smo izhajali tudi iz predpostavke, da so nedržavni akterji uspešni in učinkoviti v mediaciji v vseh fazah oboroženega konflikta, da se s sodelovanjem uradne in drugotirne diplomacije krepi učinkovitost obojih ter da je uspešnost in učinkovitost nedržavnih akterjev odvisna od pogled državnih akterjev nanje.

Delna hipoteza 1 je, da so nedržavni akterji ob sodelovanju z uradnimi akterji uspešni in učinkoviti v mediaciji v vseh fazah oboroženega konflikta.

Vsaka faza konflikta zahteva svoj način reševanja. Mediacija kot sredstvo miroljubnega reševanja konflikta je primerna za vse faze: s pomočjo mediacije se konflikt lahko prepreči, lahko se ga zaustavi in doseže mirovni sporazum, katerega realizacija pa se spet lahko po potrebi zagotovi (tudi) z mediacijo. Iz ožje opredelitve drugotirne diplomacije izhaja "delitev dela" med uradnimi in nedržavnimi akterji, po kateri naj bi bili slednji predvsem v pomoč uradnim akterjem (Lederach 1995). Samostojno, vendar v sodelovanju z uradnimi akterji, naj delujejo predvsem v predpogajalskih fazah in kot facilitatorji med samim pogajalskim procesom (Saunders 1990), vendar se nedržavni mediatorji pojavljajo tudi v najzahtevnejših fazah reševanja konflikta in s tem prevzemajo vlogo uradne diplomacije. Obravnavani primeri potrjujejo, da so nedržavni akterji učinkoviti mediatorji v vseh fazah reševanja oboroženih konfliktov. Primeri preventivne diplomacije sta konferenci Dartmouth (Saunders 1990, 2009) in Pugwash, konferenca o sodelovanju v severni Aziji, in delavnice za izgradnjo zaupanja v Južnokitajskem morju ter mediacija bivšega predsednika Carterja v Haitiju (Pastor 2009). Primeri facilitacije za začetek uradnih pogovorov in med uradnimi pogovori so notranjetadžiški dialog, delavnice *Grupo Maryland* za sporazum med Perujem in Ekvadorjem, delavnice v okviru severnoirskega mirovnega procesa ter tudi v Burundiju in na Kosovu. Kot samostojni mediatorji so se pojavili v pogajanjih za sklenitev Sporazuma iz Osla ter za sklenitev mirovnih sporazumov v Mozambiku (Bartoli 1999, Bartoli 2009), v Maliju ter v Acehu Indonezija. V pokonfliktni vzpostavitvi trajnega miru nedržavni akterji medirajo pri procesih razoroževanja in demobilizacije, vračanju razseljenih oseb in v spravi. K reševanju oboroženih konfliktov prispevajo tudi z mediacijo med nedržavnimi akterji, da bi se le-ti obnašali po pravilih mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic (Babbit 2009).

Delna hipoteza 2 je, da se s sodelovanjem uradne in drugotirne diplomacije krepi učinkovitost obojih.

Ndržavni akterji so le eden od akterjev, ki posredujejo za miroljubno reševanje konfliktov. V večini oboroženih konfliktov se pojavi več mediatorjev, tako državnih kot

nedržavnih. Eden od pogojev za uspeh mediacije je njihovo usklajeno delovanje. Primera neuspeha mediacije tudi zaradi neusklajenega delovanja mediatorjev sta Burundi (Hara 1999) in vojne na ozemlju bivše Jugoslavije (Kriesberg 1995). Usklajeno delovanje temelji na ustreznem poznavanju prednosti in slabosti posameznih tipov mediatorjev. Prednosti ndržavnih akterjev, ki se nanašajo predvsem na zmožnosti ponuditi prostor za oblikovanje novih idej in rešitev, izgradnji zaupanja med sprtimi stranmi, odpiranju komunikacijskih poti ipd., so se potrdile v primerih reševanja oboroženega konflikta v Tadžikistanu in v delavnicah za reševanje konflikta med Perujem in Ekvadorjem. Mediacija ndržavnih akterjev je primerna v nekaterih situacijah, zlasti, kadar je najmanj ena od sprtih strani sama ndržavni akter, kadar se državni akterji ne želijo pojaviti v vlogi mediatorjev oziroma kadar potrebujejo "kritje" za svojo mediacijo, v primerih občutljivih, dolgo trajajočih konfliktov, katerih reševanje zahteva večjo mero diskretnosti, kar dokazujejo primeri pogajanj za Sporazum iz Osla in za končanje konflikta med indonezijsko vlado in uporniškim gibanjem Aceha.

Ker razpolagajo z omejenimi vzvodi za vodenje pogajanj in skrb za realizacijo dogovorjenega ter ker je njihova legitimnost šibka, ker niso vključeni v mednarodno pravni sistem, uspeh ndržavnih akterjev odvisen od njihove sposobnosti sodelovanja z državnimi akterji in od pripravljenosti slednjih za sodelovanje z njimi. Mediacije Skupnosti sv. Egidija v Mozambiku, Ahtisaarija med Acehom in Indonezijo in inštituta Fafo za sklenitev Sporazuma iz Osla so primeri uspešne naslonitve na politične, ekonomske in finančne vzvode uradne diplomacije. Pripravljenost držav, da jim ponudijo te vzvode ter da v določeni fazi prevzamejo skrb za izvajanje mirovnega sporazuma kaže na prepoznanje učinkovitosti mediacije ndržavnih akterjev.

Delna hipoteza 3 je, da je uspešnost in učinkovitost ndržavnih akterjev odvisna zlasti od odnosa uradnih akterjev do njihovih prizadevanj.

V mednarodnih odnosih, kjer so glavni akter države, se učinkovitost ndržavnih akterjev meri z njihovim vplivom na meddržavne odnose. Ta pa je odvisen od pogledov uradne diplomacije na delovanje ndržavnih akterjev. Uradna diplomacija se obstoja in pomena drugotirne diplomacije čedalje bolj zaveda. To kažejo uradni dokumenti posameznih držav in mednarodnih organizacij (OVSE, OZN, EU, Caspersen in Herrberg 2010) ter rezultati analize stališč predstavnikov uradne diplomacije. Podporo, ki jo države izkazujejo ndržavnim akterjem v njihovih prizadevanjih za miroljubno reševanje oboroženih konfliktov, je možno razumeti v okviru liberalne teze demokratskega miru. Kot kažejo obravnavani primeri, se države praviloma obnašajo pragmatično in podprejo mediacijo ndržavnih akterjev v konkretnem konfliktu in ji s tem pomagajo k uspehu. S tem krepijo svoj ugled države, ki si aktivno prizadeva za miroljubno rešitev konkretnega

primera. Na tak način so ravnale Norveška in ZDA v pogajanjih za sklenitev sporazuma iz Osla (Corbin 1994; Egeland 1999), Italija in nekatere druge države glede Mozambika (Bartoli 1999, 2009), Finska in zlasti Evropska unija glede Aceha (Morfit 2007). In obratno, primeri mediacije za končanje državljanske vojne v Mozambiku, za sklenitev Sporazuma iz Osla ter za končanje oboroženega konflikta med indonezijsko vlado in upošrniškim gibanjem Aceha kažejo, da so bili nedržavni akterji uspešni tudi zato, ker so želeli in bili sposobni dobro sodelovati z uradnimi diplomacijami. Iz pogostosti delavnic in dialogov je sklepati, da je tudi za sprte strani postala ta oblika drugotirne diplomacije zaželen in pomemben element reševanja konfliktov. Podobno je mogoče iz številčnosti primerov in "povpraševanja" po mediaciji nedržavnih akterjev kot sta Skupnost sv. Egidija in Carterjev center, sklepati o tem, da jih sprte strani smatrajo za učinkovite.

Pragmatičen odnos do drugotirne diplomacije potrjujejo tudi rezultati anket med ameriškimi, turškimi in slovenskimi diplomati. Rezultati naše raziskave so pokazali, da so slovenski diplomati manj skeptični od turških, do določene mere pa tudi od ameriških.

Splošno hipotezo naloge, torej da se lahko drugotirna diplomacija učinkovito uporablja v vseh fazah mediacije za rešitev oboroženega konflikta, pri čemer bo uspešna, če bo dobro sodelovala z uradno diplomacijo, lahko na podlagi ugotovitev naloge v celoti potrdimo.

5.2 Prispevek disertacije k znanosti o mednarodnih odnosih

5.2.1 Teoretični prispevek k znanosti

Prispevek pričujoče naloge k znanosti o mednarodnih odnosih je teoretični in praktični. V teoretičnem smislu k znanosti prispevamo s

- prikazom teorij mednarodnih odnosov z vidika njihove obravnave države in nedržavnih akterjev ter varnosti,
- obogatitvijo ene od dveh velikih razprav v mednarodnih odnosih in
- ugotovitvijo o ustreznosti večdisciplinarnega pristopa za razumevanje kompleksnosti mednarodnih odnosov.

Drugi sklop teoretičnega prispevka naše naloge k znanosti v mednarodnih odnosih se nanaša na

- prispevek k ustrežnejšem razumevanju sodobnih oboroženih konfliktov ter utemeljitev celovite obravnave konfliktov in njihovega reševanja,
- konceptualizacijo nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih,
- prispevek k opredelitvi drugotirne diplomacije in
- predstavitev razmerja med uradno in drugotirno diplomacijo.

5.2.1.1 Teorije mednarodnih odnosov

Ker nobena od velikih teorij mednarodnih odnosov ne obravnava celovito naše teme, jih je bilo smiselno analizirati z vidika njihove obravnave konceptov kot so država, anarhija, moč, identiteta in interesi. Razumevanje države posredno pokaže odnos posameznih teorij do nedržavnih akterjev in njihove vloge v mednarodnih odnosih in skupaj z razumevanjem varnosti nakaže njihov pristop k reševanju oboroženih konfliktov.

S poglobljeno primerjalno analizo racionalizma in družbenega konstruktivizma se vključujemo v eno od dveh velikih teoretičnih razprav sodobnosti. Ker pa soglašamo z ugotovitvami tistih avtorjev, ki trdijo, da je med teorijami več medsebojnega vpliva kot razprave, čemur dodajamo, da so razlike med smerni znotraj ene teorije včasih večje kot med smermi različnih teorij, nismo želeli ostati omejeni na racionalizem in družbeni konstruktivizem in smo ju zato soočili s sociologijo mednarodnih odnosov in kritičnimi teorijami, torej teoretičnima smerema, iz katerih se racionalizem in družbeni konstruktivizem delno oplajata, obenem sociologija in kritični realizem opozarjata na raziskovalna področja, ki jih racionalizem in družbeni konstruktivizem puščata zunaj.

Ugotovili smo, da ne racionalizem in ne družbeni konstruktivizem nista povsem ustrezna za obravnavo vloge nedržavnih akterjev pri mediaciji v mednarodnih oboroženih konfliktih, vsaka od njiju se loteva le posameznih vsebin naše teme, poleg tega obe omejuje državocentrizem. Po drugi strani pa posamezne smeri znotraj njiju nudijo ustrezne nastavke za obravnavo teme, ki jo proučujemo v naši nalogi. Naš prispevek k znanosti o mednarodnih odnosih je torej v identifikaciji teh teoretskih smeri. Znotraj racionalizma tako opozarjamo na iz klasičnega realizma izpeljano, z liberalnimi elementi obogateno in "sociologizirano" angleško šolo, ki uvaja koncepte mednarodnega sistema, mednarodne družbe in svetovne družbe (zlasti slednja odpira prostor proučevanju nedržavnih akterjev (Buzan 2008) ter jasneje od drugih izpostavlja razmerja med pravičnostjo in (mednarodno pravnim) redom ter vanj vnaša koncept odgovornosti. Opozarjamo pa tudi na relevantnost družbenega konstruktivizma za obravnavo oboroženih konfliktov, ki je v poudarjanju konstrukcije identitete, strukture in agentov ter diskurza konflikta (Jackson 2009) in ugotavljamo, da se s temi elementi lahko ustrezno pojasni tudi družbene konflikte, v katerih je vsaj ena od strani nedržavni akter.

Z našo nalogo podpiramo zagovornike večdisciplinarnega pristopa k razumevanju mednarodnih odnosov. V razmislek zato ponujamo nastavke za teorijo "srednjega dosega" (*middle – range theory*) na temo nedržavnih akterjev v reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov: Teorija, ki bi ponudila ustrezen okvir za obravnavo nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih oziroma za njihovo mediacijo v reševanju mednarodnih oboroženih konfliktov, bi osrednje subjekte mednarodnih odnosov obravnavala z zgodovinske perspektive in opozarjala na pomen odnosa med državo in družbo za svetovni sistem; referenčna enota mednarodne varnosti bi ne bila le država, pač pa tudi družbena skupnost in posameznik; pri razumevanju konflikta bi bila upoštevana konstrukcija identitete, diskurz konflikta ter norme (vključno s konceptom odgovornosti za mednarodni red in pravičnost). Tako zastavljen teoretski pristop bi omogočil celovit pristop k obravnavi oboroženih konfliktov, ki zajema vse faze konflikta in njegovega reševanja (od preprečevanja do pokonfliktne izgradnje miru in s tem preprečitve ponovnega izbruha konflikta) in ki presega delitev na notranje in mednarodne oborožene konflikte in kjer se pojem mednarodnost ne bi enačil s pojmom meddržavnost. Olajšal bi konceptualizacijo vloge nedržavnih akterjev kot akterjev civilne družbe v mednarodnih odnosih. Tak pristop bi omogočil obravnavo institucij mednarodnih odnosov kot je diplomacija v širšem kontekstu, ki ni vezan izključno na državo in na ta način odprl vrata konceptualizaciji drugotirne diplomacije in njenemu odnosu s prvotirno diplomacijo.

5.2.1.1 Teoretični pristopi k obravnavi oboroženih konfliktov, nedržavnih akterjev, diplomacije in mediacije

Pri razumevanju sodobnega varnostnega okolja izpostavljam pomen ustrezne konceptualizacije oboroženih konfliktov. Za razliko od obdobja hladne vojne, ko so prevladovali mednarodni, torej meddržavni konflikti na eni strani, ter na drugi strani notranji konflikti, je večina konfliktov po koncu hladne vojne sicer notranjih konfliktov, ki pa so na tak ali drugačen način internacionalizirani. V nalogi zato podrobno utemeljujemo konceptualizacijo internacionaliziranih oboroženih konfliktov. Z našo nalogo krepimo tiste prispevke k znanosti o mednarodnih odnosih, ki konflikte in njihovo reševanje obravnavajo celovito in ki presegajo dualizem zunaj/znotraj države. Parcialni pristopi so bodisi osredotočeni na čimprejšnjo rešitev konflikta, ki se nujno ne ukvarja z odpravo vzrokov zanj, kar pogosto vodi k ponovnemu izbruhu konflikta; bodisi poudarjajo odpravljanje vzrokov, pri tem pa spregledajo potrebo po čimprejšnji zaustavitvi nasilja. Celovit pristop pomeni reševanje konflikta v vseh njegovih fazah: preprečevanje izbruha, zaustavitev in deeskalacijo nasilja in pokonfliktno izgradnjo miru.

Čeprav država ostaja ključni akter mednarodnih odnosov – njenega pomena ne izpodbijamo, pa se vanje čedalje intenzivneje vključujejo tudi nedržavni akterji kot akterji civilne družbe. Tu je izjemno pomembno civilno družbo obravnavati opisno in ne (kot počne še vedno velik del avtorjev) normativno. Civilna družba namreč vključuje tako civilno kot "necivilno" družbo. V dokaj raznolikih tipologijah nedržavnih akterjev opozarjamo na konceptualno razliko med tistimi nedržavnimi akterji, ki so izpeljani iz koncepta države in med tistimi, izpeljanimi iz koncepta civilne družbe. V nalogi opozorimo na izzive, povezane s položajem nedržavnih akterjev, predvsem njihovim mednarodnopravnim statusom in legitimnostjo.

Državocentriem omejuje razpravo o diplomaciji. Izhajamo iz ugotovitve, da klasične opredelitve, ki diplomacijo vežejo izključno na državo, niso ustrezne, saj v mednarodnem prostoru delujejo tudi nedržavni akterji. Tak pristop, ki je sicer značilen za večino strokovne literature o diplomaciji, je neugodovinski in morda znanstveno prešibek. Smiselno se nam zdi zato diplomacijo opredeliti kot *proces* interakcije med različnimi državnimi in nedržavnimi akterji, usmerjen k urejanju mednarodnih odnosov po mirni poti, kot *instrument* izvajanja zunanje politike držav in mednarodnih organizacij ter kot *nabor* diplomatskih spretnosti.

Tudi opredelitev drugotirne diplomacije, ki je v veljavi od začetka 80. let prejšnjega stoletja (Montville 1982), ki drugotirno diplomacijo smatra kot dejavnost nedržavnih akterjev v podporo uradni diplomaciji, po naši oceni ne ustreza več sodobnim mednarodnim odnosom, saj zunaj opredelitve ostanejo tiste aktivnosti nedržavnih akterjev, ki zamenjujejo uradno diplomacijo. Na osnovi obstoječe definicije drugotirne diplomacije zato predlagamo nekoliko razširjeno opredelitev, po kateri drugotirno diplomacijo razumemo kot interakcijo med predstavniki skupin in narodov, katere namen je prispevati k miroljubnemu reševanju konflikta. Lahko gre za neformalni, vzporedni pogajalski proces z namenom razumevanja interesov in stališč nasprotnika, ki je v podporo uradnemu procesu. Lahko gre za aktivnosti, ki zamenjujejo uradni diplomatski proces.

Ta, razširjena, opredelitev drugotirne diplomacije je osnova za tipologijo mediacije nedržavnih akterjev za reševanje oboroženih konfliktov, ki jo teoretično utemeljimo v prvem delu naloge ter jo nato v drugem delu podkrepimo s konkretnimi primeri:

- Vzporedni neuradni proces, ki poteka praviloma v obliki delavnic ali dialoga za reševanje problemov in ima znatni vpliv na uradni pogajalski proces. Ta kategorija izhaja iz prvotnega razumevanja drugotirne diplomacije, torej kot neformalnega, vzporednega

pogajalskega procesa, katerega namen je pomagati razumeti interese in stališča nasprotnika. Vzporedni neuradni proces je predvsem v podporo uradnemu procesu;

- Mediacija za politično rešitev konflikta, ki se nanaša tako na mediacijo za celovito rešitev konflikta kot tudi na mediacijo za lokalno, časovno ali tematsko omejena premirja oz. sporazume. Ta kategorija izhaja iz razširjene opredelitve drugotirne diplomacije, po kateri v drugotirno diplomacijo sodijo tudi tiste aktivnosti nedržavnih akterjev, ki v reševanju oboroženih konfliktov zamenjujejo uradno diplomacijo;

- Posredovanja pri nedržavnih akterjih, oboroženih skupinah, da bi le-te spoštovale mednarodno humanitarno pravo in pravo človekovih pravic. tudi ta kategorija sodi v širše razumevanje drugotirne diplomacije in je v skladu s celovitim pristopom k reševanju oboroženih konfliktov. Vse oblike se lahko pojavljajo v vseh fazah reševanja konflikta.

Prispevek k znanosti o mednarodnih odnosih je tudi ugotovitev, da je mediacijo državnih in nedržavnih akterjev možno teoretsko umestiti tako v racionalizem kot v družbeni konstruktivizem. Ta ugotovitev sloni na teoretskem prispevku J. Walsh, ki pa jo razširjamo z ugotovitvami drugih teoretikov, zlasti H. Jacksona, obema pa dodajamo lastne ugotovitve, do katerih smo prišli tudi na osnovi proučevanja primerov. Kot ugotavlja Walsh (2005) je družbeni konstruktivizem ustrezno teoretično izhodišče za obravnavo mediacije v primerih, kadar pozicije pogajalskih strani temeljijo na istih vrednotah in normah, kadar se pogajalske strani soočajo z nesigurnostjo glede lastnih pozicij (in je s tem odprt prostor za uveljavljanje informativne moči) ter kadar so v institucionaliziranem medsebojnem odnosu. Sem sodijo predvsem delavnice, ki se reševanja konflikta lotevajo tudi s pomočjo (družbeno konstruktivističnega, prim. Jackson 2009) razumevanja konstrukcije identitete, strukture in agentov ter diskurza konflikta.

Družbeno konstruktivistični pristop je najbližje zahtevi po integrativnem transformativnem pristopu k reševanju oboroženih konfliktov, ki gradi na sposobnosti preoblikovanja narave konflikta ali/in interesov sprtih strani s ciljem trajne(jše) rešitve konflikta. Posredovanje in mediacija tako nista omejena na odnose med državami, pač pa so vanjo vključeni tudi nedržavni akterji. Mediacija, izhajajoča iz družbenega konstruktivizma, vključuje deeskalacijo nasilja, rešitev konfliktnih vprašanj ter preprečevanje izbruha konflikta oziroma pokonfliktno trajnejšo družbeno depolarizacijo. V nekaterih primerih je potrebno konflikt rešiti čim prej brez poglobljenega ukvarjanja z vzroki in je v takih primerih ustrezen tudi racionalizem. Mediacija je namreč po Welshu (2005) lahko uspešna tudi, če sloni na racionalizmu in sicer, kadar sprte strani družijo interes rešiti konflikt, čeprav ne delijo istih vrednot (a zelo dobro razumejo vrednote nasprotne strani). Mediacija za politično rešitev konflikta je v primerih, ki jih

predstavljamo v nalogi, kombinacija obeh pristopov, družbenega konstruktivizma in racionalizma, zaznati pa je tudi vpliv angleške šole in (liberalnega pluralizma).

5.2.2 Praktični prispevek k znanosti

Praktični prispevek doktorske disertacije se nanaša na

- predstavitev primerov mediacije nedržavnih akterjev, kar je osnova za
- predstavitev prednosti in slabosti nedržavnih mediatorjev
- predstavitev oblik sodelovanja med uradno in drugotirno diplomacijo
- predstavitev odnosa držav do nedržavnih akterjev.

Študijo primerov smo zasnovali na kriterijih ustreznosti opredelitvi drugotirne diplomacije, obstoju zanesljivih virov ter umeščenosti v časovni okvir vrhunca hladne vojne in leta 2010. Vse obravnavane primere smo obdelali z identičnim metodološkim pristopom, ki je vključeval kratek zgodovinski oris, opis in analiza vloge nedržavnih akterjev, povzeta iz znanstvene in strokovne literature ter naša lastna analiza. Uporaba metode "sledenje procesu" je omogočila zgodovinsko obravnavo primerov in njihovo medsebojno primerjavo. Na osnovi teoretičnih nastavkov v prvem delu naloge in na osnovi študije primerov smo predstavili prednosti in slabosti nedržavnih mediatorjev v primerjavi z državnimi akterji. S podobnim pristopom, torej s teoretično utemeljitvijo v prvem delu in prikazom primerov v drugem smo podrobno analizirali tudi oblike sodelovanja med obema diplomatskima tiroma. Pritrjujemo avtorjem, ki ugotavljajo potrebo, da se v mediacijo za reševanje nekaterih (zlasti dlje trajajočih in težko rešljivih) konfliktov vključuje več mediatorjev. Pogoj za njihovo uspešnost je usklajeno delovanje, pogoj česar pa je dobro medsebojno poznavanje prednosti in slabosti posameznih tipov mediatorjev. Glede na to, da je v večini sodobnih oboroženih konfliktov najmanj ena od strani nedržavni akter, da se države v reševanje nekaterih konfliktov ne želijo vedno direktno vključevati ter da v nekaterih primerih katera od sprtih strani ne želi države kot mediatorja (ker bi s tem nasprotni strani dala preveliko legitimnost) nedržavni mediatorji ostajajo še naprej potencialno uspešen mediator. Nedržavni mediatorji lahko tudi podprejo uradni proces v obliki vzporednega procesa.

Glavni slabosti sta pomanjkanje vzvodov in legitimnost, ki je delno povezana z njihovim mednarodno pravnim statusom. Nedržavni akterji pomanjkanje vzvodov nadomestijo z naslonitvijo na vzvode, s katerimi razpolaga uradna diplomacija. To pa je možno, kadar uradna diplomacija oziroma državni akterji nedržavne mediatorje smatrajo kot potencialno učinkovite. Znanosti prispevamo tudi z analizo odnosa držav do nedržavnih akterjev, pri čemer smo se poleg študije primerov in analize uradnih stališč držav in mednarodnih organizacij naslonili tudi na intervjuje. Intervjujem med ameriški in

turškimi diplomati smo dodali tudi lastni intervju, izveden med slovenskimi diplomati, visokim uradnikom EU in predstavnikoma NVO. Da bi zadostili zahtevam primerjave med intervjuji smo sledili vprašalniku, ki je bil uporabljen v ameriškem oziroma v turškem primeru.

Izhajajoč iz ugotovitve Aallove (2012), da je mediacija nedržavnih akterjev področje, ki zmanjšuje razkorak med teorijo in prakso mednarodnih odnosov in na osnovi ugotovitev naše raziskave menimo, da smo z njo prispevali tudi k zmanjševanju razkoraka med teorijo in prakso diplomacije.

5.3 Odprti problemi, priporočila, smernice

Študij vloge nedržavnih akterjev v mediaciji za rešitev mednarodnih oboroženih konfliktov je konceptualni in terminološki izziv. Terminološki problemi so povezani predvsem z dejstvom, da je znanstveno-strokovne literature v slovenskem jeziku na obravnavano temo malo, poleg tega so v uporabi različni slovenski izrazi, zaradi česar se slovenska raba izrazov (še) ni utrdila. Čeprav se v kontekstu mednarodnih odnosov kot prevod angleške besede *mediation* pogosto uporablja slovenski izraz posredovanje (ta prevod smo uporabili tudi v dispoziciji doktorske naloge), smo ugotovili, da je ustrežnejši izraz mediacija. Pojem posredovanje je namreč preširok, saj med drugim označuje tudi vojaško ali pa humanitarno posredovanje in je za našo temo premalo natančen. Drugi sklop terminoloških zadreg tvorijo pojmi, ki so se doslej v slovenščini uporabljali le redko, kot npr. izrazi *track-two diplomacy*, za katerega smo se odločili uporabiti izraz drugotirna diplomacija, nadalje *multiparty mediation*, ki ga prevajamo kot večstranska mediacija ter *multichannel mediation* in *multitrack mediation*, za katera uporabljamo izraz večtirna mediacija.

Tema, obravnavana v pričujoči nalogi, odpira tudi vprašanja, povezana s teorijami mednarodnih odnosov. Predvidevamo, da se bodo teoretske razprave o mednarodnih odnosih v prihodnosti v večji meri kot doslej osredotočile na celovitost obravnave mednarodnih odnosov in oboroženih konfliktov, v katerih država sicer ostaja glavni subjekt, vendar so prisotni tudi drugi: nevladne organizacije, organizirane skupine, posamezniki, transnacionalne družbe. Čeprav sta za večino teorij mednarodnih odnosov ključni besedi država in anarhija, pa jih večina ponuja nastavke tudi za obravnavo nedržavnih akterjev. Podobno velja za teoretske pristope k obravnavi varnosti in reševanju oboroženih konfliktov ter mediaciji, zlasti pa k diplomaciji in vlogi nedržavnih akterjev v mednarodnih odnosih.

Drugotirna diplomacija je relativno nov pojav in je razumljivo, da je še relativno slabo opredeljen tudi v tuji strokovni literaturi. Na podlagi proučevanja številnih konkretnih primerov smo prišli do ugotovitve, da je definicija drugotirne diplomacije, ki se najpogosteje uporablja, preozka, saj govori le o aktivnostih nedržavnih akterjev v podporo uradni diplomaciji, ne vključuje pa tistih aktivnosti, ki uradno diplomacijo zamenjujejo, čeprav avtorji pogosto za ta pojav uporabljajo izraz drugotirna diplomacija. Zato predlagamo nekoliko širšo definicijo in na njeni osnovi ponujamo tudi tipologijo mediacije nedržavnih akterjev. Pojem drugotirna diplomacija pod vprašaj postavlja dosedanje prevladujoče opredelitve diplomacije in spodbuja k razmišljanju o ustreznejši definiciji diplomacije, ki bi zajela tudi diplomatske aktivnosti nedržavnih akterjev. Oboje naj bo naš prispevek k nadaljnji teoretični razpravi o diplomaciji.

Epilog

Upoštevajoč dejstvo, da je kar nekaj praktikov drugotirne diplomacije obenem tudi piscev teoretičnih razprav (kar področje proučevanja potiska k tistim, ki v največji meri povezujejo teorijo in prakso), ter da je naloga pisana s pozicije diplomata, si dovoljujemo upati, da bo pričujoča doktorska dizertacija prispevala k nadaljnji krepitvi povezave med teorijo in prakso. Pričujoča disertacija bi naj bila koristno branje tudi za diplomate. Slovenski diplomati poznajo neuradno diplomacije in njeno vlogo vrednotijo zadržano pozitivno. Nekateri pri tem izhajajo iz lastnih izkušenj lobiranja za mednarodno podporo samostojnosti Slovenije. Drugi jo zaznavajo predvsem kot včasih bolj, včasih manj, zaželen pritisk na uradno diplomacijo. Poudarjajo potrebo po "delitvi dela" med uradno in drugotirno diplomacijo. Zavedajo se njenih šibkih plati in primerjalnih prednosti. Za vse mediacije, ne glede na to, kdo jih opravlja, veljajo nekatera ista pravila. V internacionaliziranih notranjih oboroženih konfliktih, ki pogosto pomenijo zlom države ali njenih struktur, je poudarek iz mediacije za sklenitev sporazuma za prenehanje sovražnosti prenesen na mediacijo za izgrajevanje okolja in krepitev zmogljivosti. Mediacija bo uspešna, če bo upoštevala lokalne tradicije in pristope k reševanju konfliktov. Mediator je posrednik sporočil, oblikovalec idej in upravljalec procesa v smislu, da neposredno prispeva k rezultatu pogajanj. Mediator mora biti vreden zaupanja in mora znati upoštevati, da morata sprti strani ohraniti lastništvo nad pogajalskim procesom. Mediator mora razumeti motivacije sprtih strani, vključiti legitimne voditelje ter znati ravnati s kvarilci pogajalskega procesa. Pogoji uspešne mediacije je tudi pravilen in pravočasen angažma mediatorja in usklajenost z drugimi akterji. Pomembno je, da ima podporo strokovne ekipe, da se zna prilagajati okoliščinam; v nekaterih primerih so uspešni delni sporazumi, drugje je potrebno zasledovati načelo "nič ni dogovorjeno, dokler ni vse dogovorjeno".

Mediatorja se izbira na podlagi predhodnih uspehov, pomanjkanja alternativnih mediatorjev, moralne avtoriteta, sposobnost uporabe ekonomskih in vojaških vzvodov in njegove sposobnosti posvetiti se reševanju konflikta na dolgi rok. Nekateri poudarjajo tudi nepristranskost, vendar je pomembnejša sposobnost zagovarjati interese vsake od strani, kar pa ni nujno nevtrarno. Mediatorji se delijo na močne in šibke, oziroma na mediatorje s pozicije moči ter t.i. čiste mediatorje. Medtem, ko med prve sodijo velike sile, sosednje države in regionalne sile, ki razpolagajo z vojaško, politično in ekonomsko močjo, ki jo v mediaciji tudi uporabljajo (pristop "korenčka in palice"), pa v kategorijo "šibkih mediatorjev" sodijo male, oddaljene države, medvladne organizacije in nedržavni akterji. Zanje velja še nekaj drugih pravil mediacije. Predvsem se morajo biti sposobni nasloniti na vire moči, s katerimi razpolagajo močnejši akterji. Male države za razliko od

nedržavnih akterjev nimajo težav z mednarodno pravno legitimnostjo, ki je sicer druga največja slabost nedržavnih akterjev.

Ključ rešitve vsakega oboroženega konflikta je v iskrenem interesu sprtih strani konflikt rešiti na miroljuben način. Pobuda za mediiranje mora priti od sprtih strani (in ne obratno). Za večino mednarodnih oboroženih konfliktov velja, da se v njihovo reševanje vključi več mediatorjev, tako državnih kot nedržavnih, tako "šibkih", kot "močnih". Taki so bili tudi vsi oboroženi konflikti na ozemlju bivše Jugoslavije od devetdesetih let prejšnjega stoletja dalje. Zelo pomembno je zato dobro poznati ne le naravo konflikta in interese sprtih strani, pač pa tudi zakonitosti mediacije, druge mediatorje, njihovo vlogo ter njihove primerjalne prednosti in slabosti, ter na podlagi tega opredeliti svojo vlogo. Dejstvo, da uspešno drugotirno diplomacijo pogosto izvajajo bivši diplomati ter da tudi tisti, ki to niso, upoštevajo diplomatske metode in spretnosti, potrjuje pomen diplomacije.

Slovenija sodi med male države in "šibke mediatorje". V preteklosti je skušala posredovati v nekaterih konfliktih, vendar je bilo v teh poskusih zaznati predvsem politično voljo, manj pa dejansko poznavanje osnovnih mehanizmov in metod ter diplomatskih spretnosti, brez česar ni uspešne mediacije. Odgovori slovenskih diplomatov na naši raziskavi kažejo, da je tega znanja v slovenski diplomaciji precej in ga velja uporabiti.

6 SEZNAM LITERATURE

The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes. Dostopno prek: www.accord.org.za (30. april 2010)

African Union. 2010. *Towards Enhancing the Capacities of the African Union in Mediation: A report organized by the African Union Commission, Addis Ababa 15. – 16. oktober 2009*. Dostopno prek: <http://www.africanunion.org/root/ua/Documents/Reports/PSC/AU%20October%202009%20Seminar%20Report%20-%20Electronic%20Version.pdf> (27. julija 2011).

Aggestam, Karin. 2002. Mediating Asymmetrical Conflict. *Mediterranean Politics*. 7 (1): 69-92.

Ahtisaari, Martti. 2008. *Nobel Lecture*. The Nobel Foundation. Dostopno prek: <http://nobelprize.org> (11. december 2008).

Aiken, Jennifer in Eric Brahm. 2005. Diplomacy. V *Beyond Intractability*, ur. Guy Burgess in Heidi Burgess. Conflict Research Consortium. University of Colorado: Boulder. Dostopno prek: [Http://www.beyondintractability.org/essay/diplomacy—Intr/](http://www.beyondintractability.org/essay/diplomacy—Intr/), (20. september 2008).

Ajello, Aldo. 1999. Mozambique: Implementation of the 1992 Peace Agreement. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall, 620-42. Washington: United States Institute for Peace.

--- 1999b. Bringing Peace to Cambodia. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson, Pamela Aall, 275-325. Washington: United States Institute for Peace.

Albin, Cecilia. 1999. Can NGOs Enhance the Effectiveness of International Negotiation? *International Negotiation* 4 (3): 371-87.

--- 2009. Peace vs. Justice - and Beyond. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 580-94. London: Sage Publication.

All, Pamela. 2002. Scholars as Peacemakers: The Contribution of Academic/Practitioners to Conflict Management. V *Academics, Practitioners, and Diplomacy: An ISP Symposium*

on the Theory and Practice of Diplomacy, ur. Paul Sharp. *International Studies Perspectives* 3: 145-153.

Andreopolous, George J. 2006. On the Accountability of Non-State Armed Groups. V *Non-State Actors in the Human Rights Universe*, ur. George Andropoulos, Zehra F.Kabasakal in Peter Juviler, 141-63. Bloomfiled: Kumarian Press.

Andropoulos, George, Zehra F.Kabasakal in Peter Juviler, ur. 2006: *Non-State Actors in the Human Rights Universe*. Bloomfiled: Kumarian Press.

Andreopolous, George J., Zehra F. Kabasakal Arat in Peter Juviler. 2006. Conclusion: Rethinking the Human Rights universe. V *Non-State Actors in the Human Rights Universe*, ur. George Andropoulos, Zehra F. Kabasakal in Peter Juviler, 331-38. Bloomfiled: Kumarian Press.

Arthur, Paul. 1999. Multiparty Mediation in Northern Ireland. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall, 469-501. Washington: United States Institute for Peace.

Arts, Bas, Math Noortmann in Bob Reinalda, ur. 2001: *Non-State Actors in International Relation*. Hants: Ashgate.

Arts, Bas. 2001. The Impact of Environmental NGOs on International Conventions. V *Non-State Actors in International Relation*, ur. Bas Arts, Math Noortmann in Bob Reinalda, 195-210. Hants: Ashgate.

Assefa, Hizkias. 2005. Reconciliation: Challenges, Responses and the Role of Civil Society. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 645-671. London: Lynne Rienner Publishers.

Asia Briefing. 2005. Aceh: A New Chance for Peace, (15. avgust). Dostopno prek:: http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/indonesia/b040_aceh___a_new_chance_for_peace.pdf (20. september 2008).

Aspinall, Edward. 2005. Helsinki Agreement: A More Promising Basis for Peace in Aceh. *East - West Center Policy Studies* 20. Dostopno prek:: www.eastwestcenter.org, (20. septembra 2008).

Ataman, Yuri. 2005. Small Steps Toward Reconciliation: The Joint Committee for Democratization and Conciliation in Moldova. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 594-599. London: Lynne Rienner Publishers.

Avenhaus, Rudolf. 2009. Game Theory as an Approach to Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 86-101. London: Sage Publication.

Ayisi, Anatole. 2001. Territorial Conflicts: Claiming the Land. V *Preventive negotiation: Avoiding Conflict Escalation*, ur. William I. Zartman, 41-66. New York: Carnegie Corporation.

Babbitt, Eileen. 2009. Conflict Resolution and Human Rights: The State of the Art. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 613-29. London: Sage Publication.

Baivera, Aileen. 2005. South China Sea: Managing the Territorial and Resource Disputes. V *Searching for Peace in Asia – Pacific*. European Centre for Conflict Prevention. Dostopno prek: <http://www.conflict-prevention.net/page.php?id=45&formid=72&action=show&articleid=688> (28. julij 2011).

Bakker, Edwin. 2001. Early Warning by NGOs in Conflict Areas. V *Non-State Actors in International Relation*, ur. Bas Arts, Math Noortmann in Bob Reinalda, 263-78. Hants: Ashgate.

Balendra, Natasha. 2008. Defining Armed Conflict. *Cardozo Law Review* 29 (6): 2461-2516.

Barkin, Samuel J. 2003. Realist Constructivism. *International Studies Review* 5 (3): 325-42.

Barnes, Catherine. 2005. Weaving the Web: Civil-Society Roles in Working with Conflict and Building Peace. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 7-24. London: Lynne Rienner Publishers.

Barnett, Michael. 2005. Družbeni konstruktivizem. V *Globalizacija svetovne politike*, ur. John Baylis in Steve Smith, 323-348. 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press.

Barston, R. P. 1997. *Modern Diplomacy*. New York: Longman.

Bartoli, Andrea. 1999. Mediating Peace in Mozambique. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall, 247-73. Washington: United States Institute for Peace.

--- 2009. NGOs and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 392-412. London: Sage Publication.

Baylis, John, James Wirtz, Eliot Cohen in Colin S. Gray, ur. 2002. *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*. Oxford: Oxford University Press.

Baylis, John. 2005. International and Global Security in the Post-cold War Era. V *The Globalisation of World Politics: An Introduction to International Relations*, ur. John Baylis in Steve Smith, 297-324. Oxford: Oxford University Press.

Baylis, John in Steve Smith. 2005. *Globalizacija svetovne politike*. 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press.

Beber, Bernd. 2012. International Mediation, Selection, Effects, and the Question of Bias. *Conflict Management and Peace Science* 29 (4): 397-424.

Begoyan, Anush. 2006. Multistakeholder processes in conflict resolution. V *Multistakeholder Diplomacy: Challenges and Opportunities*, ur. Jovan Kurbalija in Valentin Kantandjiev, 179-190. Malta, Ženeva: Diplo.

Bellamy, Alex J. 2007. The English School. V *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 75-87. New York: Routledge.

Bennet, Andrew. 2004. Case Study Methods: Design, Use and Comparative advantages. V *Models, Numbers & Cases: Methods for Studying International Relations*, ur. Detlef F. Sprintz in Yael Wolinsky-Nahmias, 19-55. Michigan: The University of Michigan Press.

Benko, Vladimir. 1997a. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 1997b. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Bercovitch, Jacob. 1996. The UN and the Mediation of International Disputes. V *The United Nations at Fifty: Retrospect and Prospect*, ur. Ramesh Thakur, 73 – 88. Dinedin: University of Otago Press.

Bercovitch, Jacob, ur. 1996. *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. London: Lynne Rienner Publisher.

Bercovitch, Jacob in Karl Derouen Jr. 2004. Mediation in Internationalized Ethnic Conflicts: Assessing the Determinants of Successful Process. *Armed Forces & Society*. 30 (2): 147-70.

Bercovitch, Jacob in Judith Fretter. 2007. Studying International Mediation: Developing Data Sets on Mediation, Looking for Patterns, and Searching for Answers. *International Negotiations* 12 (2): 145-73.

Bercovitch, Jacob, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, ur. 2009. *The Sage Handbook of Conflict Resolution*. London: Sage Publication.

Bercovitch, Jacob. 2009. Mediation and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 340-57. London: Sage Publication.

Bercovitch, Jacob, Victor Kremenyuk in I. William Zartman. 2009. The Nature of Conflict and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 1-12. London: Sage Publication.

Berdal, Mats 2009. *Building Peace after War*. London: Routledge.

Berger, Sebastien. 2005. Troops leave Aceh in deal with rebel fighters. *The Daily Telegraph*, (30. december).

Berridge, G.R, Maurice Keens-Soper in T.G. Otte. 2001. *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. London: Palgrave.

Berridge, G.R. 2005. *Diplomacy : Theory and Practice*. London: Palgrave

Biekart, Kees. 2001. The Impact of Private Aid Agencies on Civil Society. V *Non-State Actors in International Relation*, ur. Bas Arts, Math Noortmann in Bob Reinalda, 247-62. Hants: Ashgate.

Biswas, Bidisha. 2009. Can't We Just Talk? Reputational Concerns and International Intervention in Sri Lanka and Indonesia (Aceh). *International Negotiation*. 14 (1): 121-47.

Boege, Volker. 2006. *Traditional Approaches to Conflict Transformation - Potentials and Limits*. Dostopno prek:: www.berghof-handbook.net (22. februar 2009).

Bojinovič, Ana. 2008. Sociologija mednarodnih odnosov v slovenskem, francoskem in globalnem prostoru znanosti o mednarodnih odnosih. Predgovor k *Devin, Guillame: Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Bolewski, Wilfried. 2007. *Diplomacy and International Law in Globalized Relations*. Berlin: Springer.

Booth, Ken. 1995. Dare not to know: International Relations Theory versus the Future. V *International Relations Theory Today*, ur. Ken Booth in Steve Smith, 328-352. Cambridge: Polity Press.

Booth, Ken in Steve Smith, ur. 1995. *International Relations Theory Today*. Cambridge: Polity Press.

Booth, Ken, ur. 2005. *Critical Security Studies and World Politics*. London: Lynne Rienner Publishers.

Borštnik, Miklavž. 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 29. december.

Brand-Jacobsen in Kai Frithjof. 2000. Beyond Mediation: Towards More Holistic Approaches to Peace-building and Peace Actor Empowerment. V *Searching for Peace: The*

Road to Transcend, ur. Johan Galtung, Carl G. Jacobsen in Kai Frithjof Brand-Jacobsen, 49-86. London: Pluto Press.

Braumoeller, Bear F. in Anne E. Sartori. 2004. The Promise and Perils of Statistics in International Relations. V *Models, Numbers & Cases: Methods for Studying International Relations*, ur. Detlef F. Sprintz in Yael Wolinsky-Nahmias, 129-151. Michigan: The University of Michigan Press.

Brecher, Michael in Jonathan Wilkenfeld. 1997. *A Study of Crisis*. Michigan: The University of Michigan Press.

Brelih, Ines Cevallos in Sahary Betancourt. 2005. A Second Way: Grupo Maryland Between Peru and Ecuador. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 600-606. London: Lynne Rienner Publishers.

Brenk, Malin in Hans van de Veen. 2005. No Development without Peace, No Peace Without Development. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 395-408. London: Lynne Rienner Publishers.

Brenk, Malin in Hans van de Veen. 2005. Peace Aid: Norwegian Church Aid in Mali. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 395-408. London: Lynne Rienner Publishers.

Brigg, Morgan. 2008. *The New Politics of Conflict Resolution*. Basingstoke: Palgrave.

Brglez, Milan. 2001. Reconsidering Wendt's Meta-theory: Blending Scientific realism with Social Constructivism. *Journal of International Relations and Development* 4 (4): 339-362.

--- 2006. *Pomen nepozitivističnih epistemoloških in realističnih ontoloških predpostavk za osmišljanje mednarodnih odnosov in metodologije njihovega proučevanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2008. *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2011. K slovenskim diplomatskim študijam. *Teorija in Praksa* 48 (3): 545-561.

Brown, Chris. 1995. International Political Theory and the Idea of World Community. V *International Relations Theory Today*, ur. Ken Booth in Steve Smith, 90-110. Cambridge: Polity Press.

--- 2005. *Understanding International Relations*. 3. izdaja. New York: Palgrave.

Brown, Michael E., Owen R. Cote Jr., Sean M. Lynn-Jones in Steven E. Miller, ur. 1998. *Theories of War and Peace*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Brzoska, Michael. 2007. Collective Violence Beyond the Standard Definition of Armed Conflict. *SIPRI Yearbook* 2007, 94-106. Dostopno prek:: www.sipri.org/yearbook/2007/files/SIPRIYB0702C.pdf (15. januar 2012).

Bučar, Bojko. 2001. Stroka in politika ob 10. obletnici slovenske zunanje politike. *Teorija in Praksa* 38 (1): 142-151. Dostopno prek:: <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20011Bucar.PDF> (14. maj 2012).

--- 2007. Spemembe diplomacije v XXI. stoletju. *Teorija in praksa* 44 (6): 862-876. Dostopno prek:: http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20076_Bucar1.pdf (14. maj 2012).

Bull, Hedley. 2002. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.

Burchill, Scott. 1996. Realism and Neo-realism. V *Theories of International Relations*, ur. Scott Burchill in Andrew Linklater, 76-92. London: McMillan.

--- 2005. Liberalism. V *Theories of International Relations*, ur. Scott Burchill et al., 55-83. New York: Palgrave.

Burchill, Scott and Andrew Linklater. 2005: Introduction. V *Theories of International Relations*, ur. Scott Burchill et al., 1-28. New York: Palgrave.

Butler, Michael J. 2009. *International Conflict Management*. London: Routledge.

Butros-Ghali, B. 1992. *An Agenda for Peace*. New York: United Nations.

Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Harlow: Pearson and Longman.

--- 1995. The Level of Analysis Problem in International Relations Reconsidered. V *International Relations Theory Today*, ur. Ken Booth in Steve Smith, 198-216. Cambridge: Polity Press.

--- 1999. The English School as a Research Programme: an overview and a proposal for reconvening. Paper for the panel "A reconsideration of the English School: Close or reconvene"; *BISA Conference, Manchester*, December 1999. Dostopno prek:: <http://people.cas.sc.edu/coate/Readings/Buzan.pdf> (22. julij 2011).

--- 2002. The Primary Institutions of International Society. *BISA Conference, London 2002*. Dostopno prek:: www.leeds.ac.uk/polis/englishschool (15. oktober 2005).

--- 2004. "Civil" and "Uncivil" in World Society. . V Stefano Guzzini in Dietrich Jung, ur., *Contemporary Security Analyses and Copenhagen Peace Research*, 94-105. London: Routledge.

--- 2005. The Middle East Through English School Theory. *WISC Conference, Istanbul*, August 2005. Dostopno prek:: www.leeds.ac.uk/polis/englishschool (15. oktober 2005).

Buzan, Barry in Ole Waever. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

Campbell, David. 1996. Violent Performance: Identity, Sovereignty, Responsibility. V *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, ur. Yosef Lapid in Friedrich Kratochwill. London: Lynne Rienner.

Carment, David, ur. 2003. *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion*. New York, Tokyo, Paris : United Nations University Press.

Carr, Edward Hallet. 1939: The Twenty Year's Crisis, 1919 – 1939. V *The Eighty Years's Crisis, 1919 – 1989. Special Issue of Review of International Studies*. Vol 24. 1998. London: Mc Millan.

Carruthers, Susan L. 2005. International History, 1900 – 1945. V *The Globalisation of World Politics: An Introduction to International Relations*, ur. John Baylis in Steve Smith, 62-91. Oxford: Oxford University Press.

Carter, April. 1999: *The Political Theory of Global Citizenship*. London in New York: Routledge.

Carter Center. Dostopno prek:: <http://www.cartercenter.org/>, (15. september 2008).

Caspersen, Nina in Antje Herrberg. 2010. Engaging Unrecognised States in Conflict Resolution: An Opportunity or Challenge for the EU. *Initiative for Peacebuilding*, December 2010. Dostopno prek:: <http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/1012CMI.pdf> (5. maj 2012).

Cavanagh, Maureen in Hank Crook. 2009: Officials From US and North Korea hold Dialogue at UCSD. *KPBS*. 29. October 2009. Dostopno prek <http://www.kpbs.org/news/2009/oct/29/officials-us-and-north-korea-hold-dialogue-ucsd/> (Ljubljana, 5. november 2011)

Cede, Franz. 2009. The Settlement of International Disputes by Legal Means - Arbitration and Judicial Settlement. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 358-75. London: Sage Publication.

Cencen, Marjan. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, 23. november 2009.

Centre for Humanitarian Dialogue. Dostopno prek:: <http://www.hdcentre.org/?aid=42>, (15. september 2008).

Cerar, Božo. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, Bruselj, 5. januar.

Chataway, Cynthia. 1998. Track II Diplomacy: From a Track I Perspective. *Negotiation Journal*. 14 (3): 269-285.

Chigas, Diana. 2005. Track II (citizen) Diplomacy. V *Beyond Intractability*, ur. Guy Burgess in Heidi Burgess, Conflict Research Consortium, University of Colorado, Boulder. Dostopno prek:: <Http://www.beyondintractability.org/essay/diplomacy—Intr/>, (15. september 2008).

Cigler, Mirko. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, Bruselj, 10. marec 2010.

Clapham, Andrew. 2006. *Human Rights Obligations of Non-State Actors*. Oxford: Oxford University Press.

Clark, John. 2005. UN-Civil Society Interactions: Working Together for Peace. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 59-70. London: Lynne Rienner Publishers.

Clutterbuck, Richard. 1993. *International Crisis and Conflict*. London: St. Martin's Press.

Community of Sant' Egidio. Dostopno prek:: www.santegidio.org (30. april 2010)

Cooper, Robert. 2003. *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*. London: Atlantic Books.

--- 2010. Intervju z avtorico. Bruselj, 20. januar.

Corbetta, Renato in William J. Dixon. 2008. Danger Beyond Dyads: third party participants in militarized interstate disputes. V *Causes and Consequences of International Conflict: Data, Methods and Theory*, ur. Glenn Palmer, 94-121. London and New York: Routledge

Corbin, Jane. 1994. *Gaza First: The Secret Norway Channel to Peace Between Israel and PLO*. London: Bloomsbury.

Crisis Management Initiative. Dostopno prek::: <http://www.cmi.fi/> (10. september 2008)

Crisis Management Initiative 2005: Aceh negotiations in 2005. Dostopno prek:: <http://www.cmi.fi/aceh/aceh-negotiations-in-2005.html> (10. 9. 2008)

Crocker, Chester A. 1999. Peacemaking in Southern Africa: The Namibia-Angola Settlement of 1998. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson, Pamela Aall, 211-44. Washington: United States Institute for Peace.

Crocker, Chester A., Fen Osler Hampson in Pamela Aall, ur. 1999. *Herding Cats: Multiparty*

Mediation in a complex world. Washington: United States Institute for Peace.

Crocker, Chester A., Fen Osler Hampson in Pamela Aall. 1999a. *Multiparty Mediation: Concepts, Issues, Strategies, and Actors*. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson, Pamela Aall, 1-62. Washington: United States Institute for Peace.

--- 1999b. Rising to the challenges of Multiparty Mediation. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson, Pamela Aall, 663-700. Washington: United States Institute for Peace.

--- 2009. Why Mediation Matters: Ending Intractable Conflicts. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 492-505. London: Sage Publication.

Davis, Jane M., ur. 1996. *Security Issues in the Post-Cold War World*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Davis, John in Edy Kaufman, ur. 2003. *Second Track/citizens Diplomacy : Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham : Rowan & Littlefield.

de Chastelain, John. 1999. The Good Friday Agreement in Northern Ireland. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall, 435-68. Washington: United States Institute for Peace.

Der Derian, James. 1987. Mediating Estrangement: A theory for diplomacy. *Review of International Studies* 13 (2): 91-110.

--- 2009. *Critical Practices in International Theory: Selected essays*. London: Routledge.

Devetak, Richard. 2005. Critical Theory. V Scott Burchill et al., *Theories of International Relations*, 137-160. New York: Palgrave.

--- 2005b. Postmodernism. V Scott Burchill et al., *Theories of International Relations*, 161-178. New York: Palgrave.

Diamond, Louise in John W. McDonald. 1996. *Multi-track Diplomacy: A System Approach to Peace*. Bloomfield: Kumarian Press.

Diehl, Paul F. 2009. Peacekeeping and Beyond. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 525-42. London: Sage Publication.

Dixon, Peter in Mark Simmons. 2006. The role of track two initiatives in Sudanese peace processe. V *Peace by piece: Addressing Sudan's Conflict*. Dostopno prek:: <http://www.c-r.org/accord-article/role-track-two-initiatives-sudanese-peace-processes> (5. maj 2012).

Djalal, Hasjim. 2011. Lessons Learnt at the SCS Workshop Process. *Jakarta Post*. 27. 6. 2011. Dostopno prek:: <http://www.thejakartapost.com/news/2011/06/27/lessons-learned-scs-workshop-process.html> (28. julij 2011).

Djalal, Hasjim in Ian Townsend-Gault. 1999. Managing Potential Conflicts in the South China Sea: Informal Diplomacy for Conflict Prevention. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall , 107-33. Washington: United States Institute for Peace.

Dolgopol, Ustinia in Judith Gardam, ur. 2006. The Challenge of Conflict: International Law Responds. *International Humanitarian Law Series*. Vol. 13. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Donnelly, Jack. 2005. Realism. V *Theories of International Relations*, ur. Scott Burchill et al., 29-54. New York: Palgrave.

Donohue, William A. 2009. Terrorism and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 437-54. London: Sage Publication.

Dougherty, James E. in Robert L. Pfalzgraff jr. 1997. *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*. New York: Longman.

Doyle, Michael. 1995. On Democratic Peace. *International Security* 19. 164-184.

Druckman, Daniel, ur. 2006. *Conflict Resolution*. London: Sage.

Druckman, Daniel. 2009. Doing Conflict Research Through a Multi-Method Lens. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 119-42. London: Sage Publication.

Drulák, Petr 2001. The Problem of Structural Change in Alexander Wendt's Social Theory of International Politics. *Journal of International Relations and Development* 4 (4): 363-379.

--- 2010. *Teorie mezinárodních vztahu*. Praha: Portal.

Dunajska konvencija o mednarodnih odnosih. 1961.
http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Mednarodno_pravo/dunajska_konvencija_o_dipl._odnosih.pdf (13. december 2013)

Dunne, Tim, Michael Cox in Ken Booth, ur. 1998. *The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dunne, Tim. 2005. Liberalizem. V *Globalizacija svetovne politike*, ur. John Baylis in Steve Smith, 237-262. 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press.

Dunne, Tim in Brian C. Schmidt. 2005. Realizem. V *Globalizacija svetovne politike*, ur. John Baylis in Steve Smith, 205-236. 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press.

Eban, Abba. 1998. *Diplomacy for the Next Century*. New Heaven & London: Yale University Press.

Egeland, Jan. 1999. The Oslo Accord: Multiparty Facilitation through the Norwegian Channel. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson, Pamela Aall, 527-47. Washington: United States Institute for Peace.

Ehteshami, Anoushiravan. 1997. Islamic Fundamentalism and Political Islam. V *Issues in World Politics*, ur. Brian White, Richard Little in Michael Smith, 179-99. London: MacMillan.

Einaudi, Luigi R. 1999. The Ecuador – Peru Peace Process. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson, Pamela Aall, 405-430. Washington: United States Institute for Peace.

Elman, Colin. 2007. Realism. V *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 11-20. New York: Routledge.

Evropska unija. 2004. European Union General Affairs & External Relations Council Conclusions, 11. 10. 2004, Dostopno prek:: http://europa.eu.int/comm/external_relations/cpcm/rrm/country.htm, (5. september 2008).

--- 2008. European Union Rapid Reaction Programmes. Dostopno prek:: http://europa.eu.int/comm/external_relations/cpcm/rrm/country.htm, (5. september 2008).

--- 2009a. EU Statement for the Security Council open debate on Mediation and Settlement of disputes. 29. June 2009. Dostopno prek:: http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_10191_en.htm. 15. september 2010).

--- 2009b. Concept on Strengthening EU Mediation and Dialogue Capacities. Dostopno prek:: <http://www.eupm.org/FCKeditor/Images/File/CoEU%20-%20Strengthening%20EU%20Mediation%20-%2015779-09.pdf> (31. julij 2011).

Falk, Richard. 2006. Global Civil Society Actors and 9/11. V *Non-State Actors in the Human Rights Universe*, ur. George Andropoulos, Zehra F. Kabasakal in Peter Juviler, 117-40. Bloomfield: Kumarian Press.

Faltas, Sami in Wolf-Christian Paes. 2005. Disarmament, Demobilization and Reintegration: Not only a job for Soldiers. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 607-644. London: Lynne Rienner Publishers.

Faure, Guy Olivier. 2009. Culture and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 506-24. London: Sage Publication.

Ferguson Yale H. in Richard W. Mansbach. 2003. *The Elusive Quest Continues: Theory and Global Politics*. New Jersey: Prentice Hall.

Fierke, Karin M. 2005. *Diplomatic Intervention: Conflict and Change in a Globalising World*. Basingstoke, New York: Palgrave MacMillan.

Fischer, Martina. 2006. *Civil Society in Conflict Transformation: Ambivalence, Potentials and Challenges*. Dostopno prek:: www.berghof-handbook.net (22. februar 2009).

Fisher, Ronald J. 1997. *Interactive Conflict Resolution*. New York: Syracuse University Press.

--- 2006. Coordination Between Track Two and Track One Diplomacy in Successful cases of Prenegotiation. *International Negotiation* 11 (1): 65-89.

Freedman, Laurence. 2002. Conclusion: The Future of Strategic Studies. V *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, ur. John Baylis, James Wirtz, Eliot Cohen in Colin S. Gray, 328-342. Oxford: Oxford University Press.

Frerks, Georg in Kees Homan. 2008. Human Security: a launching pad for debate and policy? *Security and Human Rights* 19 (1): 1-7.

Frlec, Boris. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, 11. april.

Frost, Mervyn. 1996. *Ethics in International Relations: A Constitutive Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

--- 1998. A turn not taken: Ethics in IR at the Millennium. *Review of International Studies* 24 (5): 119-132

Fukuyama, Francis. 1993. *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.

Gabrič, Melita. 2006. *Mediation as means of transforming a violent conflict : a case study of mediation in the Macedonian conflict = Mediacija kot transformacija oboroženega konflikta : primer mediacije v makedonskem konfliktu : doctoral dissertation*. Ljubljana: [M. Gabrič], 2006. 403 f.

--- 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, New York, 30. april.

Gaertner, Heinz in Adrian Hyde-Price. 2001. *Europe's New Security Challenges*. London: Riener.

Galtung, Johan, Carl G. Jacobsen in Kai Frithjof Brand-Jacobsen, ur. 2000. *Searching for Peace: The Road to Transcend*. London: Pluto Press.

Garb, Paula in Susan Allen Nan. 2006. Negotiating in a Coordination Network of Citizen Peacebuilding Initiatives in the Georgian-Abkhaz Peace Process. *International Negotiation* 11 (1): 7-35.

Gartner, Scott Sigmund in Jacob Bercovitch. 2006. Overcoming Obstacles to Peace: The Contribution of Mediation to Short-Lived Conflict Settlements. *International Studies Quarterly* 50 (4): 819-840.

Gartner, Scott Sigmund in Molly M. Melin. 2009. Assessing Outcomes: Conflict Management and Durability of peace. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 564-79. London: Sage Publication.

Genest, Marc A. 1996. *Conflict and Cooperation: Evolving Theories of International Relations*. New York: Harcourt Brace.

Geneva Call. 2009. Annual Report 2009. Dostopno prek: www.genevacall.org, (11. julij 2010).

Geršak, Katja in Matjaž Hribar. 2010. Stalna in neprekinjena pozornost: Slovenija kot "mediator" na Balkanu. *Objektiv*, (3. april).

Gilboa, Eytan. 2009. Media and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 455-74. London: Sage Publication.

Gleditch, Kristian Skrede. 2009. The Spread of Civil War. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 595-612. London: Sage Publication.

Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict. Dostopno prek: www.gppac.org (30. april 2010).

Goldstein, Joshua S. in Jon C. Pevehouse. 2011. *International Relations*. New York: Longman.

Great lakes Policy Forum. Dostopno prek:
http://www.sfcg.org/events/forums_great.html. (25. maj 2012).

Green, Daniel M., ur. 2002. *Constructivism and Comparative Politics*. Armonk, London: M.E.Sharpe.

Grizold, Anton. 2001. Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih. uvodna študija k Evan Luard *Človek, država in vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grošelj, Klemen. 2007. *Kritični in problemski pristopu k preučevanju mirovnih operacij* (študija primera Republike Slovenije): Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Griffiths, Martin. 2007. Worldviews and the IR Theory: Conquest or Coexistence? V *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 1-10. New York: Routledge.

Grix, Jonathan. 2010. *The Foundations of Research*. London: Palgrave MacMillan.

Grizold, Anton, Marina Mitrevska, Anthonz Wanis-St. John, Vlado Buchkovsky in Iza Tršar: *Conflict Prevention and Conflict Management in the New Security Context: The Case of the Former Yugoslav Republic of Macedonia*. Ljubljana: Založba FDV.

Guzzini, Stefano in Dietrich Jung, ur. 2004. *Contemporary Security Analyses and Copenhagen Peace Research*. London: Routledge.

Guzzini, Stefano in Dietrich Jung. 2004. Copenhagen Peace Research. V Stefano Guzzini in Dietrich Jung, ur., *Contemporary Security Analyses and Copenhagen Peace Research*, 2-11. London: Routledge.

Gürkaynak, Esra Cuhadar C. 2006. Track Two Diplomacy from a Track One Perspective: Comparing the Perceptions of Turkish and American Diplomats. *International Negotiations* 12 (1): 57-82.

Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States. 1992. United Nations Publications OLA/COD/2394. New York: United Nations. Dostopno prek:
<http://www.un.org/law/books/HandbookOnPSD.pdf> (16. September 2012)

Hara, Fabienne. 1999. Burundi: A Case of Parallel Diplomacy. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall, 139-60. Washington: United States Institute for Peace.

Harbom, Lotta in Peter Wallensteen. 2010. Patterns of major armed conflicts, 2000-2009. V *SIPRI Yearbook 2010: Armaments, Disarmaments and International Security*, 61-85. Stockholm: Sipri.

Harding, Christopher. 2006. The Role of Non-State Actors in International Conflict: Legal Identity, Delinquency and Political representation. V *The Challenge of Conflict: International Law Responds. International Humanitarian*, ur. Ustinia Dolgopol in Judith Gardam, 547-569. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Harstedt, Glenn P. in Kay M. Knickrehm. 2002. *International Politics in a Changing World*. New York: Longman.

Harvey, Frank P. in Michael Brecher, ur. 2002. *Evaluating Methodology in International Studies*. Michigan: University of Michigan.

Hauss, Charles. 2001. *International Conflict Resolution*. London, New York : Continuum.

Hay, Colin. 2002. *Political Analysis: A Critical Introduction*. New York: Palgrave Mc Millan.

Hemmer, Bruce, Paula Garb, Marlett Phillips in John Graham. 2006. Putting the "Up" in Bottom-up Peacebuilding: Broadening the Concept of Peace Negotiations. *International Negotiations* 11 (1): 129-162.

Hemery, John. 2002. Educating Diplomats. V *Academics, Practitioners, and Diplomacy: An ISP Symposium on the Theory and Practice of Diplomacy*, ur. Paul Sharp, *International Studies Perspectives* 3 (2): 140-143.

Herrberg, Antje. 2006. Alternative Diplomacy. *European Voice*, (11 – 17 May).

Herrberg, Antje in Heidi Kumpulainen, ur. 2008. *The Private Diplomacy Survey*. Initiative for Peacebuilding. Dostopno prek: www.toledopax.org/descargarfichero.php?...private_diplomacy_survey (5. maj 2012)

Hill, Stephen M. 2006. Neorealism, Neoliberalism, Constructivism and the Role of Third Parties in the Disarmament of Civil Warring Factions. *Civil Wars* 8 (1): 6-24.

Hobden, Stephen in Richard Wyn Jones. 2005. Marksistične teorije mednarodnih odnosov. V *Globalizacija svetovne politike*, ur. John Baylis in Steve Smith, 291-322. 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press.

Hocking, Brian. 2004. Privatizing Diplomacy? *International Studies Perspectives* 5 (2): 147-152.

Hoffman, John. 2003. Reconstructing Diplomacy. *British Journal of Politics and International Relations* 5 (4): 525-542.

Hofmann, Claudia in Ulrich Schneckener. 2011. NGOs and Nonstate Armed Actors: Improving Compliance with International Norms. *United States Institute of Peace. Special Report* 284, July 2011. Dostopno prek: <http://www.usip.org/files/resources/sr284.pdf> (5. maj 2012).

Holbrooke, Richard. 1999. The Road to Sarajevo. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson, Pamela Aall, 327-43. Washington: United States Institute for Peace.

Holsti, Kalevi J. 1974. *International Politics: A Framework for Analysis*. 2. izdaja. London: Prentice/Hall International.

--- 2002. The Institutions of International Politics: Continuity, Change, and Transformation. Paper presented at the Annual Meetings of the International Studies Association New Orleans, Louisiana, March 23 - 27, 2002. Dostopno prek: www.leeds.ac.uk/polis/englishschool (15. oktober 2005).

Hottinger, Julian. 2005. The Relationship between track one and track two diplomacy. *Conciliation Resources*. Dostopno prek: www.c-r.org/our-work/accord/engaging-groups/trackone-tracktwo.php (4. september 2008).

Hough, Peter. 2004. *Understanding Global Security*. London, New York: Routledge.

--- 2008. Global steps towards human security. *Security and Human Rights* 19 (1): 15-23.

Howard, Michael. 1993. The Historical Development of the UN's Role in International Relations. V *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*, ur. Adam Roberts in Benedict Kingsbury, 63-80. Oxford: Clarendon Press.

Huber, Konrad. 2004. The HDC in Aceh: Promises and pitfalls of NGO Mediation and Implementation. *East - West Center Policy Studies*, No 9. Dostopno prek: www.eastwestcenter.org (5. september 2008).

Hubert, Don. 2005. Lessons from Campaigns of the 1990s: Innovations in Humanitarian Advocacy. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 558-566. London: Lynne Rienner Publishers.

Huntington, Samuel P. 1993. The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*. 72 (3), 22-49.

Hutchinson, John. 2005. *Nations as Zones of Conflict*. London: Sage Publications.

Iji, Tetsuro. 2001. Multiparty Mediation in Tajikistan: The 1997 Peace Agreement. *International Negotiation*. 6 (3): 357-385.

Impagliazzo, Marco 2010. Speech at the presentation of the book *To Make Peace: The Community of Sant' Egidio in International Scenarios*. Rome. Parliament 12 May 2010. Dostopno prek: www.santegidio.org/stampa.php (28. januar 2012).

Institute for Multi-track Diplomacy. Dostopno prek: http://imtd.server295.com/?page_id=119 (5. maj 2012).

International Alert. Dostopno prek: www.international-alert.org (30. april 2010).

International Crisis Group. Dostopno prek: www.crisisgroup.org (30. april 2010).

Ipavic, Metka. 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 28. december.

Jabri, Vivienne. 2000. Reflections on the study of International Relations. V *Issues in International Relations*, ur. Trevor C. Salmon, 289-313. London and New York: Routledge.

Jackson, Richard. 2009. Constructivism and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 172-89. London: Sage Publication.

Jackson, Robert H. 1995 The Political Theory of International Society. V *International Relations Theory Today*, ur. Ken Booth in Steve Smith, 110-128. Cambridge: Polity Press.

James, Alan. 2000. States and Sovereignty. V *Issues in International Relations*, ur. Trevor C. Salmon, 1-25. London and New York: Routledge.

Jarstad, Anna K. in Timothy D. Sisk, ur. 2008. *From War to Democracy: Dilemmas of Peacebuilding*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jazbec, Milan. 2002. *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.

--- 2007. *Postmoderna diplomacija*. Teorija in Praksa 44 (6): 877-95.

--- 2009. *Osnove Diplomacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, 10. januar.

Jeong, Ho-Won. 2008. *Understanding Conflict and Conflict Analysis*. London: Sage.

Johns Hopkins University School for Advanced International Studies (SAIS). 2005. Conflict Management Toolkit: Dostopno prek: <http://www.sais-jhu.edu/cmtoolkit/approaches/index.html>, (15. september 2008).

Johnston, Douglas. 2005. The Religious Dimension of Peacebuilding. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellemo in Juliette Verhoeven, 209-219. London: Lynne Rienner Publishers.

Jónsson Christer in Martin Hall. 2005. *Essence of Diplomacy*. London: Palgrave MacMillan.

Jónsson, Christer in Karin Aggestam. 2009. Diplomacy and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 33-51. London: Sage Publication.

Kabasakal Arat, Zehra. 2006. Looking beyond the State But Not Ignoring It: A Framework of Analysis for Non-State Actors. V *Non-State Actors in the Human Rights Universe*, ur. George Andropoulos, Zehra F.Kabasakal in Peter Juviler, 3-22. Bloomfield: Kumarian Press.

Kacowicz, Arie M. 2004. Case Study Methods in International Security Studies. V *Models, Numbers & Cases: Methods for Studying International Relations*, ur. Detlef F. Sprintz in Yael Wolinsky-Nahmias, 107-125. Michigan: The University of Michigan Press.

Kadayifci-Orellana, S. Ayse. 2009. Ethno-Religious Conflict: Exploring the Role of Religion in Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 264-84. London: Sage Publication.

Kagan, Robert. 2002. Power and Weakness. *Policy Review*, No. 113. Dostopno prek: www.policyreview.org/JUN02/kagan_print.html (5. september 2008).

Karn, Alexander M. 2006. Depolarizing the Past: The Role of Historical Commissions in Conflict Mediation and Reconciliation. *Journal of International Affairs* 60: 31-50.

Katrandjiev, Valentin. 2006. Reflections on the Multistakeholder Diplomacy. V *Multistakeholder Diplomacy: Challenges and Opportunities*, ur. Jovan Kurbalija in Valentin Katrandjiev, 123-140. Malta, Ženeva: Diplo.

Katzenstein, Peter J., ur. 1996. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.

Kaufman, Edward (Edy). 2005. Dialogue-Based Processes: A Vehicle for Peacebuilding. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 473-487. London: Lynne Rienner Publishers.

Kay, Sean. 2006. *Global Security in the Twenty-first Century: The Quest for Power and the Search for Peace*. New York: Rowman Littlefield Publishers, Inc.

Kaye, Dalia Dassa. 2005. Rethinking Track Two Diplomacy: The Middle East and South Asia. *Clingendael Diplomacy Papers* 3. Dostopno prek: www.clingendael.nl/publications/2005/ (3. september 2008).

Kelstrup, Morte. 2004. Globalisation and Societal Insecurity: The Securitisation of Terrorism and Competing Strategies for Global Governance. . V Stefano Guzzini in Dietrich Jung, ur., *Contemporary Security Analyses and Copenhagen Peace Research*, 106-116. London: Routledge.

Kemper, Barbara. 2007. Mediation in Intrastate Conflicts: The Contribution of Track-two Mediation Activities to Prevent Violence in the Aceh Conflict. INEF Report 88/2007. Duisburg, Essen: Institute for Development and Peace. Dostopno prek: <http://inef.uni-due.de/page/documents/Report88.pdf> (Ljubljana, 5. november 2011).

Keohane, Robert O., ur. 1986. *Neorealism and its Critics*. New York: Columbia University Press.

Keohane, Robert O. in Joseph S. Nye. 2001. *Power and Interdependence*. New York: Longman.

Kim, Jang Hyun in George W. Barnett. 2007. A Structural Analysis of International Conflict: From a Communication Perspective. *International Interactions* 33 (2): 135-165.

Kinsella, David in David L. Rousseau. 2009. Democracy and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 475-91. London: Sage Publication.

Kissinger, Henry (1994): *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster.

Klotz, Audie in Deepa Prakash, ur. 2008. *Qualitative methods in International Relations*. London: Palgrave MacMillan.

Knez, Smiljana. 2009. Human rights in conflicts – how to better synergize the efforts of official actors and of civil society. *Shur's final conference on Human Rights in conflict – the role of civil society*, Rome, 4-6 June 2009. Dostopno prek: www.luiss.it/shur/page_id=148 (12. julij 2010).

Knez, Smiljana in Iztok Simoniti. 2011. Drugotirna diplomacija: primer (ne)sodelovanja državnih in nedržavnih akterjev v reševanju oboroženih konfliktov. *Teorija in Praksa* 48 (3): 628-645.

Krejčí, Oskar. 2007. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopres.

Kolodziej, Edward A. 2005. *Security and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kreft, Lev. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, 15. april.

Kremenyuk, Victor. 2009. Resolution of Military Conflicts and Confrontation (Force and Arms Control). V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 630-44. London: Sage Publication.

Kressel, K. in D. Pruitt, ur. 1989. *Mediation Research. The Process and Effectiveness of Third Party Intervention*. San Francisco: Jossey Bass.

Kriesberg, Louis. 1996. Varieties of Mediating Activities and Mediators in International Relations. V *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*, ur. Jacob Bercovitch, 219-34. London: Lynne Rienner Publisher.

--- 2009. The Evolution of Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 15-32. London: Sage Publication.

Kurbalija, Jovan in Valentin Kantrandjiev, ur. 2006. *Multistakeholder Diplomacy: Challenges and Opportunities*. Malta, Ženeva: Diplo.

Kydd, Andrew. 2004. The Art of Shaker Modelling: game Theory and Security Studies. V *Models, Numbers & Cases: Methods for Studying International Relations*, ur. Detlef F. Sprintz in Yael Wolinsky-Nahmias, 344-366. Michigan: The University of Michigan Press.

Lake, David A. 2003. International Relations Theory and Internal Conflict: Insights from the Interstices. *International Studies Review* 5 (4): 81-89.

Lamy, Steven L. 2005. Sodobni večinski pristopi: neorealizem in neoliberalizem. V *Globalizacija svetovne politike*, ur. John Baylis in Steve Smith, 263-290. 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press.

Lane, Ann. 2005. Diplomacy Today: Delivering Results in a World of Changing Priorities: *Report on Wilton Park Conference WPS05/04*. (3 – 6 March).

Langhorne, Richard. 2005. The Diplomacy of Non-state Actors. *Diplomacy and Statecraft* 16 (2): 331 - 339.

Lapid, Yosef in Friedrich Kratochwill. 1996. Revisiting the "National": Toward and Identity Agenda in Neorealism?. V *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, ur. Yosef Lapid in Friedrich Kratochwill. London: Lynne Rienner.

Lawson, George. 2007. Historical Sociology in International Relations: Open Society, Research Programme and Vocation. *International Politics* 44: 343-368. Dostopno prek: <http://asrudiancenter.files.wordpress.com/2010/01/lawson.pdf> 24. (24. maj 2012).

Le Billon, Phillipe. 2009. Economic and Resource Causes of Conflict. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 210-24. London: Sage Publication.

Leguey-Feilleux, Jean-Robert. 2009. *The Dynamics of Diplomacy*. London: Lynne Rienner Publisher.

Lemke, Douglas. 2008. Balancing against extinction: alliance politics among non-state actors. V *Causes and Consequences of International Conflict: Data, Methods and Theory*, ur. Glenn Palmer, 186-202. London and New York: Routledge.

Levy, Jack S. 2009. Case Studies and Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 72-86. London: Sage Publication.

Lewis, David. 2002. Civil Society in African Context; Reflections on the Usefulness of a Concept. *Development and Change* 33 (4): 569-586. Dostopno prek: http://eprints.lse.ac.uk/29052/1/CSWP13_web.pdf (2. marec 2009).

Linklater, Andrew. 1995. Neo-realism in Theory and Practice. V *International Relations Theory Today*, ur. Ken Booth in Steve Smith, 241-262. Cambridge: Polity Press.

--- 1998. *The Transformation of Political Community*. London: Polity.

--- 2005. Liberalism. V *Theories of International Relations*, ur. Scott Burchill et al., 55-83. New York: Palgrave.

--- 2007. Critical Theory. V *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 47-59. New York: Routledge.

Little, Richard. 1999. The English School's Contribution to the Study of International Relations. Dostopno prek: www.leeds.ac.uk/polis/englishschool (15. oktober 2005).

Lloyd, Robert B. 2001. Conflict Resolution or Transformation? An Analysis of the South African and Mozambican Political Settlement. *International Negotiation* 6 (3): 303-329.

Luard, Evan. 2001. *Človek, država in vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lund, Michael S. 2009. Conflict Prevention: Theory in Pursuit of Policy and Practice. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 287-321. London: Sage Publication.

MacMillan, Alan. 1996. Culture and conflict in the post-Cold War world. V *Security Issues in the Post-Cold War World*, ur. Jane M. Davis. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

MacMillan, John. 2007. Liberal Internationalism. V *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 21-34. New York: Routledge.

Marchetti, Raffaele in Nathalie Tocci. 2007. Conflict Society and Human Rights. *SHUR Working Paper Series* 03/07. Dostopno prek: www.luissit/shur, (3. marec 2009).

Marn, Matej. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, 9. april.

Martinez, Janet in Lawrence Suskind. 2000. Paralel Informal Negotiation. *International Negotiation* 5 (3): 569-586.

McDonald, John W., Diane B., ur. 1987. *Conflict Resolution: Track Two Diplomacy*. Washington: Foreign Service Institute.

McGann, Nora. 2013. *Diplomatic engagement of armed non-state actors by third-party state: how, when, and why*. Georgetown: Institute for the Study of Diplomacy.

McKeon, Cecilia. 2005. Civil Society: Participating in Peace Processes. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hel-
lema in Juliette Verhoeven, 567-606. London: Lynne Rienner Publishers.

Melissen, Jan, ur. 1999. *Innovation in Diplomatic Practice*. London: MacMillan.

Mearsheimer, John J. 1995. The False Promise of International Institutions. *International Security* 19 (3): 5-49.

Mearsheimer, John J. in Stephen M. Walt. 2003. An Unnecessary War. *Foreign Policy*.
Jan/ Feb. Dostopno prek: <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/A0032.pdf> (15. maj
2008).

Mednarodni rdeči križ. 2008. *How is the term "Armed Conflict" defined in international
humanitarian law*, 17.3.2008. Dostopno prek:
www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/armed-conflict.article
(15. januar 2012).

Merrills, J. G.. 2005. *International Dispute Settlement*. Cambridge: Cambridge University
Press.

Miall, Hugh, Oliver Ramsbotham in Tom Woodhouse. 1999. *Contemporary Conflict Reso-
lution*. Cambridge: Polity Press.

Montville, Joseph V. 2006. Track Two Diplomacy: The Work of Healing History. *The
Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Summer/Fall 2006: 15 – 24.
Dostopno prek: www.journalofdiplomacy.org (3. september 2008).

Morgenthau, Hans. 1948. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New
York: McGraw-Hill.

Morfit, Michal. 2007. The Road to Helsinki: The Aceh Agreement and Indonesia's Demo-
cratic Development. *International Negotiation* 12 (1): 111-143.

Morgan, Patrick M. 2006. *International Security: Problems and Solutions*. Washington
D.C.: CQ Press.

Mreža za človekovo varnost. Dostopno prek:
http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/zunanja_politika/mreza_za_clovekovo_varnost/ (25. maj 2012)

Muldoon, James P. Jr. 2005. The Diplomacy of Business. *Diplomacy and Statecraft* 16 (2): 341 - 359.

Murray, Stuart. 2008. Consolidating the Gains Made in Diplomacy Studies: A Taxonomy. *International Studies Perspectives* 9 (1): 22-39.

Nathan, Laurie. 1999. *When Push Comes to Shove: The Failure of International Mediation in African Civil Wars*. Track Two 8 (2). Dostopno prek:
http://webworld.unesco.org/Water/wwap/pccp/cd/pdf/educational_tools/course_modules/reference_documents/conflict/whenpushcomestoshove.pdf (5. april 2010).

Navari, Cornella. 2000. *Internationalism and the State in the Twenty-First Century*. London: Routledge.

Neumann, Iver B. 2005. To Be a Diplomat. *International Studies Perspectives* 6: 72-93.

Nicolson, Harold. 1960. *Diplomacy*. Oxford. Oxford University Press.

Noortmann, Math. 2001. Non-State Actors in International Law. V *Non-State Actors in International Relation*, ur. Bas Arts, Math Noortmann in Bob Reinalda, 59-78. Hants: Ashgate.

Noortmann, Math, Bas Arts in Bob Reinalda. 2001. The Quest for Unity in Empirical and Conceptual Complexity. V *Non-State Actors in International Relation*, ur. Bas Arts, Math Noortmann in Bob Reinalda, 299-308. Hants: Ashgate.

Northeast Asia Cooperation Dialogue Conference. Dostopno prek:
<http://www.wiredforpeace.org/> (29. julij 2011).

Norway's Involvement in the Peace Process in the Middle East. Dostopno prek:
<http://odin.dep.no/ud/english/doc/reports/032005-990785/dok-bn.html> (2. september 2008).

Nye, Joseph, S. Jr. 2000. *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*. 3. izdaja. New York: Longman.

Oetzel, John G. in Stella Toomey Ting, ur. 2006. *The Sage Handbook of Conflict Communication : Integrating Theory, Research and Practice*. London, New Delhi: Sage.

Olson, William C. in Fred A. Sondermann. 1966. *The Theory and Practice of International Relations*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi, OVSE. 2011. *Perspectives of the UN & Regional Organizations on Preventive and Quiet Diplomacy, Dialogue Facilitation and Mediation: Common Challenges and Good Practices*, February 2011. Dostopno prek: <http://www.osce.org/cpc/76015>
(27. julij 2011)

Organizacija združenih narodov, OZN. 2009. *Report of the Secretary General on enhancing mediation and its support activities*. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/278/78.pdf>.
(15. oktober 2010)

Palmer, Glenn, ur. 2008. *Causes and Consequences of International Conflict: Data, Methods and Theory*. London and New York: Routledge.

Paris, Roland. 2001. Broadening the Study of Peace Operations. *International Studies Review* 2 (3): 27-44.

Pastor, Robert A. 1999. More and Less than it Seemed: The Carter-Nunn-Powell Mediation in Haiti, 1994. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall, 507-525. Washington: United States Institute for Peace.

Pearson d'Estree, Tamra. 2009. Problem-Solving Approaches. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 143-71. London: Sage Publication.

Pearson, Frederic S. in J. Martin Rochester. 1984/1998. *International Relations: The Global Condition in the Twenty-First Century*. New York: McGraw-Hill.

Peck, Connie. 2009. United Nation Mediation Experience: Practical Lessons for Conflict Resolution. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 413-434. London: Sage Publication.

Peres Center for peace. Dostopno prek: www.peres-centre.org (30. april 2010)

Peters, Rebecca. 2005. Campaigning to Create Awareness: How to Influence People and Change the World. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 519-527. London: Lynne Rienner Publishers.

Petersen, Karen K, John A. Vasquez in Yijia Wang. 2008. Multiparty Disputes and Probability of War, 1816-1992. V *Causes and Consequences of International Conflict: Data, Methods and Theory*, ur. Glenn Palmer, 11-30. London and New York: Routledge.

Petrič, Ernest. 2010. *Zunanja politika: Osnove teorije in praksa*. Ljubljana: Center za evropsko prihodnost.

Pfetsch, Frank. R. 2007. *Negotiating Political Conflicts*. New York: Palgrave MacMillan.

Phillips, Bradley Andrew. 2007. Constructivism. V *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*, ur. Martin Griffiths, 60-74. New York: Routledge.

Plantey, Alain. 2007. *International Negotiation in the Twenty-First Century*. New York: Routledge.

Pograjc, Gregor. 2005. *Posredovanje kot sredstvo mirnega reševanja sporov med državami*: magistrsko delo. Ljubljana (Pograjc).

Prezelj, Iztok. 2001. Vojaško ogrožanje nacionalne in mednarodne varnosti po koncu hladne vojne. *Teorija in praksa* 38 (5): 848-860.

Pruitt, Dean G. 2008. Back-channel Communication in the Settlement of Conflict. *International Negotiation* 13 (81): 37-54.

--- 2009. Experimental Research on Social Conflict. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 102-18. London: Sage Publication.

Pugh, Michael. 1997. Peacekeeping and Humanitarian Intervention. V *Issues in World Politics*, ur. Brian White, Richard Little in Michael Smith, 134-56. London: MacMillan.

Pugwash Conferences on Science and World Affairs. Dostopno prek: www.pugwash.org (5. januar 201).

Quinn, David, Jonathan Wilkenfeld, Kathleen Smarick in Victor Asal. 2006. Power Play: Mediation in Symmetric and Asymmetric International Crisis. *International Interactions* 32 (4): 441-70.

Regnier, Philippe. 2011. The Emerging Concept of Humanitarian Diplomacy: Identification of a community of practice and prospects for international recognition. *International Review of the Red Cross* 93 (884), dec. 2011.

Reimann, Cordula. 2005. *Assessing the State-of-the-Art in Conflict Management: Reflections from a Theoretical Perspective*. Berghof Handbook. Dostopno prek: http://www.berghof-handbook.net/articles/reimann_handbook.pdf, (3. september 2008).

Reimann, Cordula in Norbert Ropers. 2005. Discourses in Peace Practices. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 29-44. London: Lynne Rienner Publishers.

Reimann, Kim D. 2005: Up to No Good? Recent Critics and Critiques of NGOs. V *Subcontracting Peace: The Challenges of NGO Peacebuilding*, ur. Oliver P. Richmond in Henry F. Carey, 37-53. Aldershot: Ashgate.

Reinalda, Bob. 2001. Private in Form, Public in Purpose: NGOs in International Relations Theory. V *Non-State Actors in International Relations Theory*, ur. Bas Arts, Math Noortmann in Bob Reinalda, 11-40. Hants: Ashgate.

Reinalda, Bob in Betrjan Verbeek. 2001. Theorising Power Relations Between NGOs, Inter-Governmental Organisations and States. V *Non-State Actors in International Relations Theory*, ur. Bas Arts, Math Noortmann in Bob Reinalda, 146-60. Hants: Ashgate.

Reus-Smit, Christian. 2005. Constructivism. V *Theories of International Relations*, ur. Scott Burchill et al., 118-212. New York: Palgrave.

- Richmond, Oliver P. 2005. *The Transformation of Peace*. New York: Palgrave Macmillan.
- Richmond, Yale. 2003. *Cultural Exchange and the Cold War: Raising the Iron Curtain*. Pennsylvania: Pennsylvania State University.
- Ricigliano, Robert. 2003. Networks of Effective Action: Implementing an Integrated Approach to Peacebuilding. *Security Dialogue* 34 (84): 445-62.
- Rintakoski, Kristina in Mikko Autti. 2008. *Comprehensive Approach: Trends, Challenges and Possibilities for Cooperation in Crisis Prevention and Management*. Dostopno prek: www.cmi.fi (10. december 2008).
- Rochester, J. Martin. 2010. *Fundamental Principles of International Relations*. Philadelphia: Westview Press.
- Rosoux, Valerie. 2009. Reconciliation as a Peace-Building Process: Scope and Limits. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 492-505. London: Sage Publication.
- Rotchild, Donald. 2009. Ethnicity, Negotiation, and Conflict Management. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 246-63. London: Sage Publication.
- Rourke, John T. in Mark A. Boyer. 1998. *World Politics: International Politics on the World Stage*, Brief. New York: McGraw-Hill.
- Rubin, Jeffrey Z. 1992. International Mediation in Context. V *Mediation in International Relations*, ur. Jacob Bercovitch in Jeffrey Z. Rubin. New York: St. Martin's Press.
- Rupesinghe, Kumar in Sanam Naraghi Anderlini. 1998. *Civil Wars, Civil Peace: An Introduction to Conflict Resolution*. London: Pluto Press.
- Ryan, Stephen. 1997. Nationalism and Ethnic Conflict. V *Issues in World Politics*, ur. Brian White, Richard Little in Michael Smith, 157-178. London: MacMillan.
- Salacuse, Jeswald W. 2008. Lessons for Practice. V *Power & Negotiations*, ur. William I. Zartman in Jeffrey Z. Rubin, 255-70. Michigan: University of Michigan.

Salla, Michael. 1998. East Timor. V *Private Peacemaking: USIP Assisted Peacemaking Projects of Nonprofit Organization*, ur. David Smock, 1-6. Washington: United States Institute of Peace. Dostopno prek: <http://www.usip.org/files/resources/pwks20.pdf> (31. julij 2011).

Salmon, Trevor C., ur. 2000. *Issues in International Relations*. London and New York: Routledge.

Samhat, Nayef H. in Rodger A. Payne. 2003. Regimes, Public Spheres and Global Democracy: Towards the Transformation of Political Community. *Global Society* 17 (3): 273-295.

Sandole, Dennis J.D., Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste in Jessica Senehi, ur. 2009. *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. New York: Routledge.

Santoso, Aboeprijadi, 2005. A Crucial Element in the Aceh Peace Talks. *The Jakarta Post* (5. avgust) Dostopno prek: http://www.infid.be/aceh_crucial.htm, (3. september 2008).

Satow, Ernest. 1917. *A Guide to Diplomatic Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Saunders, Harold. 1990. Officials and Citizens in International Relationship: The Dartmouth Conference. V *The Psvchodynamics of International Relationships*. Volume 1: Concepts and Theories, ur. Volkan et al, 349-66. Lanham: Lexington Books.

--- 1999. The Multilevel Peace Process in Tajikistan. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall, 161-79. Washington: United States Institute for Peace.

--- 2009. Dialogue as a Process for Transforming Relationships. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 376-91. London: Sage Publication.

Saunders, Harold in James Voorhees. 2002. New Approaches from a Rich Tradition: the 1990s. V *Dialogue Sustained: The Multilevel Peace Process and the Dartmouth Conference*, ur. James Voorhees, 274-332. Washington: United States Institute of Peace.

Schulze, Kirsten. 2006. Dealing with Destruction: Aceh a Year After the Tsunami. *The World Today*, 62 (1): 11–12.

Search for Common Ground. Dostopno prek: www.sfcg.org (30. april 2010).

Sharp, Paul. 2003. Herbert Butterfield, the English School and the civilizing virtues of diplomacy. *International Affairs* 79 (4): 855-878.

--- 2009. *Diplomatic Theory in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shaw, Malcolm N. 2008. *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Simoniti, Iztok. 1994. *Diplomatsko pravo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1995. *Multilateralna diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1997. Geopolitika v XX. Stoletju. Uvod k Geoffrey Parker: *Geopolitika v XX. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2001. Človek, država in vojna. Uvodna študija k Evan Luard *Človek, država in vojna*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Singer, David J. in Shahryar Mina. 2009. Conflict Resolution in the International System: A Quantitative Approach. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 52-71. London: Sage Publication.

Sjöstedt, Gunnar. 2009. Resolving Ecological Conflict: Typical and Special Circumstances. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 15-32. London: Sage Publication.

Smith, Amy L. in David R. Smock. 2008. *Managing a Mediation Process*. Washington: United States Institute of Peace. Dostopno prek: <http://www.usip.org/publications/managing-mediation-process>. (2. maj 2010).

Smith, Steve. 1995. The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory. V *International Relations Theory Today*, ur. Ken Booth in Steve Smith, 1-37. Cambridge: Polity Press.

--- 2005. The Contested Concept of Security. V *Critical Security Studies and World Politics*, ur. Ken Booth, 27-59. London: Lynne Rienner Publishers.

Smith, Steve in Patricia Owens. 2005. Alternativni pristopi v mednarodni teoriji. V *Globalizacija svetovne politike*, ur. John Baylis in Steve Smith, 349-378. 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press.

Smock, David, ur. 1998. *Private Peacemaking: USIP-Assisted Peacemaking Projects of Nonprofit Organizations*. Washington: United States Institute of Peace. Dostopno prek: www.usip.org/pubs/peaceworks/smock20/smopwk20.html, (29. december 2008).

Snidal, Duncan. 2004. Formal Models of International Politics. V *Models, Numbers & Cases: Methods for Studying International Relations*, ur. Detlef F. Sprintz in Yael Wolinsky-Nahmias, 227-2645. Michigan: The University of Michigan Press.

Spirer, Herbert in Louise Spirer. 2006. Accounting for Human Rights Violations by Non-State Actors. V *Non-State Actors in the Human Rights Universe*, George Andropoulos, Zehra F.Kabasakal in Peter Juviler, 43-55. Bloomfield: Kumarian Press.

Sprintz Detlef F. in Yael Wolinsky-Nahmias, ur. 2004. *Models, Numbers & Cases: Methods for Studying International Relations*. Michigan: The University of Michigan Press.

Sprintz Detlef F. in Yael Wolinsky-Nahmias. 2004. Conclusion: Multimethod Research. V *Models, Numbers & Cases: Methods for Studying International Relations*, ur. Detlef F. Sprintz in Yael Wolinsky-Nahmias, 367-381. Michigan: The University of Michigan Press.

Stares, Paul B. ur., 1998. *The New Security Agenda: A Global Survey*. Tokio: Japan Centre for International Exchange.

Starkey, Brigid, Mark A. Boyer in Jonathan Wilkenfeld. 2005. *Negotiation a Complex World: An Introduction to International Negotiation*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.

Stepanova, Ekaterina. 2010. Armed Conflict, crime and criminal violence. V *SIPRI Yearbook 2010: Armaments, Disarmaments and International Security*, 37-60. Stockholm: Sipri.

Sterling-Folker, Jennifer. ur. 2006. *Making Sense of International Relations Theory*. London: Lynne Rienner Publishers.

Stoel, Max van der. 1999. The Role of the High Commissioner in Conflict Prevention. V *Herding Cats: Multiparty Mediation in a complex world*, ur. Chester A. Crocker, Fen Osler Hamson in Pamela Aall *Herding Cats*, 67-83. Washington: United States Institute for Peace.

Strange, Susan. 1995. *Države in trgi*. Ljubljana: ZPS.

Strimling, Andrea. 2006. Stepping Out of the Tracks: Cooperation between Official Diplomats and Private Facilitators. *International Negotiation* 11 (1): 91-127.

Suifon, Takwa Zebulon. 2005. Early Warning, Early Response: Preventing Violent Conflict. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 421-432. London: Lynne Rienner Publishers.

Sukma, Rizal. 2005. Resolving the Aceh Conflict: The Helsinki Peace Agreement. Geneva: *Centre for Humanitarian Dialogue Background Paper 4a*. Dostopno prek: <http://www.hdcentre.org>, (3. seprmbur 2008).

Svedberg, Erika. 2002. Feminist Theory and International Negotiations. V *An ISP Symposium on the Theory and Practice of Diplomacy*, ur. Paul Sharp, *Academics, Practitioners, and Diplomacy: International Studies Perspectives* 3: 153-175.

Svensson, Isak. 2007. Mediation with Muscles or Minds? Exploring Power Mediators and Pure Mediators in Civil Wars. *International Negotiation* 12 (2): 229-248.

Svetovna banka. 2006. Civil Society and Peacebuilding: Potential, Limitations and Critical Factors, 2006. *World Bank Report No. 36445-GLB*. Dostopno prek:: http://siteresources.worldbank.org/EXTSOCIALDEVELOPMENT/Resources/244362-1164107274725/3182370-1164110717447/Civil_Society_and_Peacebuilding.pdf (15. oktober 2010).

Šabič, Zlatko. 2011. Analogija med strukturama države in mednarodne skupnosti: globalno vladanje, mednarodne institucije in diplomacija v 21. stoletju. *Teorija in Praksa* 48 (3): 562-585.

Šinkovec, Matjaž. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana, 9. april 2010.

Thornton, Rod. 2007. *Assymetric Warfare : The Threat and Response in the Twenty-first Century*. Cambridge: Malden Polity.

Tickner, J. Ann. 1995. Re-visioning Security. V *International Relations Theory Today*, ur. Ken Booth in Steve Smith, 175-197. Cambridge: Polity Press.

Tilley, Virginia Q. 2002. The Role of the State in Ethnic Conflict: A Constructivist Reassessment. V *Constructivism and Comparative Politics*, ur. Daniel M. Green, 151-174. Armonk, London: M.E.Sharpe.

Toš, Peter. 2010. Intervju z avtorico. Ljubljana. 8. maj.

Touval, S. in I.W. Zartman. 2001. *International Mediation in the Post- Cold War Era: Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflicts*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press.

Touval, Sadia. 2002. *Mediation in the Yugoslav Wars: The Critical Years, 1990 – 1995*. New York: Palgrave.

van Tongeren, Paul, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, ur. 2005. *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*. London: Lynne Rienner Publishers.

van Tongeren, Paul, Juliette Verhoeven in Jima Wake. 2005. Key Messages and Essential Findings. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur. Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 83-96. London: Lynne Rienner Publishers.

von Tigerstorm, Barbara. 2006. International Law and the Concept of Human Security. V *The Challenge of Conflict: International Law Responds. International Humanitarian*, ur. Ustinia Dolgopol in Judith Gardam, 599-615. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

True, Jacqui. 2005. Feminism. V *Theories of International Relations*, ur. Scott Burchill et al., 213-234. New York: Palgrave.

Turner, Bryan S. 2002. Sovereignty and Emergency: Political Theology, Islam and American Conservatism. *Theory, Culture & Society*, Vol.19 (4), 103 –119.

Udovič, Boštjan. 2009: *Ekonomska varnost in ekonomska diplomacija: primer tujih neposrednih investicij Nove Ljubljanske banke na trgih Zahodnega Balkana*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.

Valencia, Raquel Aguirre. 2006. The Role of NSA in Multistakeholder Diplomacy. V *Multi-stakeholder Diplomacy: Challenges and Opportunities*, ur. Jovan Kurbalija in Valentin Kantrandjiev, 85-91. Malta, Ženeva: Diplo.

Vasquez, John A. 1995. The Post-Positivist Debate: Reconstructing Scientific Enquiry and International Theory After Enlightenment's Fall. V *International Relations Theory Today*, ur. Ken Booth in Steve Smith, 217-240. Cambridge: Polity Press.

Vasquez, John A. in Brandon Valeriano. 2009. Territory as a Source of Conflict and a Road to Peace. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 193-209. London: Sage Publication.

Verbeek, Betjan in Philip Quarles van Ufford. 2001. Non-State Actors in Foreign Policy Making: A Policy Subsystem Approach. V *Non-State Actors in International Relation*, ur. Bas Arts, Math Noortmann in Bob Reinalda, 127-44. Hants: Ashgate.

Viotti, Paul R. in Mark V. Kouppi. 2001. *International Relations and World Politics: Security, Economy, Identity*. New Jersey: Prentice Hall.

Voorhees, James. 2002. *Dialogue Sustained: The Multilevel Peace Process and the Dartmouth Conference*. Washington: United States Institute of Peace.

Waeber, Ole. 2004. Peace and Security: Two Concepts and Their Relationship. V Stefano Guzzini in Dietrich Jung, ur., *Contemporary Security Analyses and Copenhagen Peace Research*, 53-65. London: Routledge.

Wallis, Tim in Claudia Samayoa. 2005. Civilian Peacekeepers: Creating a Safe Environment for Peacebuilding. V *People Building Peace: Successful Stories of Civil Society*, ur.

Paul van Tongeren, Malin Brenk, Marte Hellema in Juliette Verhoeven, 363-369. London: Lynne Rienner Publishers.

Walsh, James I. 2005. Persuasion in International Politics: A Rationalist Account. *Politics & Policy* 33 (4): 1-30. Dostopno prek: <http://www.jamesigoewalsh.com/pandp.pdf> (12. oktober 2012).

Walzer, Michael. 1998. The Concept of Civil Society. V *Toward Global Civil Society*, ur. Michael Walzer, 7-27. London: Bergham Books.

Wanis-St. John, Anthony in Darren Kew. 2008. Civil Society and Peace Negotiations: Confronting Exclusion. *International Negotiation* 13 (1): 11-36.

Weissmann, Mikael. 2010. The South China Sea Conflict and Sino-Asian Relations: A Study in Conflict Prevention and Peace Building. *Asian Perspective* 34 (3): 35-69.

Wendt, Alexander. 1992. Anarchy Is What States Make of It. *International Organization*, 46 (2): 391-425.

--- 1995. Constructing International Politics. *International Security* 20 (1): 71-81.

--- 1996. Identity and Structural Change in International Politics. V *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, ur. Yosef Lapid in Friedrich Kratochwill. London: Lynne Rienner.

--- 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wenger, Andreas in Doron Zimmermann. 2003. *International Relations: From the Cold War to the Globalized World*. London: Lynne Rienner.

West Africa Network for Peacebuilding. Dostopno prek: www.wanep.org (30. april 2010).

Wharta, Sharon and Stephanie Blair. 2010. Civilian roles in peace operations. V *SIPRI Yearbook 2010: Armaments, Disarmaments and International Security*, 85-106. Stockholm: Sipri.

White, Brian, Richard Little in Michael Smith, ur. 1997. *Issues in World Politics*. London: MacMillan.

Wight, Colin. 2006. *Agents, Structures and International Relations: Politics as Ontology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wight, Martin. 1999. *International Theory: The Three Traditions*. Leicester: Leicester University press.

Williams, Phil, Donald M. Goldstein in Jay M. Shafritz. 2006. *Classic Readings and Contemporary Debates in International Relations*. 3. izdaja. Belmont: Thomson Wadsworth.

Williams, Michael C. 2003. Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly* 47 (4): 511-531.

Wyn Jones, Richard. 1996. 'Travel without maps': Rethinking about security after the Cold War. V *Security Issues in the Post-Cold War World*, ur. Jane M. Davis, 196-218. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

--- 1999. *Security, Strategy and Critical Theory*. London: Routledge.

Zartman, William. 1997. Explaining Oslo. *International Negotiations*. 2 (2): 195-215

Zartman, William I., ur. 2001. *Preventive negotiation: Avoiding Conflict Escalation*. New York: Carnegie Corporation.

--- 2001a. Preventive diplomacy: Setting the Stage. V *Preventive negotiation: Avoiding Conflict Escalation*, ur. William I. Zartman, 1-18. New York: Carnegie Corporation.

--- 2001b. Conclusion: Discounting the Cost. V *Preventive negotiation: Avoiding Conflict Escalation*, ur. William I. Zartman, 1305-18. New York: Carnegie Corporation.

---2009. Conflict Resolution and Negotiation. V *The Sage Handbook of Conflict Resolution*, ur. Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk in I. William Zartman, 322-39. London: Sage Publication.

Zartman, William I. in Lewis J. Rasmussen. 1997. *Peacemaking in International Conflicts: Methods & Techniques*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press.

Zartman, William I. in Jeffrey Z. Rubin, ur. 2000. *Power & Negotiations*. Michigan: University of Michigan.

Zartman, William I. in Jeffrey Z. Rubin. 2000. Symmetry and Asymmetry in Negotiations. V *Power & Negotiations*, ur. William I. Zartman in Jeffrey Z. Rubin, 271-294. Michigan: University of Michigan.

Zehfuss, Maja. 2002. Constructivism and Identity. *European Journal of International Relations*, Vol. 7, No. 3, pp. 315 – 348.

Zuckerman, M.J. 2005. Track II Diplomacy: Can "Unofficial" Talks Avert Disaster? *Carnegie Reporter*, Vol. 3, No. 2. Dostopno prek: <http://www.carnegie.org/reporter/11/trackii/index.html>, (3. september 2008).

Zupančič, Rok in Boštjan Udovič. 2011. Preventivna diplomacija Slovenije pri reševanju vprašanja samostojnosti in neodvisnosti Kosova (2007-2010). *Teorija in Praksa* 48 (3): 688-711.

7 STVARNO IN IMENSKO KAZALO

7.1 Stvarno kazalo

A

ACCORD, Afriški center za konstruktivno reševanje sporov · 156
Aceh · 176, 177, 178, 196, 202
Alaa, Abu · 172
Albanija · 170, 181
anarhija · 44, 49, 65, 68, 141, 211, 229
Angleška šola · 20, 51, 52, 53, 105, 210
arbitraža · 81, 84, 113, 117
Aristide, Jean-Bertrand · 175

B

Baker, James III · 162
behaviorizem · 120
Beilin, Yossi · 172
bližnjevzhodni mirovni proces · 150, 162
Bosna in Hercegovina · 151
Burundi · 178

C

Carterjev center · 22, 152, 153, 223
Chastelain, John · 164
civilna družba · 16, 21, 82, 92, 94, 115, 129, 157, 186, 197
civilnodružbene organizacije · 95, 156, 197
CMI, Pobuda za upravljanje s krizami · 149, 154

Č

človekova varnost · 67

Čufrin, Genadij · 115, 161

D

Delavnice za preprečevanje konflikta v Južnokitajskem morju · 150, 168
delavnice za reševanje problemov · 96, 112, 128, 162, 173, 181
dialog za reševanje problemov · 116, 128, 129, 157, 199
diplomacija
diplomatska spretnost · 20, 198
drugotirna diplomacija · 137, 188, 191, 205, 223, 229
neuradna diplomacija · 190, 192, 193, 194
preventivna diplomacija · 84, 85, 88, 102
večtirna diplomacija · 114, 132
vzporedna diplomacija · 154, 205
Djalal, Hasjim · 168
država · 74, 229
državni akterji · 80, 87, 120, 135, 203
Dunajska konvencija o mednarodnih odnosih · 109

E

Ekvador · 165

G

genealogija · 32, 57, 65, 66
Geneva Call · 155, 182, 198

GPPAC, Globalno partnerstvo za
preprečevanje oboroženih konfliktov ·
156

Grupo Maryland · 166, 219, 221

H

Haiti · 175

HDC, Center za humanitarni dialog · 155,
176

Hirschfield, Yair · 172

Husseini, Faisal · 172

I

Indonezija · 155, 169

International Alert · 157

Italija · 170, 186

Izrael · 162, 163, 173

J

Jimmy Carter · 152, 169, 175, 179, 180

K

Kalla, Jusuf · 177

Kašmir · 21, 79, 158

kolektivna varnost · 57, 61, 84

koncept racionalne izbire · 48, 69, 89,
120, 141, 210

Konferenca Dartmouth · 158

Konferenca o sodelovanju in dialogu v
severovzhodni Aziji · 150, 169, 199

konflikt

etnični · 77, 78, 80, 81

internacionaliziran · 43, 77, 80, 145,
160, 231

meddržavni konflikt · 77, 80, 124

mednarodni oboroženi konflikt · 189

oboroženi konflikt · 16, 22, 24, 70, 80,

81, 85, 88, 112, 132, 141, 150,

165, 197, 199, 210, 221, 232

pokonfliktna izgradnja miru · 89, 132

pomiritev konflikta · 82, 119

preoblikovanje konflikta · 82, 83, 96,

121, 198

preprečevanje izbruha konflikta · 131,

132

razvlečeni konflikt · 78

reševanje konfliktov · 81, 83, 110,

112, 128, 194, 199, 205, 221

zrelost konflikta · 120, 123

kopenhaška šola · 60

Kosovo · 151, 170

kritična teorija · 33, 55, 68

kritične varnostne študije · 66

L

Logan, George · 20, 111

Loganov zakon · 111

M

Makedonija · 151

Malezija · 21

Mali · 174

Marti Ahtisaari · 154, 169, 176

mediacija · 84, 117, 119, 122

dejavniki uspeha mediacije · 123, 126

mediacija nedržavnih akterjev · 126,

131, 135, 148

mediacija za spoštovanje mednarodnih
standardov · 130

mediator · 119, 125, 126, 132, 133,

135, 147, 150, 154, 158, 175, 200,

202, 203, 231

strategija mediacije · 122
mednarodna družba · 54
mednarodne organizacije · 52, 86, 100,
109, 111, 126, 139, 181, 185, 204
mednarodni sistem · 32
Mitchell, George · 163, 164
Mladić, Ratko · 181
Moldavija · 150, 166
Mozambik · 170, 171, 204

N

nedržavni akterji · 93, 94, 95, 97, 98,
100, 117
nevladne organizacije · 52, 74, 87, 91,
93, 95, 97, 98, 101, 182, 196, 198
normativizem · 67
Norveška · 22, 67, 172, 174, 204
Norwegian Church Aid · 132, 174
notranjetadžiški dialog · 160
Nunn, Sam · 175, 176
Nyerere, Julius · 179

P

Palestinske oblasti · 163
Perešev center za mir · 157
Peru · 165
pluralizem · 42, 50, 96
pogajanja · 39, 79, 84, 87, 93, 96, 120,
128, 135, 150
pogajanja · 119, 126, 139
posredovanje · 20, 59, 117, 131, 143,
189, 204, 213, 227
postmodernizem · 65
poststrukturalizem · 66
Powell, Colin · 175, 176

R

realizem
agresivni realizem · 48
neoklasični realizem · 48
Rouhana, Nadim · 163
Ruska Federacija · 159, 161, 167

S

Saunders, Harold · 196
Savir, Uri · 172
Severna Irska · 164, 165
severnoirski mirovni proces · 164, 200
SFCG, Search for Common Ground · 157
Singapur · 21
Skupna zunanja in varnostna politika EU
· 155
Skupnost sv. Egidija · 153, 154, 203
Sovjetska zveza · 59
sporazum iz Osla · 172, 174
sprava · 117
Synergies Africa · 179

T

Tadžikistan · 160
teorija iger · 70, 120, 141, 210
teza demokratičnega miru · 62

V

varnost · 25, 31
varnostna dilema · 49, 58, 68, 70, 143
vzdrževanje miru · 81, 84, 88, 102, 117
Vzhodni Timor · 167

Y

Yudhoyona, Susila Bambang · 177

Z

ZDA · 20, 30, 59, 62, 159

zgodovinska sociologija · 53

7.2 Imensko kazalo

Aggestam, Karin, 92, 95, 183

Ajjelo, Aldo, 25

All, Pamela, 28, 66, 68, 72, 96

Arts, Bas, 84, 86

Aspinall, Edward, 23

Assefa, Hizkias, 23, 78

Ataman, Yuri, 137

Autti, Mikko, 23

Bakker, Edwin, 23

Balendra, Natasha, 62

Barkin, Samuel J., 43, 55, 56

Barnes, Catherine, 113, 115

Barnett, Michael, 57

Bartoli, Andrea, 96, 97, 100, 119, 124, 140, 141, 143, 147, 161, 174

Baylis, John, 46

Benko, Vladimir, 36, 48, 49, 91

Bercovitch, Jacob, 23, 29, 63, 65, 67, 104, 105, 107, 108, 109, 112, 115

Berdal, Mats, 23, 75, 76

Berger, Sebastien, 23

Berridge, G. R., 99, 101, 105, 139

Betancourt, Sahary, 136

Biswas, Bidisha, 23, 104

Bolewski, Wilfried, 89, 94, 96

Booth, Ken, 35, 36, 51

Boyer, Mark, 37

Brand-Jacobsen, 23, 104, 106

Brecher, Michael, 63, 64

Brelih, Ines, 136

Brenk, Malin, 144

Brglez, Milan, 22, 26, 27, 28, 35, 36, 38, 48, 49, 50, 55, 57, 58, 90, 91

Brown, Chris, 59, 60

Burchill, Scott, 40, 43

Buzan, Barry, 41

Carr, Edward Hallet, 38, 43, 44, 56, 60

Chataway, Cynthia, 19, 31, 95, 112, 143, 164, 166, 167, 168, 177

Cooper, Robert, 35

Corbin, Jane, 23, 143
Crocker, Chester A., 64, 65, 67, 96, 97, 100, 106, 109, 111, 143, 158, 161, 162, 163
Davis, Jane, 104
Der Derian, James, 53, 92
Derouen, Karl, 23, 29, 65, 67, 104, 105, 107, 108
Devetak, Richard, 50, 53
Diamond, Louise, 97, 116
Donohue, William, 85
Doyle, Michael, 45
Druckman, Daniel, 29
Drulak, Petr, 58
Dunne, Tim, 38, 43, 44, 46
Eban, Abba, 133, 142
Egeland, Jan, 23, 142, 143
Elman, Colin, 38
Falk, Richard, 51
Faltas, Sami, 23, 77
Fierke, Karin M., 64, 101, 104, 107
Fischer, Martina, 23, 99, 112, 115, 133, 136, 143, 157, 158, 159
Freedman, Laurence, 43, 44, 55
Frost, Mervyn, 37, 59
Fukuyama, Francis, 45
Gabrič, Melita, 23, 24, 69, 106
Galtung, Johan, 51, 98
Gartner, Scott, 109
Genest, Marc, 44, 52
Grizold, Anton, 47, 61, 62
Grošelj, Klemen, 42, 56
Hara, Fabienne, 23, 148, 149, 156, 162
Harbom, Lotta, 65
Harstedt, Glenn, 27
Hay, Colin, 30
Herrberg, Antje, 85, 96, 104, 165
Hill, Stephen, 42, 58, 59
Hobden, Stephen, 51
Hocking, Brian, 92, 93
Hoffman, John, 92
Holbrooke, Richard, 150

Huber, Konrad, 23
Hutchinson, John, 60
Jabri, Vivienne, 36, 37, 39, 44, 48
Jackson, Richard, 55, 57, 58, 59
Jackson, Robert, 59
James, Alan, 82
Jazbec, Milan, 94
Karn, Alexander, 23, 78
Katzenstein, Peter, 56
Kaufman, Edward, 113, 134
Kauppi, Mark, 48, 94
Keohane, Robert, 45, 46, 47
Kissinger, Henry, 39, 91
Knickrehm, Kay, 27
Kolodziej, Edward, 29, 55
Kremenyuk, Victor, 109
Kriesberg, Louis, 129, 155, 163
Lamy, Steven, 37, 40, 42, 45, 47
Leguey-Feilleux, Jean-Robert, 21, 23, 84, 93, 97, 100, 101, 110
Linklater, Andrew, 27, 43, 51, 59, 140
Lund, Michael, 71
McKeon, Cecilia, 124, 125, 141
Mearsheimer, John, 38, 41, 42, 54
Miall, Hugh, 23, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 76, 104, 107, 108, 150
Montville, Joseph, 20, 23, 78, 98, 121, 158, 162
Morfit, Michal, 23, 146, 147
Morgenthau, Hans, 38, 39, 43, 56, 60
Murray, Stuart, 89, 90, 92
Nathan, Laurie, 23, 109, 110, 111, 140, 141, 162, 163
Nicolson, Harold, 91
Noortmann, Math, 83, 84
Nye, Joseph, 45, 47, 55, 59, 60
Olson, William, 64
Owens, Patricia, 49, 60
Paes, Wolf-Christian, 23, 77
Pearson d'Estree, Tamra, 112
Pearson, Fredericc, 67, 84, 87, 88, 93
Peck, Connie, 109

Petrič, Ernest, 91
Pruitt, Dean, 23, 97
Pugh, Michael, 74
Quinn, David, 107
Reimann, Cordula, 86
Reinalda, Bob, 83, 84
Richmond, Yale, 19
Rintakoski, Kristina, 23
Rochester, Martin, 23, 60, 67, 70, 84, 87, 88, 90, 93
Rourke, John, 37
Rupesinghe, Kumar, 23, 116
Ryan, Stephen, 64
Salla, Michael, 137
Samayoa, Claudia, 77
Satow, Ernest, 91, 92
Saunders, Harold, 23, 98, 99, 105, 113, 115, 130, 131, 163
Schmidt, Brian, 38, 43
Sharp, Paul, 40, 92
Simoniti, Iztok, 42, 64, 95, 102
Smith, Steve, 35, 36, 37, 41, 42, 49, 51, 52, 57, 58, 60, 99
Smock, David, 99
Starkey, Brigid, 23, 84, 96
Strimling, Andrea, 23, 157, 158
Suifon, Takwa Zebulon, 23, 72
Sukma, Rizal, 23, 146
Svensson, Isak, 111
Šabič, Zlatko, 81
Touval, S., 105
Udovič, Boštjan, 57, 62, 91
van de Veen, Hans, 144
van der Stoel, Max, 117
Verbeek, Betjan, 83
Viotti, Paul, 48, 94
Voorhees, James, 129, 130, 131
Wallis, Tim, 77
Wendt, Alexander, 27, 55, 56, 57, 58, 59
Wenger, Andreas, 63
White, Brian, 94

Wight, Martin, 36

Wilkenfeld, Jonathan, 63, 64

Williams, Phil, 41

Wyn Jones, Richard, 51

Zartman, William, 67, 71, 72, 73, 105, 106, 108, 109, 110, 117

Zimmermann, Doron, 63

Zuckerman, M.J., 23, 101, 129

Priloga: Vprašalnik o pogledih na uradno in drugotirno diplomacijo

1 . Opredelite uradno in neuradno oz. drugotirno diplomacijo ter razlike med njima:

- Kaj so cilji uradne diplomacije?
- Kaj so po vašem mnenju cilji neuradne oz. t.i. drugotirne diplomacije?

2. Navedite koristi in škodljivosti neuradne diplomacije:

- Ali vidite v aktivnostih neuradne diplomacije koristi za uradno diplomacijo? Kakšne? Katere aktivnosti neuradne diplomacije so eventuelno še posebej koristne? V katerih okoliščinah so dejavnosti neuradne diplomacije še posebno koristne in uporabne za uradno diplomacijo?
- Ali lahko neuradna diplomacija škodi uradnim prizadevanjem? V katerih primerih? Kako se da negativne vidike drugotirne diplomacije minimizirati?

3. Kakšen bo po vašem mnenju prihodnji razvoj diplomacije:

- Ali se diplomacija s časom spreminja? Na kakšen način?
- Ali se spreminja tudi neuradna diplomacija? Kakšen bo po vašem mnenju njen prihodnji razvoj?